

Deliliğe Övgü

“Âlem benim hakkımda ne derse desin, en deliler arasında bile deliliğin kötü bir ünü olduğunu bilmez değilim, buna rağmen iddia ediyorum, ilahi gücüyle hem Tanrıları hem de insanları neşelendiren tek varlık benim, sadece ben. Bunun en büyük kanıtı bir...”

ERASMUS

DESIDERIUS ERASMUS

DELİLİĞE ÖVGÜ

KABALCI YAYINEVİ: 18

Felsefe Dizisi: 2

Desiderius Erasmus
Deliliğe Övgü
© Kabalci Yayınevi, İstanbul, 2007

İkinci Basım: Temmuz 2010

Kapak Düzeni: Gökçen Yanlı
Teknik Hazırlık: Zeliha Güler
Yayma Hazırlayan: Eyüp Çoraklı

KABALCI YAYINEVİ
Ankara Cad. No: 47 Cağaloğlu 34112 İstanbul
Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05
yayınevi@kabalci.com.tr www.kabalciyayınevi.com
internetten satış: www.kabalci.com.tr

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Desiderius Erasmus
Deliliğe Övgü

ISBN 975-997-146-1

Baskı: Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0212 567-8003)
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12-197/203 Topkapı-İstanbul

STIPJANBL
20101224

DESIDERIUS ERASMUS

DELİLİĞE ÖVGÜ

Latineden çeviren
Çiğdem Dürüşken

“*Quid laedit, si totus populus in te sibilet, modo tute tibi plaudas? Atque ut id liceat, sola Stultitia praestat.*”

Erasmus, *Stultitiae Laus*

“Halk var gücüyle seni ıslıklarken sen kendini alkışlarsan, bunun ne zararı olabilir? İşte kendini alkışlamayı mümkün kılan tek şey Delilikdir!”

Erasmus, *Deliliğe Övgü*

İÇİNDEKİLER

ERASMUS'A ÖNSÖZ.....	9
SUNUŞ.....	11
Erasmus ve Deliliğe Övgü Üzerine.....	11
Çeviri Yöntemi	24
DELİLİĞE ÖVGÜ.....	27
KAYNAKÇA.....	213
DİZİN.....	217

ERASMUS'A ÖNSÖZ

“Hayatımız boyunca her gün ve her saat, değişen ve değişmeyen benliklerimizi değişen ve değişmeyen şartlara uydurmaya çalışırız; aslında yaşam bir uyum sağlama sürecinden başka bir şey değildir; bu süreçte küçük bir hata yaparsak budala, göze batacak türden bir hata yaparsak deliyizdir; bu süreci bir süreliğine ertelersek uyur, çabalamaktan bütünüyle vazgeçersek ölürüz.”

—Samuel Butler, *The Way of All Flesh*, London, 1936, s. 289.

İnsanın diğer canlılar karşısında düşünme yetisiyle öne çıkan üstünlüğü hemcinsleriyle kurduğu ortak yaşamda daha da belirginleşir. Nitekim insan artık sadece kendi adına değil, “insan” denilen soyut model adına da düşünmeye başlar ve kendisiyle bu model arasında ilişki kurarak tanımlar getirir. Ne var ki bir süre sonra yaşamını uydurduğu bu tanımların bireysel özütyle uyumlu olmadığı hissine kapılır, kendisine “uygun” başka açıklamalar, başka anlamlar aramaya koyulur ve bir anlamda yeniden kendi “doğurgan” kaosuna döner. İlgi çekici olan, toplumsal yaşamın insanı durmadan doğanın değişime ayak uyduramayan türleri öğüten, insanca bir tanımla “acımasız” yönüne sevk ediyor ve yeniden canlılar dünyasının hayatta kalma mücadelesinin içine itiyor olmasıdır. Böylece akıyla yükselen insan, kendi eseri olan, ama bir süre sonra kontrolünü yitirdiği resmi aklın güdümünde yavaş yavaş ağır taşları sırtlanmaya başlar ve sonunda çoğu kez inşa ettiği zindanına küçük bir pencere açmayı bile unuttur. Nedir bu resmi akıl? Töre mi, yasa mı, bilim mi, çağlar boyunca tartışılardursun, “insan” dediğimiz artık her neyse, her biri başkasının elinde yüzlerce, binlerce ipi uyumlu uyumsuz çekiştirilip duran bir kukla gibi oradan

oraya savrulur durur ve kendi hareketini yapmak isteyen bir kolun, bir bacağı, hatta bir saç telinin ipleri bile derhal daha “akıllı” birinin “ehil” ellerine verilir. Bazen de tüm ipler kimsenin görmediği, ama herkesin var olduğunu bildiği büyük ustanın ellerine teslim edilir. O büyük usta, başka kuklalar da yönettiğinden genellikle insan kuklasının yönetimini ara sıra müdahale etmek şartıyla seçilmişlere devreder. Kendini “gerçekdışı” olana kaptıranlarsa, resmi ve ilahi aklın uygun gördüğü yerde ve zamanda yaşamaya zorlanırlar; ama bazen, resmi aklın kendi kendini boğduğu sıkıntı anlarında bir süreliğine serbest bırakıldıkları ve gözetim altında da olsa düş peşinde koşma fırsatını yakaladıkları olur. İşte bugün, deliliğe ilişkin elimizde ne varsa, resmi tarihin boş bulunup kaydettiği, “gerçek”le “gerçekdışı”nın bir arada bulunduğu bu anlara aittir. Erasmus, baştan sona deliliğe dair olan, ama yaşamdaki pek çok farklı olguya da değinen *Deliliğe Övgü* yapıtıyla, kendisinden sonra gelen ve toplumların “deli” dediklerimizi nasıl konumlandırıldığını araştıran birçok yazara kapı aralamıştır. Eski Yunanca ve Latince yapıtların yazıldıkları kaynak dilden doğrudan dilimize kazandırılmasında önemli bir rol üstlenmiş olan Humanitas dizisi, kültür tarihinin önemli tavrı alışlarından biri olan bu yapıtla ülkemizin düşünce dünyasına önemli bir katkıda daha bulunmuş olmaktadır.

EKİN ÖYKEN

SUNUŞ

Erasmus ve *Deliliğe Övgü* Üzerine

“O halde ölümlülerin bütün yaşamı bir çeşit masaldan başka nedir, birilerinin, başka birilerinin maskelerini takarak sahneye çıktığı, yönetmenin sahneyi terk etmelerini emrettiği ana kadar herkesin kendine düşen rolü oynadığı bir çeşit masaldan? Yönetmen bir oyuncuya kostümünü değiştirip sahneye çıkmasını emreder, böylece demin mor giysileri içinde Kralı oynayan, az sonra paçavralar içinde bir kölecığı oynar. Her şey bir gölgeden ibarettir, ama bu masalı oynamanın başka yolu yoktur,” der Erasmus *Deliliğe Övgü* adlı eserinde ve insan yaşamının bütün zıtlıklarını birkaç cümleyle özetleyiverir. Eğer bir tiyatro sahnesiyse yaşam ve oyuncuları sürekli kostüm değiştiren insanlarsa, o zaman kendisi de üzerine en iyi oturan kostümü giymeli ve bu kostümün gerektirdiği rolü elinden geldiğince iyi oynamalıdır. Ama onun kostümü ne kral kostümü olmalıdır ne de köle; hem kral kostümü olmalıdır hem de köle. Beklenmedik bir anda belirmelidir sahnede, onu gördükleri anda ışıl ışıl parlamalıdır çatık kaşlı seyircilerin yüzleri, sert geçen bir kış sonrası ilkbaharın ılık güneşinin yeniden canlandırdığı doğa gibi, dipdiri olmalıdır; ilk sözcükler dökülmeye başladığı anda dudaklarından, çılgınca alkışlanmalıdır. Olympus'un bütün tanrı güruhunu ardında bırakıp yeryüzüne yepyeni umutlar aşılama, yaşama tuzunu katmak üzere gelen bir tanrıçayı oynamalıdır; herkese her şeyi cömertçe ihsan eden biricik varlık, yani *Delilik* olmalıdır.

Deli kostümü ve rolü, Erasmus'un yaşamının trajik kurgusu düşünlüğünde, hiç de şaşırtıcı değil. Kendisine “hiçbir şey benim doğu-

mum kadar bedbaht olamaz,”¹ dedirtecek kadar canını yakan evlilik dışı bir doğum, veba salgınları, henüz çocuk denecek yaşta ana babayı yitirme, vasilerin elinde büyüme, özgür sanatlar ile manastır yaşamının zıtlığından kaynaklanan zihinsel gerilim, her an hastalanmaya yatkın, narin bir bünye. İşte Hollanda'nın Rotterdam kentinde, tahminen 28 Ekim 1466 yılında doğan, 12 Temmuz 1536 yılında Basel'de hayata gözlerini yuman, XVI. yüzyılın ünlü hümanistinin yaşam öyküsü böyle karışık, belirsiz ve muammalarla dolu.² Bir kütüphane dolusu, cilt cilt kitaplarının ufacık bir köşesinde, *Compendium Vitae*'da buluyoruz kendi dilinden dökülen yaşam öyküsünü, ama o da o kadar kısa ki. Dostlarıyla samimi mektuplaşmalarından çıkarıyoruz, edebiyata, felsefeye, Latinceye, Yunancaya düşkünlüğünü. Satırlar arasına gizlenen sözcüklerden anlıyoruz onun hiçbir ülkeye, hiçbir dile bağlanmayıp bütün dünyayı kendi yurdu olarak görmesini. Bu satırlardan anlıyoruz dönemin Avrupa'sının zihinsel arınmaya, yenilenmeye olan büyük açlığını; bu satırlardan anlıyoruz antikçağın yüksek edebiyatının âlimler arasında ulus ve dil farkı gözetmeksizin nasıl güçlü dostluk bağları kurabildiğini; siyasal, sosyal, dinsel alanlarda kalkınmak için insan ruhunda nasıl güçlü ateşler yakabildiğini.

Dört yaşlarındayken, annesini hamileyken bırakıp giden babası bir

¹ Erasmus'un bu sözleri, yakın dostu, Louvain Üniversitesi'nin Latince profesörü Conrad Goclenius'a gönderdiği kısa *Compendium Vitae*'nın giriş paragrafında yer alır. Bkz. G. Stallbaum (ed.), *Desiderii Erasmi Roterodami Colloquia, cum scholiis selectis variorum*, Lipsiae, 1828; ayrıca bkz. P. Scriverius (ed.), *Magni Desiderii Erasmi Vita*, Leiden, 1615.

² Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1466-69 yılları arasında bir tarih olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Harry Vredeveld, "The Ages of Erasmus and the Year of His Birth," *Renaissance Quarterly*, vol. 46, no. 4 (1993), s. 754-809.

gün çıkageldi Erasmus'un,³ tuttu elinden Gouda'da bir ilkokula yazdırdı. Dokuz yaşına geldiğinde de özgür sanatlarla eğitilmesi için Deventer'e, ünlü Alman hümanisti Alexander Hegius'un okuluna gönderdi. Dolayısıyla, yaşitları daha sokakta oyun oynarken, Erasmus Latin edebiyatı gibi yüksek bir edebiyatla tanıştı ve Latin dilinin zevkine o küçük yaşta vardı. Evet, Erasmus'un babası onu doğmadan önce terk etmişti, ama derin öngörüsüyle öyle kritik bir yaşta yaşamına katılmıştı ki, körpecik zihnine özgür sanatların kıvılcımını öyle iyi ekmişti ki, o andan itibaren Erasmus'un kaderinin edebiyat tutkusu üzerine biçimleneceğini bilmek için Yunan kâhini olmaya hiç gerek yoktu. Öyle de oldu: On üç yaşındayken annesini vebaya kurban verdi, ardından annesinin acısına dayanamayan babasını da amansız bir hastalığa. Yaşı küçük olduğundan vasileri tarafından büyütüldü. Ama vasileri manastır yaşamını üniversite yaşamına tercih eden kişilerdi. Erasmus ilk başta onlara fazla direnemedi ve isteklerine boyun eğmek

³ Erasmus'un babası Gerard, Zevenbergenli Margaret'e aşık olur ve evlenecekleri umuduyla yasak bir ilişki yaşar. Ama Gerard'ın ailesi bu evliliği onaylamaz. Bunun üzerine, o da tüm ailesini ve sevgilisini terk edip Roma'ya kaçır. Erasmus yasak bir aşkın meyvesidir. Bu durum ve beraberinde gelen sayısız dedikodu Erasmus'un ruhunu öyle acıtmış olmalı ki, başka hiçbir eserinde bir daha bu konudan söz etmemiş ve yaşamının özellikle ilk yıllarını hep satır aralarına gizlemiştir. Erasmus doğduğunda ilkin babasının adı verilir kendisine, sonra Erasmus olarak değiştirilir. Gerard Roma'dayken eser kopyalayarak geçimini sağlar. Bir gün ailesi onun Roma'da olduğunu bir şekilde öğrenir ve oğullarının yurduna geri dönmesini sağlamak için sevgilisi Margaret'in öldüğüne ilişkin yalan bir haber ucururlar. Gerard bu acı haberi duyar duymaz kendini dünya işlerinden tamamen çekip kiliseye adar ve rahip olur. Sonra da yurduna geri döner. Margaret'in yaşadığını öğrenince onunla evlenmek için her şeyi göze alır, ama bu kez de sevgilisi tarafından reddedilir.

zorunda kaldı. Önce Amsterdam yakınlarında bir din yuvası olan 's-Hertogenbosch'da (Bois-le-duc), Biraderler Manastırı'na gönderildi (1484?). Burada tam üç yıl geçirdi, kendi deyimiyle, harcadı.⁴ Hiç tanımadığı öfke çeşidini tanıdı, hiç bilmediği, görmediği samimiyetsizliklere, zilletlere tanıklık etti ve bir şeyi gayet iyi anladı: Latin edebiyatının pınarlarından içen ruhu, manastırın katı disiplinli yaşamıyla taban tabana zıttı. Manastırdaki hocası Rumbold, öğrencisinin bütünü gönülsüzlüğüne rağmen ondaki cevheri keşfetti ve bu dâhi çocuğu kendi cemaatine katmak için çok ter döktü. Nafile; Erasmus bu ilgisizliğini gençliğin hercaılığına, cahilliğine vermesini rica etti hocasından. Tam o sırada, bir zamanlar annesini kendisinden koparıp alan o bela salgın yeniden baş gösterdi. Salgından sonra Erasmus da hastalandı, ama vebadan değil, sıtmadan. Yüksek ateş bünyesini perişan etmişti, bu yüzden ilk manastır deneyimine veda edip evine döndü. Heyhat, vasiler ısrarcıydı; zaman zaman tatlı dille, zaman zaman vasiliğinden ayrılacaklarını ima eden tehditlerle Erasmus'u ayak dirediği manastır yaşamına sokmak için canla başla çalışıyorlardı. Erasmus'un ise onlardan tek dileği, biraz kendi kendine kalmak ve edebiyatla yoğrularak dinlenmekti; çünkü ciddi bir karar veremeyecek kadar gençti, henüz ne dünyayı tanıyordu, ne manastırı, ne de kendini.⁵

Tesadüf mü, yoksa vasilerinin düzenledikleri bir oyun mu bilinmez, Emaus'ta (Steyn) olduğu bir sırada eski dostu Cornelius'la karşılaştı ve bir anda yaşam gemisinin dümenini kırmak zorunda kaldı. Cornelius nasıl içten anlatıyordu manastır yaşamını, Musaların bahçesi diyordu orası için, hiç tadamayacağı ruh özgürlüğünü orada tadaca-

⁴ G. Stallbaum (ed.), *Desiderii Erasmi Roterodami Colloquia, cum scholiis selectis variorum*, s. vii.

⁵ G. Stallbaum (ed.), *A.g.e.*, s. vii.

ğmı söylüyordu, hiçbir yerde göremeyeceği görkemli kütüphanelerinden dem vuruyordu, en önemlisi bu dünyanın bütün zirvalıklarına ve budalalıklarına perdelerini kapatan dingin yaşamını öve öve bitiremiyordu. Konuşmasını bitirdiğinde, Erasmus kendini Emaus'taki manastıra teslim ederken buldu (1487?). Gerçi sonradan ardına dönüp o yıllara baktığında, manastıra girme nedenlerini hiç de Cornelius'unakilere bağlamadı: İlkın o sıra sağılığı iyi değıildi, ikincisi iyi ve doyurucu ye-meğe ihtiyaçı vardı ve üçüncüsü, belki de en önemlisi, deliksiz bir uykuya.⁶ Yoksa "balığı çayıra koymakla, öküzü denize sürmekle eşti"⁷ ruhunun manastıra alışması. Çömezliđi sırasında herhangi bir hocası çıkıp da kendisine, "İsa'nın meskeni tüm dünyaydı, sadece manastır değıil; yüreğinde has duygular varsa, dindar olmak için sadece süslü giysiler giymen şart değıil; sen en iyisi git vasilerinin, dostlarının yanına, özgürlüğüün kollarına,"⁸ demiş olsaydı, hiç düşünmez yine koşa koşa evinin yolunu tutardı.

Erasmus için manastırın bir iyiliği varsa, insan zihnine epeyce boş vakit ve bu anlamda sahidenden bir özgürlük tanınmasıydı. O da bu özgürlükten bol bol yararlandı ve kendi kendini edebiyatla tedavi etti, hatta bütün içinı *De Contemptu Mundi* (*Dünyadan El Ayak Çekme*) adlı incelemesinin saurlarına döktü; o sırada henüz yirmi yaşındaydı. Üstelik günlerce gecelerce dertleşebileceği ve birlikte kitaplara gömülebileceği sıkı dostlar da edinmişti. Emaus'taki çömezlik yaşamından aklında kalan en canlı anılar da zaten sadece bu kitaplar ve dostluklar oldu.

Erasmus'u Emaus'tan kurtaran ve 1492 yılından itibaren yaşamına

⁶ Ephraim Emerton, *Desiderius Erasmus of Rotterdam*, G. P. Putnam's Sons, New York-London, 1899, s.16.

⁷ Ephraim Emerton, *A.g.e.*, s. 18.

⁸ Ephraim Emerton, *A.g.e.*, s. 18.

istediği rengi katmasında önemli etkisi olan olay, Kuzey Fransa'nın Cambrai Piskoposu Henrik van Bergen'in kendisine sekreterlik teklif etmesi oldu. Piskopos o dönemde İtalya'ya bir seyahat planlıyordu ve Erasmus'un Latincesinin mükemmelliğinden haberdar olunca, kendisine rehberlik edebileceğini düşünmüştü. Erasmus için bu iyi bir fırsattı; çünkü hem sevdiği bir işi yapacak hem de yirmi beş yaşlarında genç bir âlim olarak kendisine güvenini ve saygısını yeniden kazanacaktı. Ama edebiyata olan büyük tutkusu, bu konuda yepyeni üniversitelerde ve yepyeni kütüphanelerde çalışma isteği zihnini bir an rahat bırakmıyordu. Paris'e gitmek istiyordu, orada Yunancasını geliştirip ilahiyat çalışmalarını sürdürmeyi planlıyordu. Sonunda Piskopos'tan gereken izni aldı, hatta bir yıllık da harcırah sözünü; 1495 yılında, Paris'te Collegio Montis'e (Collège de Montaigu) gitti, ama harcırah sadece sözde kaldı. Erasmus'un narin bünyesi ona orada da huzur vermedi, kolejin çürük yumurtalarından ve pis yatak odalarından hastalık kaptı ve çalışmalarına ara verip Piskopos'un yanına geri dönmek zorunda kaldı. Ama hümanist kütüphanelerin tozunu bir kez yutmuştu. O tarihten itibaren, istese de istemese de, yaratıcı ve özgür ruhu artık Piskopos'a ve tek bir ülkeye asla bağlı kalamazdı. "Bu dünyada tamamen yalnızım," diyordu, "çünkü hiçbir tarafın adamı olmadım ve Tanrı aklımı almadığı sürece de olmayacağım."⁹ İyileşip yeniden Paris'e döndüğünde, artık kendi ayaklarının üstünde durması gerektiğini çok iyi biliyordu. Özel dersler vermekle işe başladı; özellikle Paris'te yaşayan ve edebiyata ilgi duyan İngiliz gençlerine. Bu süreç onun daha sonra İngiltere'de kuracağı sıcak dostlukların da kapısını aralamış oldu. Hatta o aralar İngiltere'ye ilk ziyaretini gerçekleştirdi (1498-1500).

⁹ *Epistulae*, 1224 (a.1532).

İngiltere onun için Yunanca ve Latince çalışmalarını derinleştirebileceği mükemmel bir ülkedi, sonra iklimi de sağlığı için birebirdi. Derin bilgisi olan hümanist âlimlerle sıcak bir dostluk ortamında yapılan tartışmalarla, Erasmus İngiltere’de sahiden kendini buldu.¹⁰ O zamanlar otuz yaşlarındaydı. Hele 1499 yılında, öğrencisi ve yakın dostu Lord Mountjoy’la birlikte Sir William Say’ın Bedwell’deki evine konuk olduğu sırada, William Say’ın dostu olan Thomas More’la tanışması ve aralarında vefa örneği olarak anılaşacak dostluğun ilk kıvılcıklarının burada ateşlenmesi,¹¹ Erasmus’un gönlünü tümüyle İngiltere’ye kattırmasına yetti de arttı.

Erasmus bu dönemden sonra Avrupa ülkelerinde adeta mekik dokudu, derin bilgisi, eleştirel bakışıyla gözlemler yaptı, dönemin en ünlü hümanistleriyle, en önemli yayıncılarıyla tanıştı, her gittiği ülkede üniversite kütüphaneleri ona kapılarını ardına kadar açtı, Latince ve Yunanca eserler çevirdi, birbiri ardına telif eserlerini yayımlamaya başladı. Padua’ya gitti, Bologna’ya, Venedik’e, Roma’ya; Paris’e, Louvain’e, Cambridge’e, Freiburg’a, Basel’e. Gittiği ülkelerde dostlarına konuk oldu, kütüphanelerde dolandı, dersler verdi, el yazmaları keşfetti, edisyonlar hazırladı, dostlarının yazdığı kitapları yorumladı. Yunan yergi üstadı Lucianus’un eleştirel gözleriyle seyreyledi dünyayı, ironik diliyle yerdirdi insanları, şairleri, edebiyatçıları, dilticileri, felsefecileri, hukukçuları, ilahiyatçıları, kralları; hayalgücü yüksek bir şairin dizginlenmez özgürlüğüyle hep Musaların sözünü dinledi. Manastır yaşamında tanık olduğu, Hıristiyan doktrininin saflığıyla örtüşmeyen manzaralara, din adamlarının makam hırslarına, İsa’nın meselleriyle

¹⁰ R. W. Chambers, *Thomas More*, University of Michigan Press, Ann Arbor, MI., 1958, s. 68.

¹¹ R. W. Chambers, *A.g.e.*, s. 70.

hiç uyuşmayan düşünüş ve yaşam tarzlarına, Skolastik ilahiyatçıların insan zihnini kirlletmekten başka bir işe yaramayan yanıtıcı ve kılı kırk yaran yöntemlerine veryansın etti. 1503 yılında yayımladığı *Enchiridion Militis Christiani* (*Hristiyan Askerinin Elkitabı*) adlı eserinde güç peşinde koşan din adamlarını yererek, "Papaların, piskoposların patavatsızca kendilerine Lordlar, Efendiler lakaplarını alma telaşı benim için her zaman büyük bir eğlence kaynağı olmuştur; oysa İsa havarilerine bu tür adlar almayı tümüyle yasaklamıştı,"¹² diye söylendi. Hatta 1516 yılında ilk Yunanca-Latince İncil edisyonunu (*textus receptus*) filolojik yöntemlere göre derleyerek,¹³ Hristiyan öğretisini Skolastik detaylardan arındırmayı ve İsa'nın havarilerinin dönemindeki o kirltilmemiş, en saf haline geri döndürmeyi amaçladı. Bir Hristiyan hümanisti olarak hazırladığı bu İncil edisyonu, kendisinden sonra hazırlanacak bütün Yunanca İncil'lerin eleştirel edisyonlarına temel teşkil etti. Tarihçi Johan Huizinga, *Erasmus and the Age of the Reformation* adlı eserinde Erasmus'un ruhunu galeyana getiren ve onu dinde yalnızlık arayışına sevkeden asıl nedeni, o dönem toplumunda yaşanan dinsel kargaşaya, bir dolu dinsel ayin, gelenek ve kavram arasında kaybolan halkın sağduyusuzluğuna bağlar. İnsanoğlunun budalalığının ve bencilliğinin ürünü olan bütün bu yapaylıkların hakiki dindarlıkla ve İsa'nın arzuladıklarıyla alakası yoktur; tersine hepsi Katolik Kilisesi'nin özündeki anlamı kaybettirmeye yöneliktir.¹⁴ Erasmus'un Hristiyanlardan tek isteği, azizlerin ayakkabılarını, kirli mendillerini öpmeyi

¹² Desiderius Erasmus, "Enchiridion Militis Christiani," *The Essential Erasmus*, John Dolan (ed.), New York: Continuum, 1990, s. 74.

¹³ Erasmus, *Novum Testamentum omne*, Frobenii, Basileae, 1519.

¹⁴ Johan Huizinga, *Erasmus and the Age of Reformation*, New York: Harper, 1957, s. 100-101.

bırakıp İsa'nın kendisine dönmeleridir.¹⁵ Erasmus'un bu yenilikçi düşünceleri başlangıçta Luther'in bile büyük hayranlığını kazanmıştı. Ama 1520'lerde, Luther Katolik Kilisesi'nden iyice kopmaya, Erasmus ise olduğu yerde ayak direyip azimle eski kilisenin dinsel yapısını savunmaya başlayınca olanlar olmuş ve başlangıçta aynı ideallerle yola çıkan bu iki devin arası iyice açılmıştı. Bu durum 1524-25 yılları arasında özgür irade konusunda yaşanan ciddi tartışmalarla daha da alevlenince, Erasmus eski kiliseyi savunan hümanist grubun içinde yer aldığı ve Luther'in yenilikçi düşüncelerinin arkasından gitmediği için Luthercilerin hışmına uğramış ve korkaklıkla suçlanmıştı.

Erasmus'un ruhunu en çok besleyen ve diriltten, "sanki dostluk için yaratılmıştı" dediği Thomas More oldu.¹⁶ Birlikte yaptıkları Lucianus çevirileri, aralarındaki sıcak sohbetler, samimi mektuplaşmalar, Erasmus için bunca dünyevi çirkinlik arasında adeta ruhani soluklanmalardı. Sonuçta Erasmus, bu güzel dostluğun anısına, 1509 yılında *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus (Deliliğe Övgü)* eserini yazıp Thomas More'a ithaf etti. Esinini More'un soyadından aldı. Çünkü More'un Latinceleştirilmiş adı Morus ve Yunancalaştırılmış adı Μωρός delilik anlamına geliyordu. Buradan hareketle, Erasmus ufak bir söz oyunu yaparak dostunun soyadını bu eserinin başlığı yaptı. Ona göre şu ölümlü dünyada Thomas More kadar şaka anlayışı gelişkin başka bir insan yoktu ne de olsa, ve o hiç kuşkusuz bu şakayı da engin bir hoşgörülle karşılayacaktı.

¹⁵ Johan Huizinga, *A.g.e.*, s.101.

¹⁶ Bkz. F. M. Nichols, *The Epistles of Erasmus from his Earliest Letters to his Fifty-First Year*, London, 1901-1918; Erasmus'un Ulrich von Hutten'e yazdığı, 23 Temmuz 1519 yılına tarihlenen mektubu (*Epistulae*, 447) Thomas More'un kişiliğiyle ilgili ilginç ayrıntılar içeren önemli bir belgedir.

Sır olanın, söylenemeyenin, başka deyişle hakikatin çarpıcı, hatta rahatsız edici ölçüde hissettirilmesine yönelik kutlu delilik, her peygamberin kaderidir. Tanrı günahkâr insanoglunu peygamberin sembolik sözleriyle ve davranışlarıyla uyarır. İÖ VIII. yüzyılın Yahudi peygamberi Hoşea, "Peygamber mecnundur / ruhla dolu insan mecnundur / onu bu hale getiren sizin günahkârlığınız, sizin düşmanlığınız"¹⁹ derken, kutlu deliliği ve nedenini açıklar. Keza Yahudi peygamberi Yeşaya da halkına ibret olsun diye, tanrısal buyrukla, tam üç yıl çırılçıplak ve yalınayak yürür; çünkü halk Asur kralına teslim olursa, kral onları böyle yalınayak ve çırılçıplak yürütecek ve utanç içinde bırakacaktır.²⁰ Hıristiyan geleneğinde ise kutlu delilik, havari Paulus'tan itibaren kullanılan "İsa'nın aşkından mecnunuz"²¹ ifadesinde hayat bulur. Tanrısal olmak için başlangıçta köle olmak gerekir düşüncesine dayalı bu anlayış, özellikle Paulus'un *Corinthuslulara Mektup*'unda gerçek anlamını bulur. Öyle ki bu mektubun içeriği, Erasmus'un yapıtında söz konusu olan deliliğin göreceli anlamını çözmemizde bir cevap anahtarı oluşturur. Paulus, Corinthusluların kendilerini hakikatin bile üstünde görmelerine sebep olan kibirli tavırlarını kırmak için, onlar tarafından aşağılanmak pahasına da olsa, ilkin kendi zaaflarını ortaya döker ve kendini zayıf, korkak ve deli olarak gösterir. Ama ona göre, Tanrı kendine mecnun olanı, günahkâr insanlar tarafından aşağılanmanı seçer. Bunun nedeni dünyevi bilgeliğe, güce ve şöhrete sığınanları

Spirituality, Oxford University Press, Oxford, 1980, s. 1.

¹⁹ *Prophetia Osee*, 9.7: *Stultus – clamet – est propheta / insanus vir spiritalis. / Secundum multitudinem iniquitatis tuae / multae sunt inimicitiae tuae.*

²⁰ *Liber Isaias*, 20.2.

²¹ *Epistula ad Corinthios I*, 4.10: *Nos stulti propter Christum.*

utandırmaktır.²² Dünyadaki bilgelik benmerkezli bilgeliktir ve Tanrı katında sıradan deliliktir. İsa'nın çarmıha gerili bilgeliğinin derin anlamına dünyevi insan vakıf olamaz ve buna delilik gözüyle bakar; oysa hakiki Hıristiyan için bu bir kurtuluş simgesidir.²³ Buradan hareketle, eğer dünyevi bilgelik hakiki anlamda bilgelik olmak istiyorsa, öncelikle delilik suyundan içmeli ve dünyeviliğinden feragat etmelidir, çünkü mükemmelliğe ulaşmanın yegâne yolu bu tür bir deliliktir.²⁴

Öyleyse Erasmus'un delilik sözcüğünü farklı soluklarla ele alıp işlemesi, sözcüğün boyutlarını kendine göre genişletmesi ve daraltması, kâh överek yüceltmesi, kâh söverek aşağılaması, deliliğin özündeki hem kutlu deliliği (bilgeliği) hem de dünyevi deliliği göstermeye çalışmasından kaynaklanır. Erasmus'un övdüğü kutlu delilik, delilik tanrıçası Stultitia'dır; yerdığı delilik ise *mahallenin delisi* deyişine uygun düşen *maskaralık*, *soytarılık*, *budalalık*, *alıklık*, *ahmaklık* ve *kaçıklıktır*. Dolayısıyla Erasmus eserinde deliliği/bilgeliği övmekte, soytarılığa ve budalalığa sövmektedir ve asıl hedefi bilge gibi görünen, ama aslında olmayan, deli gibi görünen, ama aslında olamayanlara doğru yolu göstermektir.

Deliliğe Övgü'nün ilk edisyonu, 1511 yılında, Gilles de Gourmont tarafından hazırlanmış ve Paris'te yayımlanmıştır. Büyük ses getiren bu edisyonun kopyaları Dresden ve Munich kütüphanelerinde mevcuttur.²⁵ Söz konusu edisyon aynı yıl Paris dışında, Strasbourg ve

²² *Epistula ad Corinthios I*, 1.26.

²³ *Epistula ad Corinthios I*, 1.18.

²⁴ *Epistula ad Corinthios II*, 11.30.

²⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: R. J. Schoeck, *Erasmus of Europe: The Prince of Humanists, 1501-1536*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1993.

Antwerp'de de yayımlanmış ve 1512 yılında yine aynı kentlerde ikinci baskısı okuyucusuyla buluşmuştur. Bu yıllarda kilisedeki fikir ayrılıklarından doğan karmaşaya ve çetin savaflara rağmen Erasmus barışçıl duygularını yitirmez ve ummadığı bir başarı elde eden eserinin derin bir dinsel duygulanıma davet mektubu olduğunu düşünür ve 1514 yılında genişleterek yayımlamaya devam eder. Bu şekilde edisyonlar birbirini izler ve Erasmus sağlığında, Avrupa'nın 11 önemli kentindeki 21 matbaadan çıkan 36 edisyonu görme şansına erer. Bunların içinde kendisinin düzelttiği 7 edisyon en önemlilerinden sayılır: 1512 (Paris), 1514 (Strasbourg), 1515, 1516, 1521, 1522, 1532 (Basel).

Erasmus 1536 yılında Basel kentinde hayata gözlerini yumduğunda, arkasında bıraktığı yığınla eser arasında *Deliliğe Övgü* kendisine sonsuzluk bahşeden en önemli eseri olur. Çünkü bu eser ölümünden sonra Fransızca, İtalyanca, Almanca başta olmak üzere 16 değişik dile çevrilir ve yazarının düşüncelerinden tüm dünyayı haberdar eder. Eserin 1515 yılından sonraki edisyonlarının çoğunda, Erasmus'un yapmış olduğu yorumların yanında, Alexander Hegius'un sağlığında Deventer'deki okula devam etmiş olan hekim Gerard Lijster'in yorumları da yer alır. Froben tarafından hazırlanan 1515 yılına ait tek kopya, ünlü Alman ressam Hans Holbein'in dolmakalemlerle çizdiği resimlerle, önceki edisyonlar arasında ayrıcalıklı bir yer edinir; zaman zaman yazarının ağır şakalarını kaldıramayan, özellikle Parisli bazı ilahiyatçıların hismine uğrayıp 1527 ve 1542 yılında yasak kitaplar listesine adını yazdırmış olsa bile.

Çeviri Yöntemi

Stultitiae Laus'un Türkiye'deki ilk Latince-Türkçe çevirisi olma özelliği taşıyan bu çalışmada başlıca iki Latince edisyondan yararlanıl-

muş, metnin içindeki Yunanca ve Latince deyişler için Erasmus'un *Adagia'sına* başvurulmuştur; metnin çevirisinde genellikle Latince yazılım benimsendiği halde, kimi modern ülke ve kişi adları ile Tevrat ve Incil'de geçen kişi ve yer adlarının Türkçedeki kullanımı tercih edilmiştir. Dipnotlarda antikçağ yazarlarından yapılan alıntılarda, başka türlü belirtilmedikçe, Loeb Classical Library edisyonları temel alınmıştır.

A. Metnin Çevirisinde Kullanılan Latince Edisyonlar

1. Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus. Declamatio. Cum Commentariis Gerardi Listrii, Ineditis Oswaldi Molitoris, et Figuris Johannis Holbenii*, Basileae, Typis G. Haas, ex officina J. J. Thurneisen, 1780.
2. Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, id est: Stultitiae Laus. Declamatio. Ad fidem editionis antiquae Frobenii, Figuris Holbenianis Ornata (Cum Duabus Erasmi Epostolis, Ad Martinem Dorpium et Ad Thomam Morum, Accesit Dialogus Epicureus)*, Lugduni-Batavorum, 1851.

B. Metnin Yorumlanmasında Yararlanılan Kaynaklar

1. Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus. Declamatio. Cum Commentariis Gerardi Listrii, Ineditis Oswaldi Molitoris, et Figuris Johannis Holbenii*, Basileæ, Typis G. Haas, ex officina J. J. Thurneisen, 1780.
2. Erasmus, *Praise of Folly*, Betty Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994.
3. Desiderius Erasmus, *The Praise of Folly*, John Wilson (tr.), Michael Frassetto (int.), Barnes & Noble, New York, 2004.

4. Desiderius Erasmus, *Adagia, id est: proverbiorum, paroemiarum et parabolarum omnium, quae apud Graecos, Latinos, Hebraeos, Arabes, & c. in usu fuerunt, collectio absolutissima in locos communes digesta*, Johann Jacob Grynaeus (ed.), ex officina Johannis Petri Zubrodt, 1670.
5. Desiderius Erasmus, *Adagia, sive proverbialia Graecorum ex Zenobio seu Zenodoto, Diogeniano et Suida collectaneis. Partim edita nunc primum partim latine reddita, scholiisque parallelis illustrata*, S. J. Andrea Schottus (ed.), Antwerp: Plantin, 1612.
6. Robert Bland, *Proverbs, Chiefly Taken from the Adagia of Erasmus, with Explanations*, London, 1814.
7. Ari Wesseling, "Dutch Proverbs and Ancient Sources in Erasmus's Praise of Folly," *Renaissance Quarterly*, vol. 47, no. 2 (1994), s. 351-378.
8. Ari Wesseling, "Dutch Proverbs and Expressions in Erasmus' Adages, Colloquies, and Letters," *Renaissance Quarterly*, vol. 55, no. 1 (2002), s. 81-147.

Çeviri kitabımızın yayım aşamasında, edisyon farklılıklarından kaynaklanan birtakım zorlukların üstesinden gelerek *Stultitiae Laus*'un Latince-Türkçe karşılıklı metin olarak hazırlanmasında büyük emek harcayan meslektaşım Eyüp Çoraklı'ya, Kabalcı Yayınevi'nin Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu'na ve sahibi Sabri Kabalcı'nın şahsında yayımda emeği geçen dostlara içten teşekkürlerimi sunarım.

MŌRIAS ENKŌMION
YA DA
DELİLİĞE ÖVGÜ
ROTTERDAMLİ DESIDERIUS
ERASMUS'UN SÖYLEVİ

ÖNSÖZ

ROTTERDAMLİ ERASMUS,
DOSTU THOMAS MORUS'U SELAMLAR

Geçenlerde İtalya'dan İngiltere'ye dönerken, at üstünde geçireceğim bütün zamanımı *saçma sapan*¹ ve kara cahil masallarla heba etmektense, biraz ortak çalışmalarımızla ilgili bir şeyler düşünmeyi, biraz da oradaki² onca âlim ve cana yakın dostumu anımsayarak hoşça vakit geçirmeyi yeğledim. Bu dostlar arasında da ilk aklıma gelen sen oldun, sevgili MORUS; yanımda olmadığın halde seni anımsamaktan büyük keyif aldım, tıpkı senin yanındayken seninle olmaktan her zaman keyif aldığım gibi; yemin ederim, ömrümde benim için bundan daha hoş bir şey olamaz. Bu yüzden kesinlikle bir şeyler yapmaya karar verdim, ama zamanım bu konuda ciddi ciddi düşünmeye pek müsait olmadığından bari Deliliğe övgü düzüp eğleneyim dedim. Hangi Pallas³ aklına böyle bir şey getirdi diye soracaksın. Öncelikle, senin soyadının Morus⁴ olması bana *Moria* kelimesini çağrıştırdı, gerçi tabii ki senin bu kelimenin anlamıyla hiç ilişkin yok; olmadığımı da dünya

¹ αμουςοις.

² İngiltere'deki.

³ Pallas (Pallas Athena): Bilgelik tanrıçası Minerva; burada, *hangi şeytan aklına koydu* şeklinde anlaşılabilir.

⁴ Thomas Morus'un soyadı Yunanca *delilik* anlamına gelir.

âlem çok iyi bilir. Sonra bu nükte oyunumu hoşgörüyü karşılayacağından da doğrusu hiç şüphe etmedim, çünkü bu tür şakalardan, yani cahilce ve büsbütün yersiz olmayan şakalardan, yanılmıyorsam her zaman hoşlanmış ve ölümlülerin şu sıradan yaşamında hep Democritus'u oynamışsındır.⁵ Her ne kadar o eşsiz keskin zekanla algıladıklarının avamın algıladıklarından çok farklı da olsa, o inanılmaz nazik ve ılımlı mizacın sayesinde bütün zamanların adamı olarak⁶ herkesle anlaşılıyorsun, anlaşabiliyorsun ve bundan da mutlu oluyorsun. Bu yüzden bu kısacık söylevimi teveccüh gösterip de sadece sana karşı duyduğum dostluğun bir *hatırası*⁷ olarak görme, savunmasını da üstlen,⁸ çünkü bu eseri sana ithaf ediyorum; dolayısıyla artık o benim değil, senin. Kuşkusuz bir sürü kavgacı zevat çıkacak ve yersiz ithamlarda bulunup kâh bu şakaları bir ilahiyatçıya yakışmayacak zırvalıklar olarak değerlendirecek, kâh Hıristiyanlığın tevazusuyla uyuşmayacak ukalahlıklar olarak görecektir; hatta avaz avaz bağırıp benim Eski Komedi'yi⁹ ya da Lucianus'u¹⁰ temsil ettiğimi ve dişlerimi göstererek her

⁵ Erasmus'a göre Morus, keskin bir zekaya ve sağduyuya sahip olduğundan ünlü Yunan düşünür Democritus (İÖ V. yüzyıl) gibi insanların gülünç yanlarını keşfetmekle ünlüdür. Democritus'un bu özelliği için bkz. Iuvenalis, *Saturae*, 10.28-30.

⁶ Suetonius'un, *Tiberius* 42'de ve Erasmus'un, *Adagia* 286'da söz ettiği *her zaman herkesle iyi olmak* deyişi, Richard Whittinton tarafından Morus'un karakteri için "bütün zamanların adamı" olarak kullanılmıştır. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994, s. 4, n. 3.

⁷ μνημοσυνον.

⁸ Morus'un bu eseri severek kabul ettiği ve savunduğu, 1515 yılının Ekim ayında Maarten van Dorp'a yazdığı mektubundaki ifadelerden anlaşılıştır.

⁹ İÖ V. yüzyılda Atina'da ortaya çıkan ve özellikle yaşayan kişilerin gülünç

şeye hırladığımı söyleyecektir. Kabul, ama bu iddiamı¹¹ hafiflikle ve maskarılıkla suçlayanların bilmesini isterim ki, türünün tek örneği ben değilim, vaktiyle birçok ünlü yazar da aynı şeyi yapmıştır.¹² Yüzyıllar önce Homerus *Kurbağalar ile Farelerin Savaşı*'yla¹³ eğlenmiştir, Maro¹⁴ tatarcık ve köy salatasıyla,¹⁵ Ovidius da cevizle.¹⁶ Polycrates Busiris'e bir methiye düzmüştür, onun sivri dilli eleştirmeni Isocrates

özelliklerini sivri bir dille hicveden komedyakımı. Önemli temsilcisi Aristophanes'in *Bulutlar* ve *Kurbağalar* adlı eserleri bu akımın genel karakterini gözler önüne serer.

¹⁰ Yunan edebiyatında yergi yazarı olarak ünlenen Lucianus (İS y. 120-200) özellikle mitolojiye ve felsefi öğretilere yönelttiği acımasız eleştirileriyle tanınmıştır.

¹¹ Söylevindeki deliliğe övgüsünü.

¹² Edebiyat tarihinde insanların kusurlarına alaycı dille sayısız övgü yazılmıştır.

¹³ Βατραχομυομαχία: *Batrachomyomachia* (Yunanca βάτραχος: kurbağa, μύς: fare, μάχη: savaş): *Ilias* üzerine bir parodi. Romalılar bu yapıtı Homerus'un kaleme aldığını iddia etseler de Plutarchus'a göre (*De Herodoti Malignitate*, 43) söz konusu parodi Halicarnassuslu Pigres'e aittir. Ama daha sonra bu yapıtı İskender döneminde yaşayan ve adı bilinmeyen bir şaire atfedilmiştir. *Batrachomyomachia* ifadesi, "aptalca kavga, budalaca çekişme" anlamında kullanılmıştır.

¹⁴ Vergilius.

¹⁵ Vergilius'un, *Appendix Vergiliana*'da yer alan *Culex et Moretum* (*Tatarcık ve Köy Salatası*) adlı şiirinden söz edilmektedir. Bu eser hakkında bkz. David O. Ross, "The Culex and Moretum as Post-Augustan Literary Parodies," *Harvard Studies in Classical Philology*, vol. 79 (1975), s. 235-263. *Moretum* sarımsak, sedefotu, sirke ve zeytinyağıyla yapılan bir köy salatasıdır.

¹⁶ *Nux*: Ceviz, ceviz ağacı. Romalı şair Ovidius'a ait olup olmadığı tartışmalı bu şiir için bkz. Ovidius, *Nux*, M. Pulbrook (comm.), Maynooth University Press, 1985. Şiirde, cevizlerini düşürmek için atılan taşlardan yaralanan bir ceviz ağacının yakınmaları konu edilir.

de;¹⁷ aynı şekilde Glaucus adaletsizliğe;¹⁸ Favorinus, Thersites ve sıt-maya;¹⁹ Synesius Kelliğe,²⁰ Lucianus da sinek ve asalağa.²¹ Seneca Clau-dius'un *ilahlaştırılmasını*²² yazıp eğlenmiştir, Plutarchus da Gryl-lus'un Odysseus'la konuşmasını;²³ Lucianus ve Apuleius ise bir eşe-ği,²⁴ adını anımsayamadığım ve aziz Hieronymus'un söz ettiği bir ya-

¹⁷ İÖ IV. yüzyıl hatiplerinden Polycrates, Mısır kralı Busiris'e bir övgü yazmış-tır. Yunan mitolojisinde, zaman zaman Poseidon'un oğlu olarak da geçen Busiris, kılığı önlemek için ülkesine gelen ziyaretçileri tanılara kurban et-mesiyle tanınır. Polycrates'in yapıtları Isocrates tarafından sert dille eleştiri-lmiştir. Bu konuda bkz. Niall Livingstone, *A Commentary on Isocrates' Bu-siris*, Mnemosyne Supplement 223, Leiden, Brill, 2001.

¹⁸ Glaucon: Adaletsizlik üzerine bir söylev yazdığı söylenen, Plato'nun *Devlet* diyalogunun ana karakterlerinden.

¹⁹ Yapıtları günümüze ulaşmamış, Hadrianus döneminin ünlü sofistlerinden Favorinus (İS y. 80-160), Homerus'un *Ilias* destanında (2) ayrıntılı olarak betimlenen ve çirkinliğiyle, budalılığıyla ön plana çıkarılan Thersites'e bir methiye yazmıştır. Bkz. Henry Knight Miller, "The Paradoxical Encomium with Special Reference to Its Vogue in England, 1600-1800," *Modern Philo-logy*, vol. 53, no. 3 (Feb. 1956), s. 145-178.

²⁰ Synesius: Kellik (*calvitium*) üzerine bir methiye yazan, İS V. yüzyılın başpa-pazlarından.

²¹ Lucianus da *Muscae encomium* başlığıyla sinek üzerine alaycı bir övgü kale-me almıştır.

²² *αποθεωσις*: Ünlü Romalı Stoacı Seneca'nın, İmparator Claudius'un tanı-laştırılmasıyla ilgili ince bir alay içeren övgüsü *Apocolocyntosis* adını taşır.

²³ Plutarchus, Odysseus'un tayfalarından Gryllus'un, büyücü Circe tarafından domuza dönüştürülmesini konu edinen bir methiye kaleme almıştır. Bura-da Gryllus bir hayvanın insandan daha şanslı olduğunu söyleyerek Odysse-us'u ikna etmeye çalışır.

²⁴ Lucianus'un ele aldığı konu üzerine bir roman kaleme alan Apuleius bir in-sanın eşeğe dönüşmesi üzerine *Metamorphoses* (*Asinus Aureus*) adında bir yapıt kaleme almıştır. Bkz. Apuleius, *Başkalaşımalar*, çev. Çiğdem Dürüş-

zar da domuz yavrusu Grunnius Corocatta'nın vasiyetnamesini alaya almıştır.²⁵ Bu yüzden, beni eleştirenler mutlu olacaklarsa ister satrançta piyonlarımı öne sürdüğümü düşünsünler ya da isterlerse oyuncak ata bindiğimi.²⁶ Sonuçta yaşamın farklı alanlarına eğlence fırsatı tanıırken edebiyata da bu tür bir eğlence hakkı tanınmaması haksızlık olmuyor mu, hele zıvalıklar kişiyi ciddiyete sevkediyorsa ve haza aptal olmayan bir okuyucu bu zıvalıklardan bazı yazarların o kargacık burgacık, o göz boyayan düşüncelerinden daha fazla ders çıkarıyorsa? Biri kalker yamalı bohça halindeki²⁷ nutkuyla retoriğe ve felsefeye övgüler yağdırır, diğeri bilmem hangi prensin meziyetlerini sıralar, bir başkası Türklere karşı savaşa kıskırtır. Ya da biri çıkar gelecektek haber vermeye çahşır, bir diğeri keçi kılı hakkında saçma sapan düşünceler icat eder. Ciddi konuları havadan sudan şeylermiş gibi ele alıp incelemek ne kadar saçmaysa, şakaları da ciddiye alıp bunlar üstüne ipe sapa gelmez laflar etmek o kadar gülünçtür. Tabii ki benim hakkımda başkaları karar verecek; buna rağmen, *kendini beğenmişlik*²⁸ beni tamamen kandırmıyorsa; evet, deliliği övdüm, ama hepten delice değil. Sivri dilime bir bahane uydurmam gerekirse, insanların sıradan yaşamlarını suya sabuna dokunmadan iğneleyen yeteneklere her zaman bir özgürlük tanınmıştır, yeter ki bu özgürlük şiddete dönüşme-

ken, Humanitas: Yunan ve Latin Klasikleri, Kabalcı Yayınevi, 2006.

²⁵ Bu bilgi, Erasmus'un 1516 yılında yayımladığı Aziz Hieronymus'un mektuplarında geçer.

²⁶ *Harundo (arundo)*: Çocukların oynadığı at şeklinde değnek, oyuncak at. Bu söz için bkz. Horatius, *Saturae*, 2.3.248.

²⁷ Yani oradan buradan topladığı bilgilerle. Bkz. Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, 13.25.19; 2.23.21.

²⁸ φιλανθια.

sin. Çağımız insanının kulak hassasiyeti beni öyle şaşırtıyor ki, huşu uyandıran unvanlar dışında hemen hemen hiçbir şey duymaya katlanamıyor.²⁹ Dahası inançları öylesine yozlaşmış insanlar var ki, İsa hakkında ağza alınmayacak küfürlere ses çıkarmıyorlar da papaya ya da bir prene şaka yollu hafif bir şeyler söylemenize dayanamıyorlar, özellikle *kendi çıkarlarına*³⁰ dokunuyorsa. Ama hiç ad vermeden insanların kusurlarını yeren kişi, soruyorum, acaba can yakıcı olarak görülüyor da, öğretici ve öğüt verici olarak görülüyor mu? Yoksa, Tanrı aşkına, bunca adla ben kendime saldırır mıyım? Ayrıca benim bu eleştirimden her tür insan nasibini aldığına göre, öfkemin tek bir insana değil, insanlığın bütün kusurlarına yönelik olduğu anlaşılır. O halde biri çıkar da kendisinin incitildiğini haykırırsa, bilin ki ya vicdanıyla ya da korkusuyla yüzleşmiştir. Aziz Hieronymus yergi türünde öyle özgürce ve öyle acıtıcı kalem oynatmıştır ki, yer yer ad vermekten bile çekinmemiştir. Bense ad vermekten tamamen kaçındığım gibi kalemimi öyle usturuplu kullandım ki, iyi niyetli bir okuyucu insanların canını acıtmak yerine onları eğlendirmek istediğimi kolayca anlayacaktır. Çünkü ben İuvenalis'in yaptığını yapıp kusurların üstü örtülü çöplüğünü eşelemedim,³¹ iğrençlikler yerine gülmenecek şeyleri göstermeye çalıştım. Sonuçta bütün bu söylediklerime rağmen hâlâ rahatsız olanlar varsa, sadece şunu akıllarında tutsunlar: Delilik tarafından sö-

²⁹ Erasmus, çağındaki insanları, sadece devletin ya da kilisenin başındaki yüksek rütbeli kişilere yapılan saldırıları iştiklerini söyleyerek eleştiriyor.

³⁰ πρὸς τὰ ἀλφίτα.

³¹ Roma edebiyatının yergi üstadı İuvenalis Roma toplumuna yönelttiği acımasız eleştirileriyle tanınır. İnsanların kendilerine bile itiraf edemedikleri kusurları bulup sert bir dille azarlar ve onların kendi benlikleriyle yüzleşmesini amaçlar. Bkz. İuvenalis, *Yergiler*, çev. Çiğdem Dürüşken, Hasan Ali Yücel Klasikleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.

vülmek güzeldir. Deliliği konuşmacı yaptığıma göre, mizacına uygun bir tavır sergilemeliyim. Ama ben neden senin gibi eşsiz bir avukata bunları anlatıyorum ki, mükemmel olmayan davaları bile mükemmel şekilde savunabilen birine? Sağlıcakla kal, münazara üstadı Morus, adaşın Deliliği hararetle savun!

Kırdan, 9 Haziran 1508³²

DELİLİK

³² Bu ibare ilk edisyonlarda mevcut değildir. Erasmus, bu yapıtını Morus'un Chelsea'daki evinde, 1509 yılının Temmuz ya da Ağustos ayında yazmıştır, ama "kırdan" diye not düşmüştür. Böyle yanıltmacalar, ince alaylarla yüklü yergi türüne özgü kullanımlardır. Erasmus 1509 yılının Haziran ayında hâlâ Roma'da bulunmaktadır. Dolayısıyla 1508 yılı hatalı bir tarihtir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994, s. 8, n. 10.

MÖRIAS ENKŌMION
YA DA
DELİLİĞE ÖVGÜ
ROTTERDAMLI ERASMUS'UN
SÖYLEVİ

DELİLİK KONUŞUYOR

Âlem benim hakkımda ne derse desin, en deliler arasında bile DELİLİĞİN kötü bir ünü olduğunu bilmez değilim, buna rağmen iddia ediyorum, ilahi gücüyle hem Tanrıları hem de insanları neşelendiren tek varlık benim, sadece ben. Bunun en büyük kanıtı, bir konuşma yapmak için şu insan kaynayan kalabalığa adımımı attığım anda, aniden herkesin yüzünün tuhaf ve alışılmadık bir sevinçle ışıdaması, çattık kaşların birdenbire çözülmesi ve neşeli, içten kahkahalarla alkış-

lanmam; gerçekten, etrafımı saran sizlere şöyle bir göz attığımda Homerus'un *nectarla*³³ ve biraz da *nepenthesle*³⁴ sarhoş olan Tanrılarımı görür gibi olurum, oysa az önce hepiniz sanki Trophonius'un mağarasından yeni çıkmış gibi kederliydim³⁵ ve dalgın dalgın oturuyordunuz.

Hani güneş o güzel, altın renkli yüzünü yeryüzünde gösterir göstermez ya da sert geçen bir kış sonrası ilkbahar tatlı meltemlerini estirir estirmez, doğadaki her şey birdenbire yepyeni bir çehreye, yepyeni bir renge bürünür, gençleşip dirilir ya yeniden, işte aynı şekilde siz de bana bakar bakmaz bir anda bambaşka bir ifadeye bürünüyorsunuz. Öyle ki, büyük hatipler bile uzun uzadıya düşünüp kurguladıkları nutuklarıyla ruhunuzu boğan sıkıntıları defedemezken, ben tek bir bakışla bunu başarıyorum. Bugün neden bu tuhaf elbisemle karşınıza çıktığımı soracaksınız, öyleyse dinleyin, tabii bana kulak vermek sizin için bir külfet olmayacaksa; ama lütfen şu muhterem vaizleri dinlediğiniz kulaklarla değil, meydanlardaki şarlatanlara, şaklabanlara ve soytarılara kabarttığınız kulaklarla dinleyin beni, vaktiyle dostumuz Midas'ın Pan'ı dinlediği kulaklarla.³⁶

³³ *Nectar*: Tanrıların içeceği, balözü, ölümsüzlük içkisi.

³⁴ *Nepenthes*: Üzüntüyü ve kederi yok eden bir ot; şarapla karıştırılıp içildiğinde neşelendirir. Bkz. Homerus, *Odysseia*, 4.220.

³⁵ Trophonius: Yunan mitolojisinde, kardeşi Agamedes'le birlikte, Delpi'deki Apollo Tapınağı'nı inşa eden mimar. Efsaneye göre, Trophonius Boeotia'daki Lebadea'da toprak tarafından yutulur ve yutulduğu yer, yeraltının ünlü kehanet merkezine dönüşür. Kendisine danışmaya gelenler kedere boğularak geri döner. "Trophonius'un mağarasına inmek," "büyük bir korku ya da keder yaşamak" deyişiyle eşanlamlıdır.

³⁶ Midas: Pan'ın flütünü Apollo'nun lirine tercih ettiği için Apollo tarafından kulakları eşek kulaklarına dönüştürülen Phrygia kralı. Bkz. Ovidius, *Meta-*

Çünkü niyetim bir süreliğine karşınızdaki Sofist gibi konuşmak,³⁷ ama saçma sapan ayrıntularla çocuklarımızın kafasını şişiren ve onlara kadınsı bir hırçınlıkla dalaşmaktan belki biraz fazlasını öğreten günümüz sofistleri gibi değil. Ben eskileri örnek alacağım, Bilgelerin o kepaze lakabıyla anılmaktansa *Sofist* olarak adlandırılmayı tercih edenleri.³⁸ Onların işi Tanrıların ve cesur insanların meziyetlerini methiyelerle³⁹

morphoses, 11.153 vd.

³⁷ Sofist kelimesi safsatacı olarak kullanılıyor.

³⁸ *Sophus*: Bilge.

³⁹ *Encomium*: Retorik teknikleriyle örülmüş, yöntemli övgü, methiye, kaside. *Encomium*, edebi bir yazım biçimi olduğundan, *laus* (övgü) sözcüğünden

yüceltmekti. İşte benden de bir methiye dinleyeceksiniz, ama ne Hercules'e, ne de Solon'a, sadece kendime, yani DELİLİĞE bir methiye.

Kendisini övgülerle yücelten kişiyi budalaların budalası, küstahlanın küstahı olarak gören ukalalarla⁴⁰ hiç işim olmaz. İlle de bir şey diyeceklerse bari deli desinler, ama bunun çok şık bir lakap olduğunu da kabul etsinler. Çünkü Delilikten başka *kim eline borazanını alıp da*⁴¹ kendi meziyetlerinin tellah kesilir? Kim beni benden daha iyi betimleyebilir? Ama olur da bir gün birine kendimden daha tanıdık gelirim, o başka! Yine de ben şu en iyi ve en bilge ayaktakımıyla kıyaslandığımda epey bir tevazu sahibi olduğumu düşünüyorum; çünkü onlar sapık utanç anlayışlarıyla ya dalkavuk bir hatibi ya da yalancı bir şairi kandırıyor ve kendi meziyetlerini parayla kiraladıkları bu adamdan dinliyorlar, yani sadece yalan dolan dinliyorlar. O yüz­süz dalkavuk bu adamları tanrılara eş tuttukça, *erdemden hiç nasibini almamış*⁴² olduklarını bile bile bunları bütün erdemlerin timsali olarak gösterdikçe, za-

farklı çevrilmiştir. Çünkü *encomium*, birçok övgünün (*laus*) retorik sanatına uygun olarak, yöntemli bir şekilde bir araya gelişidir.

⁴⁰ Burada kullanılan *sapientes* kelimesi, bilge geçinen ukalalar anlamındadır. Erasmus'un bütün metin boyunca, özellikle *sapiens* (bilge) ve *stultus* (deli) kelimeleriyle farklı şekillerde oynadığı görülür.

⁴¹ Αὐτῆ ἐαυτῆς αὐλῆ: *ipsa sui tibicina*: Kendi kendine çalıp söyler. Bu Yunanca atasözünün açıklaması için bkz. Erasmus, *Adagia*, 2.5.86: *Ipse semet canit*. Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ari Wesseling, "Dutch Proverbs and Ancient Sources in Erasmus's 'Praise of Folly,'" *Renaissance Quarterly*, vol. 47, no. 2. (1994), s. 351-378.

⁴² δις δια πασων: *Bis per omnia*: Erasmus, *Adagia*, 1.2.63. Halk arasında *duplicem octavam* (çift oktav) olarak da bilinen bu deyiş, düz anlamıyla müzikte en büyük aralığa işaret ederken, mecaz olarak *bir şeyin fersah fersah uzağında olmak* anlamında kullanılır.

vallı bir kargayı ödünç tüylerle süsledikçe, *zenciye beyaza boyadıkça*,⁴³ sonunda da *tatarcıktan bir fil yarattıkça*,⁴⁴ utangaç bir tavır takınıp tavus kuşu gibi tüylerini kabartıyor, ibiklerini kaldırıyorlar. Uzun lafın kısası, ben halkın diline pelesenk olmuş şu atasözüne uygun hareket ediyorum: Kimse seni övmese, sen kendini öv.⁴⁵

Ha, bu arada, insanların nankörlüklerine ya da, şöyle desem daha mı doğru olur acaba, umursamazlıklarına hayran olduğumu da söylemeden geçemeyeceğim; hepsi bana çılgın gibi taptıkları ve cömertliğimi anlata anlata bitiremedikleri halde, asırlardır biri çıkıp da DELİLİĞİN meziyetlerine şöyle tumturaklı bir methiye düzmemiş. Oysa kandil yağından, uykusundan olmak pahasına⁴⁶ ince ince işledikleri süslü methiyelerle Busirisleri, Phalarisleri,⁴⁷ sıtma nöbetlerini, sinekleri, kellikleri ve bunlara benzer nice illeti göklere çıkaranlar hiç eksik olmamış. Öyleyse şimdi benden irticalen, hiç işlenmemiş, ama baştan sona samimi bir konuşma dinleyeceksiniz. Yine de şu Hatip takımının hep yaptığı gibi, bu konuşmayı dehamı göstermek için kurguladığımı düşünmenizi hiç istemem. Çünkü siz de bilirsiniz ki, onlar bir konuşma hazırlayacağım diye tam otuz yıl çile çekerler, çıkara çıkara kendilerinin olmayan bir söylev çıkarırlar, sonra da bunu sırf eğlence olsun

⁴³ τον αιθιοπα λευκαινει: *aethiopem lavas: aethiopem dealbas: Aethiopiayı yıkamak (beyazlaştırmak)*; Erasmus, *Adagia*, 1.4.50.

⁴⁴ Εκ μύρας τον ελεφαντα ποιει: *ex musca facis elephantum: Pireyi deve yapmak anlamına gelir.* Erasmus, *Adagia*, 1.9.69.

⁴⁵ Recte laudare sese, cui nemo alius contigit laudator: *te ipsam laudas.* Erasmus, *Adagia*, 2.7.59.

⁴⁶ Krş. Erasmus, *Adagia*, 1.4.62: *oleum et operam perdidit: (kandil yağını ve esrimi bitirdim): Gece gündüz çalışarak yoğun ve zahmetli bir iş ortaya çıkarmak anlamında kullanılır.*

⁴⁷ Erasmus bu kişilerin adlarını, bütün zorba tiranlarla özdeşleştirmektedir.

diye üç günde yazdıklarına ya da hatta irticalen yazdırdıklarına yemin ederler. Bana gelince, ben her zaman *ağzıma geleni söylemekten*⁴⁸ büyük keyif almışımdır.

Ama hiçbiriniz benden şu sıradan Hatiplerin âdetine uyup kendimi tanımlarla açıklamamı, dahası kendimi bölümlenemi bekleme-
sin.⁴⁹ Çünkü tanrısal gücü bu kadar yaygın birini sınırlamak ya da bütün dünyanın tapınmak için yarıştığı birini bölümlere ayırmak adama-
kılı uğursuzluk getirir. Üstelik sadece kendi gölgemi ya da hayalimi tanımlayıp size sunmanın ne anlamı var ki, bizzat kendim sizlerin önünde duruyorken ve sizler de gözlerinizle bana bakıyorken? Çünkü ben, işte sizin de gördüğünüz gibi, *iyilikler*⁵⁰ ihsan eden varlığın ta kendisiyim, Latinlerin STULTITIA, Yunanların MÖRIA dedikleri DELILIK'im.

⁴⁸ Οτι αν επι γλωτταν ελθοι: *quicquid in linguam venerit*: (ağzıma geleni söylemek): Erasmus, *Adagia*, 1.5.73.

⁴⁹ Burada, hatiplerin konuşmalarını hazırlarken konuşma konusunu bölümlere ayırıp her bir bölümü ayrıntılı şekilde kurgulamaları ve bunu âdet edinmeleri ima ediliyor. Deliliğe övgü konuşması, Deliliğin kendisine ait olduğu için, Delilik konusunu bölümlenmek Deliliğin kendisini bölümlenmek olacağından, Erasmus retorik bir oyun yapıyor.

⁵⁰ Εαων.

Ama bunu defalarca söyleme gerek var mı, sanki yüzümden, bakışlarımdan benim kim olduğum yeterince okunmuyormuş gibi; ya da birisi ille de benim Minerva⁵¹ ya da Bilgelik olduğumu iddia edecek olsa, tek bir bakışla hemen susmayacakmış gibi; konuşmama bile gerek yok, yüzüm ruhumun gerçek aynasıdır. Bende sahtelik yok, yüzüm başka, yüreğim başka konuşmaz.⁵² Her durumda ben tıpatıp kendime benzerim, öyle ki Bilgelik maskesine ve lakabına sığınıp da *mor giysili maymunlar ve aslan postuna bürünmüş eşekler*⁵³ gibi çalım satarak yürüyenler bile bana benzememezlik edemez. Riyakâr olmak için canla başla çalışsalar da, şapkadan çıkan kulaklar Midas'ı ele verir.

Hercules aşkına, bu adamlar ne nankör; kendilerini bütünüyle benim cemaatime adadıkları halde, halk arasında benim adımdan utanç duyuyorlar, sanki büyük bir küfürmüş gibi bu adı olur olmaz yerde başkasına yamıyorlar. Gerçekten *deli olup da*⁵⁴ kendilerini filozoflara, Thaleslere⁵⁵ benzetmeye heveslenenlere *deli bilgiler*⁵⁶ demek daha doğru olmaz mı?

⁵¹ Bilgelik tanrıçası.

⁵² *nec aliud fronte simulo, aliud in pectore premo.*

⁵³ *και εν τη πορφυρα πιθηκοι, και εν τη λεοντη ονοι: simia in purpura* (Erasmus, *Adagia*, 1.7.10); *In leonina pelle asini.*

⁵⁴ *μωροτατοι.*

⁵⁵ Yunanların yedi bilgesinden biri; felsefenin babası olarak anılır.

⁵⁶ *μωροσοφος.*

Çünkü bu durumda günümüz hatiplerini taklit etmemde bir sakınca yoktur sanırım;⁵⁷ yani şu sülükler gibi çatal dillerini gösterebilirlerse⁵⁸ kendilerinin Tanrı olduğuna inananları ve Latince söylevlerinin arasına mozaik gibi yerli yersiz birkaç Yunanca kelime döşeyip muhteşem bir iş çıkardıklarını sananları. Dahası, yabancı kelimeler⁵⁹ bulamazlarsa, küflü elyazmalarının arasından köhneleşmiş dört beş terim çıkarıp okuyucunun kafasını öyle bulandırır ki bu adamlar; hiç kuşkusuz anlayanlar kendileriyle gururlandıkça gururlansın, anlamayanlar da anlamadıkları şeye kat kat hayranlık duysun diye böyle yaparlar. Gerçekten bizim delilerin, kendilerine tamamen yabancı olan şeylere tamamen hayran olma konusunda öyle gelişkin bir zevk anlayışları var ki. İçlerinde daha da kendini beğenmişler varsa, hemen bunlara güler, alkışlar ve diğerlerine ne kadar çok anladıklarını göstermek için de eşek gibi *kulaklarını sallar*.⁶⁰ Neyse, *bu konuda çok fazla laf ettim, yeter*.⁶¹

Şimdi asıl konumuza dönelim. Evet, artık adımı biliyorsunuz; ey dostlar, peki ben size nasıl hitap edeceğim?⁶² *En deliler* diyeceğim tabii, başka ne? DELİLİK Tanrıçası kendi Erenlerine⁶³ bundan daha onurlu başka bir lakap takabilir mi? Şimdi, Musalarm⁶⁴ yardımıyla,

⁵⁷ Erasmus alaycı tutumunu bu kez kendisine yöneltiyor.

⁵⁸ Konuya iki yönlü yaklaşarak konuşmak.

⁵⁹ *yabancı kelimeler*: Yunanca ya da İbranca gibi. Bkz. Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιου, sive Stultitiae Laus*, 1780, s. 15, n. r.

⁶⁰ *τα ὠτα κινῶσι: aures moveant*.

⁶¹ *καὶ ταῦτα ὅη μὲν ταῦτα: et haec quidem haec*.

⁶² Delilik, huzurunda konuştuğu halka kendi adını verdiğini ima ediyor.

⁶³ *Mystas*: gizem dininin rahibi.

⁶⁴ Esin perilerinin.

hangi soydan geldiğimi açıklamaya çalışacağım, çünkü birçoğunuz bunu bilmiyorsunuz.

Benim babam ne Chaos, ne Saturnus ne de Iapetus ya da bu türden köhnemiş ve kokuşmuş bir Tanrı.⁶⁵ Benim babam *plutus*'tur,⁶⁶ Hesiodus, Homerus, hatta Iuppiter bile kızarsa kızsın,⁶⁷ insanların ve tanrıların biricik babasıdır kendisi.⁶⁸ Başını bir sallasa,⁶⁹ eskiden olduğu gibi bugün de, kutsal olsun olmasın her şey altüst olur, birbirine girer. Savaşlar, barışlar, iktidarlar, müzakereler, yargılar, meclisler, evlilikler, antlaşmalar, ittifaklar, kanunlar, sanatlar, şakalar, ciddilikler –hay, soluğum kesildi– yani kısaca insanların bireysel ya da toplumsal her tür işi onun bir kararına bakar. Onun yardımı olmasa, şairlerin yarattığı tanrı güruhu ve –cüret edip söyleyeceğim– şu seçkin Tanrılar bile⁷⁰ ya toptan yok olurdu ya da *evlerinde buldukları yiyeceklerle*⁷¹ tatsız tuzsuz yaşayıp giderdi.⁷² *Plutus*'un gazabına uğradı mı birisi, *Pallas*⁷³

⁶⁵ Chaos: Yunan dünyasında, her şeyin kendisinden türediği uçurum, karanlık boşluk. Saturnus: Kronos. Iapetus: Tanrılardan ateşi çalıp insanlığa armağan eden ve uygarlığın temsilcisi olarak görülen Prometheus'un babası. Görüldüğü gibi Delilik, Yunan *mythos*larındaki bütün tanrıları reddediyor.

⁶⁶ Zenginlik: Erasmus'un Yunanca olarak belirttiği *πλουτος* (Lat. *Plutus*), yeraltının ve yeraltı zenginliklerinin koruyucu tanrısıdır; burada baş harfinin küçük yazılmasından, Erasmus'un bir tanrıyı değil de, sadece zenginliği kastettiği anlaşılmaktadır.

⁶⁷ Erasmus, Yunan mitolojisini yaratan şairlerden ve Olympus tanrılarının babası, gökler hakimi Iuppiter'den (Zeus) özür dileyerek kendi tanrısını ön plana çıkarıyor.

⁶⁸ *πατηρ ανθρωπων τε θεων τε: pater hominumque deumque.*

⁶⁹ *Bir karar verdi mi.*

⁷⁰ Olympus tanrıları.

⁷¹ *οικοσιτοι: οίκος: Lat. domus (ev); σιτον: Lat. cibus (yiyecek).*

⁷² Zenginlik, yani *Plutus* yardım etmese, dolayısıyla insanlar tanrılara kur-

bile yardımına koşsa inan yetmez. Ama lütfuna ermeye görsün birisi, yüce Iuppiter'e bile *al yıldırımını, git kendini as* diyebilir. *İşte böyle bir babanın oğlu olmak bana müthiş gurur veriyor.*⁷⁴ Üstelik o beni kafasından doğurmadı, Iuppiter'in şu somurtkan, acımasız Pallas'ı doğurduğu gibi,⁷⁵ ben Neotes'den doğdum,⁷⁶ perilerin en sevimlisi o, aynı zamanda en neşelisi. Ayrıca babamla aralarında kasvetli bir evlilik de olmadı, hani şu total demircinin doğduğu evlilik gibi,⁷⁷ aksine öyle az biraz tatlı değildi bu evlilik, Homerus'umuzun dediği gibi, *aşkla birleşmişlerdi.*⁷⁸

Ama yanlış anlaşılmasın diye söylüyorum, benim babam Aristophanes'in anlattığı Plutus değildi, yani yaşlılıktan artık beli bükülmüş, yarı körleşmiş bir Plutus;⁷⁹ benim babam zamanında sapaşağlamdı, gençlikten kanı kaynıyordu, sadece gençlikten değil tabii, aynı zaman-

banlar sunmasa, tanrılar bir tek *nectar* ve *ambrosia* ile beslenmek zorunda kalacağından, yaşamları tatsız tutsuz olacaktı.

⁷³ Athena.

⁷⁴ Τουτου πατρος ευχομαι ειναι: *Huius pater glorior esse.*

⁷⁵ Mitolojiye göre Iuppiter, Pallas Athena'yı kafasından doğurmuştur.

⁷⁶ *Ex Neotete*: Lat. *Ex iuventute* (Gençlik'ten). Delilik, annesinin *gençlik*, *dirilik*, *tazelik* olduğunu söylüyor. Erasmus kendi icat ettiği *Neotes* kelimesiyle, Iuppiter ve Iuno'un kızı Hebe'ye işaret ediyor. Hebe'nin işi tanrıların masasına içki sunmaktır. Roma mitolojisinde Iuventas (Gençlik) Hebe'yle özdeşleştirilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Lynda Gregorian Christian, "The Metamorphoses of Erasmus' 'Folly'," *Journal of the History of Ideas*, vol. 32, no. 2 (Apr.-Jun. 1971), s. 289-294.

⁷⁷ Iuppiter ve Iuno'nun evliliğinden doğan, total ve çirkin demirci tanrı Vulcanus'tan söz ediliyor.

⁷⁸ εν φιλοτητι μιχθεις: *in amore mixtus.*

⁷⁹ Komedya yazarı Aristophanes'in, Plutos'u iktidarsız bir karakter olarak sunduğu ve İÖ 388 yılında sahnelenen *Plutos* eserinden söz edilmektedir.

da fazla *nectardan*, çünkü bir ara tanrıların masasında kana kana ve su katmadan içtikçe içmişti.

Belki doğum yerimi de öğrenmek istersiniz, çünkü günümüzde bir bebeğin ilk çığlıklarını attığı yerin özellikle soyluluğunu belirlemede çok büyük etkisi olduğu düşünülüyor; ben ne şu seyyar Delos'ta doğdum,⁸⁰ ne dalgalı denizde⁸¹ ne de *mağara oyuklarında*;⁸² Kutlular Adası'nda⁸³ doğdum ben, *ekilmeden, sürülmeden*⁸⁴ her şeyin yetiştiği yerde. Ne yorgunluk, ne yaşlılık vardır orada, ne de tek bir hastalık; ne çirişotu görürsünüz tarlalarında, ne de ebegümeci, soğan, burçak; ne fasulye ne de bunlar gibi tatsız tutsuz yavan bir bitki.⁸⁵ Tersine, her yandan fışkıran sedefotu, melekotu, öküzdili, mercanköşk, yonca, nilüfer, gül, menekşe, sümbül ve Adonis bahçeleri⁸⁶ doyurur gözünüzü, aynı zamanda burnunuzu. İşte ben bu zevklerin içinde doğdum, öyle ağlayarak da açmadım gözümü hayata, doğar doğmaz anneme tatlı tatlı gülümsedim.

⁸⁰ Delos, Leto'nun Apollo ve Diana'yı doğurduğu adadır. Daha önce suda yüzen bir adayken, Apollo ve Diana doğduktan sonra Iuppiter adayı demirlemiş, hareketsiz hale getirmiştir.

⁸¹ Aşk tanrıçası Venus (Aphrodite) köpüklü dalgaların arasından doğmuştur.

⁸² *εν σπεσσι γλαφυροισι: in specubus cavis*: Deniz tanrısı Nereus'un kızı Thetis bir mağarada doğmuştur.

⁸³ Kutlular Adası: Mitolojinin, *μακαρων νησοι* olarak bilinen ve kutlu ruhların sonsuz bir mutlulukla yaşadığı cenneti.

⁸⁴ *ασπαρτα και ανηροτα: inseminata et inarata*.

⁸⁵ Başka deyişle, sıradan insanların yediği otlar, sebzeler vs.

⁸⁶ Rezene ve marul gibi bitkiler. Bunlar kısa ömürlü bitkilerdir.

*Kronos'un yüce oğlunu*⁸⁷ bir dişi keçi emzirdi diye⁸⁸ inan hiç kıskanmıyorum, çünkü bana harikulade iki su perisi meme verdi; biri Bacchus'un kızı Sarhoşluk,⁸⁹ diğeri Pan'ın kızı Cehalet;⁹⁰ işte bakın ikisi de burada, şu diğer yoldaşlarımın ve yandaşlarımın arasında. Ama Hercules aşkına, hepsinin adını öğrenmek isterseniz, benden sırf Yunancalarını işiteceksiniz. İşte şurada gördüğünüz, çatık kaşlı olanı *Kendini Beğenmişlik*.⁹¹ Bakın şuradaki, adeta gözlerinin içi gülen ve el-

⁸⁷ τῷ ὑπατῷ κρονίῳνι: *Summo Iovi* (Iuppiter).

⁸⁸ Iuppiter dişi keçi Amalthea tarafından beslenmiştir.

⁸⁹ Sarhoşluk: Methe (Lat. Temulentia); Bacchus, Roma *mythos*larının şarap tanrısı.

⁹⁰ Cehalet: Apaedia (Lat. Imperitia); Pan, kırların koruyucu tanrısı. Gezginlerin karşlarına birdenbire çıkıp onların yüreklerini ağızlarına getirmesiyle ünlüdür.

⁹¹ φιλαυτία: Philautia: Amor sui.

lerini çırpıp duranın adı *Dalkavukluk*.⁹² Şu gözleri kapanan, uyudu uyuyacak olana *Unutkanlık* denir;⁹³ şu dirseklerine yaslanmış uzanan, ellerini de birbirine kavuşturmuş olanın adı ise *Tembellik*;⁹⁴ şu başında gülden tacıyla her yanı esanslara bulanmış olanınki *Haz*;⁹⁵ şu vahşice bakıp gözlerini fırl fırl döndüren *Kaçıklık*;⁹⁶ şu pırl pırl tenli, etine dolgun vücutlusunun adı ise *Şehvet*.⁹⁷ Bakın işte tanrıları da görüyorsunuz, kızların arasına karışmışlar; birisine *Taşkınlık* deniyor,⁹⁸ diğerine *Derin Uyku*.⁹⁹ İşte, bu vefakâr maiyetimin hizmetleri sayesinde bütün dünyayı egemenliğim altında tutuyorum, hatta İmparatorlara bile hükmediyorum.

Nihayet soyumu sopumu, yetişme biçimimi ve yoldaşlarımı öğrendiniz. Şimdi Tanrıça adını sebepsiz yere aldığımı düşünmemeniz için hem Tanrılara hem de insanlara ne çok faydam dokunduğunu, tanrısal gücümün nerelere kadar yayıldığını, kulağınızı bana verirseniz, size anlatacağım. Çünkü Tanrı olmanın anlamı insanlara hizmet etmektir diye yazan cahilce kelam etmemişse eğer, buğdayı, şarabı ya da bu türden temel bir ihtiyacı bulup insanlara öğretenler¹⁰⁰ Tanrılar meclisi-

⁹² κολακία: Kolakia: Adulatio.

⁹³ Ληθη: Lethe: Oblivio. Lethe, Yeraltının, ruhlara önceki yaşamlarını unutturmasıyla ünlü nehirlerinden.

⁹⁴ μισοπονία: Misoponia: Odium laborum: Çalışmaktan nefret etme.

⁹⁵ ἡδονη: Hedone: Voluptas.

⁹⁶ ἀνοια: Anonia: Amentia.

⁹⁷ τρυφη: Tryphe: Delitiae.

⁹⁸ κωμων: Komon: Temulentia, Intemperantia.

⁹⁹ νηγρετον ύπνον: *Negretos Hypnos: Altissimum Somnum.*

¹⁰⁰ İnsanoğluna tarımı öğreten, altın başakların tanrıçası Ceres'e ve üzümü işleyip şarap yapmayı öğreten Bacchus'a göndeme yapılmaktadır.

sine kabul edilmişse, haklı olarak niçin bana bütün Tanrıların başı¹⁰¹ denmesin, herkese her şeyi cömertçe ihsan eden biricik varlık olan ben, niçin böyle anılmayayım?

Her şeyden önce yaşamdan daha tatlı, daha değerli bir şey olabilir mi? Peki, yaşamın kendi kaynağını bana değil de kime borçlu olduğu söylenecek? Çünkü insanoglunu doğuran ve çoğaltan ne o yüce babadan doğan¹⁰² Pallas'ın mızrağı ne de Iuppiter'in bulutları toplayan¹⁰³ kalkanı. Başını salladığı anda Olympus'u titreten Tanrıların babası, insanların kralı bile,¹⁰⁴ canı istediğinde o Titancı bakışıyla¹⁰⁵ bütün Tanrılara korku salan o bile, her zaman yaptığım yeniden yap-

mak, yani baba olmak¹⁰⁶ istediğinde, üççatalı yıldırımını bir kenara koymak ve sıradan bir tiyatro oyuncusu gibi farklı bir maske takmak zorundadır.¹⁰⁷

¹⁰¹ Kaynak metinde $\alpha\lambda\phi\alpha$ (*alpha*) olarak kullanılan kelime, Yunan alfabesinin ilk harfidir (A, α). *Revelatio*'da (1.8), Tanrı kendisini *Alpha* ve *Omega* olarak gösterir, diye geçer. Başka deyişle, Tanrı her şeyin başı ve sonudur. *Omega*, Yunan alfabesinin son harfidir (Ω , ω).

¹⁰² Οβριμοπατορής : Yüce Iuppiter'in kızı Pallas Athena'ya, savaşçılığından dolayı bu sıfat verilmiştir.

¹⁰³ $\nu\epsilon\phi\epsilon\lambda\eta\gamma\epsilon\varrho\epsilon\tau\omicron\upsilon$: *nubium congregatoris*.

¹⁰⁴ Iuppiter.

¹⁰⁵ Korkunç.

¹⁰⁶ Παιδοποιειν .

¹⁰⁷ Iuppiter'in değişik varlıkların kılıklarına bürünerek aşık olduğu kızların

Sonra, Stoacılar kendilerinin Tanrılara en yakın kişiler olduklarını iddia ederler. Peki bana Stoacılar arasında üç defa, dört defa, hatta isterseniz bin defa daha Stoacı bir adam verin,¹⁰⁸ o bile, keçilerle ortak paylaştığı o bilgelik işareti sakalını kestirmese de¹⁰⁹ en azından çatık kaşlarını çözecek, alnını yumuşatacak, çelik gibi sert ilkelerini bir tarafa atacak ve bir süreliğine her şeyi hafife almaya ve delirmeye başlayacaktır. Kısacası diyeceğim şu ki, eğer baba olmak istiyorsa bilge bile bana, sadece bana başvurmalıdır.

Ama niçin sizinle her zamanki tavrımla, yani açık açık konuşmuyorum? Soruyorum, tanrıları ve insanları doğuranın hangi saygıdeğer organ olduğunu düşünüyorsunuz, acaba baş mı, yoksa yüz mü, yürek mi, el mi, kulak mı? Hayır, hiçbiri değil, insan soyunu dünyaya getiren öyle şapşal, öyle gülünç bir organ ki, gülmeden adımı bile söyleyemeyiz. Bu organ şu bildiğimiz kutsal pınardır işte, her şey yaşamını bu pından çıkarır, yoksa öyle Pythagoras dörtlüsünden falan değil.¹¹⁰ Haydi, şimdi söyleyin lütfen, bilgelerin hep yaptığı gibi evlilik

peşinden koşması, bir tiyatro oyuncusunun sahnede üstlendiği rollere uygun değişik maskeler takmasına benzetilmektedir.

¹⁰⁸ Stoacılığın katı ve disiplinli ahlak ilkeleri vurgulanıyor. Burada iradesi çok güçlü bir insan söz konusu edilmektedir.

¹⁰⁹ Sakal, harmani ve değnek hem Stoacıların hem de Kynik filozofların simgeleridir.

¹¹⁰ Evrenin ilk ilkesinin sayılar olduğunu belirten Pythagoras'a gönderme yapılıyor. Pythagoras dörtlüsü (*Pythagoricus quaternio*) üçgen bir şekildedir, dört sıra halinde yerleştirilen on noktadan oluşur. İlk dört sayı, yani 1, 2, 3, 4 sayıları, her bir sıraya işaret eder. Bu şekil, Pythagorasçılar için sonsuz yaratımın kökü ve kaynağıdır. Pythagoras dörtlüsü, her şeyi vareden dört öğeyi, toprak, su, ateş ve havayı simgelediği gibi, ilk dört sayı evreni (*kosmos*) ve gök cisimlerinin uyumunu gösterir.

yaşamının sakıncaları üzerine önceden oturup kafa yormuş olsaydı, hangi adam ağzına evlilik gemini vurmak isterdi? Ya da hangi kadın kendini bir kocanın kollarına atabilirdi, çocuk doğurmanın ölümcül tehlikelerini, bir çocuk yetiştirmenin sıkıntısını bilseydi ya da bunları düşünmüş olsaydı? Ayrıca yaşamınızı evliliklere borçlu olsanız bile, bu evlilik denen şeyi yine benim yandaşım *Kaçıklığa*¹¹¹ borçlusunuz, anlayın işte bana neler borçlusunuz. Dahası, bir kadın bunun ne menem bir şey olduğunu gördükten sonra ikinci kere denemeye kalkar mıydı, *Unutkanlık*¹¹² bütün gücüyle işe karışmamış olsaydı? Lucretius karşı çıkarsa çıksın,¹¹³ Venus bile benim tanrısal yardımım olmadan kendi gücünün¹¹⁴ sakatlanacağını ve kısırlaşacağını asla reddedemez. Şu asık suratlı filozoflar bile benim o sarhoş edici ve gülünç oyunum sayesinde dünyaya geldi, hatta günümüzde onların yerini alan, halkın *Keşişler*¹¹⁵ dediği takipçileri ve mor giysili Krallar, aziz Pederler, yüceler yücesi kutsal Papalar, en sonunda da şairlerin yaratımı bütün Tanrı takımı; öyle çok ki sayıları, o uçsuz bucaksızlığına rağmen Olympus bile zar zor alıyor bu kalabalığı.¹¹⁶

Ama yaşamın tohumunu ve kaynağını bana borçlu olduğunuzu iddia etmekle pek bir şey kanıtlamış olmam, yaşamdan keyif almanıza

111 avoıç.

112 Deliliğin diğer yoldaşı, Αηθηç.

113 Atomcu görüşün Romalı temsilcisi Lucretius, *De Rerum Natura* adlı şiirine Venus'a hitap ederek başlar.

114 Aşk ve doğurganlık aşıl原因 tanrısal güç.

115 Monachi: Erasmus, keşişleri düşünüş ve yaşam biçimlerinden ötürü Stoacılar benzetiıyor.

116 Erasmus, fırsat buldukça Yunan dininin tanrılarına veryansın ediyor. Bu arada XVI. yüzyıl toplumunun genel anlayışına da saldırıyor.

yarayacak ne varsa hepsinin benim armağanım olduğunu size göstermedikçe. Yaşam nedir ki, yaşam dediğimize değer bir şey kalır mı ortada, zevki çıkardığınız anda? İşte alkışlıyorsunuz. Çünkü biliyorum ki, hiçbiriniz bu sözüme karşı çıkacak kadar bilge ya da daha çok deli – affedin, çok fazla bilge demek istiyordum– değilsiniz. Şu Stoacılar bile zevki hor görmez, ama canla başla çalışıp hor görüyormuş gibi yaparlar ve binlerce hakaret yağdırıp onu halkın gözünde paçavraya çevirirler; dertleri, başkalarına gözdağı vererek zevkten sadece kendilerinin yararlanmasını sağlamak. Ama Iuppiter aşkına, bana şunu söylesinler, zevk olmadan, yani delilik baharatını katmadan bir ömrü üzüntüsüz, neşeli, latif, leziz, kasvetsiz geçirmek mümkün mü? Bu konuda bize en uygun tanık Sophocles olabilir, oysa kendisi hiçbir zaman hak ettiği şekilde övülmemiştir; onda benimle ilgili çok güzel bir Methiye buluyoruz: *Hiçbir şey bilmemek, ah ne mutlu bir yaşam!*¹¹⁷ Haydi gelin şimdi bu konuyu tek tek inceleyelim.

İlkin, insanın ilk yıllarının en mutlu yıllar olduğunu bilmeyen var mı, herkes için en güzel yıllar olduğunu? Bebekleri öpüp koklamamızı, sarıp sarmalamamızı, bağrımıza basmamızı, bir düşmanın bile bu yaştakilerin yardımına koşmasını sağlayan, deliliğin büyü-sünden başka ne olabilir? Ön-

¹¹⁷ εν τωι φρονειν γαρ μηδεν ηδιστος βιος: *in nihil sapiendo vita iucundissimum*: Bilerek yaşarsan, hiçbir şeyden öyle fazla tat alamazsın. Sophocles, *Aiaks*, 5.554.

görülü doğa öyle özenle bulamıştır ki bu büyüyü yeni doğanlara, adeta keyifli bir ödül veriyorlarmış gibi, kendilerini büyütenlerin sıkıntılarını hafifletir, koruyup kollayanların şefkatini beslerler. Bu yılların ardından ergenlik gelir; herkes için en sevilen, herkesin yürekte sarıldığı, canla başla güçlendirdiği, hevesle yardım elini uzattığı bir çağ değil midir bu çağ? Peki, soruyorum, gençliğin bu cazibesi nereden yaşam bulur? Benden değil de, nereden? Benim iyiliğim sayesinde bu çağ çok az bilir, bu yüzden de çok az hırlar. Yalan söylemediğimi hemen anlarsınız; büyüdükçe ve yaşamdan edinilen deneyimlerle, öğretilerle biraz daha olgun bir bakış açısı kazanıldıkça gençlik pırlıtsı söner, coşku azalır, cazibe soğur, güç tükenir. Benden uzaklaştıkça yavaş yavaş canlılığınızı da yitirirsiniz, ta ki şu *ıstıraplı yaşlılık*,¹¹⁸ yani kasvetli yaşlılık gelip çatana kadar, sadece başkalarına değil, kişinin kendisine bile nefretlik gelen yaşlılık. Doğrusu hiçbir ölümlü bu çağa katlanamazdı, çekilen bunca eziyete acıyıp onlara yardım elimi uzatmamış olsaydım; ve şairlerin yaratımı Tanrıların ölmek üzere olanların imdadına yetişip onları yeni bir varlığa dönüştürmesi gibi,¹¹⁹ ben de şu bir ayağı çukurda ihtiyarların elinden tutup onları yeniden çocukluklarına geri götürmemiş olsaydım. Zaten bu yüzden halk arasında onlara *ikinci kez çocuk*¹²⁰ denir.

Ayrıca dönüştürme yöntemimi öğrenmek isteyen biri varsa, bunu da çekinmeden anlatayım. İhtiyarları alıp şu bizim Lethe'ye¹²¹ götür-

¹¹⁸ χαλεπον γηρας: *molesta senectus*: Homerus, *Ilias*, 8.103.

¹¹⁹ Tanrıların canlıları yeni bir biçime dönüştürerek yaşamalarını sağlamalarından söz edilir. Ovidius'un *Metamorphoses* adlı kitabı değişik dönüşüm hikâyeleriyle bu konuda sunulabilecek en iyi kanıttır.

¹²⁰ παλιπαιδας.

¹²¹ *yoldaşlarımdan Unutkanlığa*.

rüm, çünkü Kutlular Adası'ndan doğuyor bu ırmak, sadece küçük bir deresi yeraltına karışıyor;¹²² onlar vakit geçirmeden buradan kana kana unutkanlık içerler ve yavaş yavaş zihinlerinin pası silinir, yeniden buluşa ererler. Ama ihtiyarlar saçmalıyor, hiçbir şeyden anlamıyor diyeceksiniz. Olsun. Zaten yeniden çocuk olmak tam da budur. Çocukluk saçmalamaktan, hiçbir şey anlamamaktan başka nedir? Bu çağ bu kadar sevimli kılan, her şeyden bihaber olmak değil mi? Hilkat garibesi gibi, yetişkinin bilgisine sahip bir çocuktan kim nefret etmez? Halkın ağzına pelesenk olan şu söz ne doğru: *Büyümüş de küçülmüş veletten nefret ederim.*¹²³ Öte yandan her konuda edindiği deneyimine bir de güçlü zihnini ve keskin görüşlerini katmış bir ihtiyarla da kimin işi olur, kim muhabbete girer? İşte zaten bu yüzden o bunar, benim sayemde. Benim sağladığım bunaklık, bilgenin içini kemiren bütün o sefil kaygıları uzaklaştırır. Üstelik ondan çok hoş bir içki yoldaşı olur. En dinç olduğu yaşta bile zar zor katlanabildiği yaşamın ağırlığını artık hiç hissetmez. Zaman zaman Plautus'un ihtiyarı gibi,¹²⁴ o üç harfi¹²⁵ yeniden telaffuz eder, ama anlamını hâlâ biliyor olsaydı nasıl mutsuz olurdu; ayrıca o benim inayetimle mutlu olur, dostları arasında sevilir sayılır, sözü sohbeti aranan bir dost olur. Bu yüzden Homerus'ta,¹²⁶ yaşlı Nestor konuşurken ağzından bal tatlısı sözler damlar,

¹²² Lethe Irmağı, Yunan mitolojisinde yeraltı nehridir. Erasmus burada söz oyunu yapıyor.

¹²³ *Odi puerulum praecoci sapientia: Zamansız olgunlaşan veletten nefret ederim.*

¹²⁴ Plautus'un *Mercator* adlı komedyasındaki (2.2.33) yaşlı Atinalı karakterden söz ediliyor.

¹²⁵ AMO: SEVIYORUM, ÂŞIĞIM.

¹²⁶ Yani Homerus'un destanlarında; Homerus, *Ilias*, 1.249.

ama Achilles'in konuşması biber gibi ne acıdır; yine Homerus'ta, yaşlılar otururlar surlara, başlarlar *civil civil bir sesle*¹²⁷ muhabbete. Bu anlamda yaşlılar çocukluk evresini bile aşar; tatlıdır tatlı olmasına çocukluk, ama yaşamın en büyük eğlencesi zevzeklikten yoksundur. Ayrıca çocuklar yaşlıları çok çok sever, aynı şekilde yaşlılar da çocukları; ne de olsa *tanrı benzerleri benzerleriyle buluşturur*.¹²⁸ Cidden ne fark var aralarında, şu kırıksıklığı ve sayısız doğum gününü¹²⁹ saymazsan? Yoksa saçlarının beyazlığı da bir, dişsiz ağızları da, mini mini gövdeleri de bir, süte doymazlıkları da, kekelemeleri de bir, çenebazlıkları, saçmalıkları, unutkanlıkları, savruklukları da, kısacası başka her konuda birbirlerine tıpatıp uygunlar. İnsanlar ne kadar yaşlanırsa o kadar çocukluk benzeri bir çağa geri dönerler, ta ki çocuklar gibi yaşam gailisi çekmeden, ölümü hiç hissetmeden bu yaşamdan göçüp gidene değin. Evet, artık hâlâ isteyen varsa, bu benim inayetimi başka tanrıların yaptığı dönüşümlerle¹³⁰ kıyaslasın. Tanrıların öfkeyle yaptığı dönüşümleri haurlatmak dahi istemiyorum, ama büyük bir lütufmuş gibi bahşettiklerine gelirse, onlar insanları ağaca, kuşa, çekirgeye ya da hatta yılanlara dönüştürerek hep avutup duruyorlar; sanki başka bir şey olmak aslında ölmek değilmiş gibi.¹³¹ Oysa ben yaşamın en iyi ve en mutlu

¹²⁷ την λειψίεσσαν: *Floridam (vocem)*: Bkz. Homerus, *Ilias*, 3.152.

¹²⁸ ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἀγεί θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον: Bkz. Homerus, *Odysseia*, 17.218.

¹²⁹ yaşlı bir adamın geçirdiği yıllar.

¹³⁰ Bkz. n. 119.

¹³¹ Erasmus'un Eski Yunan ve Roma'nın dönüşüm öykülerine şiddetle karşı çıkmasındaki asıl sebep, tanrıların insanları başka bir şeye dönüştürmesinin, yani onları ilk biçiminden farklı bir biçime sokmasının yeniden var etmek anlamına geldiği düşüncesidir. Oysa Erasmus'a göre dönüşüm ölümle eşittir.

çağına gitmekte olan insanı hiç değiştirmeden oraya ulaştırıyorum.

İnsanlar bilgelikle muhabbetlerini şimdiye kadar tamamen kesmiş ve bütün ömürlerini sadece benimle sürdürmüş olsalardı, yaşlılık nedir hiç bilmezler, ölümsüz bir gençliğin mutlu mesut tadını çıkarırlardı.

Şu iç sıkıcı insanları görmüyor musunuz, kendilerini ya felsefi çalışmalarına ya da ciddi ve zorlu işlere kaptıranları, çoğunun daha gençliğe ermeden yaşlandığını, kuşkusuz, tasarlardan, kesintisiz dakik düşünme baskısından ruhsuzlaştığını, can damarlarının kupkuru kaldığını? Oysa benim Delilerim öyle mi ya, hepsi tumbul tumbul, tenleri ıslıl ıslıl, kanlı canlı, hani nasıl derler, birer *Acarmania domuzu*¹³² her biri; gerçekten yaşlılığın hiçbir sıkıntısını hissetmeyecekler, tabii olur da bir gün bilgelerin bulaşıcı hastalığına tutulurlarsa, o başka. İnsan yaşamında her an mutlu olamıyor ne de olsa.

Halkın diline dolanan bir atasözü bu durumu ne güzel açıklar; dediklerine bakılırsa, *gençliğin elimizden hızla uçup gitmesine engel olan tek şey DELİLİK*'miş, *amansız yaşlılığı bizden ırak tutan tek şey*.¹³³ Brabant

¹³² χοίροι ... Ακαρνάνιοι: Porci Acarnanii (Arcarnania Domuzları): Acarnania: Yunanistan'da, Achelous Nehri ve İonia Denizi arasında yer alan bölge. Semiz domuzlarıyla ünlüdür.

¹³³ Erasmus Hollandalılar arasında yaygın olan bir deyişi dile getirir: *De zotheid is het eenige ding dat de jongheid vertraagt en de oudheid verjaagt*: Delilik gençliği alıkoyan, yaşlılığı kovan biricik şeydir. Erasmus'un eserlerinde geçen ve Hollandalılar arasında genel olarak kullanılan atasözleri ve deyişler için bkz. Ari Wesseling, "Dutch Proverbs and Ancient Sources in Erasmus's 'Praise of Folly'," *Renaissance Quarterly*, vol. 47, no. 2 (1994), s.

halkı¹³⁴ için söylenen şu deyiş de çok yerinde: Yaşlılık başka insanlara akıl kazandırırken,¹³⁵ *Brabantlılar yaşlandıkça akılsızlaşır.*¹³⁶ Ama yaşamın genel akışında onlar kadar neşeli, yaşlılığın hüznünü onlar kadar az hisseden ikinci bir halk yoktur. Onlara gerek yaşadıkları yer, gerekse yaşam tarzlarıyla komşu olan halk ise benim Hollandalılarımdır, niçin benim demeyeyim canım, benim en sadık erenlerim değil mi onlar, açıkça lakabımı alacak kadar?¹³⁷ Bu lakaptan utanç duymak şöyle dursun, olağanüstü gurur duyarlar.

Haydi gidin şimdi, ey delilerin delisi insanlar, gidin Medelara, CIRCelere, Venuslara, Auroralara ve sizi yeniden gençleştirecek bir pınar arayın,¹³⁸ oysa gençliği bir tek ben verebilirim sizlere, her zaman da veriyorum. O mucizevi ilaç benim elimde, hani dedesi Tithonus'a sonsuz bir gençlik sunmuştu onunla Memnon'un kızı.¹³⁹ Tanrısal inayetiyle Phaon'u yeniden bülüğa erdiren ve Sappho'yu ona çılgınca aşık

351-378.

134 Hollanda'da eski bir dukalık.

135 *Aetate prudentiores reddimur*: Akıl (sağduyu, bilgelik) yaşla gelir. Erasmus, *Adagia*, 2857.

136 *Hoe ouder, hoe zotter Brabander*: Brabantlı yaşlandıkça akılsızlaşır (delirir).

137 *Hoe ouder, hoe botter Hollander*: Hollandalı yaşlandıkça bönleşir.

138 Medea ve Circe: Yunan-Roma mitolojisinin ünlü büyücü kadınları. Venus: Aşk tanrıçası. Aurora: Şafak tanrıçası.

139 Tithonus: Troia kralı; Priamus'un kardeşi. Şafak tanrıçası Aurora ona çılgınca aşık olur ve Memnon'u doğurur. Iuppiter'den sevgilisi için ölümsüzlük diler, ama yazık ki, sonsuz bir gençlik dilemeyi unuttur. Tithonus yaşlandıkça yaşlanır. Sonunda Aurora ona acır da bir çekirgeye dönüştürür. Ovidius *Metamorphoses*'te (19.576 vd) Tithonus'u Iuppiter'in yardımıyla çekirgeye dönüştürenin Aurora'nın torunu olduğunu yazar. Memnon'un kızı: Aurora'nın torunu.

eden Venus'un ta kendisiyim ben.¹⁴⁰ Kaçıp giden gençliği geri getiren, hatta daha da iyisi onu sonsuzca koruyan o otlar benim otlarım, varsa tabii; onlar benim büyülerim, o pınar benim pınarım. Gençlikten daha iyi, yaşlılıktan da daha nefretlik bir şey olmadığı konusunda benimle hemfikirsenez, görüyorsunuz işte bana ne kadar şey borçlusunuz, elinizde ne büyük bir iyilik tutuyorsunuz, ne büyük bir kötülükten uzaksınız.

¹⁴⁰ Lesbos adasının yaşlı kayıkçısı Phaon, aşk tanrıçası Venus'un inayetiyle gençliğine kavuşur. Efsaneye göre, ünlü Yunan kadın şair Sappho (İÖ y. 625-570) Phaon'a çılgınca âşık olmuş, ama aşkına karşılık alamayınca kendisini uçurumdan atmıştır.

Ama neden hâlâ ölümlülerden söz edip duruyorum? Şöyle bir do-
lanın semayı, benim inayetimle saygınlık kazanmamış bir tek Tanrı
bulun ki gözünüze sevimsiz ve rezil görünmesin, işte o zaman isterse-
niz benim adıma küfredersiniz. Neden Bacchus her zaman lüle lüle
saçlı genç bir oğlandır? Hiç şüphesiz sorumsuz ve sarhoştur da ondan;
bütün ömrünü şölen sofralarında, danslarla, şarkılarla, cümbüşlerle
geçirir, Pallas'la¹⁴¹ en ufak bir ilişki kurmaz da ondan. Sonuçta bilge
olarak anılmak gibi bir derdi de yoktur, şenliklerle, şakalarla kendisi-
ne tapınılmasından gayet memnundur. *Morychus'tan*¹⁴² *bile daha de-
li*¹⁴³ deyişinde olduğu gibi, kendisine *deli*¹⁴⁴ lakabının takılmasından
hiç gocunmaz. Köylüler bayram şenliklerinde, tapınağının kapısında
oturur haldeki heykelini tatlı şaraplarla ve taze incirlerle bulamaya
başladığından beri adı Morychus olarak değişmiştir. Sonra bir düşü-
nün, Eski Komedi'de onun adına ne hakaretler yağdırılmıştır, değil
mi? "Ey budala Tanrı," denmiştir, "*babanın kasığından doğmuş olmak ne
de yakışır sana!*"¹⁴⁵ Ama her zaman genç ve sevimli olan, her an herke-
si eğlendiren ve keyiflendiren bu budala ve şapşal tanrıyı kim tercih
etmez ki, *dönekliğiyle*¹⁴⁶ herkesin yüreğine dehşet saçan Iuppiter'le kı-
yaslandığında ya da yarattığı kargaşayla bir anda ortalığı birbirine ka-
tan vellececi Pan'la; demirhanesinde çalışmaktan üstü başı küle bulan-

141 Akılla.

142 Bacchus'tan.

143 *μορυχου μωροτερος*: Morychus: Oburluğu ve kadınsılığıyla tanınan, Aristophanes'in çağdaşı tragedya şairi.

144 *fatuus*.

145 Bacchus, babası Iuppiter'in kasığından doğmuştur.

146 *αγκυλομητις*: Iuppiter için kullanılan bu ifade, *yüreği başka, sözü başka; ne karar alacağı belli olmayan* anlamına gelir.

mış, kir pas içindeki Vulcanus'la; hatta Gorgo başlı kalkarıyla,¹⁴⁷ mızrağıyla hep dik dik bakan¹⁴⁸ o korkunç Pallas'la. Neden hep çocuktur Cupido?¹⁴⁹ Neden? Muzipliğinden, *aklı başında*¹⁵⁰ bir şey yapmadığından, düşünmediğinden, değil mi? Büyüleyici güzelliğiyle neden her dem tazedir Venus? Hiç kuşkusuz benimle akraba olduğundan, yüzünün rengini¹⁵¹ babamdan aldığından; zaten bu yüzden Homerus ona *Altın Aphrodite*¹⁵² der. Sonra Şairlere ve onların taklitçisi Heykeltıraşlara birazcık inanıyorsak,¹⁵³ Venus her zaman gülümser. Romalılar bütün zevklerin anası Flora'dan¹⁵⁴ başka hangi ilaha böyle imanla tapar? Biri çıkıp şu Homerus'taki ve diğer şairlerdeki en haşin Tanrıların bile yaşamını daha dikkatli araştırarak olsa, baştan sona delilikle dolu olduğunu anlar.

Diğer tanrıların yaptıklarını hatırlatmama gerek var mı, gökleri gürleten Iuppiter'in bile aşklarını ve dalaverelerini bu kadar iyi bildikten sonra? Avlanmaktan başka şey düşünemeyecek kadar kadınlığını

¹⁴⁷ Gorgo: Medusa: Baktığını taşa çeviren bakışlarıyla ve yılan sarılı saçlarıyla Yunan mitolojisinin ürkütücü canavarlarından; Perseus tarafından öldürülmüş, başı Pallas'ın kalkanına işlenmiştir.

¹⁴⁸ και αει ενορασα δοιμυ: *semper intuens torve*.

¹⁴⁹ Aşk tanrısı: Venus'un muzip oğlu. Atığı oklarla ölümlüleri ve tanrıları aşkın gürül gürül akan nehirlerine daldırıp akıllarını başlarından alan çocuk.

¹⁵⁰ και μηδεν ύγιες.

¹⁵¹ Altın sarısı.

¹⁵² χρυση αφροδιτη: Aphrodite (Lat. Venus).

¹⁵³ Şiirlerdeki karakterleri mermere işleyenler.

¹⁵⁴ Flora: Roma mitolojisinde, bereketin ve çiçek açan bütün bitkilerin tanrıçası. Adına düzenlenen ve cümbüşlerle kutlanan Floralia bayramı, 28 Nisan-1 Mayıs arasında kutlanır.

unutmuşken, yabancı Diana'nın bile¹⁵⁵ Endymion için yanıp tutuştuğunu bildikten sonra? İşledikleri haltları şimdi de Momus'tan¹⁵⁶ dinlesinler isterdim,¹⁵⁷ çünkü eskiden de hep ondan dinlerlerdi. Ama bilgeliğiyle münasebetsizlik edip onların mutluluğunu bozduğundan, geçenlerde onu Ate'yle birlikte¹⁵⁸ tepetaklak yeryüzüne fırlatmışlar.¹⁵⁹ Artık bir sürgün olan Momus'a hiçbir ölümlü kapısını açmak istemiyor, bulsa bulsa kralların sarayında bir yer bulabilirdi kendine, ama orada da şu benim *Dalkavukluk*¹⁶⁰ başköşeye yerleşmiş durumda; kurtla kuzu gibiler birbirleriyle. Momus'tan kurtuldular ya, artık çok daha hovardaca, çok daha neşeyle cümbüş eyliyor Tanrılar, Homerus'un da dediği gibi, *gönüllerince yaşıyorlar*;¹⁶¹ başlarında bir azarla-

¹⁵⁵ Diana: Romaluların ay tanrıçası; yabancı doğanın, hayvanların, avlanmanın; erdem ve iffetin koruyucusu. Yunanların Artemis'iyle özdeşleştirilir. Kadınlığını unutmuş görünse de, çoban Endymion'a yakıcı bir aşkla tutulmuştur.

¹⁵⁶ Momus: Yunan mitolojisinde yergi ve alay tanrısı. Sivri dili ve acımasız alaycılığıyla tanınır. Adı Yunanca μομφή (ayıplama, suçlama, töhmet, tenkit, kınama) kelimesiyle bağlantılıdır. Burada *ayıplama*, *azarlama* anlamında kullanılıyor.

¹⁵⁷ Tanrılardan söz ediliyor.

¹⁵⁸ "Vehim, kuruntu, hayal, hülya, saplantı, bir çeşit delilik" anlamlarını içeren Ate, özellikle kendisini tanrılarla eş tutacak kadar hayal dünyasına dalan ve yüksek bir kibirle hareket eden trajik kahramanların yüreğine yerleşen duygunun kişileştirilmiş biçimidir. Yunan mitolojisinde Zeus'un en büyük kızı olarak tanınır. Zeus onu Olympus'tan fırlatıp attığından beri insanlardan intikam almaktadır.

¹⁵⁹ Erasmus kendi toplumunun yozlaşmış yapısını gözler önüne sererek hiç kimsenin, özellikle de soyluların eleştiriye tahammülü olmadığını gösteriyor.

¹⁶⁰ Erasmus'un yandaşlarından, κολακία.

¹⁶¹ ὄραον ἀγοντες: *facile agentes*.

yan yok ne de olsa. Nasıl eğlenmesinler, şu incir ağacı Priapus¹⁶² ne maskaralıklar yapıyor baksana? Şu Mercurius kurnazlıklarıyla, el çabukluklarıyla ne hareketler kesiyor? Vulcanus da öyle uygun ki Tanrıların sofralarının *soytarısı*¹⁶³ olmaya; kâh aksak aksak yürüyerek, kâh laf atıp sataşarak, kâh gülünç şakalar yaparak içki âlemine neşe katıyor. Sonra Silenus da var, şu bunak âşik, *hoplaya zıplaya*¹⁶⁴ dans ediyor, Polyphemus da¹⁶⁵ *ayağını yere vura vura eşlik ediyor* ona,¹⁶⁶ Su Perileri de *çıplak ayaklarıyla*¹⁶⁷ danslar ediyorlar bu arada. Yarı-keçi Satyruslar¹⁶⁸ Atella¹⁶⁹ havası oynuyorlar,¹⁷⁰ Pan ise yavan halk türkü-

¹⁶² Priapus: Dölleme ve doğurmanın tanrısı; elindeki orağıyla bahçelerin, bağların koruyucusu; erkeklik organı *phallus*un kişileştirilmiş hali. Kendisine en çok Hellespontus'ta yer alan Lampsacus kentinde tapınıldığı için Hellespontiacus (Hellespontus'un Efendisi) sıfatı verilmiştir. Bkz. Ovidius, *Fasti*, 1.440; 6.341.

¹⁶³ Γελωτοποιον: *Morionem*.

¹⁶⁴ την κορδακα: Cordax: Kaba ve gülünç hareketlerle, hoplaya zıplaya yapılan bir dans çeşidi. Adeta sarhoşluğun ve kendinden geçmişliğin simgesidir.

¹⁶⁵ Tek gözlü dev (Cyclops): Odysseus ve yoldaşlarını mağarasına kapatmasının bedelini Odysseus tarafından tek gözünden de olmasıyla ödemiştir.

¹⁶⁶ την τρετανελο: Cyclops Polyphemus'un yaptığı dansa işaret eden uydurma bir ifade (*vox ficta*).

¹⁶⁷ την γυμνοποδιαν: *Çıplak ayakla edilen bale türü bir dans*.

¹⁶⁸ Satyrus ve Silenuslar Yunan mitolojisinin muzip, afacan ve neşeli karakterleri; yabanıl ormanların, koruların yarı-insan yarı-hayvan (keçi ya da at bacaklı, insan gövdeli) yaratıklarıdır. Sürekli su perilerinin peşinden koşuran ve sürekli sarhoş olarak betimlenen bu varlıklar şarap tanrısı Bacchus'un eşlikçileridir. İÖ V. yüzyıldan sonra, Silenus bilge bir kimlik kazanıp Bacchus'un kılavuzu olarak tanımlanmıştır.

¹⁶⁹ Atella: Campania'da eski bir şehir. Atellanae olarak bilinen geleneksel sahne gösterileriyle ünlenmiştir. *Atellanae Fabulae* (Atella Tarzı Masallar):

leriyle hepsini kahkahaya boğuyor; tabii onu dinlemeyi tercih eder Tanrılar, Esin Perilerini¹⁷¹ dinleyecek değiller ya; hele bir de *nectarla* kafayı bulmuşlarsa. Şölen sonrası iyice sarhoş olduklarında ne haltlar işlediklerini ise bilmem anlatmama gerek var mı? İnanın, öyle saçma sapan şeylerdir ki bunlar, ben bile gülmekten kendimi alamam. Doğrusu böyle durumlarda Harpocrates'i¹⁷² anımsamak en iyisi, sonra olur da bunları anlatırken Corycuslu¹⁷³ bir Tanrı bizi iştiriverir; baksana Momus bunları anlatmaya kalktı, ama cezadan da kurtulamadı.

Eski Roma'da *Ludi Osci* (Osk Oyunları) olarak da bilinen ve kendine özgü karakterler yaratan gülünç komedi. Bu komedide, avamın yaşayış alışkanlıkları soylu sınıfın bakış açısından gözler önüne serilir.

- ¹⁷⁰ Burada Atella tarzı danslar şeklinde yorumlanmıştır. Bkz. Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus*, 1780, s. 51, n. r.
- ¹⁷¹ Musalar: Erasmus, burada da Yunan tanrılarına karşı alaycı tutumunu sürdürmektedir. Musalar bilge ruhlara hitap ettikleri için tanrılara keyif vermezler.
- ¹⁷² Harpocrates: Mısır'ın gökyüzü tanrısı Horus'la özdeşleştirilen Yunanların sessizlik tanrısı. İşaret parmağını dudaklarına götürmüş, sus işareti yapan küçük bir çocuk olarak betimlenir. *Harpocrates'i anımsamak*: susmak.
- ¹⁷³ Corycus: Cilicia'da bir burun; aynı adla anılan bir kente ve limana sahiptir. Ayrıca yine aynı adlı bir mağarası vardır ki (günümüzdeki Cennet ve Cehennem), eski zamanlardan beri yapılan gizli işleri açık etmesiyle ünlüdür. Bkz. Pindarus, *Pythia*, 1.31; Aeschylus, *Prometheus Vincitus*, 350. *Corycuslu bir Tanrı*: Kulağı delik bir tanrı.

Artık Homerus'un yaptığı gibi Göktekileri bırakıp yeryüzüne göçmemizin zamamı geldi; benim inayetim olmadan neşeli ya da mutlu herhangi bir şeye asla rastlayamayacağımız yeryüzüne. Görmüyor musunuz, insan soyunun anası ve yaratıcısı öngörülü Doğa, deliliğin tuzundan hiçbir şey mahrum kalmasın diye nasıl da cömert davranmış? Stoacı tanımlara göre bilgelik akılla yönetilmekten başka bir şey değil; oysa delilik tutkuların buyruğuyla yönetilmektir; Iuppiter, insanoglunun yaşamı tümüyle kederli ve acımasız geçmesin diye akıldan çok ne kadar tutku bağışlamış demek ki? Kıyasladığımızda, adeta kumsalda bir kum tanesi. Dahası, akılı kafanın daracık bir köşesine sığdırmış, bedeninin kalanını tutkulara bırakmış. Sonra tek başına duran aklın karşısına zorba mı zorba iki tiran dikmiş; birisi gönlün kalesini ve yaşam pınarı kalbi ele geçiren öfke, diğeri bedeninin en aşağı uzvuna kadar her yana hükmeden şehvet. Bu iki askeri güç karşısında aklın ne kadar sağlıklı kalabildiğini insanların sıradan yaşamı bize yeterince kanıtlar; akıl yapabileceği tek şeyi yapar ve boğuk boğuk bağırır, görgü kuralları vaaz eder; o zaman bu ikisi kralın eline idam ipini tutuşturup *git kendini as* dercesine iğrenç şekilde çığlık çığlığa bağırır, ta ki yorgun düşen kral savaşı bırakıp da teslim olana kadar. Ama erkek dediğin dünya işlerini yönetmek üzere doğduğundan, doğa ona bu bir nebze akıldan biraz fazlasını vermek zorunda kalmıştır; sağlam bir karar almak için başka her konuda olduğu gibi bu konuda da bana başvurunca, doğrusu ben de adıma yakışır bir karar verdim: Erkeğin yanına bir kadın verilmesini istedim, şüphesiz budala ve sersem bir yaratıktır bu, ama eğlenceli ve tatlı; deliliğiyle erkeğin o sert mizacını yumuşatabilir ve sevimli hale getirebilir. Kadını akıllı hayvanlar sınıfına mı, yoksa yabani hayvanlar sınıfına mı yerleştireceğine pek karar veremeyen Plato'nun da bu cinsin dikkate değer deliliğine işaret et-

mekten başka bir niyeti yoktur. Olur da kadın bilge olmaya yeltenirse, iki kat deli olmaktan başka bir iş yapmış olmaz; dedikleri gibi, Minerva'nın¹⁷⁴ rızasını ve desteğini almadan bir öküzü güreş sahasına götürmeye benzer bu.¹⁷⁵ Çünkü insan, doğasında olmadığı halde erdem maskesi takıp da kendi karakterinin dışına çıkarsa, kusurunu ikiye katlamış olur. Bir Yunan atasözü şöyle der: *Mor elbise de giyse,*¹⁷⁶ *maymun yine maymundur.* İşte kadın da hep kadındır, yani delidir, istediği kadar maske de taksa. Ama kadın cinsinin bana gücenecek kadar deli olduğunu da doğrusu düşünmüyorum, ben de bir kadın olduğuma göre; öyleyse DELİLİK olarak deliliği onlara atfediyorum. Meseleye doğru baktıklarında, birçok bakımdan erkeklerden üstün olmalarını Deliliğe borçlu olduklarını anlayacaklardır. Her şeyden önce güzellikle ödüllendirilmişler, bunu haklı olarak her şeyin üstünde tutuyorlar ve arkasına sığınıp zorba krallara bile zorbalık ediyorlar. Ama erkekteki o haşın bakış, kaba deri, orman gibi sakal ve o yaşlı görünüm, sağduyululuğun kusuru değil de nedir, kadınların yanakları her zaman bu kadar yumuşacık, sesleri incecik, tenleri pürüzsüzken ve sanki ebedi bir gençlik yaşıyorlarmış gibi görünürlerken? Sonra, bir kadın bu yaşamda bir erkeğin çok hoşuna gitmekten başka ne ister? Bunca giysinin, bunca boyanmanın, bunca yıkanmanın, bunca taranmanın, bunca merheme bulanmanın, bunca koku sürmenin, yüzü gözü teni bunca düzeltme, boyama, yeni bir kılığa sokma becerilerinin başka ne anlamı olabilir? Delilikten başka bir adla erkeklerin iltifatlarını kazanabilirler mi? Erkeklerse eşlerinin bunları yapmalarına niye karışmaz? Zevk dışında başka bir kazançları olabilir mi? Ama onlara zevk veren delilik-

174 Athena.

175 Doğaya karşı gelmekle eştir.

176 Kraliyet kostümü de giydirilse.

ten başka bir şey değil. Kadının vereceği zevkten yararlanmak istediğinde, bir erkeğin bir kadına söylediği saçma sapan sözleri ve yaptığı sululukları şöyle bir düşününce, bunun bir gerçek olduğunu kimse reddedemez.

O halde artık yaşamın ilk ve en büyük kazancının hangi kaynaktan çıktığını anladınız. Ama kendilerini kadından çok şaraba adanmış bazı erkekler de yok değil, özellikle yaşlıları; bunlara göre en büyük zevk kaynağı birlikte yiyip içmektir. Yine de kadının olmadığı bir âlemin nendenli keyifli olabileceğini bırakalım başkaları düşünsün. Bir tek şu kesindir, Delilik çeşnisi katılmadan hiçbir şey tadını bulamaz. O kadar ki, eğer böyle bir âlemde kahkahalar yükseltecek gerçek bir DELİLİK ya da bir benzeri yoksa, ya parayla bir *soytarı*¹⁷⁷ tutarlar ya da gülünç bir asalak davet ederler ki, güldürücü, yani delice laflarıyla sofranın sessizliğini ve kasvetini dağıtsın. Öyle ya bunca tatlıyla,¹⁷⁸ bunca ihtişamlı sofralarla, bunca leziz lokmayla midenizi tıka basa doldurmuşsunuz neye yarar, aynı anda hem gözleriniz, hem kulaklarımız hem de

¹⁷⁷ γελωτοποιον.

¹⁷⁸ Roma'nın adeta bir şölen niteliğindeki yemeklerinin ikinci kısmı (*secunda mensa*). Burada, konuklara değişik türde tatlı ve şarap sunulur.

bütün ruhunuz kahkahalarla, şakalarla, hoşbeşle doymamışsa? İşte iş böyle şekerleme kısmına gelip dayandığında, bunun tek ahçısı benim.¹⁷⁹ Şölenlerimizin bütün geleneksel âdetleri, yani kura çekerek şölenin Kralını seçmek,¹⁸⁰ zar atmak, Sağlığa kadeh kaldırmak, *sırasıyla atışmak*,¹⁸¹ Defne dalıyla şarkı söylemek,¹⁸² dans etmek, taklitler yapmak gibi insanogluna keyif vermek amacıyla yapılan eğlenceler Yunanistanın Yedi Bilgesi tarafından değil, benim tarafımdan keşfedilmiştir. Bu tür şenliklerin özü, delilikle dolduğu oranda insanın ömrünü uzatır; zaten yaşam keyifsizse, ona yaşam demenin ne anlamı kalır. Yoksa böyle eğlenceler bulup akrabası sıkıntıyı defedemezsen, hüzün yayıldıkça yayılır.

Belki bu tür zevkleri reddedip dostlarının sevgisiyle ve muhabbetiyle tatmin olanlar da vardır; dostluğun her şeyin üstünde olduğunu söyleyenler, hatta onu havadan, ateşten ve sudan bile daha gerekli görenler; hatta öyle tatlıdır ki dostluk, ortalıktan kalkacak olursa, güneş de kalkmış olur, öyle saygındır ki –bu yerinde bir ifadeyse– filozoflar bile onu en üstün değerler arasında görmekten çekinmez. Peki, ben böyle üstün bir iyiliğin hem başı hem de sonu olduğumu kanıtlarsam ne olacak? Üstelik bu kanıtı öyle Timsah Yanıltmacalarıyla,¹⁸³ Zincir-

¹⁷⁹ Delilik yemeğin, dolayısıyla yaşamın tatlı kısmıdır.

¹⁸⁰ Şölen sırasında kimin şarkı söyleyeceğini, ne kadar içileceğini vs belirlemek üzere seçilen kişi.

¹⁸¹ *Συμπεριφοραίς*: *Circulationibus*: Şölen sofralarında sırasıyla konuşmak, içki içmek, şarkı söylemek.

¹⁸² *Canere ad myrtum*: Şarkı söyleyenin elinde tuttuğu defne dalını kendisinden sonra şarkı söylemesini istediği kişiye vermesi. Bkz. Erasmus, *Adagia*, 2.6.21.

¹⁸³ *Crocodylites*: Bir tür kıyas biçimi: Bir kadın çocuğuyla nehir kıyısında oturmaktadır. Bir timsah gelir ve kadının çocuğunu kaçıtır. Ama kadına

leme Kıyaslarla, ikilemelerle ya da mantıkçıların bu türden başka çıkarımlarıyla öne sürmeyeceğim, tersine, hani nasıl derler, meselenin tam gözüne parmak sokacağım.

Haydi, söyleyin bakalım, dostların kusurlarını görmezlikten gelmek, geçiştirmek, göz yummak, olduğundan farklı görmek, apaçık kusurları erdemmiş gibi sevip saymak, bunlara hayranlık beslemek delilikle akraba olmak değil de nedir? Birinin sevgilisindeki bene öpücükler kondurması, diğerinin Kuzucuğunun burnundaki yumruyu sevip okşaması, bir babanın oğlunun şaşı gözündeki ışığı anlata anlata bitirememesi, rica ederim söyleyin, bunlar saf delilik değil de nedir? Defalarca haykırabilirsiniz deliliktir diye; ama işte bir tek bu delilik dostları birbirine bağlar ve bu bağı sonsuza değin korur. Tabii burada ölümlülerden söz ediyorum, hiçbiri kusursuz doğmamış olanlardan, en iyisinin bile en azından birkaç kusuru olanlardan; ama her biri birer Tanrı olan bilgelere gelince, bunların arasında öyle dostluk falan yoktur zaten, olsa bile sıkıcı, tatsız tuzsuz bir şeydir bu ve ancak birkaç kişi arasında olur; hiç kimse arasında olmaz dersek de yakışık almaz, çünkü insanların çoğu aslında delidir, hayır şöyle demeliyiz, çeşitli şekillerde delirmeyen kimse yoktur, bu yüzden zorunluluk benzerini benzeriyle buluşturur.¹⁸⁴ Gün gelip de o suratsızlar arasında karşılıklı iyi niyet oluşsa bile, bu kesinlikle kalıcı olmaz, hiçbir şekilde

bir soru soracağım ve doğru yanıtı vermesi halinde çocuğunu geri vereceğini söyler. Timsah sorar: Çocuğunu geri verecek miyim, vermeyecek miyim? Kadının yanıtı, hayır vermeyeceksin, olur. Yanıt doğru olduğundan, timsah da sözünü tutar ve çocuğu geri vermez. Eğer geri vereceğini söyleseydi, yanıt yanlış olacağından, çocuğu yine geri vermeyecekti.

¹⁸⁴ Bilgeler arasındaki dostluk zorunluluk sonucu dostluktur, karşılıklı iyi niyete dayanmaz. Antikçağda dostluk konusunda bkz. Cicero, *Dostluk Üzerine*, çev. Çiğdem Dürüşken, Homer Yayınları, 2005.

uzun sürmez; çünkü aralarında öyle müşkülpesentleri, öyle safi göz olanları var ki, dostlarının kusurlarını bir kartaldan ya da Epidauruslu ylandan¹⁸⁵ bile daha iyi seçerler. Öte yandan kendi kusurları söz konusu olduğunda körleşir, sırtlarına asılı heybeyi görmezler.¹⁸⁶ Karakteri ne olursa olsun, insanın doğası büyük kusurlar işlemeye eğilimlidir. Buna bir de yaş ve eğitim farkını, ölümlü yaşamda olabilecek bütün sapmaları, bütün yanlıgıları, bütün arızaları ekleyin, bakın bakalım o Arguslar¹⁸⁷ dostluğun keyfini bir saat bile sürebilirler mi, Yunanların yerinde deyişiyse, *iyi huyluluk*¹⁸⁸ ya da bizdeki kullanımıyla delilik veya saflık işe karışmamış olsa? Ne yani? Bütün zorunluluğun yaratıcısı, ana babası Cupido tamamen kör değil mi, *güzel olmayan ona güzel görünmüyor mu?*¹⁸⁹ Demek ki bu yüzden bizler de kendimizin olanı güzel görüyoruz, bu yüzden delikanlı genç kıza sevdalı, yaşlı adam da yaşlı karısına. Her yerde bu böyledir ve hep güldürür, ama bu gülünçlükler yaşama tat katar ve toplumu birbirine bağlar.

Dostluk hakkında söylediklerim evlilikte çok daha fazla hissedilecektir, çünkü evliliğin anlamı yaşamın kopmaz birlikteliğidir. Ah ölümsüz Tanrım, ne çok boşanma ya da boşanmadan da öte ne büyük kötülükler olurdu şu dünyada, eğer erkekle kadın arasındaki bu tek-lifsiz ilişki benim refakatçilerimin dalkavukluğuyla, şakacılığıyla, hı-tırşınasıyla, yanıltmacasıyla, aldatmacasıyla desteklenmeseydi ve

¹⁸⁵ Epidaurus'ta tapınağı olan sağlık tanrısı Asclepius'tan söz ediliyor. Bu tanrının simgesi ylandır.

¹⁸⁶ Diğer bir deyişle *sırtlarındaki kamburu görmezler*. Bu deyiş Türkçeye şöyle uyarlanabilir: *Kendi gözündeki mertegi görmez de elin gözündeki çöpü görür*.

¹⁸⁷ Argus: Yunan mitolojisinde yüz gözlü canavar.

¹⁸⁸ Ευηθειαν: İyi huyluluk, art niyetsizlik, saflık, dürüstlük.

¹⁸⁹ τα μη καλα καλα πεφανται: *Non pulcra, pulcra videntur*.

beslenmeseydi? Ah neler olurdu neler, damat bey şöyle akıllılık edip de şimdi çok namuslu görünen o dünyalar tatlısı bakireceğinin evlenmeden önce ne cevizler kırdığını öğrenmeye kalksaydı? Evlilik gerçekleşse bile sadece birkaçı uzun sürerdi, kadının yediği haltlar kocanın göz yummalarıyla ya da budalahlıklarıyla örtbas edilmeseydi? İşte her şey delilik sayesinde yerli yerine oturur, onun işe karışmasıyla birlikte kadın kocasına hoş görünür, koca da karısına; yuvalarında huzur olur, birliktelikleri sürüp gider sonsuza. Vefasız eşinin gözyaşlarını öpücükleriyle kurutmaya kalkan kocaya tabii ki gülünür, ahmak denir, boynuzlu denir, başka kimbilir neler denir. Ama kıskançlığın kuskuculuğuna kapılıp trajedilerdeki gibi her şeyi birbirine dolaştırmaktansa, böyle yanılmak ne büyük mutluluk, değil mi?

Kısacası hiçbir kurum, hiçbir hayati ittifak bensiz mutlu ve kalıcı olamaz; ne halk kralına uzun süre katlanabilir, ne efendi kölesine, ne cariye hanımına, ne öğretmen öğrencisine, ne dost dostuna, ne kadın kocasına, ne ev sahibi kiracısına, ne asker askere, ne yoldaş yoldaşa, eğer zaman zaman birbirleri hakkında yanlış sanılara kapılmaları, birbirlerine dalkavukluk etmeseler, sağduyulu davranıp görmezlikten gelmeseler ve kendileri için yaşamı delilik balıyla tatlandırmaları. Anlıyorum, son sözlerimi söylediğimi zannediyorsunuz, ama şimdi çok daha önemlilerini işiteceksiniz.

Öyleyse soruyorum, kendisinden nefret eden adam başkasını sevebilir mi? Kendisiyle anlaşamayan kişi başkasıyla anlaşabilir mi? Kendisinden bile bıkmış usanmış kişi başkasına keyif verebilir mi? Bana göre, insan Delilikten daha deli değilse bu sorular karşısında sadece susar. Beni dışladığımız takdirde hiçbiriniz bir başkasına katlanamazsınız, hatta kendinizden bile tiksindir, kendinizden mideniz bulanır ve kendinize kem gözle bakarsınız. Çünkü birçok açıdan anadan çok üvey ana olan doğa, ölümlülerin ruhlarına, özellikle de az biraz bilge olanlara kötülük tohumu ekmıştır; bu yüzden insan elindekine şükretmeyip başkasınıkine gıpta eder. Sonuçta yaşamın bütün iyiliği, bütün zarafeti, bütün haysiyeti bozulup yok olur. Ölümsüz Tanrıların en büyük armağanı olan şu güzellik, bulaşıcı hastalığa tutulursa ne anlam ifade eder? Ya gençlik, geçip giden yılların ıstırapıyla ekşiyip kokuştuğunda neye yarar? Ya da yaşamın boyunca hem kendine hem de başkalarına karşı duyduğun sorumluluğu terbiyeli şekilde yerine getirebilir misin (çünkü terbiyeli davranış sadece bir yetenek değildir, her eylemin başıdır), elinde her an sana yardıma hazır, şu benim ikizim ve vekilim *Kendini Beğenmişlik*¹⁹⁰ olmasa? Her fırsatta tam anlamıyla benim rolümü üstlenir kendisi. Çünkü insanın kendini beğenmesi kadar delice bir şey olabilir mi? Kendine hayran olması kadar? Ama insan kendini beğenmese, makul, hoş giden ve terbiyeli bir davranış sergileyebilir mi? Çıkar bakalım bu yaşamın tadı tuzunu, gör o zaman nasıl da donuverir bir anda hatibin süslü söylevi, artık hiç kimseyi büyüleyemez ezgileriyle müzisyen, sahnede sus pus kesilir oyuncu pozlarıyla beraber, Musaların maskarası olur şair bile hemen, değerini yitirir ressam resmiyle beraber, Hekim alır yanına ilaçlarını dilenmeye çıkar.

¹⁹⁰ Philautia.

Kısacası yakışıklı Nireus ve genç Phaon gibi görüneceğine, çirkin Thersites ve yaşlı Nestor gibi görünürsün. Minerva gibi görüneceğine bir domuz gibi görünürsün ya da hatip gibi görüneceğine bir bebek gibi¹⁹¹ görünürsün, şehirli görüneceğine köylü gibi görünürsün.¹⁹²

Ne kadar zorunlu bir şeydir demek ki insanın kendi kendini beğenmesi, başkalarının saygısını kazanmadan önce kendi kendisinin saygısını kazanmak için kendisini bir parça pohpohlaması. Sonuçta insan kendi gibi olmak istediğinde mutluluğun asıl özünü yakalar; şu benim yandaşım Kendini Beğenmişlik, hiç kimsenin kendi güzelliğinden bıkmamasını sağlayarak bu işi kolaylaştırır, hiç kimsenin kendi zekasından, hiç kimsenin kendi soyundan, hiç kimsenin kendi konumundan, hiç kimsenin kendi yaşama biçiminden ve hiç kimsenin kendi vatanından bıkmamasını sağlayarak. Bu yüzden hiçbir İrlandalı bir İtalyanla yer değiştirmek istemez, hiçbir Trakyalı bir Atinalıyla, hiçbir Scythialı da Kutlular Adası'nın bir sakiniyle. Ah doğanın öngörüsü ne olağanüstü, bütün bu farklılıkları dengeliyor ve hepsini birbirine denkliyor. Armağanlarını kıstığında bir tutam daha Kendini Beğenmişlik ekliyor; ama aslında Kendini Beğenmişlik doğanın en büyük armağanı olduğuna göre, böyle söylemem ne budalaca.

¹⁹¹ Konuşamayan.

¹⁹² Nireus, Homerus'a göre, Yunanların en yakışıklı erkeklerinden biridir (*Ilias*, 2.671); Thersites ise en çirkinlerinden (*Ilias*, 2.212). Nestor, Ovidius'a göre, iki yüz yıldan fazla yaşamış ve bu özelliğiyle şairlerin hep örnek gösterdiği bilge olmuştur (*Metamorphoses*, 12.187 vd). Phaon, aşk tanrıçası Venus tarafından yeniden gençliğine kavuşturulur. Erasmus'a göre, örnek verilen karakterlerdeki ortak özellik kendini beğenmişliktir.

Bu arada, benim pohpohlamam olmasa, herhangi önemli bir işin gerçekleşemeyeceğini söylememe de izin verin, sorumluluğunu üstlenmesem herhangi bir sanatın keşfedilemeyeceğini. Sonuçta övgüye değer bulunan her işin başı ve anası savaş değil mi? Ama şu ya da bu sebepten, her iki tarafa da kârdan çok zarar getireceğini bile bile, böyle bir mücadeleye girişmek kadar delice bir şey olabilir mi? Çünkü cephede ölenlerin, Megaralılar gibi *esamesi bile okunmaz*.¹⁹³ Karşılıklı dizildi mi birbirinden kuduruk harp safları, boğuk boğuk ötmeye başladı mı savaş boruları, rica ederim söyleyin, şu bilgelerin ne faydası dokunacak o zaman, çalışmaktan bitip tükenmiş, soğuktan kım seyrelip donmuş ve zar zor nefes alabilen şu bilgelerin? O sıra ihtiyaç duyulan gürbüz, semiz adamlar değil mi, akli küçük, küstahlığı büyük adamlar? Kuşkusuz Demosthenes gibi bir askeri tercih edenler de olacaktır, Archilochus'un öğüdüne kulak verip, daha düşmanı bile doğru dürüst görmeden kalkanını fırlattığı gibi tabanları yağlayan bir askeri de, hitabette ne kadar yetenekliyse, savaş alanında o kadar beceriksiz olan bir askeri de. Ama şöyle diyeceksiniz, savaşta dakik karar önemlidir. Hiç şüphesiz böyledir, kabul ediyorum, ama askerin kararı önemlidir, filozofunki değil; çünkü asalakların, muhabbet tellallarının, haydutların, katillerin, rençberlerin, budalaların, borçluların ve bunlar gibi insanlığın posalarının kararlarıyla muhteşem zaferlere imza atılır, filozofların kandilleriyle değil.¹⁹⁴

¹⁹³ οὐδεὶς λογός: Megara halkına yönelik bu deyiş, hiçbir önemi ve saygınlığı olmayan insanlar için kullanılır.

¹⁹⁴ Erasmus'un savaş karşıtı düşünceleri için bkz. Erasmus, *Adagia*, 4.1.1: *dulce bellum inexpertis*: Savaş, ancak tecrübesizlere tatlı gelir. *filozof kandilleriyle*: Filozofların gece boyunca kandil ışığında yaptıkları çalışmalarına gönderme yapılıyor.

Yaşamın genel gidişatı söz konusu olduğunda, filozofların ne denli işe yaramadıklarını bizzat Socrates'e bakarak anlayabilirsiniz, Apollo'nun kâhininin¹⁹⁵ budalalık edip biricik bilge hükmünü verdiği Socrates'e; ne zaman toplum yararına bir şeyler yapmaya çalışmışsa, milleti kendisine güldürüp orayı terk etmek durumunda kalmıştır. Ama bu adamın sağduyulu davrandığı tek bir şey varsa, o da bilge sanını kabul etmeyip bunu Tanrının hanesine yazması ve bilgenin devlet işlerinden elini ayağını çekmesi gerektiğini düşünmüş olmasıdır; oysa insan yerine konulmak isteyen kişinin bilgelikten de uzak durmasını tavsiye etse ne iyi olurdu. Sonuçta kendisini baldıran zehrini içmeye mahkûm eden bilgelik değil de neydi? Çünkü *bulutlar*, *idealar* diyerek filozofça konuşurken, bir pirenin ayak ölçüsünü alırken, bir sivrisineğin vızıltısına şaşarken, yaşamın sıradan işleyişi hakkında hiçbir şey öğrenememişti.¹⁹⁶ Ama işte öğrencisi Plato, hocası için kellesini feda etmeye hazır, ne seçkin bir avukat doğrusu; kalabalığın çıkardığı gürültü yüzünden daha ilk cümlesini bile bitiremedi. Ya Theophrastus'a ne demeliyim?¹⁹⁷ İki laf etmek için bir adım öne çıktığı anda, bir kurtla göz göze gelmiş gibi, dili tutuldu. Askeri savaşta cesaretlendirmiş olan kimdir? Isocrates değil tabii, çünkü öyle ürkek bir mizacı vardı ki, ağzını açmaktan bile çekinirdi.¹⁹⁸ Marcus Tullius,¹⁹⁹ şu Roma belagatinin babası, her zaman sakil bir şekilde titreye titreye konuşurdu, çocuk gibi

¹⁹⁵ Apollo'nun Delphi'deki kehanet merkezinin bilicisi Pythia.

¹⁹⁶ Bu konuda, Socrates'i ince bir alayla eleştiren Aristophanes'in *Nubes* (*Bulutlar*) adlı eseri iyi bir kaynaktır.

¹⁹⁷ Aristoteles'in öğrencisi.

¹⁹⁸ Bkz. Cicero, *De Oratore*, 2.3.10.

¹⁹⁹ Cicero.

kekeleye kekeleye.²⁰⁰ Gerçi Fabius'un²⁰¹ yorumuna göre bu, giriştiği tehlikenin farkında olan akıllı bir hatibin işaretidir. Ama aslında Fabius bu yorumu yaparken, bilgelığın başarılı bir iş yapmaya engel oluşturduğunu açıkça kabul etmiş olmuyor mu? Salt kelimelerle dövüşmeye kalktıklarında bile korkudan ölüp ölüp dirilen bu adamlar, kılıçla savaşmak zorunda kalsalardı kimbilir ne yapacaklardı? Ama her şeyin ötesinde, Tanrı şahittir, Plato'nun şu ünlü sözü herkesin dilinde ne çok dolanmıştır: *Filozofların yönettiği ya da Yönetenlerin filozofluk ettiği Devletlere ne mutlu!*²⁰² Ama tarihçilere bakarsanız, Devletlerin başına gelen felaketlerin en çok felsefe ve edebiyat tutkunu şarlatanların yönetimi ele geçirdiklerinde yaşandığına tanık olursunuz. Bana göre buna en iyi örnek şu iki Cato, birisi çılgın suçlamalarıyla Ülkenin rahatını bozdu, diğeri Roma Halkının özgürlüğünü bilgece savunacağım diye kökten sökü� attı.²⁰³ Bunlara bir de Brutusları ekle, Cassiusları, Gracchusları ve bizzat Cicero'yu,²⁰⁴ çünkü o da Roma Cumhuriyeti'nin başına az bela olmadı, tıpkı Atina'nın başına bela olan Demosthenes gibi. Marcus Antoninus'a gelince, iyi bir imparator olduğunu teslim etmeliyiz, ama aynı zamanda tersini de söyleyebilirim, çünkü bilge samıyla yurttaşlarını az bezdirmeyi, onlara az çektirmeyi, çünkü çok fazla filozoftu.²⁰⁵ Bir kere daha iyi bir yönetici olduğunu kabul edecek

²⁰⁰ Bkz. Cicero, *Pro Roscio Amerino*, 4.9.

²⁰¹ Quintilianus. Bkz. Quintilianus, *Institutio Oratoria*, 2.1.43.

²⁰² *beatas fore Respublicas, si aut imperent philosophi, aut philosophentur Imperatores.* Bkz. Plato, *Politeia*, 5.473d.

²⁰³ Tutuculuğuyla tanınan *ensor* Cato (İÖ 234-149) delilikle suçlanmıştır; ondan daha ılımlı olan Uticalı Cato (İÖ 95-46) ise Pompeius'un Caesar'a yenik düştüğü iç savaşta Utica'nın yöneticiliğini üstlenmiştir.

²⁰⁴ Roma'nın özgürlüğü için mücadele veren önemli devlet adamları.

²⁰⁵ Marcus Aurelius Antoninus (121-180): Roma'nın ünlü Stoacı imparatoru.

olsak bile, arkasında oğlunu bırakmakla devletin başına öyle bir veba sardı ki, bu onun yönetiminin getirdiği esenliği tümüyle silip süpürdü.²⁰⁶ Çünkü kendilerini bilgelik ilmine kaptıran bu tür adamlar, yaşamın diğer alanlarında, özellikle çocuk dünyaya getirmede her zaman büyük talihsizlikler yaşamıştır; bana öyle geliyor ki, doğa öngörülü davranıp bilgelikten doğacak kötülüğü ölümlüler arasında daha fazla yaymak istemiyor. Cicero'nun da cinsi bozuk bir oğlu olduğu söylenir,²⁰⁷ o bilge Socrates'in de kendinden çok analarına²⁰⁸ benzeyen oğulları var, hatta birisi tutup onlara deli demiş, doğrusu hiç de fena etmemiş.

Bu tür insanlar sadece kamu işlerinde *lir çalan eşek*²⁰⁹ gibi olsalardı, haydi bir dereceye kadar katlanabilirdiniz, ama yaşamın her anında öyle kifayetsizler ki. Bilgeyi akşam yemeğine bir davet et de gör, ya hüznü sessizliğiyle ya da sıkıcı sorularıyla herkesi canından bezdirecektir. Dansa davet et, bir deve kalkmış hopluyor zıplıyor diyeceksin. Halka açık gösterilere çek götür, yüzündeki ifade herkesin keyfini kaçırarak, kaşlarını çatmaktan vazgeçmeyeceğinden, bilge Cato gibi tiyatrodan

²⁰⁶ Marcus Aurelius'un iktidar ve sefahat düşkünü oğlu Commodus. Roma'nın 180-192 yıllarındaki imparatoru.

²⁰⁷ Marcus Tullius'un kendi adını verdiği budala ve sefahat düşkünü oğlu.

²⁰⁸ Socrates'in sivri dili ve heyecanlı mizacıyla ünlenen karısı Xanthippe.

²⁰⁹ ονοι προς λυραν: *asinus ad lyram*: Sakar (beceriksiz adam). Erasmus, *Adagia*, 1.1.35.

çıkıp gitmek zorunda kalacaktır. Bir söyleşiye katılsa, *masaldaki kurt*²¹⁰ olacaktır aniden. Bir şey satın alacak olsa, bir sözleşme imzalayacak olsa ya da bu türden günlük yaşantımızı sürdürülebilmemiz için zorunlu olan herhangi bir şey yapmaya kalkışsa, o bilgeye insan değil de kalın kafa demek zorunda kalacaksın. Ne kendisine yararı dokunur, ne kendi vatanına ne de kendi ailesine, çünkü öyle cahildir ki olağan işlerde, sıradan düşüncelerde, öyle enikonu uzaktır ki halkın genel yaşam biçiminden. Nefret edilmesi de kaçınılmaz olur kendisinden, hem yaşamındaki hem de düşüncelerindeki aykırılıklar yüzündendir. Şu dünyada delilikle dolu bir şey olsun da, deliler arasında deliler tarafından yapılmamış olsun, olacak iş mi? Bir tek kişi çıkıp da bütün insanlığa kafa tutmaya kalkarsa, ona tavsiyem Timon gibi pılını pırtısını toparlayıp inzivaya çekilmesi ve orada kendi bilgeliğinin keyfini kendi başına sürmesidir.²¹¹

Ama artık başladığım konuya geri döneyim. Dalkavukluk²¹² dışında hangi güç bu kayaları, bu meşeleri ve bu yabani adamları çekip de uygar toplumun içine sokabilir? Çünkü Amphion'un ya da Orpheus'un lirinini başka hiçbir anlamı yoktur.²¹³ Büyük bir isyan patlayacakken Roma halkını toplumla uyumlu yaşamaya yeniden davet eden nedir? Felsefi bir nutuk mu? Alakası yok. Bunu yapan, karın ve bedeninin diğer

²¹⁰ *Lupus in fabula* (masaldaki kurt): Erasmus, *Adagia*, 3.8.56. (Iti an, çomağı hazırla.)

²¹¹ Atınalı Timon kendisini toplumdaki tamamen uzaklaştırmış, inzivaya çekilmiştir.

²¹² *Adulatio*: Deliliğin hizmetkârlarından biri.

²¹³ Yunan mitolojisinin, ezgileriyle dinleyenleri büyüleyen müzik ustaları. Amphion, İuppiter'in kendisine verdiği lirin büyüleyici tınısıyla hareket eden taşlarla Thebai surlarını örür. Orpheus'un liri ise bütün ağaçları, yabani hayvanları büyüleyip arkasından sürükler.

organları için uydurulmuş gülünç ve çocukça bir masaldı sadece.²¹⁴ Themistocles'in tilki ve kirpi masalı da benzer türde bir etki yaratmıştı. Ayrıca hangi Bilgenin nutku Sertorius'un o hayali geyiği kadar başarılı olabilir ki, şu Spartalının iki köpeği²¹⁵ ya da atın kuyruğundaki kilları yolmak hakkında²¹⁶ uydurulmuş gülünç fıkra kadar?²¹⁷ Minos ve Numa'dan söz etmeme bile gerek yok, her ikisinin de uyduruk masalları şu budala kalabalığı yönetmeyi başardığına göre.²¹⁸ İşte o koskoca, güçlü kuvvetli dev ya da halk bu tür zıvalıklarla yola getirildi.

- ²¹⁴ Apologus: Aesopus tarzı, ahlaki ders çıkarılan masal. Burada söz konusu edilen masal, İÖ v. yüzyılda Menenius Agrippa'nın anlattığı ve Roma halkının ayaklanan duygularını bastırmaya yaramış olan ünlü masaldır. Bkz. Livius, *Ab Urbe Condita*, 2.32.
- ²¹⁵ Spartalı yasa koyucu Lycurgus iki köpeğe ayrı eğitim verir. Birini avcı yetiştirir, birini evinde alıkor. Amacı, iki ayrı eğitim tarzı arasındaki farkı göstermektir. Bkz. Plutarchus, *Apophthegmata Laconica*, *Lycurgus*, 226.
- ²¹⁶ Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia*, 7.1.6. Ayrıca bkz. Plutarchus, *Sertorius*, 16.2. Sertorius barbar ordusuna Roma'yı savaşta yenmek için ders verirken, atın kuyruğunun killarını teker teker koparmak gerektiğini söyler.
- ²¹⁷ Sertorius'un geyiği: Sertorius'un, sayesinde tanrıça Diana'dan kehanetler aldığına inandığı dişi geyiği. Bkz. Plutarchus, *Sertorius*, 11.3.
- ²¹⁸ Girit kralı Minos dokuz yılda bir Iuppiter'in mağarasına çekilip tanrıdan kehanetler alır. Roma'nın ikinci kralı Numa Pompilius ise Roma yakınlarındaki bir koruda peri Egeria'yla görüşüp ondan öğütler alır.

Dahası, hangi toplum yasalarını Plato'dan, Aristoteles'ten aldı ki, ya da Socrates'in öğretilerinden? Öte yandan Deciusları ne ikna etti de hepsi birden kendilerini Yeraltı Tanrılarına²¹⁹ adanmaya kalktı? Quintus Curtius'u uçurma sürükleyen nafile bir şöhret umdu, başka deyişle, şu Bilgelerinizin dehşetengiz suçlamalarına maruz kalan dünya tathısı Siren değil de neydi? Derler ki, halka yağ çekmeye namzet bir yakarıcıdan daha delisi olabilir mi, armağanlarla destek satın almaya, onca delinin alkışını kazanmaya, çılglık çılgılığa övgülerle tatmin olmaya, zafer kazandığında bir tanrı heykeli gibi halka seyirlik olsun diye omuzlarda taşınmaya ve şehir meydanına tunç heykelini dikmeye namzet bir yakarıcıdan? Sonra bir de isimlerin soyadların değiştirilmesi işlemi var tabii. İnsan müsveddesine bahşedilen tanrısal unvanlar bir de; bir de en zorba tiranları bile Tanrılar katına çıkarmak için düzenlenen resmi törenler. Deliliğin daniskası bütün bu şeyler, bunlara gülmek için bir tek Democritus bile yetmez. Kim reddedebilir? Ama bunca belagat sahibi adamın yazılarında övgülerle göklere çıkartılan güçlü Kahramanların başarıları işte bu kaynaktan çıkmıştır. Toplumlar yaratır bu delilik, bu delilik imparatorluklar kurar, yüksek memurluklar, dinler, meclisler, mahkemeler; işin aslı insanın bütün hayatı delilik oyunundan başka bir şey değildir.

²¹⁹ Dii Manes: Ölülerin tanrıları: Yeraltının tanrıları.

Şimdi de biraz sanatlardan söz edeyim; söyleyin, ölümlülerin doğal yeteneklerini, saygıdeğer olduğu düşünölen bu kadar bilimi yaratmaya ve gelecek kuşaklara aktarmaya sevkeden neden, şöhrete olan su-suzluk değil de ne? Geceler boyu uykusuz kalarak, bu kadar ter döke-rek bir çeşit ün, yani peş para etmez bir şey kazanacağını düşündü in-sanlar, hakikaten zır deliler. Ama bu arada yaşamın en seçkin nimetle-rini işte bu deliliğe borçlusunuz; oh ne tatlı bir şey, başkasının delili-ğinin meyvelerinden faydalanıyorsunuz.

O halde cesaretimi ve çalışkanlığımı kanıtlayıp övgünüze mazhar olduğuma göre, şimdi sağduyumu kanıtlamama ne dersiniz? Ama haklı olarak ateşle su bir arada durmaz²²⁰ diyebilirsiniz.²²¹ Gerçekten bu konuda da başarılı olacağıma inanıyorum, siz yeter ki daha önce yaptığınız gibi bana kulak verin ve dikkatinizi eksik etmeyin. Her şey-den önce, sağduyu deneyimle geliyorsa, sağduyulu unvanımı en çok kim hak ediyor acaba, kâh utangaçlığından kâh korkaklığından hiçbir şeye girişemeyen bilge mi, yoksa utangaçlık nedir bilmeyen ve tehlike denen şey üzerine hiç kafa yormadığından hiçbir şeyden korkup çe-kinmeyen deli mi? Bilge, Eskilerin kitaplarına sığınır, buralardan eski-lerin söylediği salt ayrıntıları öğrenir. Ama deli hiç düşünmeden tehli-kelerin üstüne atılarak, yanıldığı mi hiç sanmıyorum, gerçek sağduyu-yu edinir. Bana öyle geliyor ki, kör olmasına rağmen Homerus, *deli bi-le yaşadıklarından sonra bilge kesilir*²²² derken bu gerçeği görmüştü.

²²⁰ Ignem aquae miscere.

²²¹ Deliliğin sağduyu sahibi olması, ateşle su kadar birbirine zıt ve dolayısıyla ola-naksız bir şeydir anlamında kullanılıyor.

²²² ὄρχθεν δε τε νηπιος εγνω: Factum etiam sutultus cognovit. Homerus, Ilias, 17.32. Bu deyiş Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer şeklinde Türkçeleş-tirilebilir.

Çünkü olayları yaşayarak öğrenmenin önünde iki büyük engel vardır, ilki zihne bir sis perdesi çeken utanç,²²³ ikincisi, tehlikeli olduğu açıkça görünen olayların üstüne gitmekten alıkoyan korku. Delilik bizi bu engellerden muhteşem şekilde kurtarır. Ancak birkaç ölümlü hiçbir şeyden utanmama ve her şeye cüret etme eylemlerinin sağlayacağı pek çok başka yararın farkına varır. Yaşam üzerine karar almaktan ibaret bir sağduyuyu tercih edip de sağduyulu olduklarını iddia eden insanların sağduyudan ne kadar uzak olduklarını lütfen bir dinleyin şimdi. İlk, şurası bir gerçek ki, insan yaşamıyla ilgili her şeyin Alcibiades'in²²⁴ Silenusları gibi iki yüzü vardır ve ikisi de birbirinden tamamen farklıdır. Öyle ki, ilk yüzdeki ölüm dediğimiz şey, içine iyice baktığımızda, yaşamın kendisidir; madalyonu tersine çevirirsek, yaşam dediğimiz şey de ölümdür. Benzer şekilde, güzel çirkindir, zengin fakirdir, ünsüz ünlüdür, bilgili bilgisizdir, güçlü güçsüzdür, soylu soysuzdur, neşeli hüzünlüdür, şanslı şanssızdır, dost düşmandır, sağlıklı hastadır; kısacası Silenus'u açtığına birdenbire karşıtıyla yüz yüze gelirsin. Belki içinizden biri bu söylediklerimi fazla felsefi bulabilir; pekala, hani denir ya, dobra dobra konuşayım o zaman ve ne demek istediğimi açıkça göstereyim.

Bir Kralın zengin ve güçlü olmadığını iddia edecek biri olabilir mi? Ama manevi anlamda iyilikten nasibini almamışsa ve hiçbir şekilde tatmin olmuyorsa, kuşkusuz aslında dünyanın en fakir adamıdır. Ruhu sayısız kötülüğün tuzağına düşmüşse bir de, aşağılık bir köleden farkı yoktur. Başka konularda da bu şekilde akıl yürütebilirsiniz; ama her şey bir yana bir tek bu örnek yeterli gelecektir. Bu sözlerinle nere-

²²³ *Sağlıklı karar almayı güçleştiren bir sis perdesi.*

²²⁴ Alcibiades: Socrates diyaloglarının ünlü karakteri, Atinalı devlet adamı.

ye varmak istiyorsun diye sorabilir birisi. Dinleyin o zaman bakın ne-reye varacağım. Sahnede rolünü oynayan bir oyuncunun maskesini çıkarmaya kalkarsanız ve seyircilere onun gerçek yüzünü gösterirseniz, bütün masalı alt üst etmiş olmaz mısınız, bu yüzden de deli muamelesi görüp seyircilerin attığı taşlarla sahneden kovulmayı hak etmiş olmaz mısınız? Öte yandan sahnedeki görüntünün de aniden değişmesine neden olursunuz, çünkü demin kadın olan birdenbire erkek olmuştur, az önce genç olan da yaşlı; az önce Kral olan, birdenbire Dama²²⁵ olmuştur, az önce Tanrı olan da birdenbire bir insançık. O hayali görüntüyü bozmak, bütün masalı yıkmaktır. Çünkü o kurgu, o sahteliktir seyircilerin gözünü boyayan. O halde ölümlülerin bütün yaşamı bir çeşit masaldan başka nedir, birilerinin başka birilerinin maskelerini takarak sahneye çıktığı, yönetmenin sahneyi terk etmelerini emrettiği ana kadar herkesin kendine düşen rolü oynadığı bir çeşit masaldan? Yönetmen bir oyuncuya kostümünü değiştirip sahneye çıkmasını emreder, böylece demin mor giysileri içinde kralı oynayan, az sonra paçavralar içinde bir kölecisi oynar. Her şey bir gölgeden ibarettir, ama bu masalı oynamanın başka yolu yoktur. Bir düşünün, tam o sırada gökten bir bilge inse ve aniden sahnede görünse, herkesin bir Tanrı ya da bir efendi gibi seyrettiği bu adamın aslında insan bile olmadığını, hatta koyun sürüsü gibi tutkularının peşinde sürüklendiğinden, bu kadar çok ve bu kadar zalim efendiye seve seve hizmet ettiğinden, bir köleden bile aşağılık olduğunu haykırsa. Ya da babasının arkasından yas tutan birine gülmesini emretse ve şöyle dese: Yaşam dediğimiz ölümden başka bir şey olmadığına göre, aslında ba-

²²⁵ Bkz. Horatius, *Saturae*, 2.5.18; 2.7.54: Horatius'un Syriah bir köleye verdiği ad.

ban şimdi yaşamaya başladı. Soyluluğun biricik kaynağı erdemden hiç nasibini almadığı halde, atalarıyla böbürlenip duran bir başka adama soysuz ve piç dese. İşte herkese bu türden şeyler söyleyip dursa, sorarım ne olur, herkes bu bilgenin aklını kaçırdığını, çıldırdığını düşünmez mi? Yersiz bir bilgeliğinden daha deli bir şey olamayacağı gibi, çarpık bir sağduyu kadar sağduyusuz bir şey olamaz. Yaşadığı

koşullara kendini uyduramayan, çıkarı için fırsat kollamayı bilmeyen ve *ya iç ya git*²²⁶ şeklindeki sofrada adabını bile aklına getirmeyen, hatta masalın artık masal olmamasını dileyen insan²²⁷ yersiz davranır. Oysa gerçek sayduyu, ölümlü olduğumuzu bilerek payımıza düşenin ötesini bilmek istememektir, insanoglunun o devasa kalabalığına gözü kapalı inanmak, kibarlığımızı bozmadan maske takmaktır. Ama bunun tam bir delilik alameti olduğu söylenir. Reddedecek halim yok, ama o zaman insanlar da bir yaşam masalı oynadıklarını kabul etsin.

Ey ölümsüz Tanrılar, daha fazla konuşmalı mıyım, yoksa susmalı mıyım? Ama sözlerim gerçekten daha gerçek olduğuna göre, niçin susayım? Belki böyle önemli bir konuya bulaşmışken, Helicon Dağı'ndan

²²⁶ η πιθη, η απιθη: *Aut bibe, aut abi*. Bu deyiş, *Ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin* şeklinde Türkçeleştirilebilir.

²²⁷ Yaşamın masal olmasını istemeyip gerçekte yüzleşmek isteyen insanlardan söz ediliyor.

Musaları çağırmak daha uygun olur,²²⁸ şairler onlara incir çekirdeğini dolduramaz konularda bile sıkça başvuruyorlar nasıl olsa. O halde haydi yanıma gelin, ey Iuppiter'in kızları, gelin ki DELİLİĞİ kılavuz almadan o muhteşem bilgiğe, yani bilgelerin mutluluk kalesi dedikleri yere çıkılamayacağını gösterebileyim. İlk önce şunu kabul etmek gerekir: Her tür heyecan Delilikle bağlantılıdır. Çünkü bu bilgiyi deliden ayırt edecek tek işaret; deli heyecanlarla, bilgi akılla yönetilir. Bu yüzden Stoacılar bütün heyecanları, sanki birer hastalıkmiş gibi, bilgeden tecrit eder; oysa bu heyecanlar bilgelik kapısına doğru koşuşturanlara kılavuz olmakla kalmaz, aynı zamanda mahmuz gibi, üvendire gibi işleyerek her erdemli hareketi iyi bir sona ulaşturmaya çabalar. Ama katıksız bir Stoacı olan Seneca bunu vargücülle reddeder ve bilgesinden bütün heyecanları söker atar. Gerçi bunu yaparken ortada insan namına bir şey bırakmaz, bunun yerine yeni bir Tanrı yaratır,²²⁹ hiçbir yerde asla olmamış ve olmayacak olan bir Tanrı. Evet, açıkça ifade etmem gerekirse, mermerden bir insan heykeli dikmiş olur, ahmak ve bütün insani duygulara yabancı. Neyse, istedikleri buysa, yarattıkları bilgiyi tepe tepe kullansınlar, rakipsizmiş gibi sevip tapsınlar ve ister Plato'nun devletinde, ister idealar ülkesinde ya da isterse, tercihlerine kalmış artık, Tantalus'un²³⁰ bahçelerinde onunla otursunlar. Bu tür bir adamdan, yani bütün doğal dürtülere sağırlaşmış, ne sev-

228 Hesiodus, şiirine başlarken Helicon Dağı'ndan Musaları yardıma çağırır.

229 $\delta\eta\mu\omicron\upsilon\sigma\upsilon\gamma\epsilon\iota$.

230 İşlediği suçların cezasını yeraltının bütün acımasızlığıyla çeken Sipylos kralı Tantalus, Hades'te sonsuz bir susuzluk ve açlığa mahkûm edilir. Suyun içinde olduğu halde, eğildiğinde sular çekildiği için su içememekten, başının üstündeki meyve ağaçlarına hamle yaptığında dalların yukarıya kalkmasıyla hiçbir şey yiyememekten perişan hale gelir.

giyle, ne merhametle ya da benzeri bir duyguyla yerinden oynatılmayan, bir çakmaktaşı kadar sert ya da Marpessus²³¹ kayalığı kadar sağlam, hiçbir şeyi kaçırmayan, hiç aldatılmayan, Lynceus²³² gibi her şeyi anında gören, her şeyi tastamam ölçüp biçen, hiçbir şeyi affetmeyen, kendi kendine yeten, biricik zengin, biricik sağlıklı, biricik Kral, biricik özgür, kısacası sırf kendi düşüncesine göre her şeyde biricik olan, hiç dostu ihtiyaç duymayan, hiç kimseye dost olmayan, hiç tereddütsüz Tanrıya bile kendisini asmasını emreden, yaşamın akışındaki her şeyi deli saçması görüp reddeden ve bunlara gülüp geçen bir adamdan hilkat garibesi ya da hayalet görmüş gibi korkup kaçmayacak biri olabilir mi? Bu adam başlı başına bilge kesilmiş bir hayvandır. Şimdi soruyorum, bir oylama yapılırsa, hangi ülke bu adamı kendine yönetici seçmek ister ya da hangi ordu bunun gibi birini komutan yapmak ister? Evet, soruyorum, hangi kadın bu adamı koca diye alır, hangi ev sahibi konuk eder, hangi köle bu karakterde bir efendi ister ya da böyle bir efendiye katlanır? Ama şu deli kaynayan avamın arasından birini tercih etmeyecek kimse olabilir mi, hangi deli delileri yönetmek ya da onlara itaat etmek istemez, kim kendisine benzeyenlerden, yani birçok insandan hoşlanmaz, kim karısına hayat arkadaşı olmayı,²³³ dostları tarafından seilmeyi, hoşsohbet bir konuk, geçimi kolay bir ahabap olmayı istemez, kısacası kim insanca olan bir şeyi kendisine ya-

²³¹ Marpessus: Marpesus: Marpesos: Paros'ta, ünlü Paros mermerinin çıkarıldığı dağ. Bu ifade için bkz. Vergilius, *Aeneis*, 6.471.

²³² Yunan mitolojisinde, Aphareus ile Arene'nin oğlu, Perseus'un torunu. Argo Gemicileri'nden biri olan Lynceus, yerin altındaki şeyleri bile görebilen keskin görüşüyle ünlenmiştir.

²³³ Bkz. Horatius, *Epistulae*, 2.2.133.

bancı görür?²³⁴ Ama çoktandır üzerinde durduğum şu bilge konusu canımı iyice sıktı. Bundan böyle konuşmamın yönünü insanlığın yararına olan başka şeylere çevireceğim.

Sözgelimi birisi yüksek bir kuleden şöyle bir etrafına baktığı anda –hani Şairlere göre Iuppiter hep böyle yaparmış ya–²³⁵ insan yaşamının ne çok felakete gebe olduğunu görür bir anda, dünyaya gelmenin ne denli sefil, ne denli iğrenç olduğunu, büyüyüp gelişmenin ne denli emek istediğini, çocukluk çağının ne çok tehlikeye açık olduğunu, gençliğin ne çok sıkıntıya maruz kaldığını, yaşlılığın ne ağır bir yük, ölümün ne denli sarsılmaz bir zorunluluk olduğunu, ne çok hastalığın yanı başımızda saf tuttuğunu, ne çok belanın pusuya yattığını, ne çok sıkıntının saldırıya hazır beklediğini, ne kadar az şeyin safraya bulanmamış olduğunu görür. Insandan insana bulaşan kötülükleri anımsatmama bile gerek yok, fakirlik gibi, mahpusluk, şerefsizlik, utanç, işkence, haksızlık, ihanet, hakaret, ihtilaf, sahtekârlık gibi. Ama bu yaptığım, *kum tanelerini saymaya*²³⁶ çalışmaktan farksız. İnsanlar hangi suçu işleyip de bütün bunlara layık oldu ya da hangi Tanrının gazabına uğrayıp bu felaketlerin içine doğmak zorunda kaldı, bütün bunları şu sırada konuşmak bana düşmez. Ama birisi bu söylediklerimi oturup şöyle bir düşünürse, Miletuslu kızları kendine örnek almaz mı, acıması gerektiği halde?²³⁷ Ama sırf yaşamdan yoruldukları için hızla

²³⁴ Bkz. Terentius, *Heauton Timorumenos*, 77: *Homo sum, humani nil a me alienum puto*: İnsanım, insanca olan hiçbir şeyi kendime yabancı görmem.

²³⁵ Bkz. Homerus, *Ilias*, 8.51: Homerus, Zeus'un (Iuppiter) gök kubbeden insanları ve onların yaptığı işleri seyrettiğini belirtir.

²³⁶ τὸν ἀμμοῦν ἀναμετρεῖν: *Arenam percensere* (ya da commentiri).

²³⁷ Bkz. Aulus Gellius, 15.10.1: Miletuslu genç kadınlar arasında intihar yaygın hale gelmişti; cenaze törenlerinde bedenlerinin çıplak olarak sergile-

ölüme koşuşturan insanlar kimler? Bilgelığın kapı komşusu değil mi her biri? Bunların arasında yer alan Diogenes'ten, Xenocrates'ten, Catolardan, Cassiuslardan ve Brutuslardan burada söz etmeyeceğim;²³⁸ ölümsüzlüğü tadacağı halde, seve seve ölümü tercih eden Chiron'u örnek göstereceğim.²³⁹ İşte anlayın bakın dünyanın hali ne olurdu, insanlar her an bilgelik etmeye kalksaydı! Acilen başka bir balçığa, acilen başka bir Prometheus'a ihtiyaç duyulurdu.²⁴⁰ Ama ben kâh cehalet, kâh kaygısızlık sayesinde kimi zaman kötülükleri unutturarak, kimi zaman iyilikleri umut ettirerek, kimi zaman bir tutam bal tatlısı zevk serpererek bunca derdin üstesinden öyle bir gelirim ki, insanlar bu yaşamı hiç bırakmak istemezler, hatta Parcalar'ın²⁴¹ ipi kesilip yaşam onları bırakmaya kalktığında bile; yaşamda kalma nedenleri azaldıkça, yaşamdan daha fazla keyif alırlar ve an gelir yaşamın herhangi bir galesinden artık o kadar uzaklaşırlar ki. Ne tarafa baksanız benim inayetimle Nestor'un yaşına erişmiş nice yaşlı görürsünüz, gerçi artık insan görünümünden çıkmışlardır ya, neyse; kekelemektedir her biri, bunamış, dişleri dökülmüş, saçları beyazlaşmış, kelleşmiştir; ya da onları Aristophanes'in kelimeleriyle betimlemem gerekirse, *kir pas içinde dir hepsi, iki büklüm, biçare, pörsümüş, saçsız, dişsiz ve pipisiz*,²⁴² ama yine

neceği söylendi de bu felaketin önü alındı.

²³⁸ Intihar eden ünlülerden söz ediliyor.

²³⁹ At adam (Centaurus) Chiron ölümsüz olduğu halde, Hercules'e yenik düşünce ölümü seçmiştir.

²⁴⁰ Prometheus balçığı yoğurarak insanı yaratmıştır. Bu yüzden zanaatkarların efendisi ve koruyucusu olarak görülür.

²⁴¹ Parcalar, yani Kader Tanrıçaları insanın yaşam ipini kesince ölüm kاپıya dayanır.

²⁴² ὀυπαντας, κυφους, αθλιους, ὀυσοις, μαδωντας, νωδους και ψωλους: Aristophanes, bu sözleri *Plutus*'u tanımlamak için sarfetmiştir. Bkz. Eras-

de yaşamdan öyle keyif alırlar, gençleşmeye öyle heves ederler ki,²⁴³ birisi ak saçlarını boyarken, diğeri peruk takıp kelliğini örter, birisi belki de ödünç aldığı dişleri takarken, diğeri ümitsizce bir kıza tutulur ve aşkından yapığı budalahlıklarla bir delikanlıyı bile geride bırakır. Çünkü bir ayağı çukurda olan bu katıksız kemik torbalarının körpe bir kızcağızı, çeyizi varmış yokmuş bakmadan ya da başkalarının gönlünü doyuracak kıvama gelmiş gelmemiş hiç aldırmadan kendilerine eş yapmaları öyle olağan hale gelmiştir ki, neredeyse bununla gurur duyulur. Ama daha da gülüncünü yaşlılıktan bitip tükenmiş, mezardan çıkmış bir ceset hissi uyandıran yaşlı kadınlara rastladığınızda yaşarsı-

mus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 49, n. 60.

²⁴³ νεανιζειν: iuveniliter agere: delikanlı gibi davranmak.

nız; *yaşam ne tatlı*²⁴⁴ deyişi hâlâ hiç eksik olmaz ağzlarından, hâlâ alev alev yanarlar, Yunanların dediği gibi hâlâ koca diye *kudurrular*²⁴⁵ ve büyük paralar verip bir *Pharon*²⁴⁶ kiralarlar, yüzlerine sürekli boyalar sürüp dururlar, aynanın karşısından bir an bile ayrılmazlar, kasıklarındaki tüyleri kırparlar, pörsümüş, sarkmış memelerini sergi-lerler, titreye titreye, sızlana sızlana içi geçmiş arzularını diriltirler, yıkılana kadar içer-

ler, genç kızların arasına dalıp raks ederler, aşk mektupçukları yazarlar. İşte herkesin güldüğü bu hareketler olsa olsa saf deliliktir. Ama onlar hallerinden memnundur, sonsuz zevkler âleminde yaşayıp giderler, baştan sona balla ovulurlar ve kesinlikle benim inayetimle mutluluğa ererler. Bütün bunları fazlasıyla gülünç bulanlar şöyle kendi kendilerine bir düşünsünler bakalım, acaba onlar için böyle delilikle tatlanmış bir yaşam sürmek mi daha iyi, yoksa dedikleri gibi asılacakları bir giriş aramak mı? Bu tür davranışların halk arasında kepazelik olarak nitelenmesi benim delilerime hiç dokunmaz; böyle şeylerin kötü olduğunu ya hiç bilmezler ya da bilseler bile kolaylıkla kulak arkası ederler. Başınıza taş düşerse bu sahiden kötüdür; ama utanç, şerefsizlik, ayıp ya da hakaret, ancak sen aldırırsan kötü olur. His yoksa kötülük de yoktur. Halk var gücüyle seni ışıklarken, sen kendini al-

²⁴⁴ φως αγαθον.

²⁴⁵ καρπον: *libidinari*: *anus hircissans*: kuduran (koca özlemi çeken) yaşlı kadın.

²⁴⁶ Aşk tanrıçası Venus'un yeniden gençliğine ve güzelliğine kavuşturduğu Mytileneli kayıkçı gibi yakışıklı bir adam.

kışlarsan, bunun ne zararı olabilir? İşte kendini alkışlamayı mümkün kılan tek şey Deliliktir.

Filozofların bana karşı çıkıp bağırdıklarını duyar gibiyim. Deliliğe tutunmak zavallılıktır diyorlar, yamılgıya düşmektir, kandırılmaktır, cahilliktir diyorlar. Hayır, tam tersi, insan olmaktır. Niçin zavallık diyorlar, hiç anlamıyorum, çünkü böyle doğdunuz, böyle yetiştiniz, böyle eğitildiniz; hepinizin ortak paydası bu. Türüne sadık kalmak asla zavallılık değildir; insana ille de acımak gerektiğini düşünüyorsan, kuşlarla birlikte uçamıyor, koyun sürüleri gibi dört ayağı üstünde yürüyemiyor, boğa gibi boynuzları yok diye acımalısın. Olaya böyle bakarsan, güzelim bir atı da gramerden anlamıyor, çörek yiyemiyor diye dünyanın en şanssız atı ilan etmen gerekir, aynı şekilde güreş sanatında başarısız diye bir öküze zavallı demen gerekir. O halde gramer bilgisi yok diye bir atı nasıl zavallı sayamıyorsan, bir deliyi de mutsuz sayamazsın; çünkü delilik onun doğasında vardır. Bakın, şu laf cambazları²⁴⁷ yine bana karşı çıkıyorlar. Diyorlar ki, insana özel olarak bilimleri anlama yetisi aşılandı ki, bunların yardımıyla doğanın kendisinden esirgediğini zekasıyla telafi edebilsin. Sanki bu düşüncelerinde bir gerçeklik payı varmış, yani tatarcıkların, otların, çiçeklerin bile başında gözlerini hiç kırpmadan nöbet tutan doğa, bir tek insan söz konusu olduğunda uykuya dalmış ve insan soyunun o alçak dâhisi Theutus'un²⁴⁸ büyük bir lanet olarak icat ettiği bilimlere muhtaç kılmış; oysa mutluluğa hiç faydası yok bu bilimlerin, üstelik özellikle icat

²⁴⁷ *Logodaedali*: Sözlere ustalıklarla kullanan kişiler. Erasmus bu terimi kendi düşüncelerine karşı çıkan felsefeciler için kullanır.

²⁴⁸ Mısır'ın bilge tanrısı Thoth hukuğun kurucusu, hiyeroglifin ve birçok sanatın yaratıcısı olarak bilinir. Bkz. Plato, *Phaedrus*, 274.

edildikleri söylenen hedefin önünde²⁴⁹ kendileri engel teşkil ederler; Plato'nun eserindeki o sağduyulu Kral alfabenin icadını tartışarak ne de güzel kanıtlamıştır bunu.²⁵⁰ Demek ki bu bilimler diğer illetlerle bir olup insan yaşamına sızdılar ve bütün kötülüklerin çıktığı ana kaynaktan fişkırdılar, yani *şeytanlardan*;²⁵¹ adlarını da buradan aldılar, çünkü adları *δαίμονας*, yani *bilenler*²⁵² anlamına gelir. Ama altın çağın²⁵³ masum halkı hiçbir bilimle donatılmamıştı, sadece doğanın kılavuzluğunda ve güdüsünde yaşarlardı. Çünkü herkes aynı dili konuştuğuna ve aralarında anlaşmak için başka dile ihtiyaç duyulmadığına göre, gramere ne gerek vardı? Ne gerek vardı diyalekteğe, aralarında fikir ayrılıklarından kaynaklanan bir savaş olmadığına göre? Ne yeri vardı hitabetin, hiç kimse birbirinin işine burnunu sokmadığına göre?

²⁴⁹ İnsanlığın gelişiminde.

²⁵⁰ Plato'nun *Phaedrus*'unda (274C), Thebae kralı Thamus (ya da Ammon) yazının icat edilmesinin insanlığa verdiği zararlardan söz eder. Ona göre yazı, insanın belleğini kullanmasının ve geliştirmesinin önünde büyük engeldir.

²⁵¹ Latince *daemonium*: Kötü ruh, şeytan, cin, ifrit. *Daimon*, Yunanca'da *tanrı, tanrıça* anlamına gelir. Başka deyişle tanrısal güce işaret eder. İkinci anlamı, *bireylerin kaderini denetleyen güçtür*. Çoğul olarak kullanıldığında (*hoi daimones*), koruyucu tanrılar olarak görülen *altın çağ insanların ruhları* anlamına gelir. Bu anlam içeriğinde, *ölülerin ruhları ve hayalet* olarak da kullanılır. Yine aynı anlam içeriğini koruyarak *tanrıların altında yer alan yarı-tanrılar* olarak kullanılır. *Kötü ruh, cin, şeytan* anlamı, daha sonradan bu içerikten doğar. *Daimon* dişil isim olarak kullanıldığında "bilme" anlamını verir. Bu konuda bkz. Plato, *Cratylus*, 396B.

²⁵² *δαίμονας*: *scientes*: Latince *scire*: bilmek; *sciens*: bilen; *scientes*: bilenler; *scientia*: bilgi, bilim.

²⁵³ Altın çağ *mythosu* huzurun, zenginliğin, cömertliğin ve barışın sembolüdür. Bkz. Ovidius, *Metamorphoses*, 1.89 vd.

Ne işi vardı hukuk ilminin, iyi yasaların doğmasına neden olan kötü huyları olmadığına göre?²⁵⁴ İnançlarına çok düşkünderler üstelik, doğanın sırrını, yıldızların büyüklüklerini, hareketlerini, etkilerini, evrenin gizli nedenlerini zındık bir merakla deşmenin ve ölümlü insanın kendisine düşen payını ötesini bilmeye çalışmasının caiz olmadığına inanıyorlardı. Gökyüzünün dışında olanı araştırma çılgınlığına hiç kapturmamışlardı zihinlerini. Ama altın çağın saflığı yavaş yavaş akıp gitti; ilkin, demin dediğim gibi, kötü cinler tarafından sanatlar²⁵⁵ icat edildi; önceleri sadece birkaç taneydi ve ancak birkaç kişi bunlarla meşguldü. Sonra Chaldaeahlıların²⁵⁶ batıl inançları ve Yunanların aylıklıktan kaynaklanan hoppalıkları yüzünden insan zihnine katıksız işkence olsun diye, bu birkaç sanata bir sürü sanat daha eklendi; öyle ki, bir tek gramer bile insan yaşamına sürekli işkence etmeye yeter de artar.

Yine de bu sanat dalları arasında en değerli olanları sağduyuya, yani deliliğe en yakın olanlarıdır. Baksanıza, İlahiyatçıların açlıktan ağzı kokuyor, Doğabilimciler hakarete uğruyor, Gökbilimcilerle alay edili-

²⁵⁴ Kötü alışkanlıkların iyi yasalar doğurmasına ilişkin özellikle bkz. Macrobius, *Saturnalia*, 3.17.10.

²⁵⁵ Bilimler.

²⁵⁶ Güney Mezopotamya'daki Chaldaea halkı. Bu halk özellikle astronomi ve astroloji konusundaki merakıyla ünlüdür.

yor, Mantıkçıları takan yok. Sadece *bir hekim birçok insana bedel*.²⁵⁷ Hatta bu meslekte ne kadar cahilsen, ne kadar cüretkârsan, ne kadar savruksan o kadar değer kazanırsın, özellikle en işkenceci kralların nezdinde. Oysa hekimlik sanatı, artık pek çok kişinin mesleği olmasına bakılırsa, bir çeşit dalkavukluktan başka bir şey değildir,²⁵⁸ bu anlamda hitabet sanatından da pek farkı yoktur. Hekimlerden sonra ikinci sırayı darkafalı hukukçular alır. Belki de ilk sırayı almaları gerekirdi, ama felsefeciler, benden duymuş olmayın ama, ağız birliği etmişçesine onların mesleğinin eşekçe olduğunu söyleyip gülüyor. Çünkü böyle söylenmesine rağmen, yine de önemli ya da önemsiz her iş bu eşeklerin kararlarına göre yürüyor. Bu adamların çiftliklerinin sayısı ikiye katlanırken, İlahiyatçı tanrısallığın bütün bilgisine erecek diye kitap raflarını altüst ettiği halde kuru baklaya talim ediyor, sürekli tahtakurularıyla ve pirelerle mücadele ediyor. Nasıl ki en seçkin sanatlar Delilikle en yakın ilişkide olanlarsa, aynı şekilde en mutlu insanlar da hiçbir sanatla en ufak alışverişi olmayan ve kendisine doğayı kılavuz alıp onun ardından giden insanlar arasından çıkıyor; çünkü doğanın hiçbir konuda eksiği gediği yoktur, yeter ki biz ölümlülere ayrılmış olan sınırın dışına çıkmak istemeyelim. Doğa sahte renklerden nefret eder, sanatın sillesini yemedikçe kendisini çok daha mutlu sunar.

Bakın, görmüyor musunuz, şu çeşit çeşit yaratığın arasında en mutlu mesut yaşayanlar bilgi dallarından en uzak olanlar, doğadan başkasının öğretmenliğini tanımayanlar değil mi? Örneğin arılardan daha mutlusu, daha mucizevi olanı var mı? Ama gövdelerinde hiçbir

²⁵⁷ *ιατρος ανηρ πολλων ανταξιος ανδρων*: *Medicus vir multis aequivalens alius*.

²⁵⁸ Bkz. Plato, *Gorgias*, 463A.

duyuları yok. Buna rağmen mimarlık sanatı bina inşa etmede onlarla aşık atabilir mi? Hangi Felsefeci onlarınki gibi bir devlet yaratabilir? Oysa bir at, insan duyularına çok benzer içgüdüleri olduğundan ve insanların yoldaşlığına terfi ettiğinden, insanoğlunun başına gelebilecek felaketleri de paylaşmak durumundadır. Yarışları kaybetmekten az utanç duymaz,²⁵⁹ soluk soluğa koşturur, savaşta zafere ulaşmaya çalışırken binicisiyle birlikte öbür dünyayı boylar.²⁶⁰ Ötesini anlatmama gerek var mı bilmem, şu sivri dişli gemleri, şu iğne gibi batan mahmuzları, şu zindanı andıran ahırları, kırbaçları, değnekleri, dizginleri, biniciyi, kısacası cesur insanlara öykünüp canı pahasına düşmandan ölç almaya kalkışırken, kendisini gönüllü olarak adadığı esaretinin tüm trajedisini. Oysa doğal içgüdüleriyle anlık yaşayan sineklerin, minicik kuşların yaşantısını nasıl kıskanmazsın, yeter ki insanların kurduğu tuzaklar onlara izin versin. Ama bir kez kafeslere kapatıldılar mı, insan gibi sesler çıkarmayı öğrendiler mi, doğanın bahşettiği o ışıltıları bir anda söner gider. Çünkü ne şekilde olursa olsun doğanın yarattığı daha güzeldir sanatın süsleyip püslediğinden.²⁶¹ Bu yüzden, aslında Pythagoras'ın kendisi olan şu horozu²⁶² ne kadar övsem az; sırasıyla her şey olmuştu,²⁶³ örneğin felsefeci, erkek, kadın, kral, sıradan bir vatandaşı, balık, at, kurbağa, hatta sanırım bir keresinde de sünger,²⁶⁴

259 Bu deyim için bkz. Horatius, *Epistulae*, 1.1.9.

260 Bu deyim için bkz. Vergilius, *Aeneis*, 11.418.

261 Sanatın yarattığı doğanın taklididir.

262 Yunan yergi ustası Lucianus'un *Gallus* adlı eserinde Pythagoras'a dönüşen bir horozdan söz edilir (18 vd).

263 Pythagoras'ın ruhöçüğünden (*metempsychosis*) söz edilmektedir.

264 Antikçağda süngerin bir hayvan olduğunu düşünenler vardı. Bkz. Aristoteles, *De Natura Animalium*, 5.

ama insandan daha zavallı bir yaratık olmadığını anlamıştı; çünkü insan dışında her yaratık doğanın sınırları içinde yaşamakla yetinirken, sadece insan kendi payına düşenin sınırlarını aşmaya çalışıyordu.

Bundan başka, bu horoz insanlar arasında ne şekilde olursa olsun cahilleri okumuşlara ve büyük adamlara hep tercih etmişti; aynı şekilde Gryllus da *her şeyi bilen Odysseus*'tan²⁶⁵ çok daha fazla şey biliyordu

ki, onunla birlikte nice acıklı felakete maruz kalmaktansa, domuz ağılında homurdanmayı tercih etmişti.²⁶⁶ Bana öyle geliyor ki, zırvalıkların babası Homerus da aynı görüşü benimsediğinden, bütün ölümlüleri *zavallı ve kahır yüklü*²⁶⁷ olarak betimlerken, bilgelik örneği olarak gördüğü Odysseus'u her fırsatta *bahtsız*²⁶⁸ diye niteledi, ama ne Paris'e, ne Ajax'a ne de Achilles'e aynı sıfatı yakıştırdı.²⁶⁹ Peki ne nedenle onu böyle niteledi? Neden olacak, kurnaz ve sanat erbabı Odysseus, Pallas'ın tavsiyesini almadan hiçbir işe kalkışmazdı da ondan, doğanın kılavuzluğundan uzaklaştıkça bir bilgi kumkuması olmuştu da ondan. O halde ölümlüler arasında kendilerini bilgeliğe kaptırıp mutluluktan gitgide uzakla-

²⁶⁵ πολυμητις οδυσσευς: *Multi consilii Ulysses*.

²⁶⁶ Odysseus'un tayfasından olan Gryllus büyücü Circe tarafından domuza dönüştürülmüştü. Yemiden insan olduğunda, Odysseus'la birlikte zorlu yolculuğuna devam etmektense, domuzken sürdürdüğü tembel yaşantısına geri dönmek istedi.

²⁶⁷ δειλους και μοχθηρους: *miseros et calamitosos*.

²⁶⁸ δυστηνον: *graviter suspirantem* (uzun uzun iç çeken, garip, şanssız, talih-siz, bahtsız). Homerus, *Odysseia*, 5.436.

²⁶⁹ Troia Savaşı'nın diğer kahramanları.

şanlar hiç şüphe yok ki iki kat delidir, çünkü insan olarak doğdukları halde gerçek kimliklerini unutup Tanrıların yaşamını sürmeye kalkıyorlar ve devleri örnek alıp²⁷⁰ bilimin makineleriyle²⁷¹ doğaya savaş açıyorlar; öte yandan gitgide vahşi hayvanların içgüdüsüne ve budalalığına yaklaşan insanlarsa mutludur, insanın ötesine²⁷² geçmek için hiçbir çaba sarfetmezler. Şimdi bu düşüncemizi, Stoacıların kısaltılmış tasımlarıyla²⁷³ falan hiç uğraşmadan, sağlam bir örnekle kanıtlayabilir miyiz, ona bakalım. Ölümsüz Tanrılar adına, herkesin dangalak, deli, sersem ve avanak gibi, bana göre muhteşem sıfatlarla nitelendirdiği şu insan soyundan daha mutlusu var mı? Söyleyeceğim şeyi ilk bakışta belki delice ve saçma bulacaksınız, ama bu kusursuz tek hakikat. Bir kere, bu tür insanların hiç ölüm korkusu yoktur, Iuppiter adına, ki bu korku öyle az bir kötülük de değildir. Vicdan azabı denen şeyden de kurtulmuşlardır. Ölülerle ilgili masallar onları korkutmaz. Ne hayaletlerden, gulyabanilerden ürkerler, ne yaklaşmakta olan felaketlerin korkusuna kapılıp eziyet çekerler, ne de gelecekteki kazançlara kafalarını takıp kasılırlar. Kısacası yaşamımızı cehenneme çeviren şu binlerce kaygı yüzünden kendilerini paralamazlar. Utanmazlar, korkmazlar, hırslanmazlar, kıskanmazlar, âşık olmazlar. Hatta gitgide vahşi hayvanların alıklığına yaklaştıklarında da, ilahiyatçıların kararıyla günah-tan muaf tutulurlar. Ah keşke bana tek tek sayabilsen, ey budalaların budalası bilge, ruhunun endişe içinde kaç gece kaç gündüz geçirdiğini, ah keşke üst üste yığıp bir öbek haline getirebilsen ömrün boyunca

²⁷⁰ Olympos tanrılarının iktidarını sona erdirmek için onlara savaş açan (*gigantomachia*) Gaea'nın (Yeryüzü, Toprak) çocukları.

²⁷¹ Silahlarla.

²⁷² İnsan yetilerinin ötesine; ufkun ötesine.

²⁷³ *Enthymema*: öncüllerinden biri eksik ya da sonucu ifade edilmemiş tasım.

yaşadığım sıkıntıları, sonunda da bir anlayabilsen delilerimi ne büyük felaketlerden sakınmış olduğumu. Şu gerçeği de ekleyebilsen bütün bunlara, benim adamlarım hep keyiflidir, oyunlar oynarlar, şarkılar söylerler, gülerler, hatta gittikleri her yere zevk, şaka, eğlence ve

kahkaha götürürler; sanki Tanrılar lütfetmiş de üzüntüyü insan yaşamından kaldırmaları için onları bize bağışlamış. İnsanlar birbirlerine çok değişik hisler besler, ama bu benim delilerim söz konusu olduğunda herkes onları aynı hislerle kabullenir, özlemlerini duyar, sevgiyle besler, bağrına basar, kucaklar, gerektiğinde yardımlarına koşar; ne söyleseler, ne yapsalar ses bile çıkarmaz. Hiç kimse onların kollarına zarar gelsin istemez, en vahşi hayvan bile masumiyet içgüdüleriyle onlardan bir zarar gelmeyeceğini hissedip dokunmaz. Çünkü gerçekten deliler Tanrılar için, özellikle de benim için kutsaldır, bu yüzden herkesten hak ettikleri onuru görmelerinin mutlaka bir sebebi vardır.

Dahası benim delilerim kralların da en büyük eğlencesidir, öyle ki onlar olmadan ağızlarına tek bir lokma koymazlar, onlarsız tek adım atmazlar, tek bir saat bile geçirmezler. Bu soytarıları o somurtkan Bilgelere kat kat tercih ederler, gerçi bir yandan da sırf görüntüyü kurtarmak adına bilgeleri de yanlarında tutmaya devam ederler. Ama yine de soytarıları bilgelere tercih etmeleri öyle anlaşılmalı, öyle hayret uyandırıcı bir şeymiş gibi algılanmamalı, çünkü Bilgeler Krallara üzüntüden başka bir şey vermezler, ilimlerine irfanlarına aşırı güvendiklerinden zaman zaman kralların hassas kulaklarını²⁷⁴ acı hakikatle

²⁷⁴ Bu ifade için bkz. Persius, *Saturae*, 1.107.

tırmalamaktan hiç çekinmezler. Oysa benim soytarılarım ne yapar eder kralların tüm beklentisini karşılarlar; yani şakaysa şaka, eğlenirse eğlence, kahkahaysa kahkaha ve zevkse zevk. Ayrıca benim delilerimin hiç de küçümsenmeyecek bir özelliğini burada söylememe izin verin; samimi ve hakikati söyleyen tek insandır kendileri. Hakikat dışında övgüye değer bir şey olabilir mi? Plato'nun eserinde, Alcibiades'in dile getirdiği bir atasözünde *hakikati söylemek şarap ve çocukluk çağına özgüdür* denir,²⁷⁵ ama bu övgüye özellikle benim mazhar olmam gerekir; bu konuda Euripides'i tanık alalım, onun beni öven çok ünlü bir sözü var: *Deli delice konuşur*.²⁷⁶ Delinin yüreğinde ne varsa, yüzüne de yansır, sözüne de. Oysa, yine Euripides'in bize anımsattığı gibi,²⁷⁷ bilgelerin iki dili vardır, biriyle hakikati söylerler, diğeriyle durum neyi gerektiriyorsa onu. Siyahı beyaza çevirmek²⁷⁸ bilgelerin işidir, tek bir solukta hem sıcak hem soğuk üflemek de, yüreğinde başka şey saklarken sözüne başka şey yansıtmak da. Bu kadar mutluluğa rağmen, Krallar bana çok mutsuz görünür, çünkü kendilerine hakikati söyleyecek tek kişi yoktur, dost yerine asalaklara mecburdur. Ama zaten Krallar hakikati işitmekten korkar diyeceksiniz, hatta bu yüzden bilgilerden kaçınırlar, olur da özgürce konuşan biri çıkar ve tatlı hayaller yerine doğruları kendilerine söylemeye kalkar. Evet, meselenin özü budur, Krallar hakikatten nefret eder. Ama tuhaftır ki, bu durum benim delilerimin hanesine kazanç olarak yazılır, onlar sadece doğruları söylemekle kalmazlar, aynı zamanda aleni hakaretlerini bile zevkle dinletirler; bu sözler bir bilgenin dilinden dökülmüş olsa, ke-

²⁷⁵ Bkz. Plato, *Symposium*, 217C.

²⁷⁶ *μωρα γαρ μωρος λεγει*: Euripides, *Bacchae*, 369.

²⁷⁷ Euripides, *Rhesus*, 394.

²⁷⁸ Bu deyiş için bkz. Iuvenalis, *Saturae*, 3.30.

sinlikle ipe götürülürdü. Ama deli söyledi mi, inanılmaz derecede keyif verir. Çünkü hakikati söylemenin kendine özgü bir zevki vardır, gücendirmemeyi beceriyorsa tabii. İşte bu meziyeti Tanrılar sadece benim delilerime bağışlamıştır. Tam da bu sebepten kadınlar böyle deli erkeklerden çok hoşlanır, çünkü kadınlar da doğaları gereği eğlenceye ve uçarılıklara daha meyillidir. Ne halt yerlerse yesinler, zaman zaman işler çok ciddi bir hal alsalar bile, yaptıklarını şaka, oyun gibi yutturabilirler, yani özellikle işledikleri suçları örtbas etmede kadın cinsi bir dehadir.

Delilerin mutluluğuna geri dönecek olursak, bunlar keyif içinde dolu dolu bir yaşam sürdükten sonra, ölüm korkusu falan duymadan, hatta ölümün farkına bile varmadan doğrudan Elysium Bahçelerine²⁷⁹ göç ederler, oyunbazlıklarıyla oradaki kutlu ve elini eteğini dünya işinden çekmiş ruhlara eğlendirmek üzere. Gelin şimdi bir bilgenin kaderini, bu türden bir delinin kaderiyle karşılaştıralım. Bir bilgelik numunesi hayal edin ve delinin karşısına koyun, bütün çocukluğunu ve gençliğini bilim dallarını öğrenmekle harcamış, ömrünün en güzel

²⁷⁹ Cennete.

yıllarını gece gündüz uyumadan, endişelerle, kan ter içinde geçirmiş, ömrünün kalanında da zevk şarabından tek yudum almamış, her zaman tutumlu, yoksul, gamlı, somurtkan, benliğine karşı adaletsiz ve zalim, başkalarına karşı aksi ve sevimsiz, soluk benizli, sıska, hastalıklı, yarı kör, yaşlılıktan bitkin, vaktinden önce saçları ağarmış, vaktinden önce öte dünyanın yolunu tutan bir bilgeyi. Böyle bir adam zaten hiç yaşamadığına göre, ölse ne yazar? İşte sizlere mükemmel bir bilge tasviri.²⁸⁰

Bak yine *o Stoacı kurbağalar* bana vıraklamakta,²⁸¹ *çılgnlık kadar sefil bir şey yok* demekte.²⁸² Ama müstesna bir delilik ya çılgnlıkla kapı komşusudur ya da çılgnlığın ta kendisidir. Çünkü çıldırmak, aklın dışında dolanmaktan başka nedir? Ama şu kurbağalar hepten yolun dışına çıkmışlar. Haydi Musaların inayetine mazhar olalım ve bu savlarını çürütelim. Savları bilgece doğrusu, ama Plato'nun eserinde, Socrates bizlere tek bir Venus'un bölününce nasıl iki Venus olacağını, Cupido'nun bölününce nasıl iki Cupido olacağını gösterir,²⁸³ aynı şekilde bu mantık üstatları da, kendilerini akıllıymış gibi göstermeye çalışsalar, çılgnlığı çılgnlıktan ayırt ederlerdi.²⁸⁴ Çünkü çılgnlığın her çe-

²⁸⁰ Hastalık hastası olan ve bütün yaşamını bilgi edinmek üzerine kuran Erasmus, burada kendisini betimlemekte ve ince bir alayla eleştirmektedir. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 57, n. 71.

²⁸¹ οἱ ἐκ τῆς στωας βατραχοί: *Stoicae ranae* (Stoacı kurbağalar): Stoacı filozoflar.

²⁸² *Nihil miserius insania.*

²⁸³ Bkz. Plato, *Symposium*, 180: Aşk ikiye ayrılır: bir kadının bedenine duyulan aşk ve tanrısal aşk.

²⁸⁴ Çılgnlık farklı biçimlerde dir ve dört çılgnlık (*furores*) söz konusudur: Şiirsel; Bacchusçu; kehanetle ilgili ve cinsel aşkla ilgili. Bkz. Erasmus,

sidi bir felaket değildir. Öyle olsa, Horatius şöyle demezdi: *Yoksa o tatlı çılgınlık benimle oyun mu oynuyor?*²⁸⁵ Öyle olsa, Plato şairlerin, kâhinlerin ve âşıkların çılgınlığını, insan yaşamının en kutlu sevinçleri arasına yerleştirmezdi ve öyle olsaydı o kâhin²⁸⁶ Aeneas'ın üstlendiği zorlu görevi²⁸⁷ çılgınlık olarak değerlendirmezdi. Gerçekten de iki doğası vardır çılgınlığın: Biri intikamcı tanrıçalar²⁸⁸ tarafından Yeraltı Ülkesinden gönderilmiştir, bunlar ne zaman salıverse yılanlarını, insan yüreği ya savaş hırsıyla dolar ya da karşı konulmaz bir para susuzluğuyla, ya rezil ve yasak bir aşka yenik düşer ya ana baba katillğine, ya akrabasıyla ilişkiye girer, ya dinine saygısızlık eder, ya bu türden bir vebaya bulanır; ya da zarar veren ve zarar verdiğini bilen ruhları intikamçı tanrıçalarla ve vesveselerin alevli çirasıyla yanıp tutuşur.²⁸⁹ Çılgınlığın diğer türü bundan çok farklıdır, çünkü benden kaynaklandığı gün gibi açıktır; en çok arzulanan duygudur. Tatlı bir kaçıklık ruhu kaygılarından sıyrıp da kat kat zevklerle sağlığımıza kavuşturduğu anda oluşur. Kaçıklık, Cicero'nun Atticus'a yazdığı mektupta özlemini çek-

Praise of Folly, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 58, n. 72.

²⁸⁵ Horatius, *Odes*, 3.4.5 vd.

²⁸⁶ Sibylla.

²⁸⁷ Roma'nın efsanevi kahramanı Aeneas, Roma'yı kurma görevini gerçekleştirmeden önce, sürgün yolculuğu sırasında yeraltı dünyasına inmek ve orada babasıyla konuşup ondan aldığı bilgiler doğrultusunda yolculuğuna devam etmek ister. Yeraltına girmeden önce Sibylla'ya danışır, ama Sibylla bunun çok zor bir iş olduğunu, yeraltına inen birinin yeryüzüne yeniden geri dönmesinin mümkün olmadığını belirtir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Vergilius, *Aeneis*, 6.

²⁸⁸ Furiae: Öfke ve intikam alan tanrıçalar. İnsanın suç işlemesine neden oldukları gibi suç işleyenlerin peşine takılıp ona yaşamı zindan ederler.

²⁸⁹ *Vicdan azabı çekerler.*

tiğini belirttiği Tanrıların büyük lütfudur; ancak bu lütfu sayesinde başına gelen onca felaketin altından kalkabilecektir kendisi.²⁹⁰ O Yunan da²⁹¹ işin doğrusunu anlamıştı; o kadar aklını kaçırmıştı ki, bütün gün boyunca tek başına tiyatrodan oturuyor, gülüyor, alkışlıyor ve seviyordu, çünkü sahnede hiçbir oyun oynanmadığı halde muhteşem gösteriler sergilendiğine inanıyordu; buna rağmen yaşamının geri kalanındaki bütün sorumluluklarını layığıyla yerine getiriyordu, *arkadaşlarına sevecen, karısına hayat yoldaşı, kölelerine karşı hoşgörülü olabiliyordu. Şişenin mührünü kırdılar diye öfkeden kudurmazdı. Eş dost araya girip hastalığını sakinleştirici ilaçlar vermeye kalktığında, yeniden aklı başına geliyor ve dostlarına şöyle itiraz ediyordu: "Pollux adına,²⁹² zevklerimden koparmakla beni öldürüyorsunuz, dostlarım, kurtarmıyorsunuz," diyordu, "ve zihnimin en hoş hayalini²⁹³ zorla alıp götürüyorsunuz." Çok da haklıydı, çünkü aslında dostları hayal görüyordu ve aslında kendisinden çok dostlarının çöpleme otuna²⁹⁴ ihtiyacı vardı, çünkü böyle mutlu ve tatlı bir cinnetin bir hastalıkmiş gibi ilaçlarla sökülüp atılması gerektiğini sanıyorlardı. Gerçi henüz tam olarak karar vermiş değilim, acaba her tuhaf duyguya ya da zihinsel yanılığa delilik yakıştırması yapılmalı mı? Çünkü şaşılığın katırı eşek gören ya da berbat bir şiire mükemmelmış gibi hayran olan adama elbette*

²⁹⁰ Bkz. Cicero, *Epistulae ad Atticum*, 2.2.133 vd.

²⁹¹ Horatius'un mektuplarında geçen bir karakterden söz edilmektedir. Bkz. Horatius, *Epistulae*, 2.2.133.

²⁹² Pollux: Leda ve Tyndarus'un boksörlüğüyle ünlenen oğlu. Hitap şeklinde kullanıldığında, *inanın ki, gerçekten* anlamlarına gelir

²⁹³ Cinnetimi.

²⁹⁴ *Ellebore* (ya da *veratrum*): Eski zamanlarda zihinsel hastalıkları tedavi etmede kullanılan çöpleme otu.

deli denemez. Ama bir insanın algılaması bozuksa, akıllı karar alamıyorsa ve özellikle alışılmış tarzın ötesine geçip bunda ısrar ediyorsa, o zaman onun deliliğın sınırına gelmiş olduğu düşünülür; örneğın eşek anırtısını her işittiğinde müthiş bir senfoni dinlediğini sanan bir adam gibi ya da aşağı bir soydan doğduğu halde kendisinin Lydia kralı Croesus²⁹⁵ olduğuna inanan bir zavallıcık gibi. Ama bu tür bir delilik de her zaman olduğu gibi zevke meylederse ona tutulanları epey bir eğlendirir; bir de onu fark etmiş, ama henüz aynı oranda deli olmayanları. Çünkü bu tür delilik sıradan insanın kavrayabileceğinden çok daha geniştir. Bir deli bir deliye güler ve bir eğlencedir başlar karşılıklı. Hatta bir delinin kendisinden daha az deliye kahkahalarla güldüğü vakalara da öyle az rastlamazsın.

O halde Deliliğın düşüncesine göre, insan çeşitli biçimlerde aklını yitirdikçe mutluluğunu arttırır, ama sadece bana özgü olan delilik biçimine bağlı kaldığı sürece; bu o kadar yaygın bir deliliktir ki, şu yeryüzünde her saat akıllıca davranan ve deliliğın herhangi bir türüne tutulmamış tek bir insana rastlar mısınız bilmem. Gerçi önemli bir fark vardır, örneğın sukabağını görünce karısı sanan adama deli denir, çünkü bu ancak birkaç kişiye nasip olur. Ama karısını birçok kişiyle paylaştığı halde onun Penelope'den²⁹⁶ bile daha sadık olduğuna yemin eden ve bundan dolayı kendisini avuçları patlayıncaya kadar alkışlayan, mutlu bir hayal âlemine dalmış kocaya hiç kimse deli diyemez, çünkü her yerde her evliliğın başına böyle bir olay geldiğine tamk olabilirsiniz.

Aynı sınıfa, vahşi hayvanları avlamaktan başka hiçbir şeye kafayı

²⁹⁵ Zenginliğıyle ünlü Lydia kralı (İÖ y. 560-547).

²⁹⁶ Odysseus'un karısı Penelope, yokluğında kocasını aldatmadığı için mitolojinin en sadık kadını olarak ünlenmiştir.

takmayan, av borusunun o iğrenç sesini ve köpeklerin ulumalarını duyduğu an yüreğinin inanılmaz bir sevinçle dolduğunu söyleyen adamları da dahil edebilirsiniz.²⁹⁷ Sanırım köpek kakası bile onlar için tarçın gibi kokmakta. Dahası, hayvanların parça parça edilmesi ne tatlı bir zevktir kimbilir? Öküzleri ve iğdiş edilmiş koçları avamdan bir kişi de parçalayabilir, ama vahşi bir av hayvanını ancak bir soylu dilimleyebilir. Başı açık, dizlerinin üstüne çöker, bu işe tahsis edilen bir kılıçla –çünkü böyle bir kılıç kullanması caizdir– belli birtakım el kol ve yüz hareketleriyle belli organları belli bir sıra gözeterek huşu içinde dilimler. Bu arada etrafını çevreleyen kalabalık sessizlik içinde binlerce defa gördüğü bu manzarayı yeni bir şeymiş gibi hayranlıkla izler. Vahşi hayvanın etinden bir lokma tatma lütfuna erebilen kişi ise kendisini soyluluğun neredeyse doruğunda görür. Ardi arkası kesilmeyen bu vahşi hayvanları avlama ve av eti yeme alışkanlığının tek kazancı, soyluların hayvanlar gibi vahşileşmesinden başka bir şey değildir, ama onlar o sırada krallara layık bir yaşam sürdürdüklerini sanırlar.

Bu sınıftaki delilere çok benzeyen bir başka kesim, kendisini bina inşa etmenin doymaz hırsına kaptıranlar ve kâh daireleri karelere, kâh kareleri dairelere döndürüp duranlardır. Ne sınırları vardır ne de ölçüleri ve sonunda yoksulluğun dibine vururlar, yaşayacakları bir yer, yiyecekleri tek lokma kalmamacasına. Sonrası mı? Zevk içinde birkaç yıl geçirmişlerdir ya, yeter de artar.

Bana göre bu tür insanlara bir de yeni ve gizemli buluşlarıyla nesnelere özünü değiştirmeye heveslenen ve karada denizde beşinci element²⁹⁸ avına çıkanları da katmalı.²⁹⁹ O tatlı umuda öylesine kaptır-

²⁹⁷ Erasmus yaşadığı dönemde soylular arasında yaygın olan av partilerine ince bir alayla yaklaşmaktadır.

²⁹⁸ Evrendeki her şeyi meydana getiren toprak, hava, su, ateş elementlerinden başka bir element.

mişlardır ki kendilerini, emekmiş, masrafmış hiç düşünmezler, mucizevi bir dehayla her an bir kez daha aldanacakları bir şeyler tasarlar ve aldanmanın keyfini çıkarmaya devam ederler, ta ki bütün paralarını tüketineye, kendilerine küçücük bir ocak bile kuracak halleri kalma-
yıncaya değin. Ama bu durumda bile tatlı rüyalar görmekten vazgeç-
mezler, başkalarını da ayartıp bu mutluluğu onlara da tattırmak için
canla başla çalışırlar. Sonunda bütün umutları suyunu çeker, ama elle-
rinde kalan sadece şu deyiş bile onlara bol bol teselli sağlar: *Büyük iş-
ler için niyetlenmek yeter de artar!*³⁰⁰ Sonunda da, niyetlendikleri işin
büyüklüğünü içine sığdıramadı diye yaşamın kısılgına veryansın
ederler.

Kumarbazlara gelince, onları bizim deli takımının içinde sayıp say-
mama konusunda biraz şüphelerim var. Ama sundukları manzara baş-
tan sona delice ve gülünç; çoğu öyle kaptırmıştır ki kendini kumara,
zarların şıkırtısını işittikleri anda bile yürekleri hoplar, küt küt atar.
Kazanma umudunun büyüüne kapılıp bütün mallarını bir deniz ka-
zasına kurban verdiklerinde, bindikleri gemi Malea Burnu³⁰¹ kadar

²⁹⁹ Simyacılardan söz edilmektedir.

³⁰⁰ Propertius, 2.10.6.

³⁰¹ Malea Burnu: Laconia'nın güneydoğusundaki kayalık burun. Eski zaman-

korkunç o zar kayalığına çarptığında ve çırılçıplak güç bela karaya çıkabildiklerinde, bu kez oyunun galibini değil de³⁰² yeni kurbanları dolandırmaya kalkarlar,³⁰³ ne de olsa sözünün eri olmayan insanlar olarak tanınmak istemezler. Artık yaşlandıklarında ve iyice körleştiklerinde bile gözlerine gözlük takıp hâlâ kumar oynamalarına ne diyeceksiniz? Ne diyeceksiniz, o yaşın olmazsa olmazı gut hastalığı eklemelerini eğri bûğrû edince, zarları kutuya³⁰⁴ atırmak için kendilerine maaşla bir vekil tutmalarına? Öyle sık sık öfke bulutları yükselmese, aslında kumar hoş bir oyundur; zaten o anda da İntikam Tanrıçalarının sorumluluk alanına girer, benim değil.

Ama mucizevi ve tuhaf masallar dinlemekten veya anlatmaktan zevk alan insanlar, hiç şüphe yok ki bizim hamurumuzla yoğrulmuştur.³⁰⁵ Anlatıkları masallar hayaletlerle, ruhlarla, gulyabanilerle, şeytanlarla, ölülerle ya da bu türden bir sürü kerametle yüklü olmadıkça asla tatmin olmazlar. Masallar ne denli hakikatten uzaksa, o denli hararetle dinleyici çeker kendilerine, o denli tatlı tatlı kaşır kulakları. Bunlar can sıkıcı saatleri eğlenceli hale getirmek gibi mucizevi bir hizmet görürken, aynı zamanda özellikle vaizlerin ve laf ebelerinin³⁰⁶ de işini kolaylaştırır.

larda, gemi trafiğinin yoğun olduğu ve dolayısıyla sıkça gemi kazalarının yaşandığı bir bölge olarak ünlenmiştir. Erasmus'ta bu burun, zar (*alea*) ile özdeşleştirilmiştir.

³⁰² Borçlu oldukları.

³⁰³ Kendilerine borçlu kalacak.

³⁰⁴ *Pyrgus (turrícula)*: Kuleyi andırdığı için adını kule anlamına gelen *pyrgus* kelimesinden alan ve genellikle tahtadan yapılan zar kutusu.

³⁰⁵ Persius, *Saturae*, 5.115.

³⁰⁶ Demogogların.

Bu tür adamlara en yakın olanlar, delice, ama tatlı bir batıl inanca kendini kaptıranlardır; Christophorus'un Polyphemos'u andıran oyma heykelini ya da resmini görürnce,³⁰⁷ o gün ölmeyeceklerine inanırlar örneğin; ya da bir dizi duayla Barbara'nın³⁰⁸ heykeli önünde eğilirlerse savaştan yara almadan döneceklerine; ya da birtakım günlerde, bir-

³⁰⁷ Ortaçağ resim sanatının ve heykeltıraşlığının vazgeçilmez betimlemelerinden, III. yüzyıl din şehitlerinden Aziz Christophorus'un devasa çizimleri, Yunan mitolojisinin ünlü devi Polyphemos (Odysseus ve yoldaşlarını mağarasına hapseden ve Odysseus tarafından kör edilen tek gözlü canavar) ile kıyaslanmaktadır. Bu satırlarda Erasmus'un, çağının insanının batıl inançlarıyla ve özellikle azizlerin ilahlaştırılmasına yönelik sapkın inançlarla alay ettiği açıkça görülmektedir.

³⁰⁸ III. yüzyıl din şehitlerinden Azize Barbara babası tarafından öldürülmüştür. Ama inanışa göre, kızını öldürdüğü anda adamı yıldırım çarpmış ve o da ölmüştür. Sonraları Azize Barbara savaşçıların koruyucu tanrıçası haline dönüştürülmüştür.

takım mumlarla ve birtakım dualarla Erasmus'u ziyaret ederlerse³⁰⁹ kısa zamanda zengin olacaklarına inanırlar. Çoktan Georgius'un³¹⁰ şahsında Hercules'i keşfettiler, tıpkısının aynısı ikinci bir Hippolytus'ları bile var.³¹¹ Bu azizin süslü koşum takımlarıyla, muskalarla donatılmış atına sonsuz bir saygıyla tapmakla kalmazlar, küçücük tuhaf armağanlar sunup lütfuna mazhar olmaya çalışırlar; azizimizin tunç miğferine ettikleri yemin ise ancak bir krala edilecek cinstendir. *İşledikleri günahların bağışlandığı*³¹² *hayaline kapılıp* kendilerini tatlı tatlı kandıranlara ne diyeceğimi bilmiyorum; ya da Arafta geçirecekleri zamanı su saatiyle ölçenlere, matematiksel bir levhadan hesap ediyorlarmış gibi hiç hata yapmadan yüzyılları, yılları, ayları, günleri, saatleri sayanlara.³¹³ Ne diyeceğimi hiç bilmiyorum, sahtekâr bir azizin sırf kendisini eğlendirmek ya da kazanç sağlamak maksadıyla uydurduğu belli birtakım tılsımlı işaretlere ve dualara bel bağlayıp kendilerine her şeyi vaat edenlere, örneğin servet, yüksek mevkiler, zevkler, bolluk bereket, sürgit sağlıklı yaşam, uzun bir ömür, diri bir yaşlılık ve en sonunda gökte İsa'nın yanı başına tahsis edilmiş bir yer; gerçi bu son ina-

³⁰⁹ IV. yüzyıl din şehitlerinden Aziz Erasmus'un birtakım hastalıkları mucizevi biçimde iyileştirdiğine inanılır. Denizcilerin koruyucu ilahıdır. Ama zenginlikle nasıl bir bağlantısı olduğu açık değildir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 63, n. 79.

³¹⁰ Aziz Georgius devasa bir yılanı öldürdüğü için kutsanmıştır, tıpkı Yunan mitolojisinin kahramanı Hercules'in Lerna yılanını öldürmesi gibi.

³¹¹ Aziz Hippolytos'un iki atın arkasında sürüklendiği için şehit olduğu söylenir. Bu olay, Yunan mitolojisinde Theseus'un oğlu Hippolytus'un da atlı arabasının arkasında sürüklenip ölmesine benzetilir.

³¹² *Condonatio* (ya da *indulgentia*, *pax*, *remissio*, *donatio*), işlenen günahların bir kısmının kilise tarafından bağışlanması anlamına gelir.

³¹³ Arafta geçen.

yete vakti saati gelmeden ermek istemezler, yani inatla yapıştıkları dünyevi yaşamın zevkleri, onlar istemese de, kendilerini terk etmeden önce; işte ancak o zaman cennetin sunacağı sevinçlerin peşine takılmak isterler. Örneğin bir tüccarı, bir askeri, bir yargıcı düşünelim; eşek yükü gibi yağmalarından sadece bir tek sikke feda ederse Lerna

bataklığına dönmüş yaşamının bir keredé pirüpak olacağına inanır, yani onca yalan yere yemin, onca sefahat, onca sarhoşluk, onca kavga, onca katliam, onca sahtekârlık, onca vefasızlık, onca hainlik adeta bir antlaşmayla affedilebilecektir, hatta öyle affedilebilecektir ki, kendisi tamamen serbest halde yeni bir günah çarkına silbaştan katılabilecektir. Peki, her gün kutsal mezmurlardan³¹⁴ yedi dizecik okumakla kendisine o yüce mutluluğa³¹⁵ kavuşma sözü veren insandan daha delisi – hayır, yanlış söyledim– daha mutlusu olabilir mi? Derler ki, bu büyümlü dizeleri Aziz Bernardus'un aklına sokan bir şeytanmış; şakacı bir şeytan bu doğrusu, ama kurnazdan çok bön bir şeytan, çünkü kurduğu tuzağa kendisi düşmüş zavallı.³¹⁶ Böyle şeyler öyle aptalca ki, nere-

³¹⁴ Mezmur: Makamla okunan Zebur (Hazreti Davut'a gönderilen kutsal kitap); dua ve ilahi kitabı.

³¹⁵ Cennete.

³¹⁶ Aziz Bernardus'a şeytan her gün mezmurlardan yedi dize okursa kurtuluşu ereceğini söyler, ama bu yedi dizenin hangileri olduğunu gizler. Aziz

deyse ben bile onlardan utanacağım, ama işte bir şekilde herkesin çok hoşuna gidiyor, hatta sıradan halkı geçtik din âlimlerinin bile beğenisini kazanıyor. Tek tek her yörenin kendisine ait bir azizi olduğunu iddia etmesi de farklı bir delilik biçimi olmasa gerek; her bir azize tek tek güçler bahşedilmiştir, her birinin kendisine özgü tapım biçimleri vardır; birisi diş ağrısına deva olur, diğeri çocuk doğururken kadınların sağ tarafında³¹⁷ durur, bir başkası çalınan eşyanın bulunmasına yardım eder; birisi gemi kazalarında kurtarıcı olarak belirir, diğeri sürüleri kollar ve bu böyle sürer gider. Belli ki hepsini tek tek saymak uzun sürecek. Ama tek başlarına birden fazla konuda yardıma koşanları da atlamayalım, özellikle Tanrımızın Anası Bakire'yi;³¹⁸ çünkü cahil halk neredeyse oğlundan fazla güç atfeder ona.

Ama aslında insanların bu Azizlerden beklentisi sadece delilikle ilgili bir şey değil mi? Bakın şu adaklara,³¹⁹ şu kiliselerin bütün duvarlarını, ta tavanlarına kadar doldurmuş; içlerinden birinin bile delilikten uzaklaşmak, bilgelikten azıcık da olsa nasiplenmek adına kondu-

her gün baştan sona bütün mezmurları okuduğundan, bu yedi dizeyi de her gün okumuş olur ve böylece şeytan aldanmış olur.

³¹⁷ Uğurlu yanında.

³¹⁸ Deipara: Tanrıyı doğuran: Bakire Meryem

³¹⁹ Yunanca *anathemata*'nın ilk anlamı, *bir tanrıya adak olarak sunulan armağandır*. İÖ III. yüzyıla tarihlenen ve İbrani kutsal metinlerinin Yunancası *Septuaginta*'da, İbranca 1. adamak, vakfetmek, 2. imha etmek (özellikle putperest ulusları) anlamlarına gelen *haram* fiilinden türemiş *herem* sözcüğüne karşılık olarak kullanılmaya başladığından beri, *anathemata* ikinci bir anlam kazanmıştır. Kelimenin içindeki *imha etmek*, Tanrı'ya sunulan bir şeyin bedeli ödenip geri alınamayacağı düşüncesinden kaynaklanır. Buradan *anathema* sözcüğü ya da İbranca *herem*, *geri almamak üzere Tanrı'ya bırakılan bir armağan ya da insan* olarak anlamlandırılır (*Leviticus*, 27.21, 28).

ğunu hiç gördünüz mü? Birisi³²⁰ sağ salim karaya yüzüp boğulmaktan³²¹ kurtulmuştur, diğeri düşman tarafından deşilmiş, ama hayatta kalmıştır, bir başkası muharebe alanında dövüşen yoldaşlarını yüzüstü bırakmış, biraz küstahça, biraz da şans eseri oradan sıvışmıştır; birisi hırsızların velinimetini bir Azizin inayetiyle darağacından sıyrılmış, ama epeyce bir insanı para yükünden kurtarmaya kaldığı yerden devam etmiştir; bir başkası zindanını parçalayıp kirişi kırmıştır; birisi hekimlerini kızdırmak pahasına ateşini düşürmeyi başarmıştır; diğeri içtiği zehir müshil etkisi yapınca, öleceği yerde şifa bulmuştur – karısının da epeyce içini yakmıştır bu durum doğrusu, ne de olsa kadıncağızın hem emeği hem de parası boşa gitmiştir;³²² birisinin arabası devrilmiş, ama atlarını kıllarına zarar gelmeden eve sürüp götürmüştür; diğeri- nin evi yıkılmış, ama canı kurtulmuştur, bir başkası kendisini iş üstünde yakalayan kocasının elinden sıyrılmayı başarmıştır. Ama bunların hiçbirini delilikten kurtulduğu için şükretmemiştir. Hiçbir şey bilmemek o kadar tatlı bir şeydir ki, ölümlüler Delilikten başka her şeyden kurtulmak için dua edebilir. Ama ben neden bu hurafeler denizine giriyorum ki?

*Yüz dilim olsa da, yüz ağzım,
Demirden bir sesim,³²³ yine de saymam imkansız
Çeşit çeşit deliyi; sıralamam imkansız
Çeşit çeşit deliliği.³²⁴*

³²⁰ Adak adayanlardan.

³²¹ Bir gemi kazasından kurtulup.

³²² Kocasını zehirleyen kadınlar ima edilmektedir.

³²³ Hiç yorulup tükenmeyen.

³²⁴ Erasmus bazı değişikliklerle, bu dizeleri Vergilius, *Aeneis*, 6.625-627'den

İşte Hıristiyanların günlük yaşamı dünyanın ne tarafına gitseniz bu tür kaçıklıklarla kaynar; ama bundan elde edecekleri kazancın farkında olan Rahipler hiç vicdan azabı çekmeden bütün bunları hoş görür ve destekler. Bu arada nefretlik bir bilge çıkıp da doğruyu bütün çıplaklığıyla söylemeye kalkarsa, yani iyi yaşamışsan kötü ölmezsin; günahlarından kurtulmanın yolu, bağışladığın şu azıcık meblağa³²⁵ kötülüklerden ettiğin nefretini de eklemektir, ayrıca gözyaşlarını, uykusuz gecelerini, dualarını, oruçlarını ve de değiştirdiğin bütün yaşam tarzını; Azizin yaşamını kendine örnek alırsan, onun tarafından kutsanırsın gibi; yineliyorum, o bilgeniz işte bu türden sözler homurdanmaya kalkarsa, seyreyleyin o zaman, ölümlülerin ruhları o büyük mutluluktan birdenbire nasıl büyük bir karmaşaya sürüklenecektir? Yukarıda sözünü ettiğim deli sınıfına, daha hayattayken kendi cenazesinin tören alayını belirlemek isteyenleri de ekleyebilirsiniz; öyle ayrıntılı bir hesap çıkarır ki bu adamlar, isteklerini tek tek liste halinde yazarlar, kaç kandil, kara yas gıysileri içinde kaç kişi, ilahi okuyacak kaç kişi, kiralık ağlayıcı olarak kaç kişi katılacak diye, sanki bu gösteriden bir şekilde kendileri de haberdar olacaklarmış gibi; ya da cesetleri debdebeli bir törenle gömülmezse, öldüklerinde utançtan yüzleri kızaracakmış gibi; bu hummalı uğraşları, yeni seçilen belediye başkanlarının halka açık oyunlar ya da şölenler düzenlemek için canla başla çalışmalarını hiç aratmıyor doğrusu.³²⁶

alıntılanmıştır.

³²⁵ Kefaret için ödenen miktar.

³²⁶ Seneca, *De Brevitate Vitae*, 20.

Acele etmeliyim, ama şu insanlardan da bahsetmeden geçemeyeceğim, hani zavallı bir ameleden farklı olmadığı halde, abuk bir soyluluk unvanıyla şaşılacak derecede gururlananlardan.³²⁷ Kimi Aeneas'a,³²⁸ kimi Brutus'a,³²⁹ kimi Arcturus yıldızına³³⁰ dayandırır soyunu. Her yerde Atalarının heykellerini ve resimlerini sergilerler. Büyük büyükbabalarını, büyük büyük büyükbabalarını sayıp dururlar, eski aile adlarını ezbere bilirler, oysa kendilerinin dilsiz bir heykelden pek farkları yoktur, hatta sergiledikleri o heykellerden bile beterdir hepsi. Ama şükürler olsun ki, o dünya tatlısı Kendini Beğenmişlik³³¹ sayesinde mutlu mesut yaşayıp giderler. Bir de bu hödük hayvanları Tanrılar gi-

bi görenler var ki, onlardan daha az deli sayılmazlar doğrusu.

Ama delilik türlerini birbirini ardına saymama ne gerek var, şu bizim Kendini Beğenmişlik dünyanın her tarafında sayısız insanı birçok şekilde mutluluğun doruğuna çıkarmadı mı? Görmüyor musun, bak şu adama, bir maymundan daha çirkin olmasına rağmen kendini baştan sona Nireus³³² gibi görüyor? Ya şu

³²⁷ Iuvenalis, *Saturae*, 8.181.

³²⁸ Roma'nın efsanevi kurucusu.

³²⁹ Caesar'ın suikastına karışan Romalı soylu devlet adamlarından.

³³⁰ Sarhoş çobanlar tarafından öldürülen Arcturus, Iuppiter tarafından bir yıldız olarak göğe yerleştirilmiş ve Bootes takımyıldızını oluşturmuştur. Babasının öldürüldüğünü duyan kızı Erigone de kendi canına kıymış, o da Virgo olarak gökyüzünde yerini almıştır.

³³¹ Philautia.

³³² Bkz. n. 192.

adam, pergelle üç çizgi çizdi diye kendini Euclides³³³ sanıyor. *Kocası tarafından gaganınca boğuk boğuk bağırarak tavuktan*³³⁴ bile berbat ses çıkaran şu *lır çalan eşek*,³³⁵ kendisinin ikinci bir Hermogenes³³⁶ olduğuna inanıyor. Ama şimdiye kadar saydığımız delilik türleri arasında en eğlencelisi, evindeki hizmetkârlarından herhangi birinin yeteneğini kendisine mal edip bununla övünenlerin deliliğidir. Seneca'nın kat kat mutlu zengininin deliliği³³⁷ işte bu türden bir deliliktir; bu adam ne zaman bir hikâye anlatacak olsa, unuttuğu adları kulağına fısıldayacak kölelerini yanında hazır bulundururdu; üflesen devrilecek kadar sıkı olmasına rağmen hiç çekinmez, yumruk yumruğa dövüşmeye kalkardı, tek güvencesi evde iri kıyım bir sürü kölesi olmasıydı.

Sanat üstatlarına gelince, acaba onlara ne demeliyim? Her birinin kendine özgü öyle bir Kendini Beğenmişlikleri var ki, dâhice fikirlerinden vazgeçmektense babasından kalan tarlasından gözü kapalı vazgeçecek birini anında bulabilirsiniz; özellikle şu oyuncuların, şarkıcıların, hatiplerin ve şairlerin içlerinde biri ne kadar cahilse o kadar kendini beğenir, o kadar böbürlenir ve gerim gerim gerilir. Eşekdikeni kendine benzer dudağa yaraşır,³³⁸ gerçekten ahmaklık kat sayısı art-

³³³ İÖ IV. yüzyılın ünlü geometricisi.

³³⁴ *Quo deterius, nec ille sonat, quo mordetur gallina marito*. Bkz. Iuvenalis, *Saturae*, 3.90-91.

³³⁵ ονοσ προς Λυραν: beceriksiz anlamında kullanılır.

³³⁶ Sardialı ünlü şarkıcı.

³³⁷ Seneca, *Epistulae*, 27.5. Zengin bir adam olan Calvisius Sabinus'tan söz edilmektedir. Sabinus'un belleği çok zayıfı ve kendisine bazı olayları ve adları haurlatması için parayla tuttuğu adamları vardı.

³³⁸ *inveniunt similes labra lactucas (similem habent labra lactucam)*: M. Crassus'un bir deyiş. Crassus devedikeni çiğneyen bir eşek gördüğünde, eşeğin dudağıyla eşekdikeni (devedikeni) özdeşleştirerek böyle söyle-

tıkça hayran sayısı da o oranda çoğalır, çok kötü şeyler her zaman çok insanı güldürür, çünkü demin de söylediğim gibi, çoğu insan Deliliğe meyillidir. Bir insan işinin ehli değilse ve kendisini beğendikçe beğeniyorsa ve hayranlarının sayısı arttıkça artıyorsa, doğru dürüst bir eğitime ihtiyacı mı kalır artık; her şeyden önce böyle bir eğitim kendisine pahalıya mal olacaktır, sonra kendisini müşkülpesent ve ürkek³³⁹ kılacaktır, en sonunda da hayranlarının sayısını epeyce azaltacaktır.

Artık anlıyorum ki, doğa ölümlülerin her birine kendine özgü Kendini Beğenmişlik zerkettiği gibi, her bir ulusa, hatta neredeyse her topluma da kendilerine özgü Kendine Beğenmişlik zerketmiş. Bu yüzden, örneğin İngilizler,³⁴⁰ başka şeyler bir yana, özellikle güzellik, müzik ve kaliteli yemek gibi konularda eşsiz olduklarını düşünürler. İskoçyalılar³⁴¹ soyluluklarıyla, kraliyet unvanlarına sa-

hip olmanın ayrıcalığıyla ve bir o kadar da diyalektik tartışmalarıyla övünürler. Fransızlar³⁴² nezaket konusunda iddialıdır; Parisliler³⁴³ ila-

miştir. Benzerler benzerlerini bulur, deyişle aynı anlama gelir. Türkçeye *Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş* şeklinde çevrilebilir. Hieronymus, *Epistulae*, 7.5.

³³⁹ Kendinin farkında olma, kendini bilmeden doğan çekingenlik, anlamında kullanılıyor.

³⁴⁰ Britanni.

³⁴¹ Scoti.

³⁴² Galli.

³⁴³ Parisenses.

hiyat alanındaki üstün bilgileriyle herkesi aştıklarını düşünür ve özellikle bu konuda kendileriyle gurur duyarlar. İtalyanlar³⁴⁴ edebiyat ve belagat alanını tekellerine almıştır. Bu özelliklerinden dolayı insanlar arasında tek uygar ulus olduklarını iddia ederek kendilerini tatlı tatlı kaşırlar. Bu tür bir mutluluk anlayışında Romalılar ilk sırayı alır ve neşe içinde hâlâ eski Roma'nın³⁴⁵ hayalini kurarlar. Venedikliler soylu olduklarını düşünüp mutlu olurlar. Yunanlar bütün bilimlerin yaratıcısıymış gibi, geçmişin saygın kahramanlarının onurlarını kendilerine mal ederler. Türkler ve diğer bütün barbar artıkları dinleriyle övünür, Hıristiyanları batıl itikatları yüzünden küçümserler. Yahudiler ise daha ileri gidip büyük bir sadakatle kendi Mesihlerini bekler ve o gün gelene kadar da Musa'larına dört elle sarılırlar. İspanyollar savaşlarda elde ettikleri şan ve şöhret konusunda rakip tanımazlar. Almanlar³⁴⁶ uzun boylu olmalarıyla ve büyü sanatındaki bilgileriyle kibirlenirler.

Böyle tek tek örneklerin peşine takılmamın anlamı yok, nasıl olsa anlamışsınızdır artık, bakın Kendini Beğenmişlik birey olsun, toplum olsun bütün insanlığa ne büyük bir zevk paylaşmış; kız kardeşi Pohpohlama da³⁴⁷ ondan aşağı kalmamış doğrusu. Aslına bakarsanız insanın kendi kendisini pohpolaması, Kendini Beğenmişlikten başka bir şey değil. Bu davranışı başkalarına sergilersen adı *Dalkavukluk*³⁴⁸ olur. Gerçi günümüzde dalkavukluk kötü bir şöhret edinmiştir, ama davranıştan çok davranışa verilen adı takıntı yapanlar arasında. Dalka-

³⁴⁴ İtali.

³⁴⁵ Eski Roma erdemlerinin hakim olduğu eski Roma uygarlığının.

³⁴⁶ Germani.

³⁴⁷ Assentatio.

³⁴⁸ κολακία.

vukluğun sadakatle bağdaşmadığını düşünür insanlar, ama akıl yoksunu hayvanları örnek alıp inceleyecek olurlarsa tamamen yanıldıklarını anlarlar. Bir köpekten daha dalkavuşuna rastladınız mı? Ama bir köpekten daha sadık bir hayvan olabilir mi? Bir sincaptan daha soytarısı var mı? Ama onun kadar

insana dost başka bir hayvan olabilir mi? Vahşi aslanların, azgın kaplanların ya da öfke kusan parsların insan yaşamına daha fazla katkı sağladığını düşünüyorsanız, tabii o başka. Çünkü bu dalkavukluk biçimi baştan sona zararlıdır, kalles ve alaycı insanlar zavallı kurbanlarını kötü duruma düşürmek için kullanırlar bunu. Ama benim dalkavukluğum masum bir hayırseverlikten ve samimiyetten kaynaklanır ve erdeme daha yakındır; bunun karşıtı, Horatius'un dediği gibi, kabalık, somurtkanlık ve yerli yersiz huysuzluktur.³⁴⁹ Benim dalkavukluğum mahzun ruhları diriltir, üzgün olanları rahatlatır, ağırkanlıları canlandırır, vurdumduymazları uyandırır, hastaları keyiflendirir, öfkelerini yatıştırır, âşıkları birleştirir, birleştirdiklerini de sonsuzca yaşatır. Çocukluk çağının aklını çeler ve edebi çalışmalara yönlendirir, yaşlıları neşelendirir, prenslere övgü kisvesi altında hiç incitmeden öğütlerde bulunur ve akıl öğretir. Kısacası herkesin daha hoş ve daha sevimli görünmesini sağlar ki, bu da mutluluğun en esasıdır. Katırın katıra sürünmesi kadar memnuniyet verici bir şey olabilir mi? Bu arada, şu sizin övgüye değer belagatinizin en büyük kısmının, hekimliğin en geniş kısmının ve şiirin en önemli kısmının dalkavukluk olduğun-

³⁴⁹ Bkz. Horatius, *Epistulae*, 1.18.508.

dan söz etmeme bile gerek yok. Demem o ki, insanların her tür ilişkisine tadını tuzunu katan dalkavukluğun ta kendisidir.

Belki birileri aldatılmak üzücüdür diyecek; hiç de değil, aldatılmak daha üzücüdür. Çünkü insanın mutluluğunun gerçekliklerde saklı olduğunu sananlar fazlasıyla yanılırlar. Mutluluk insanın sanlarına bağlıdır. İnsanların yaşantısı o kadar karanlık ve o kadar karışıktır ki, hiçbiri açık seçik bilinemez; bunu, kibirden belki de en uzak filozoflar olan Academiacılarımız ne de doğru ifade etmişlerdir. Tutun ki biz bazı şeyleri bilme olanağına sahibiz, düşünsenize bu yaşamımızın tadını nasıl da kaçırırdı. Ne de olsa insan zihni, doğrulardan çok yanlışları alacak şekilde biçimlenmiştir. İçinizden biri doğrudan doğruya ve daha açıklayıcı bir örnek isterse, vaazlara katılsın, kiliselere gitsin; buralarda ne zaman ciddi bir şey anlatılsa insanların hepsi uyur, esner, kusacak gibi olur. Ama o çığırkan (dilim sürçtü, hatip demek istemiştim)³⁵⁰ her zaman yaptığı gibi bir kocakarı masalına başladığında insanlar canlanıverir, dikkat kesilir, hepsinin ağzı açık kalır. Bir de masalsı ve şiirsi bir Aziz varsa bu anlatıda, –bu tür bir Aziz örneği istersen Georgius’u ya da Christophorus’u veya Barbara’yı gösterebili-

³⁵⁰ Erasmus burada *clamator* (avazı çıktığı kadar bağırarak, çığırkan) ile *declamator* (hatip) kelimeleri arasında bir oyun yapıyor ve çığırkan diyerek vaizlere hitap ediyor.

rim- insanların buna Petrus'tan, Paulus'tan ya da hatta İsa'nın kendisinden bile daha saygın şekilde tapındığına tanık olabilirsiniz.³⁵¹ Ama burası bu türden şeyleri anlatmanın hiç yeri değil. Böyle bir mutluluğun kazancı ne kadar ucuza mal olur değil mi?³⁵² Oysa doğru bilgiye ulaşmak için her zaman büyük bedeller ödemek gerekir, bu bilgi grammer kadar önemsiz bir konuda olsa bile. Oysa sanı çok kolay üretilir. Buna rağmen mutluluğun oluşumuna çok fazla, hatta cömert biçimde katkıda bulunur. Bayatlamış ve tuzlanmış balıklarla beslenen bir adamı düşünün, siz bunların kokusuna bile tahammül edemezken, adama *ambrosia* kadar leziz gelir bu balıklar; şimdi soruyorum, balığın bayat olması onun mutluluğunu azaltır mı? Zıddını düşünün, balık mersinbalığı diyelim, eğer tadı adamın midesini bulandırıyor, onun yaşamını mutlu kılabilir mi? Bir adamın tarife sığmaz çirkinlikte bir karısı olduğunu düşünün, bu kadın kocasının gözüne Aşk Tanrıçasıyla yarışacak derecede güzel görünüyorsa, gerçekten güzel olmuş olsaydı aynı etkiyi yaratır mıydı? Hoyratça kırmızılara sarılara boyanmış bir tabloya bakıyorsunuz ve hayran oluyorsunuz diyelim, bu tablonun bir Apelles'in ya da bir Zeuxes'in³⁵³ elinden çıkma olduğuna inanmışsanız, sahiden aynı sanatçıların yaptığı tabloları fahiş fiyatlarla satın aldığı halde onlara bakmaktan aynı keyfi almayanlarla karşılaştırıldığınızda, onlardan daha mutlu olduğunuzu söylemek yalan mı? Adaşım birini tanıyorum,³⁵⁴ yeni evlendiği karısına sahte mücevherler armağan etmişti, ağzı iyi laf yapan bir palavracı olduğundan, karısını bu mücev-

³⁵¹ İsa ve havarilerinden.

³⁵² Aldanma insanı mutlu eder ve bilgi gerektirmediğinden pahalıya mal olmaz.

³⁵³ Ünlü Yunan ressamlar.

³⁵⁴ Erasmus bu eserini ithaf ettiği Thomas Morus'u ima etmektedir.

herlerin hakiki ve doğal olduğu kadar eşsiz ve paha biçilmez değerinde olduğuna öyle inandırmıştı ki.³⁵⁵ Şimdi soruyorum, yeni gelin o cama bakarken hem gözlerini hem de ruhunu bir mücevhere bakar gibi büyük bir hazla doyuruyorsa, o ıvr zıvrı eşsiz bir hazinemiş gibi başucunda saklayıp koruyorsa, onu başka ne ilgilendirir? Bu arada kocası da

hem parasından olmamış hem de karısının aldanışından zevklenmiştir, ayrıca sanki kendisine bir servete mal olan armağanlarla donatmış gibi, karısını kendisine minnettar kılmıştır. Yoksa siz Plato'nun mağarasında türlü türlü nesnenin gölgelerine ve hayallerine şaşkınlıkla bakanlar ve hiçbir şeyi arzulamadıkları için hallerinden memnun olanlar ile mağaradan çıkıp da gerçeklerle yüz yüze gelen filozof arasında bir fark olduğunu mu düşünüyorsunuz?³⁵⁶ Lucianus'un eserindeki Mycillus'un³⁵⁷ kendisini bir zengin olarak altın havuzunda yüzerken gördüğü o rüyayı hep görmesine izin verilmiş olsaydı, başka türden bir mutluluk aramasına gerek kalır mıydı? İşte bu yüzden gerçek ile hayal

³⁵⁵ Thomas Morus'un 1505 yılında gerçekleşen evliliğine atıfta bulunuluyor.

³⁵⁶ Plato'nun mağarası için bkz. Plato, *Politea*, 7.

³⁵⁷ Lucianus'un *Gallus adlı* eserinde, ayakkabı tamircisi Mycillus her gece rüyasında zengin olduğunu ve yoksulluktan kurtulduğunu gördüğü için çok mutludur, ama keşke her sabah bir horoz tarafından uyandırılmamış olsa.

arasında bir fark yoktur, varsa, deliler daha iyi durumdadır. Çünkü her şeyden önce mutlulukları kendilerine çok ucuza mal olur, yani azıcık kandırılırsalar yeter. Sonra sadece deliler mutluluk duydukları şeyleri diğer insanlarla paylaşırlar.

Gerçekten, mutluluk dost meclisinde paylaşılmadıkça verdiği zevkin bir yararı olmaz. Bilgelerin ne kadar ender bulunduğunu kim bilmez, topu topu bir kişi ya çıkar ya çıkmaz? Bunca asırdır Yunanlar saya saya sadece yedi bilge sayabildiler, ama inanın birisi sıkı bir araştırma yapacak olsa, onların arasında şöyle bir yarı-bilge, bırakın hatta çeyrek-bilge bulursa ne olayım. Bacchus'un birçok meziyeti arasında başı çeken, zihni endişelerden arındırmasıdır, ama bu da çok kısa sürer, çünkü bir yudumluk şarap içince ayılmış gibi olursunuz, ardından, atasözünün dediği gibi, dört beyaz atın çektiği arabalar gibi şahlanıverirsiniz.³⁵⁸ Oysa benim sunduğum iyilik ne cömert ve ne etkin değil mi, sonsuz bir sarhoşlukla zihni neşeye, sevince boğup hopyayıp zıplattığıma göre, üstelik kılımı bile kıpırdatmadan? Benim armağanımdan tatmayan tek bir ölümlünün bile kalmasına asla izin vermem, diğer ilahlar sadakalarını adaletsizce bir ona bir buna dağıtıp dururken. Kaygıları uzaklaştırıp zenginlik umudunu kalıcı kılan o kaliteli, ağızda dağılan su katılmamış şarap öyle her yerde üretilmez. Çok az insan Venus'un armağanı olan güzelliğe kavuşabilir, çok daha azı da Mercurius'un armağanı olan belagate. Hercules'in uğurlu eliyle bahsettiği zenginlik de öyle çok kişiye nasip olmaz.³⁵⁹ Homerus'un Iuppiter'i öyle her önüne gelene iktidar bahsetmez. Mars orduları korumada çok kez tarafsız kalır. Çoğu insan Apollo'nun üç ayaklı sehpa-

³⁵⁸ *quadrigis recurrunt animi molestiae*: Bu söz için bkz. Plautus, *Asinaria*, 279; Horatius, *Saturae*, 1.7.8.

³⁵⁹ Mercurius'un armağanı olan belagate, bkz. Persius, 2.11.

dan³⁶⁰ hüzünle ayrılır. Saturnus'un oğlu her zaman yıldırımlar yağdırır. Phoebus'un okları çoğu zaman hastalıklar fırlatır. Neptunus çoğu insanı korumak yerine öldürür. Bu arada Iuppiterler, Plutolar, Ateler, Cezalar, Ateşler ve bu türden bir sürü kalabalığa gelince,³⁶¹ bunlara Tanrı değil de katil demem daha doğru olur. Oysa ben herkesi eşit şekilde ve her zaman emre amade bir cömertlikte kucaklayan Deliliğin ta kendisiyim.

Dua falan beklemem, kızıp öfkelenmem, dinsel törenlerde herhangi bir ayrıntıyı gözden geçirirseniz kefaret ödenmesini talep etmem.³⁶² Diğer Tanrılar davet edildi de ben evde kaldım diye yeri göğü birbirine katmam; varsın, o kurbanlardan tüten dumanı solumam eksik kalsın. Başka Tanrılar böyle ayrıntılara öyle düşkündür ki, onlara tapınmak yerine hiç ilişmemeniz belki hayrınıza olacak ya da güvenliğinize daha fazla katkı sağlayacaktır. Bazı insanların da onlardan pek farkı yok; öyle geçimsizler ki, her şeye öyle kolay güvenirler ki, doğrusu bunlarla tanıdık olmaksızın yabancı kalmak evladır. Ama kimse Deliliğe kurban kesmez, tapınak dikmez diyeceksiniz. İşte ben de, demin

³⁶⁰ Delphi kehanet merkezinde Apollo'nun sözlerini aktaran kâhine Pythia'nın üstünde oturup kehanette bulunduğu sehpadan bahsediliyor. Dolayısıyla, burada Apollo'ya danışanların çoğunun kederlere boğulduğu, tanrının ancak birkaç kişiye uğurlu bir gelecekte söz ettiği ima ediliyor.

³⁶¹ Cezalar, Ateşler: Kişileştirilen ve tanrılaştırılan güçler.

³⁶² Mitolojide tanrıların insanlardan beklediği ince ayrıntılarla dolu tapım gelenekleriyle alay edilmektedir.

söylediğim gibi, bu nankörlük karşısında hayret içindeyim. Ama geçimli biri olduğumdan her olaya iyi tarafından bakıyorum. Zaten böyle bir şey istediğimi de pek söyleyemem. Tütsü kokusuna, kurbanların üstüne serpilene tuzlu unlara,³⁶³ keçiye ya da domuza ihtiyacım mı var, dünyanın her tarafında insanlar bana İlahiyatçıların bile yürekte onayladıkları tarzda ibadet ederken? İnsan kanıyla gönlü alındı diye Diana'yı falan kıskanmam hiç gerekmiyor.³⁶⁴ Şahsıma çok büyük bir

³⁶³ *Mola*: kurban törenlerinde kurbanların üstüne serpilene un; *mola salsa*: tuzla karıştırılmış un.

³⁶⁴ Diana adına kurban kanlarıyla sulanan sunaklardan söz edilmektedir.

saygıyla tapınıldığını biliyorum, çünkü her tarafta insanlar beni yüreklerine sarıyorlar, davranışlarıyla beni ifade ediyorlar, yaşantılarıyla yansıyorlar. Hıristiyanlar bile Azizlerine tapınırken bunca saygı göstermez. Düşününün bir Hıristiyan güruhu tutup gün ortasında hiç gerek yokken³⁶⁵ Tanrı'nın Anası Bakire Meryem'e mum yakсын, olacak şey mi? Ya da kaç kişi onun iffetli yaşamıyla, tevazusuyla ve göksel yüceliklere duyduğu aşkıyla özdeşleşmeye çaba harcar ki? Ama sonuçta bu tapınma gerçek tapınmadır, göksel tanrılar arasında da en makbulü budur. Ayrıca niçin tapınak isteyeyim, yanılmıyorsam, tapınakların en güzeli olan bütün dünya benim tapınağım olduğuna göre? Üstelik insanlar varoldukça tapımcılarım da hiç yok olmayacak. Henüz taşlara oyulmuş, resimlerle türlü renklere boyanmış heykeller isteyecek kadar da delirmedim doğrusu, çünkü ahmaklar ve kalın kafalılar Tanrılar yerine onların heykellerine tapınmaya başlayınca, bizim kültürümüz zaman zaman ağır hasara uğruyor. Ne de olsa o sırada, yerlerini vekillerine terk etmiş olan insanların her zaman düştükleri duruma düşmüş oluyoruz. Benim için sayısız heykel dikildiğini rahatlıkla düşünebilirim, değil mi ki ölümlüler benim yaşayan hayalimi, isteseler de istemeseler de, böyle her an yüzlerine yansıtabiliyorlar. O halde yeryüzünde kendilerine ayrılan daracık köşelerinde, belli birtakım günlerde tapınıyorlar diye öteki Tanrıları kıskanmama hiç gerek yok; örneğin Rhodos'ta Phoebus'a, Cyprus'ta Venus'a, Argos'ta Iuno'ya, Atina'da Minerva'ya, Olympus'ta Iuppiter'e, Tarentum'da Neptunus'a, Lampsacus'ta Priapus'a tapınıyor, ama tüm dünya el birliğiyle çok daha değerli kurbanları art arda sadece bana sunuyor.

Gerçeği söylemek yerine küstahlık ettiğimi düşünenler olabilir,

³⁶⁵ Ortalık ışıltılıken.

haydi öyleyse şimdi azıcık da insanların yaşantısına bir göz atalım. Böylece onların bana neler borçlu olduğunu, ister soylu olsun, ister soysuz, hepsinin bana ne kadar minnet duyduğunu açıkça anlamış olursunuz. Türlü türlü insanın yaşantısına girmemize gerek yok, bu çok uzun sürer; biz sadece seçkin yaşantıları ele alalım, buradan hareketle diğerlerinin yaşantıları hakkında kolayca fikir sahibi olabiliriz. Tartışmasız bana ait olduklarına göre, avam ya da ayaktakımı hakkında konuşmama gerek var mı? Her taraflarından bir sürü Delilik fişkırıyor, her gün yepyeni şeyler icat ediyorlar, bunlara gülmek için bin Democritus olsa yetmez; diyelim ki bin Democritus'umuz oldu, anında bin tane daha Democritus'a gerek duyarız. Bu insancıkların tanrılarına her gün ne tür oyunlar, ne tür eğlenceler sunduğunu söylesem inanmazsınız. Çünkü bu tanrılar ayık oldukları saatleri ve öğleden sonralarını ağız dalaşlarını yatıştırılmaya ve dua edenleri dinlemeye ayırıyorlar. Ne zaman ki *nectar*la demlenmeye başlıyorlar, ciddi işler yürütmek gibi bir derterli kalmıyor, göğün kendilerine ayrılan köşesine çekilip oraya iyice yerleşiyorlar ve yüzlerini aşağıya eğip insanların yapıp etiklerini seyre dalıyorlar. Bundan daha keyifli bir manzara olmaz onlar için. Ey ölümsüz Tanrım, ne büyük bir gösteri o, delilerden oluşan ne renkli bir kalabalık! Bana gelince, ben her zaman şairlerin yarattığı³⁶⁶ Tanrıların meclisinde yerimi almışım. İşte bakın şu adam genç bir kadına gönlünü kaptırmış, sevgisine karşılık alamadıkça da adamakallı yanıp tutuşuyor. Bakın şu adam bir çeyizle evleniyor, bir kadınla değil. Şuradaki de karısını satılığa çıkarıyor. Karşısındaki ise Argus gibi aç gözlerle bu kadına bakıyor. Şu adam yas içinde, aman Tanrım, ne delice şeyler söylüyor, ne delice şeyler yapıyor öyle? Oyun-

³⁶⁶ Homerus ve Hesiodus'un yarattığı tanrılar.

cular kiralamış kendisine, bir yas komedisi oynatıyor adeta.³⁶⁷ Şu adamsa üvey anasının mezarı başında ağlıyor. Sıyrabildiği ne var ne yoksa bütün bütün midesine indiriyor bir başkası, ama çok geçmeden çok daha fazla acıca-
cak. Bu adamsa uykudayken ya da aylakken daha mutlu olduğunu sanıyor. Başkalarının işlerine zaman ayırıp telaşla koşturanlar da yok değil, kendilerininkini

savsaklama pahasına. Şunlar takaslarla, borç paralarla kendilerini zengin sayıyorlar, iflasın eşiğine gelmişler oysa. Bakın başka biri, mirasçısı zenginleşecekse, hiçbir şeyin bu uğurda yoksul yaşamak kadar kendisine mutluluk veremeyeceğini düşünüyor. Bakın şu adam ufacık ve belirsiz bir kazanç uğruna, hiçbir paranın satın alamayacağı canını dalgalara ve rüzgârlara emanet ederek bütün denizlerin altını üstüne getiriyor. Bu adam yurdunda barış ve huzur içinde yaşamak varken, zengin olmak için savaşmayı tercih ediyor. Çocuksuz yaşlı adamları avlıyor kimisi, kıllarını kıpırdatmadan servete konacaklarını sanıyor. Aynı şekilde refah içindeki yaşlı kadınların gönlünü kazanıp pusuya yatmayı tercih edenler de yok değil. Ama bunlar tuzaga düşürmek istedikleri insanların oyununa gelip de kendi kazdıkları kuyuya düşünce, onları seyreden Tanrılara kendiliğinden muhteşem bir gösteri sunmuş oluyorlar. Hepsinin en delisi ve en rezili ise tüccar takımı, çünkü

³⁶⁷ Cenaze törenlerinde kiralanmış ağlayıcılar ima edilmektedir.

en aşağılık işlere en aşağılık yöntemlerle el atıyorlar, dünyanın her yanında yalan söylüyorlar, yalan yere yeminler ediyorlar, çalıp çırpıyorlar, aldatıyorlar, dolandırıyorlar, ama parmaklarını altın yüzüklerle donattıklarından yine de kendilerini başköşeye oturtmayı başarıyorlar. Bunlara hayranlık besleyen ve yerli yersiz *saygınlık unvanları* bahşeden yağcı Biradercikler de³⁶⁸ yok değil, bütün dertleri bu adamların haksız kazançlarından bir diş alabilmek tabii. Her şeyin ortak kullanılması gerektiğini savunan Pythagorasçılara da her yerde rastlayabilirsiniz, öyle ki başında bekçisi olmayan her şeyi sanki miras yoluyla kendilerine kalmış gibi hiç vicdanları sızlamadan kapıverirler. Sadece dualarıyla zengin olanlar da vardır, hoş bir rüya âleminde yaşar bunlar ve böyle bir durumun mutlu olmaları için yeterli olduğunu sanırlar. Bazıları da dışarıda zengin olarak tanınmaktan keyif alırlar, evlerinde ise açlıktan geberirler. Kimi elindeki her şeyi çarçur etmek için acele eder, kimi günahmış, değilmiş hiç bakmadan para üstüne para istifler. Kimi devlet makamlarına adaylığını koyup kazanmak için yırtınır, kimi ocağının yanı başında olmaktan keyif alır. Epeyce bir insan da başını davalardan alamaz, kararsız hakimi, rüşvetçi hakimi zenginleştirmek için birbirleriyle kıyasıya bir mücadeleye girer. Birisi devrim yapmak için didinir durur, diğeri büyük bir icat için canını dişine takar. Hiç işi gücü yokken biri kalkar karısını, çocuğunu çocuğunu memlekette bırakıp Kudüs'e,³⁶⁹ Roma'ya ya da aziz Iacobus'a³⁷⁰ gider. Kısacası, vaktiyle Menippus'un yaptığı gibi,³⁷¹ ölümlülerden oluşan şu sürüsüne bere-

³⁶⁸ *Fraterculi*: Keşişçikler.

³⁶⁹ Hierosolyma.

³⁷⁰ Aziz Iacobus'un (St. James) Compostella'daki tapınağına yapılan hac ziyareti ortaçağda önemli bir dinsel görevdi.

³⁷¹ Gadaralı Menippus: İÖ III. yüzyılın ünlü Kynik filozofu. Düzyazı ve şiiri

ket kalabalığa Aydan bakacak olan, birbiriyle vızıldaşıp duran bir sürü sinek ya da sivrisinek gördüğünü sanırsın; birbiriyle savaşan, kumpaslar kuran, kapıp kaçan, oyunlar oynayan, oynaşan, doğan, yaşlanan ve ölen. Kısacık bir ömre yazgılı bu küçücük yaratıkların bu kadar belayı, bu kadar faciayı yaratıklarına inanmak çok zor doğrusu. Öyle ki, an gelir hafif bir savaş çıkar, an gelir veba salgını olur, aynı anda binlercesini kaptığı gibi siler süpürür.

Ama halk arasındaki en yaygın delilik ve kaçıklık türlerini böyle teker teker saymaya kalksam delilerin delisi olurum, o zaman Democritus bana kahkahalarla gülse yeridir. Haydi öyleyse, gelin şimdi ölümlüler arasında bilgelik maskesi takmış dolananlara, hani derler ya, altın dalın peşine düşenlere³⁷² bir bakalım; içlerinde ilk sırayı Gramerciler³⁷³ alır; ben onların o zavallı mesleklerinin sıkıntılarını tatlı bir çılgınlıkla hafifletmeseydim, gerçekten de en bahtsız, en perişan ve

birbirine ördüğü metinlerinde insanların deliliklerini yermiştir. Yazıları kaybolmuş olmasına rağmen Varro'nun *Saturae Menippeae* adlı eserinde ve Lucianus'un diyaloglarında hayat bulmuştur.

³⁷² Mitolojide altın dal, üstesinden gelmesi zor işleri çözmek için adeta bir anahtardır. Altın dalı ele geçiren kişi, örneğin Vergilius'un Aeneas'ı, yeraltı ülkesinin çelik kapılarını bile açıp içeriye girebilir.

³⁷³ Erasmus burada özellikle okullarda görevli dilbilgisi ve edebiyat öğretmenlerinden söz ediyor.

Tanrıların en çok nefret ettiği insan sınıfı olurlardı. Çünkü sadece *o beş lanete*,³⁷⁴ yani Yunan epigramlarında söz edilen *o beş felakete*³⁷⁵ maruz kalmış olsalar yine iyi, bunlar yüz-lercesiyle karşı karşıyalar, öyle ki her zaman okullarında –ne, okul mu dedim, *düşünce dükkânında*,³⁷⁶ hatta daha iyisi *değirmende*³⁷⁷ ya da *işkence odasında* demeliydim– aç bilaç, kir pas içinde dolanırlar; o öğrenci sü-rüsü içinde çektikleri işkencelerle,

harcadıkları emeklerle kocayıp giderler, bağırsı çağrıştan kulakları sağırlaşır, iğrenç kokular arasında eriyip biterler, buna rağmen benim lütfum sayesinde ölümlülerin arasında kendilerini hep ilk sırada görürler. Tehditkâr bakışlarıyla ve höyküremeleriyle karşılarında tir tir titreyen kalabalığa dehşet saçtıkları anda keyiflerine diyecek yok; bastonlarla, sopalarla, kayışlarla bir giriştiler mi zavallılara, Cumae eşeği gibi³⁷⁸ her türlü şiddet gösterisini gönüllerince sergilemeye kalktılar mı, değmeyin keyiflerine. O kokuşmuşlukları safi zarafet görünür

374 πεντε καταραϊς.

375 *Ilias*'ın ilk beş dizesinde ve Pallas'ın bir epigramında geçen beş tür felaket.

376 φροντιστηριοις.

377 *pistrinum* (*pristrinum*): değirmen; onların ve eşeklerin çalıştığı bir yer olmasının yanı sıra, kimi zaman bunların yerine zavallı bir kölenin görevlendirilmesi, Erasmus'un okulu değirmen olarak görmesi için yeter de artar.

378 Aslan postuna bürünmüş eşek.

kendilerine, mercanköşk gibi tatlı kokar sanki leş kokuları, acınacak haldeki esaretleri sanırsın bir hanedanlık, öyle ki kendi tiranlıklarını ne Dionysius'un³⁷⁹ iktidarına değişirler ne de Phalaris'in. Ama asıl mutlulukları, kendi öğretilerine duydukları şaşkıncı güvenden kaynaklanır. Çocukların kafalarını su katılmamış zırvalıklarla doldurdıkları halde tutup bir de, ey yüce Tanrılar, Palaemon'la ya da Donatus'la boy ölçüşmeye kalkışmazlar mı?³⁸⁰ İnsanı hayrete salan bazı üçkağıtçılıklarla o ahmak anaları, o ebleh babaları öyle etkilerler ki, kendilerinin değerli olduğunu onlara bir güzel kabul ettirirler. İşte zevklenecekleri bir konu daha; içlerinden birisi ne zaman küflü bir elyazmasında Anchises'in anasının adına³⁸¹ ya da sıradan halkın bilemeyeceği bir sözcüğe rastlasa, örneğin *sığır çobanı*,³⁸² *yaygaracı*,³⁸³ *yankesici*³⁸⁴ gibi, ya da herhangi bir yerde yarısı yenik harflerle kazanmış eski bir taş parçası çıkartsa biri, ey Iuppiter, ne büyük bir sevinçtir o, ne büyük bir zafer, ne büyük bir övgü, sanırsın Afrika'yı yerle bir etti, Babil'i zaptetti. Ya o buz gibi soğuk, o tatsız tuzsuz şiirciklerini her tarafta sergilemelerine ne demeli, buna rağmen hayran kitleleri de hiç eksik olmayınca, şanırlar ki gönüllerine Maro'nun³⁸⁵ ruhu göç etti. Hep-

³⁷⁹ Dionysius: Syracusae tiranı.

³⁸⁰ Palaemon: Kibirli tavırlarıyla kötü ün salan, Tiberius ve Claudius zamanında yaşamış ve kapsamlı bir gramer kitabı yazmış, Romalıların ilk dil bilgisi öğretmeni. Donatus ise (IV. yüzyıl) Hieronymus'un da öğretmeni olmuş önemli bir gramerciydi. Yazdığı gramer kitabı, ortaçağdaki öğrenicilerin başucu kitabıydı.

³⁸¹ Bkz. Iuvenalis, *Saturae*, 7.

³⁸² *Bubsequa*.

³⁸³ *Bovinator*.

³⁸⁴ *Manticulator*.

³⁸⁵ Ünlü Romalı destan şairi Vergilius.

sinden daha tatlısı da hiç çekinmeden birbirlerine karşılıklı iltifatlar yağdırmaları, hayranlıklarını ifade etmeleri ve sırasıyla birbirlerine sayfalar karalamaları. Ama içlerinden birinin tek bir kelimedede dili sürçmeye görsün ve keskin gözlü bir başkası da bunu bir yakalamaya kalksın, *Herakles adına*,³⁸⁶ seyreyleyin nasıl bir trajedi kopar bir anda, ne ölümüne dövüşler, ne ithamlar, ne yakası açılmadık küfürler! Yalanım varsa bütün gramercilerin laneti üzerime yağsın. *Her sanattan haberi olan*³⁸⁷ birini tanıyorum, kendisi Yunancacı, Latinceci, matematikçi, felsefeci, tıpçı ve *hepsinin de kralı*,³⁸⁸ altmışlarında bu adam ve bütün bu uğraşlarını bir kenara bırakmış, yirmi yıldan fazla bir zamandır gramerle boğuşuyor, çile çekiyor; dahası şimdiye kadar hiçbir Yunanın ve Romalının kanıtlama şerefine nail olmadığı bir konuyu, yani bir söylevin ne şekilde sekiz kısma ayrıldığını³⁸⁹ kesinkes tanımlayacak kadar hayatta kalabilirse, dünyanın en mutlu adamı olacağını düşünüyor. Biri çıkıp da bir bağlacı bir zarf yerine kullanacak olsa, işte size intikamımı ancak savaşla alabileceği bir mesele. Zaten bu yüzden gramerci sayısı kadar gramer kitabımız var, hatta daha da fazlası, çünkü sadece dostum Aldus³⁹⁰ beşten fazla gramer kitabı çıkardı; bu kitaplar ne kadar cahilce ve sıkıcı şekilde yazılmış olursa olsun, bizim adamımız tekini bile baştan sona okumadan ve satır satır incelemeden

386 Ἡρακλεις.

387 πολυτεχνωτατον: Thomas Linacre (y. 1460-1524).

388 και ταυτα βασιλικον.

389 Retorikte bir konuşmanın sekiz bölüme ayrılması söz konusu ediliyor.

390 Venedik'teki ünlü matbaasını 1485 yılında kuran hümanist yayıncı Aldus Manutius. Thomas Linacre ona destek olanların başında yer almıştır. Erasmus'un *Adagia*'sının 1508 yılındaki baskısı onun matbaasından çıkmıştır.

geçmez. Kiskanmadığı tek adam yok, gramer alanında boşa kürek sal-
ladığı halde, biri çıkıp da kendisinden önce başarı kazanacak ve bunca
yılın emeği boşa gidecek diye öyle korkar ki, için canır. Buna kaçıklık
mı diyelim şimdi, yoksa delilik mi, ne dersin? Aslında benim için hiç
fark etmez, yeter ki siz bu sefiller sefili yaratığım kaderini Pers kralla-
rıyla bile değiştirmeyi istemeyecek kadar kendisini mutluluğa kaptır-
masının sebebinin benim inayetim olduğunu kabul edin.

Tartışmasız benim takımımından olsalar da Şairler bana pek borçlu
sayılmaz; çünkü atasözünün de dediği gibi, özgür bir soy bunlar, deli-
lerin kulaklarını safi zıvalıkla ve gülünç masallarla okşamaktan başka
işleri yok. Ama bütün bunlara güvenip, ayıptır söylemesi, kendilerine
ölümsüzlük ve Tanrılara benzer bir yaşam vaat ettikleri gibi, başkala-
rına da aynı vaatte bulunabiliyorlar. En has dostları *Kendini Beğenmiş-
lik ve Dalkavukluk*;³⁹¹ ölümlüler arasında hiçbir soy bana bunlar kadar
yürekten ve bunlar kadar sadakatle tapınmaz doğrusu. Bunları Hatip-

³⁹¹ φιλαυτια και κολακια.

ler izler; her ne kadar kaçamak dövüşseler de ve felsefecilerin yanında yer alsalar da, yine de kendilerinin benim takımında olduklarını, onu bunu bırakın, bir tek şu örnek bile açıkça belli eder: Birçok ıvır zıvırın yanında, şaka yapma yöntemi hakkında okkalı ve sayısız eser kaleme almışlardır. Yazarı kimdir bilinmez, ama Herennius'a ithaf edilen *Konuşma Sanatı*'nda³⁹² delilik, nüktedanlık türleri arasında sayılır. Hitabet sanatının uzun yıllardır tek hakimi olan Quintilianus'un eserinde de³⁹³ bir bölüm gülmeye ayrılmıştır, *Ilias*'tan bile daha uzun bir bölümdür bu;³⁹⁴ hatipler deliliğe öyle büyük bir paye verirler ki, kanıtlarla çürütemedikleri her şeyi güldürerek savuşturabilirler. Gülünc konuşmalarla ya da güldürme tekniğiyle kahkahalar yaratmanın Delilikten bağımsız olduğunu bir kişi bile aklına getirmez. Kitaplar yazarak ölümsüz bir şöret arayanlar da aynı hamurdandır. Bunların hepsi bana çok şey borçludur, özellikle sayfalarını halis zırvalıklarla boyayanlar. Ama aldıkları eğitimi bilgili bir azınlığın övgüsüne mazhar olmak için kullananlar ve Persius ya da Laelius'un³⁹⁵ yargıçlığına sesini çıkaramayanlar, kendilerine sürekli işkence çektiklerinden, bana mutlu insanlar olmaktan öte acınacak insanlarmış gibi gelir; eklerler, değiştirirler, silerler, bir kenara bırakırlar, yeniden ele alırlar, başka bir biçimde ifade ederler, başkalarına gösterirler, dokuz yıl bekletir-

³⁹² Önceleri Cicero'nun olduğu ileri sürülen *Rhetorica ad Herennium* adlı elkitabından söz ediliyor. Bu eserin yazarı tartışmalıdır. Bkz. *Rhetorica ad Herennium*, 1.6.1.

³⁹³ *Institutio Oratoria* bir hatibin elkitabıdır ve 15 I. yüzyılın sonlarında yazılmıştır. Bkz. Quintilianus, *Institutio Oratoria*, 6.3.

³⁹⁴ Homerus'un *Ilias* destanı 24 bölümden oluşur.

³⁹⁵ Bkz. Cicero, *De Oratore*, 2.6.25. Persius ve Laelius bu eserde çok bilgili olmanın değeri üzerine tartışan iki karakterdir.

ler,³⁹⁶ ama bir türlü kendilerini tatmin edemezler; üstelik gece gündüz nöbet tutup, uykusundan olup, en güzel şeylerden feragat edip, bunca ter döküp sıkıntı çektikten, bunca bedel ödedikten sonra da kazana kazana beyhude bir ödül kazanırlar, yani sadece birkaç kişinin ağzından çıkacak tek bir övgü sözcüğü. Siz bütün bunlara bir de sağlığın bozulmasını, şeklin şemalin kalmamasını, gözlerin bulanıklaşmasını ya da hatta tamamen yitmesini, yoksulluğu, kıskançlığı, zevk yoksulluğunu, kapıda hazır bekleyen yaşlılığı, zamansız ölümü ve bunun gibi aklınıza ne geliyorsa onları da ekleyin. Ama bu adam birkaç yarı körün hoşuna gidince, başına gelen bunca kötülüğün telafi edileceğini sanır. Oysa kendini bana teslim etmiş olan yazar tarife sığmaz bir delilik yaşar, öyle gece vakti kandil ışığında³⁹⁷ bir şeyler karalayacağım diye hiç uğraşmaz, çünkü aklına ya da kaleminin ucuna ne geliyorsa, hatta bunlar rüyaları bile olsa, anında yazıya geçirir, tek ödediği bedel de kâğıt parası olur; saçmalıklarını ne kadar saçma yazarsa o kadar çok okuyucunun, yani o kadar çok delinin ve cahilin övgüsünü kazanacağından da hiç habersiz değildir. Ne olur yani yazdıklarını iki üç aydın kişi eleştirmişse, onlar da okumuşsa tabii? Hayranlıklarını çığlık çığlığa belirten bunca kalabalığın arasında birkaç bilgenin görüşünün ne hükmü kalır? Ama başkalarının eserlerini kendilerininmiş gibi yayımlayanlar ve başkasının büyük emek harcayıp kazandığı şöhreti birkaç kelimeyle³⁹⁸ kendisine mal edenler çok daha bilgedir. Bir gün eser

³⁹⁶ Bu ifade, Horatius'un şiir yazma yöntemlerini açıkladığı *Ars Poetica* adlı eserinde geçen ünlü cümlesinden alınmıştır. Bkz. Horatius, *Ars Poetica*, 388.

³⁹⁷ *lucubratio*: Geceleyin, kandil ışığında çalışma, emek harcayarak bir eser meydana getirme ya da emek ürünü eser.

³⁹⁸ Birkaç kelime değiştirerek.

hırsızlığından suçlu bulunsalar bile, o güne kadar kazanacakları şöhretin kısa süreli keyfini çıkarma umuduyla kendilerini rahatlatırlar. Halk tarafından övüldüklerinde, kalabalıkta parmakla, *a bak işte o, o büyük adam*³⁹⁹ şeklinde gösterildiklerinde, kitapçılarda satışa çıktıklarında, her bir sayfanın üstünde özellikle yabancı ve tılsımlı sözleri andıran üç kelimelik adları okunduğunda⁴⁰⁰ nasıl da kendileriyle gurur duyarlar, sahiden görülecek manzara. Oysa, ah ölümsüz Tanrım, bunlar addan başka nedir ki? Şu koskoca dünyayı düşündüğünüzde, ne kadar az kişi tarafından bilinebilecekler, hatta ne kadar daha az kişi tarafından övülebilecekler, ne de olsa cahillerin bile farklı damak tadları var. Zaten o adların çoğu uydurulmuş ya da eskilerin kitaplarından çalınmış değil mi? Kimi kendisine Telemachus,⁴⁰¹ kimi Stelenus⁴⁰² ya da Laertes⁴⁰³ denmesinden hoşlanır, kimi Polycrates,⁴⁰⁴ kimi Thrasymachus⁴⁰⁵ olarak adlandırılmaktan zevk duyar. Zaten artık hiç fark etmiyor, kitabınıza adınızı ha *bukalemun*, ha *sukabağı* olarak yazmışsınız ya da felsefecilerin hep yaptıkları gibi ha *alpha*, ha *beta* olarak yazmışsınız.⁴⁰⁶ Ama en gülüncü, bunların karşılıklı yazdıkları mek-

³⁹⁹ οὐτος ἐστὶν ὁ δεῖνος ἐκεῖνος: Bu Yunanca deyiş için bkz. Horatius, *Odes*, 4.3.21-23

⁴⁰⁰ Roma geleneğinde, art arda gelen üç adın ortasındaki ad, o kişinin soylu bir aileye ait olduğuna işaret eder.

⁴⁰¹ Odysseus'un oğlu.

⁴⁰² Stelenus, İÖ V. yüzyıl tragedya şairi Sthenelus'un yanlış okunması olabilir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 83, n. 102.

⁴⁰³ Odysseus'un babası.

⁴⁰⁴ Atinalı sofist ve hatip.

⁴⁰⁵ İÖ V. yüzyılda yaşamış Chalcedonlu sofist ve hatip

⁴⁰⁶ Aristoteles'in *alpha*, *beta* harflerini ve işaretlerini kullanması ima ediliyor.

tuplarla, şiirlerle ve methiyelerle birbirlerini göklere çıkarmaları; yani delilerin delileri, cahillerin cahilleri övmesi. Bu, onun düşüncesine göre Alcaeus'un mertebesine yükselir;⁴⁰⁷ o, bunun düşüncesine göre Callimachus'un,⁴⁰⁸ ya da şu, bunun Marcus Tullius'tan⁴⁰⁹ daha üstün olduğunu söyler; bu, şunun Plato'dan daha bilgili. Zaman zaman daha da ileri gidip kendilerine bir rakip seçerler ve onunla aşık atarak ünlerine ün katmaya çalışırlar. Bu konuda *halk bu karşıt görüşler karşısında kararsız kalıp iki tarafa ayrılır*,⁴¹⁰ ta ki her iki komutan da kendilerini galip ilan edip sahneden ayrılsın ve her ikisi de kendi zaferini kutlayana kadar. Bilgeler bu tür şeyleri deli saçması bulur ve gülerler; çünkü öyledir. Kim reddedebilir? Ama bu arada benim inayetimle de tatlı bir yaşam sürmüş olurlar, öyle ki kendi zaferlerini Scipio'ların zaferiyle bile değışmezler.⁴¹¹ Ayrıca âlim kişiler olmalarına rağmen bütün bunlara büyük bir zevkle gülenler ve başkalarının deliliğinin keyfini çıkarırlar da bana az şey borçlu değildir; çünkü dünyanın en nankör insanı değillerse, bunu inkâr edemezler.

⁴⁰⁷ İÖ VII. yüzyılda yaşamış Yunan lirik şair.

⁴⁰⁸ İskenderiye şairinin ünlü şairi (İÖ y. 310-240).

⁴⁰⁹ Ünlü Romalı hatip Cicero.

⁴¹⁰ Halkın kararsızlığı, Vergilius'un *Aeneis*'inden (2.39) alıntıdır.

⁴¹¹ Scipio'lar: Roma'nın seçkin devlet adamları ve komutanları. Yunan kültürüne düşkünlükleriyle tanınırlar. Özellikle Scipio Africanus Maior, İÖ y. 236-183 yıllarında yaşamış, Kuzey Afrika'yı kuşatarak Kartaca'yı ele geçirmiş ve II. Kartaca Savaşı'nı sona erdirerek Hannibal'ı Zama'da yenmiştir (202). Scipio Africanus Minor (Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Numantinus, İÖ y. 185-129) ise İÖ 147 yılında *consul* olarak Afrika'ya gitmiş ve Kartaca'yı yerle bir ederek III. Kartaca Savaşı'nı sona erdirmiştir. Cicero'nun *Laelius-De Amicitia* adlı eserinde dostu Laelius'la birlikte ölümsüzleşmiştir. Bkz. Cicero, *Dostluk Üzerine*, çev. Çiğdem Dürüşken, Homer Yayınları, İstanbul, 2005.

Okumuş adamlarımız arasında özellikle Avukatlar kendilerini başköşeye yerleştirir, bunlar kadar kendini beğenmişiy yoktur; Sisypheus'un kayasını⁴¹² durup dinlenmeden yuvarlarken, ilgili ya da ilgisiz binlerce yasayı bir so-lukta art arda sıralarken, yorum üzerine yorum ya da fikir üzerine fikir yığarken öyle uğraşırlar ki, sanırsın bunların mesleği dünyanın en zor sanatı. Sıkıntı yaratan ne varsa en acil ve en değerli iş olarak görürler.

Bunlara mantıkçıları ve sofistleri de ekleyelim, bir Dodona çömleğinden bile⁴¹³ daha fazla tangırdayan insan türüdür bunlar, öyle ki, her biri gevezelikte yirmi kadım bastırabilir; oysa kavgacı olacaklarına sadece geveze olsalardı daha mutlu olabilirlerdi. Keçi kılı gibi önemsiz konularda bile öylesine inatla kavgaya tutuşurlar ki, tartışma hararetlendikçe de her zaman gerçeği gözden kaçıırırlar. Ama kendilerini beğenmişlikleri onları çok mutlu eder; herhangi bir konuda üç beş kıyas⁴¹⁴ öğrenmeye görsünler, anında karşılarındakiyle muharebeye girişiverirler. Stentor⁴¹⁵ bile çıksa karşılarına, inatçılıkları sayesinde galibiyet yine onların olur.

⁴¹² *Sisyphus'un kayasını*: Corinthus'un zalim kralı Sisyphus'un Yeraltı ülkesi Hades'te sürekli tepeye çıkarmak zorunda olduğu kaya.

⁴¹³ Iuppiter'in kehanet merkezi olan Dodona'da (Yunanistan'ın kuzeybatısında) kendilerini tanrıya adayan rahipler, rüzgârda yaprakların hışırtılarından ve bakır çömleklerin sallamp tınlamasından kehanetler yaratırdı.

⁴¹⁴ Doğru kabul edilen iki yargıdan üçüncü yargıya ulaşma yöntemi.

⁴¹⁵ Troia Savaşında Yunan kuvvetlerinin gür sesli, ünlü habercisi. Home-rus'un *Ilias* destanında, sesinin elli adamın sesine bedel olduğu söylenir. Bkz. Homerus, *Ilias*, 5.785.

Bunların ardından Filozoflar gelir; sakallarıyla ve cübbeleriyle saygı timsalidir bu adamlar, sadece kendilerinin bilgili olduğunu, diğer bütün ölümlülerin gölgeler halinde uçtuklarını iddia ederler. Sayısız evren inşa ederlerken, Güneşi, Ayı, yıldızları, gezegenleri parmaklarıyla ya da sicimle ölçmeye çalışırken, yıldırımların, rüzgârların, ay ve güneş tutulmalarının ya da diğer bazı açıklanması güç doğa olaylarının nedenlerini yorumlarken, ne de güzel saçmalarlar; hiç tereddüt etmeksizin, sanki bu doğa olaylarının gizlerinden sorumlu mimarlarım gibi, sanki Tanrılar meclisinden aramıza katılmışlar gibi; tabii bu arada Doğa da onların atıp tuttuğu fikirlerle gülmekten kırılır. Çünkü bunlar için hiçbir şeyin kesinliği yoktur, bu durum en ufak sorunda bile aralarında bitip tükenmeyen çekişmeler yaşanmasından bellidir. Hiçbir şeyi tam olarak bilmedikleri halde her konuda uzman geçinirler. Daha kendilerinden bile bihaberken, ya yarı körlüklerinden ya da akıllarını gezmeye çıkardıklarından, daha önlerindeki bir çukuru, bir taşı açıkça göremezken, ideaları, tümelleri, ayrıncı biçimleri, ilk maddeleri, öz nitelikleri, bireysellikleri gördüklerini iddia ederler; öyle hayali şeylerdir ki bütün bunlar, doğrusu Lynceus'un bile görebileceğinden kuşkuluyum. Üçgenleri, dörtgenleri, daireleri ve bu tür geometrik şekilleri birbirinin üstüne yığıp labirent gibi karmakarışık ederken, yetmedi harfleri de harp safı gibi dizip bir ileri bir geri oynatarak cahillerin gözünü bulandırırken, toy ayaktakımını nasıl da küçümserler. Bu filozof soyunda, yıldızlara bakıp gelecektekenden haber verenlerin, hatta kehanetten öte mucize vaat edenlerin sa-

yısı da az değildir; aslında bunlara inanan insanlar buldukları için çok şanslılar.

Filozofların ardından ilahiyatçılar gelir, ama onlar hakkında sessizliği koruyup *Camarina çamuruna çomak sokmasam*⁴¹⁶ ve o nahoş bitkiye⁴¹⁷ hiç dokunmasam belki hakkımda daha hayırlı olur, çünkü bunlar son derece kibirli ve alıngan⁴¹⁸ insanlardır, sonra sözlerimden

⁴¹⁶ και ταυτην καμαριναν ου κινειν: *Et hanc camarinam non movere*: Kendi başını yakmamak anlamında kullanılan bu deyişle, Apollo'nun buyruklarına karşı gelip kurutulduğu için tanrının gazabına uğrayan ve düşmanlar tarafından yağmalanan Camarina bataklığına gönderme yapılır.

⁴¹⁷ *Anagyris foetida*: Keçisedef otu. Baklagiller familyasından, üç yapraklı bitki; kusturucu ilaç olarak kullanılır.

⁴¹⁸ Bkz. Horatius, *Epistulae*, 2.102; Lucianus, *Eunuchus*, 10.

bin türlü sonuç çıkartıp alayı üzerime saldırır ve söylediklerimi yutmam gerekir, yutmayacak olsam anında beni *sapkın*⁴¹⁹ ilan ederler. Çünkü pek hazzetmedikleri birini buldular mı hep böyle yıldırımlar yağdırıp derhal sindirmeye çalışırlar. Bunlar kadar yaptığım iyiliği göz ardı eden kimse yoktur, ama yine de en azından birkaç önemli konuda bana minnettar olmalılar, özellikle Kendini Beğenmişlikleri sayesinde göğün üçüncü katında oturuyormuşçasına mutluluktan uçarlarken, diğer bütün insanlara toprakta sürünen hayvan sürüleriymiş gibi küçümseyip tepeden bakar, neredeyse merhamet gösterecek kadar acırlarken ve sadece okul öğretmenlerinin yapacağı türdeki tanımlardan, çıkarımlardan, mantıksal sonuçlardan, açık ya da gizli önermelerden

⁴¹⁹ *Haereticam.*

oluşan bir orduyla donanmışlarken. Öyle çok kaçacak delikleri⁴²⁰ var ki, Vulcanus'un ağıyla⁴²¹ bile yakalanamazlar, elde ettikleri payeler sayesinde sıvışırılar; bunlarla bütün düğümleri öyle kolay çözerler ki, Tenedos'un iki uçlu baltası⁴²² olsa bu kadar iyi kesemez, anında öyle

⁴²⁰ κρησφύγετος: *Suffugium* (tente, çadır, örtü; çare, deva, sığınacak delik, sığınak). Bkz. Lucianus, *Eunuchus*, 10.

⁴²¹ Aşk tanrıçası Venus savaş tanrısı Mars'a âşık olduğunda, Vulcanus bu âşıkları yakalamak için görünmez bir ağ kullanmıştır. Bkz. Homerus, *Odysseia*, 8.270 vd. Bu ağın gözleri çok küçük ve dar olduğundan, kurbanların kaçmasına olanak yoktur.

⁴²² Tenedos'un iki uçlu baltası şimşek ve yıldırımın simgesidir. Ege Denizi'nde küçük bir ada olan Tenedos'ta (Bozcaada) ve Küçük Asya'nın diğer birçok yöresinde tapılan Zeus Labrayndeus'un simgesidir. Belirsiz ve şüpheli durumları bir anda kesip yok edici ya da sonuca ulaştırıcı bir simge olarak algılanır. *Tenedos'un baltası* deyişi aynı zamanda adaleti anında yerine getirmek anlamında kullanılır.

ifadeler, öyle harikulade kelimeler uydururlar ki. Üstüne üstlük doğanın anlaşılmasız sırlarını *kendi akıllarınca* yorumlamaya kalkarlar, örneğin dünyamız nasıl yaratıldı, nasıl düzenlendi, ilk günahın lekesi ne yolla sonraki kuşaklara geçti, İsa Bakire Meryem'in rahminde ne şekilde, ne ölçüde ve ne kadar sürede oluştu, Aşai Rabbani ayininde⁴²³ ilinekler⁴²⁴ bir meskenleri⁴²⁵ olmadan nasıl vücut bulabildi, gibi. Yeter, artık bu sorular bana kabak tadı verdi. O ulu ve nurlu –kendilerine böyle diyorlar– ilahiyatçılarımıza çok yakıştığı düşünülen şu sorular da var, bunlarla ne zaman karşılaşsalar pireniveriyorlar; örneğin, acaba kutsal doğumun⁴²⁶ tam zamanı neydi?⁴²⁷ İsa'nın doğuşu birden

⁴²³ *şarap ve ekmek yeme ayininde*: Şarap ve ekmeğin İsa'nın kanı ve eti olmasıyla ilgili, yani İsa tarafından sunulan içsel bir lütfun dışsal işaretinin anımsatıldığı kutsal ayin. Metinde *synaxis* (toplanma) sözcüğüyle karşılanan *şarap ve ekmek yeme ayini*, İsa'nın havarileriyle birlikte yediği son akşam yemeğini yâd eden bir ayindir: Latince *Eucharistia*; Yunanca *Eukharistia*: İsa ölümünden önceki akşam şarap ve ekmeği kutsar, bunları kendi kanı ve eti olduğunu söyleyerek havarilerine verir. Bu olayın anımsatıldığı Aşai Rabbani ayininde rahipler tarafından kutsanan şarap ve ekmeğin sunulur. Roma Katolik Kilisesi'nde, Aşai Rabbani ayini kutsal bir anlam içerir, çünkü bu ayinde kutsanan şarap ve ekmeğin, manevi anlamda İsa'nın bedeni ve kanına dönüşmüştür.

⁴²⁴ *accidentia*: Bir şeyin özünde bulunmayan; araz, ilinek. Burada şarap ve ekmeğin.

⁴²⁵ *domicilium*: mesken, ev. Burada, duyularla algılanır olan, ağırlığı olan madde anlamında kullanılıyor. Erasmus'un bu terimi kullanması, ifadeye alaycı bir anlam katıyor. Bu cümle yorumlanarak şöyle çevrilebilir: Aşai Rabbani ayininde şarap ve ekmeğin maddeden yoksun olduğu halde, nasıl oldu da İsa'nın etine ve kanına dönüşebildi.

⁴²⁶ İsa'nın "İkinci Şahıs" olarak doğumu.

⁴²⁷ İsa'nın doğuş zamanı ve birden fazla doğuş gibi sorunsallar Ariusçu tartışmalar bağlamında önem kazanmış ve ortaya çıkan Filioque tartışması

fazla mıdır?⁴²⁸ “Baba Tanrı oğlundan nefret eder” şeklinde bir önerme mümkün mü? Acaba Tanrı bir kadına, şeytana, eşeğe, sukabağına ya da çakmaktaşına dönüşmüş müdür? Böyle olsa, bir sukabağı nasıl vaaz verebilirdi, mucizeler gerçekleştirebilirdi ve çarمیha gerilebilirdi? Petrus, İsa'nın bedeni çarمیha asılıyken kutsansaydı, nasıl kutsanacaktı?⁴²⁹ Dahası, o sırada İsa'ya hâlâ insan denebilir miydi? Yeniden doğduktan sonra da yiyip içebilecek miyiz? Bakın şimdiden yememizi içmemizi garanti altına alıyoruz. Ayrıca bunlardan çok daha süzölmüş sayısız *yanıltmacaları*⁴³⁰ da var; amaçlar, kavramlar, bağıntılar, usuller,⁴³¹ mahiyetler,⁴³² özler hakkında bir sürü yanıltmaca; bunları hiç

Doğu ve Batı kiliselerini birbirinden ayıran dönüm noktası olmuştur. Bu sorular için bkz. Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, 3.35. Thomas Aquinas'ın bu soruya verdiği yanıt mealen şöyledir: İsa'nın doğumu ile sıradan insanların doğumu arasında fark vardır. Sıradan insanların doğumu belli bir zaman diliminde gerçekleşirken, yani zamanla sınırlıyken, bütün zamanların Hakimi ve Yaratıcısı olarak İsa doğuşu için kendisi bir zaman seçmiştir, tıpkı kendi annesini ve doğum yerini seçtiği gibi. “Tanrı'dan olan her şeyin belli bir düzeni olduğu için, buradan hareketle İsa en uygun zamanda doğmuştur.”

⁴²⁸ Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, 3. 35. İsa'nın babası sonsuz, annesi zamanla sınırlı olduğu için, doğumunun bir ve aynı doğadan olmadığı açıktır. Buradan hareketle, İsa'nın doğuşu zamana bağlı ve sonsuz olmak üzere iki kez olmuştur.

⁴²⁹ Aziz Petrus, kararsız tabiatına rağmen İsa'nın her zaman sevdiği kişi olmuş ve havarilerin başı olarak görölmüştür. İsa yeniden dirildikten sonra, havarileri içinde ilk ona görünmüştür (*Luca*, 24:34). Ama daha da önemli, taraftarlarını koruması görevini Petrus'a vermiştir.

⁴³⁰ *λεπτολεσχιαί: subtilia nugamenta: incecik ayrıntılar.*

⁴³¹ *Formalitates: Bir zorunluluğa bağlı olarak gerçekleştirilen şekilsel davranışlar, usuller.*

⁴³² *Quidditas: bir şeyin gerçek özü, esası, niteliği.*

kimse çıplak gözle göremez, tabii Lynceus gibi varolmayan şeyleri bile zifiri karanlıkta görebiliyorsa o zaman başka. Bir de *mesellerini*⁴³³ ekleyin buna, yani *genelin düşüncesine tamamen karşıt düsturları*,⁴³⁴ inanın Stoacıların *paradoks* dedikleri kehanetleri bile sıradan, basmakalıp kalır yanlarında.⁴³⁵ Örneğin *bir kez bile olsa pazar günü*⁴³⁶ *bir fakirin ayakkabısını tamir etmeye kalkışması, binlerce insanı boğup öldürmesinden daha büyük bir günahdır; küçücük bile olsa bir kere yalan söylemek, dediklerine bakılırsa, bütün dünyanın son zerresine kadar ufalanıp yok olmasından daha kötüdür.* Bu mini minnacık incelikler skolastik âlimlerin⁴³⁷ kılı kırk yaran incelemeleriyle daha da minikleşir; öyle ki labirentten bile hızla çıkarsınız da *Realistlerin, Nominalistlerin, Thomasçıların, Albertusçıların, Ockhamcıların, Scotusçuların* dolambaçlı yollarından çıkamazsınız; üstelik daha adını saymadığım niceleri var, ben sadece başlıcalarını belirttim.⁴³⁸ Bunların hepsinde öyle büyük bir âlimlik, öyle

433 γνωμας: düstur, özdeyiş, genel kural.

434 παραδοξος: *paradoxa*.

435 Stoacıların paradoksları için bkz. Cicero, *Paradoxa Stoicorum*.

436 Burada, Yahudilerin ve bazı Hıristiyanların ibadetle geçirdikleri şabattan (Lat. *sabbatum*, Yun. *sabbaton*, İbranca: *şabbât*) söz ediliyor. Haftanın yedinci günü olan şabatta, Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratıp yedinci gün dinlendiği anımsatılır. Erasmus bu inanca ince bir alayla yaklaşıyor.

437 Erasmus burada skolastik kelimesini adeta ukalalıkla eş kullanıyor.

438 Realistler, Nominalistlere karşıt olarak tümellerin düşünceden bağımsız olarak varolduklarına inanır. Nominalistler tümellerin bağımsız bir varlıklarının olmadığını, sadece ad olarak varolduklarını ileri sürer; Katolik Kilisesi'nce İncil kadar büyük değeri olan *Summa Theologica* adlı amir yazan Thomas Aquinas'm (y. 1225-1274) takipçileri olan Thomasçular, insan ruhunun ölümsüz olduğunu ileri sürerler; onlara göre, insan bilgisi duyumsal tecrübeye dayanırken, aynı zamanda zihnin derin düşüncelere dalabilen yetisine de bağlıdır. Ayrıca her bir insanda Tanrı'yı sevmeye do-

büyük bir karışıklık söz konusudur ki, düşünüyorum da havariler bu bizim yeni türeyen ilahiyatçı takımımızla bu meseller üzerine tartışmak zorunda kalsalardı, kesinlikle başka bir Kutsal Ruh'tan destek almak zorunda kalacaklardı.⁴³⁹ Paulus inancın ne olduğunu kendi kişiliğiyle sergiledi ve *Inanç ümit ettiğimiz şeylerin özüdür, görülmeyen şeylerin kanıtıdır* şeklinde bir tanım verirken hiç bilgiçlik taslamadı.⁴⁴⁰ Aynı şekilde Corinthuslulara ilk mektubunun 13. bölümünde, merhame-ti⁴⁴¹ bizzat çok iyi anlamış olmasına rağmen bu kavramı ne mantık kurallarına göre böldü ne de bu kurallara göre tanımladı.⁴⁴² Havariler yürekten inanarak Aşai Rabbani ayinini Tanrı'ya adadılar, ama kendilerine ayinin başlangıç ya da bitiş zamanı sorulmuş olsaydı⁴⁴³ ya da

gal bir eğilim vardır. Albertusçular, Thomas Aquinas'ın hocası olarak ünlenen ve XIII. yüzyılın lider düşünürlerinden Albertus Magnus'un (1193-1280) ardıllarıdır. Hıristiyan öğretisinin hem inanç hem de akılla kavranabileceğine inanmışlardır. Ockhamcılar XIV. yüzyıl İngiliz felsefecisi Ockhamlı William'ın (y. 1285-1347 ya da 1349) taraftarlarıdır. Ockhamlı William, *bir problemin en kısa açıklaması, en iyi açıklamasıdır* ilkesini, *Ockham'ın usturası* olarak felsefe tarihine armağan etmiştir. Scotusçular ise, ortaçağın Hıristiyan ilahiyatçılarından John Duns Scotus'un (1266-1308) ardıllarıdır. İsa'nın annesi Meryem'in günahsız olduğunu savunan öğretisiyle tanınmış olan Scotus (*Doctor Subtilis*), Thomas Aquinas'ın öğretilerine eleştirel bir yanıt olan Scotusçuluğu kurmuştur.

⁴³⁹ İsa bile bu mesellerin alundan kalkamazdı.

⁴⁴⁰ *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*: bkz. Paulus, *Epistula ad Hebraeos*, 11.1.

⁴⁴¹ *Caritas*.

⁴⁴² Erasmus, Paulus'un düşüncelerinin ve tanımlarının yalınlığını örnek göstererek, yukarıda sıraladığı okulların ayrıntılarda kaybolan öğretilerinin insanı hakikatin bilgisinden uzaklaştırdığını belirtiyor.

⁴⁴³ *Terminus quo, et terminus ad quem*: Ayinin tam olarak ne zaman başlayıp bittiğine ilişkin soru.

ekmekle şarabın İsa'nın eti ve kanına dönüşmesiyle ilgili bir soru⁴⁴⁴ sorulmuş olsaydı veya aynı beden⁴⁴⁵ nasıl farklı mekanlarda olabilirdiğine, İsa'nın gökteki bedeniyle çarmıhtaki bedeni ve Aşai Rabbani ayinindeki bedeni arasındaki farklılığa ya da İsa'nın dönüşümünü sağlayan duanın farklı bir niceliği olduğundan ve geçici olduğundan, bu dönüşümün zamanın hangi noktasında gerçekleştiğine ilişkin sorular sorulsaydı, bana göre, *Scotusçuların* tartıştığı ve tanımladığı kadar incelelikle yanıt veremezlerdi. Havariler İsa'nın annesini şahsen tanıyorlardı, ama içlerinden hangisi bizim ilahiyatçılarımızın yaptığı gibi Meryem'in Âdem'in günahından⁴⁴⁶ nasıl korunduğunu felsefi olarak kanıtlamaya çalıştı? Petrus anahtarı devraldı⁴⁴⁷ ve bu anahtarı ona değersiz bir insana teslim etmediğini bilen biri⁴⁴⁸ verdi, ama acaba Petrus kendisinin hiçbir bilgisi olmadığı halde bilginin anahtarına nasıl sahip olduğunu anladı mı, anlamadı mı, hiç bilmiyorum; çünkü onun bu konuya ilişkin incelikli akıl yürütmelerine hiçbir yerde rastlamadım. Havariler dünyanın dört bir yanında insanları *Vaftiz ediyorlardı*, ama hiçbir yerde vaftizin *biçimsel, maddi, etkin ve son sebebi* hakkında vaaz vermediler ve vaftizin *geçici ya da kalıcı özellikleri* hakkında kendi aralarında bile hiç konuşmadılar. Havariler de ibadet ederlerdi, ama ruhen ve sadece İncil'in şu cümlesinin izinden giderek: *Tanrı ruhtur*,

444 *Transsubstantiatio*: μετασώωσις: Hıristiyan inancına göre, Son Akşam Yemeğinde ekmeğe ve şarabın özünün İsa'nın bedeni ve kanına dönüşmesi.

445 İsa'nın bedeninin.

446 *Adae macula*: İlk günahın lekesinden; Meryem'in Âdem'in günahından nasıl korunduğunu: bekaretini nasıl koruduğunu.

447 Kilisenin idaresini.

448 Tanrı.

ona ibadet edenler ruhlarıyla ve tüm samimiyetleriyle ibadet etmelidir.⁴⁴⁹ Anlaşılan o ki, o sırada onlara şöyle bir vahiy gelmemiştir: Bir duvara kömürle çiziktirilmiş alelade bir eskize, en azından iki parmağını öne uzatmışsa, saçları hiç kesilmemişse, tepesine bağlı haleden üç ışık varsa, İsa'ya nasıl ibadet ediliyorsa öyle ibadet edilecek.⁴⁵⁰ Otuz altı yılını tam tamına Aristoteles'in ve Scotus'un fiziğine ve fizikötesine harcamadıkça kim bunları algılayabilir? Havariler defalarca *tanrısal lütuf*⁴⁵¹ üzerine dersler vermiştir, ama hiçbir yerde *ihtiyari lütuf*⁴⁵² ile *insanı aziz kılacak lütuf*⁴⁵³ arasındaki farka temas etmemişlerdir. Onlar insanların hayırlı işler yapmaya teşvik etmişlerdir, ama hayrı, *işleyeninin imanından doğan ve hayra vesile olan eylem ve alıcısı kim olursa olsun İsa'dan gelen hayır*⁴⁵⁴ diye ikiye ayırmadılar. Dünyanın dört bir yanına merha-

449 *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare. Evangelium secundum Iohannem, 4.24.*

450 Erasmus Hıristiyanların inancında kendisine saçma görünen yanları sivri diliyle eleştirmektedir.

451 *Ggratia.*

452 *Gratiam gratis datam.*

453 *Gratia gratis data:* İnsanı iyiye yönlendirici tanrısal lütuf; insanın aklını ve istencini övgüye değer işler yapmaya yönelten lütuf; Tanrı'nın ihtiyari armağanı; tanrısal lütfün vaaz edilmesi için ihsan edilmiş, güç ve yetke sağlayan lütuftür. Bu lütuf sayesinde dini yayma ve yargıda bulunma yetkisine sahip olunur. *gratiam gratificantem* (ya da *gratia gratum faciens*): ruhu kutsallaştıracak tanrısal lütuf; sadece ruha ihsan edilen kutsallaştırıcı lütuf; Tanrı'nın gözünde insanı sevilen bir kul haline getiren, azizleştiren lütuftür. Kişisel olduğundan, kulun imanının kuvvetine ve nedametine bağlıdır.

454 *Opus operans et opus operatum:* Bu ayırım, dinsel ayinin meşruluğunun, ayini yöneten rahibin dinsel doğasından bağımsız olduğunu vurgulamak için yapılmıştır. Erasmus bu tür incelikli skolastik terimlerin inançtaki sorunları iyice dallandırıp budaklandığı ve asıl özü kavramayı zor-

meti yaymaya ve körüklemeye çalıştılar, ama onu *Tanrı'nın aşıladığı merhamet* ve *sonradan elde edilen merhamet*⁴⁵⁵ diye ayırmadılar ya da bu merhametin kazara mı oluştuğunu, yoksa insanın özünde mi bulunduğunu, yaratılmış mı yoksa yaratılmamış mı olduğunu açıklamaya çalışmadılar. Günahtan nefret ettiler, ama yemin ederim, bizim günah dediğimiz kavramı tanımladığımız gibi, bilimsel olarak tanımlamaya kalkışmadılar; böyle bir tanım yapmaları için Scotusçuların ruhuyla eğitilmiş olmaları gerekirdi. Kimse beni inandırmaya çalışmasın, aldığı eğitim, cemaatin diğer üyelerinin eğitimi hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlayan Paulus, bu incelikli kanıtları iyice yalayıp yutmuş olsaydı, kendi çağındaki soruları, tartışmaları, şecere araştırmalarını ve kendi deyimiyle *söz savaşlarını*⁴⁵⁶ her defasında kesin bir dille asla yasaklamaya kalkmazdı; üstelik onun zamanının tartışmalı konuları ve düşünce ayrılıkları, şu bizim üstatlarımızın Chrysippus'u⁴⁵⁷ bile aratmayacak safsatalarının yanında kaba ve ilkel kalır. Yine de bizimkiler çok hoşgörülü insanlar olduklarından, Havariler tarafından yazılmış herhangi bir şey kendilerine ciladan yoksun ve pek bir cahil görünse bile öyle hemen karalamazlar, ama kendi beğenileri doğrultusunda şık bir yorum getirmekten de geri durmazlar. Hiç şüphesiz bu tavır kısmen eski olana, kısmen de Havarilerin adına duyulan saygıdan kaynaklanır. Hercules aşkına, Havarilerden böyle yüce ayrıntılı düşünceler beklemek doğrusu haksızlık olurdu, ne de olsa bu konu-

laştırdığını bir kez daha vurgulamaktadır.

⁴⁵⁵ *Infusam caritatem; caritatem ab acquisita*: uğraşlarımız sonucu içimize işlenen şefkat.

⁴⁵⁶ λογομαχίας.

⁴⁵⁷ Chrysippus: İÖ y. 280-206 yılları arasında yaşayan, Stoa mantığının ve dil kuramının gelişmesinde öncülük eden Stoacı düşünür.

larda kendi üstatlarından⁴⁵⁸ tek laf işitmemişlerdi. Ama benzer hatalara Chrysostomus'un, Basilius'un, Hieronymus'un⁴⁵⁹ eserlerinde rastlandıklarında şöyle bir not düşmekte yerden göğe haklılar: *Uygun görülmemiştir*. Havariler de pagan felsefecileri ve yaradılıştan insanların en inatçısı olan Yahudileri yalanladılar, ama sadece kendi yaşantılarını örnek göstererek ya da mantıksal kıyaslamalardan çok mucizelerini sergileyerek; ne de olsa hiçbiri şu Scotus'un *Quodlibet*'lerinin⁴⁶⁰ bir tekini bile anlayacak yetiye sahip değildi. Oysa günümüzde bana bir pagan ya da bir sapkın gösterin ki, bu kadar incenin incesi kurnazlıklarla karşılaştığı anda din yoluna girmesin; tabii bunları algılayamayacak kadar kalın kafalı ya da bunları yuhalayacak kadar terbiyesiz değilse veya bunlarla eşit koşullarda savaşacak kadar benzer tarzda incelikli bir eğitim almamışsa. O zaman zaten bu durum büyücüyü büyücüye

⁴⁵⁸ İsa'dan.

⁴⁵⁹ Chrysostomus (347-407): Rahiplik üzerine yorum çalışmalarıyla tanınan Constantinopolis başpiskoposu. Basilius: Basilius Bessarion (1403-1472): Constantinopolis'in Latin patriği ve ünlü Yunan âlim. Aristoteles ve Xenophon'dan yaptığı çevirilerle XV. yüzyıla damgasını vurmuştur. Hieronymus (y. 347-419/420): Âlimliğiyle kilise babaları arasında özel bir saygınlığı olan ünlü İncil yorumcusu.

⁴⁶⁰ *Scoti Quodlibetum*: Hoşuna giden bir şey, istediğin bir şey, herhangi bir şey anlamına gelen *quod libet* kelimesinin ortaçağ Latincesindeki karşılığı *quodlibetum*, tartışmaya konu olan herhangi bir şey anlamında kullanılır. Geniş anlamıyla, tartışmaya sunulan felsefi veya dini herhangi bir konuya işaret eder. Daha sonraları bu terim, savunulmaya uygun tarzda sorular içeren felsefi ya da dini incelemeler için kullanılagelmiştir. Burada, tümmeller tartışmasının merkezinde yer alan Scotus'un (1266-1308) sorgulamalarını içeren *Quaestiones Quodlibetales* adlı eseri söz konusu ediliyor. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Christopher Schabel (ed.), *Theological Quodlibeta in the Middle Ages: The Fourteenth Century*, Brill's Companions to the Christian Tradition 7, 2007.

kırdırmaya benzer ya da elinde kutsal kılıcı olan bir kişiyi elinde kutsal kılıcı olan bir başkasıyla dövüştürmeye; böyle olunca da manzaranın Penelope'nin örüp örüp söktüğü dokumasından farkı kalmaz.⁴⁶¹ Düşünüyorum da, Hıristiyanlar ne akıllılık etmiş olurlardı, vaktiyle bu kadar budala asker alayıyla bir sonuca varmayan uzun uzadıyla savaşlar yaşayacaklarına, şu böğürdükçe böğüren Scotusçuları, dikbaşlılıkta üstlerine kimseyi tanımayan Ockhamcılarını,⁴⁶² yılmaz yenilmez Albertusçuları, bütün o sofist ordusuyla birlikte Türklerin ve Arapların üstüne salsalardı, bence bütün savaşlardan çok daha güzel bir savaş çıkarırlar ve hiç görülmemiş bir zafer kazanırlardı. Çünkü onların hünerleri karşısında galeyana gelmeyecek kadar soğukkanlı biri olabilir mi? Üvendireleriyle dürtülünce hareketlenmeyecek kadar ebleh biri olabilir mi? Bu tür tuzaklarla gözleri bulanmayacak kadar keskin görüşlü bir kimse olabilir mi? Sakın bunları sırf şaka olsun diye söylüyorum zannetmeyin. Belki haksız da sayılmazsınız, çünkü ilahiyatçıların kendi aralarında çok iyi eğitim almışları da var ve İlahiyatla ilgili bu tür ayrıntıların saçma sapanlığına tanık olduklarında kusacak gibi oluyorlar. Ayrıca içlerinde öyleleri var ki, kutsal ve tapınılacak konuların dile dökülüp böyle uluorta konuşulmasını, Paganların zındıkça kanıtlarıyla tartışılmasını, böyle küstahça tanımlamalar getirilmesini ve yü-

⁴⁶¹ Odysseus'un sadakatiyle ünlenen karısı. Penelope, Troia Savaşı'na katılmak üzere yurdundan ayrılan ve yirmi yıl süreyle kendisinden uzak kalan kocasını beklerken, bir yandan da kendisiyle evlenip Ithaca tahtını ele geçirmek isteyen talipleriyle baş etmeye çalışır. Onları başından savmak için bir plan yapar ve elindeki dokuması bitince içlerinden biriyle evleneceğine söz verir. Ama sabah dokuduğunu akşam sökerek vakit kazanır.

⁴⁶² Guilelmus Ockhamus (Ockhamlı William, y. 1285-1347): Ortaçağın son ünlü filozoflarından. Sapkın düşünceleriyle kiliseyle her zaman çatışkılar yaşamıştır.

ce tanrısal bilginin böylesine soğuk, hatta daha çok yavan ve rezil kelimelerle veya düşüncelerle kirletilmesini bir çeşit dinsel saygısızlık olarak değerlendiriyor ve çok büyük bir günah olduğunu söylüyorlar. Ama bu arada diğerleri öyle fütursuzca böbürleniyorlar ve kendilerini alkışlıyorlar ki, bu tatlı maskaralıklarla gece gündüz öyle meşguller ki, azıcık vakit bulup da bir kez olsun şöyle baştan sona ne Incil'i okuyabiliyorlar ne de Paulus'un mektuplarını. Okullarında böyle budalalıklarla zaman öldürürken, Şairlerin eserlerinde⁴⁶³ okuduğumuz şu Atlas'ın göğü omuzlarına almasına benzer şekilde, bütün kilisenin kendi mantıksal çıkarımlarının mihverine dayandığına, yoksa çöküp gideceğine inanıyorlar. Hele bir de kutsal metinleri sanki balmumundan tabletlermiş gibi keyiflerince bozup şekil verirken, inanamazsınız, ne kadar mutlu oluyorlar; birkaç skolastik düşünürün imzasını taşıyan yargılarının gerek Solon'un yasalarından bile önemli sayılması gerektiğini

⁴⁶³ Yunan şairlerin.

söylerken, gerekse papalık kararlarından bile üstün tutulmasını talep ederken, ya da dünyanın bir numaralı sansürcüleri kesilip kendilerinin apaçık ya da üstü kapalı çıkarımlarıyla tam tamına örtüşmeyen bir düşünce olursa anında tekzip isterken, tekzip verilmediğinde de şöyle kehanetlerde bulunurken: *Bu önerme bir rezalet; şu pek saygısızca; o dalaleet kokuyor; bu ise kulağa pek iyi gelmiyor.* Öyle ki, bu Diplomalı adamların lütfuna nail olmamışsanız, ne vaftiz, ne İncil, ne Paulus ve Petrus, ne Aziz Hieronymus ya da Augustus, hatta ne de *Aristotelesçilerin şahı*⁴⁶⁴ Thomas sizi Hıristiyan yapabilir; yargıları işte bu kadar inceliklidir. Öyle ya, o bilge öğretmenlerinden öğrenmedikçe, *oturak, iğrenç kokuyorsun ve oturak iğrenç kokuyor* ya da aynı şekilde *tencereler kaymıyor ve tencereyi kaynattıyor*⁴⁶⁵ türündeki iki ifadenin de doğru olduğunu söyleyen birinin Hıristiyan olamayacağını kim tahmin etmez ki? Bunların eserleri koca koca mühürlerle yayımlanmamış olsaydı, Tanrı'nın tek kulu böyle şeyler okumayacağına göre, kiliseyi bu yanlışların yarattığı zifiri karanlıktan kim kurtaracaktı?⁴⁶⁶ Ama onlar bunları yaparken çok mutlu değiller mi? Cehennemle ilgili her şeyi, sanki o Ülkede birkaç yıl yaşamışlar gibi, en küçük ayrıntısına kadar anlatırken de mutlu değiller mi? Aslında onlar keyiflerine göre yeni evrenler icat ederken de, hatta şu göz alabildiğine geniş ve muhteşem güzellikteki evreni, hani kutlu ruhların rahatça yürüyüş yapabileceği, şölen sofraları kurabileceği, üstüne üstlük top bile oynayabileceği evreni bun-

⁴⁶⁴ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΩΤΑΤΟΣ.

⁴⁶⁵ Bu ifadeler okullarda Latince dilbilgisiyle ilgili yapılan alıştırma örnekleridir.

⁴⁶⁶ Oxford gibi büyük üniversitelerde kılı kırk yarararak yapılan Latince dilbilgi alıştırmalarından ve bu konuda yayımlanmış eserlerden dem vuruluyor.

lara eklemeyi unutmazken de çok mutlular.⁴⁶⁷ Bu adamların kafaları bu ve bunun gibi binlerce züppelikle öylesine şişti, öylesine genişledi ki, sanırım, Iuppiter'in beyni bile Pallas'⁴⁶⁸ doğurmak üzere Vulcanus'tan baltasını isterken bu kadar ağırlaşmamıştı. Bu yüzden halka açık konuşmalarını yaparken kafalarını titiz şekilde şu sargılarla sarıp sarmaladıklarını görürseniz sakın şaşırmayın, başka türlü olsaydı beyinleri dışarı fırlayabilirdi. Ben bunların özellikle kaba ve baştan sav-

⁴⁶⁷ Erasmus'un alaylı sözlerine hedef olan satırların sahibi Vergilius'tur. *Aeneis* adlı yapıtının 6. kitabında, kutlu ruhların rahat bir öte yaşam geçirdikleri Elysium bahçelerine ilişkin ayrıntılı bilgiler bulunur.

⁴⁶⁸ Atina'nın koruyucu tanrıçası Athena (aynı zamanda el sanatlarının, savaşın, bilgeliğin ve kentlerin koruyucu tanrıçası) babası Iuppiter'in kafasından doğmuştur. Vulcanus bu doğumda ebelik görevini yerine getirmiş ve Iuppiter'in kafatasını baltasıyla ikiye ayırarak Athena'nın çıkmasına yardımcı olmuştur.

ma konuşmalar yaptıklarında kendilerini ilahiyatçı sanmalarına hep kahkahalarla gülmüşümdür, o sırada öyle kekeleyerek konuşurlar ki, karşısındaki de kekeme değilse asla anlayamaz; sonra bir de bu konuşmayı sıradan halkın erişemeyeceği bir *zirve*⁴⁶⁹ olarak nitelerler. Gramercilerin kurallarına uymaya zorlanırlarsa, bunun kutsal metinlerin onuruna yakışmayacağını söyleyerek reddederler. Sadece kendilerinin hatalı konuşma yapma hakkına sahip olması gerçekten ilahiyatçıların üstün bir ayrıcalığı gibi görünebilir, ama bu ayrıcalığı aslında bütün amelelerle paylaşmaktadırlar. Son olarak, bunlar ne zaman *bizim efendimiz*⁴⁷⁰ diye saygın şekilde selamlansalar, kendilerinin Tanrı'ya en yakın insanlar olduklarını sanırlar; çünkü bunlara göre bu hitabın altındaki anlam, Yahudilerin *dört harflerindeki*⁴⁷¹ anlamla eştir. Bu yüzden, BİZİM EFENDİMİZ hitabını büyük harflerle yazmanın caiz olmadığını söylerler. Biri çıkıp bu kelimelerin yerini değiştirecek olsa, örneğin *efendimiz bizim*⁴⁷² diyecek olsa, tek vuruşta ilahiyatçı unvanının bütün yüceliğini yerle bir etmiş olur.

İlahiyatçıların mutluluğuna en çok yaklaşanlar, halk arasında *Sofu* ve *Keşiş* olarak tanınan kişilerdir; bunlara verilen bu iki ad da aslında

⁴⁶⁹ *Acumen*: Burada çok üst ve nitelikli bir konuşma olarak kullanılmaktadır.

⁴⁷⁰ *MAGISTER NOSTER*: Erasmus ilahiyatçıları suçlayarak Latincedeki yanlış kullanımlara göz yummalarının, gerçek dinin çökmesi anlamına geldiğini vurguluyor. Bu hitap Alman hümanist şair Ulrich von Hutten'in (1488-1523) skolastik düşünürlere alaycı bir üslupla seslenişinden kaynaklanmıştır.

⁴⁷¹ τετραγράμματον: YHWH: Yahudiler için Tanrı'nın adı (YHWH = yad, hay, vav, hay). Yahudiler Tanrı'nın (Jehovah, Yahweh: Ne isem oyum, Bir Olanım) adının telaffuz edilmesinin günah olduğunu düşündüklerinden, O'nu bu dört sessiz harfle (*tetragrammaton*) anardı.

⁴⁷² *Noster magister*.

çok yanlıştır, çünkü bunların çoğu dinden fersah fersah uzakta olan adamlardır ve başınızı ne tarafa çevirseniz karşınızda bitiverirler. Ben çeşitli şekillerde yardımlarına koşmamış olsaydım, sanırım bunlardan daha zavallısı olmayacaktı. Çünkü bu tür insanların hepsinden öyle iğrenilir ki, rastgele karşılaş-

manız bile uğursuzluk işareti sayılır; buna rağmen kendi kendilerinden öyle büyük gurur duyarlar ki. Her şeyden önce gerçek dindarlığın kara cahillik olduğuna inandıklarından, okumaları yoktur. Sonra, kiliselerde eşekler gibi anırarak tek kelimesini bile anlamadıkları mezmurları ezbere geçerken tanrıların kulaklarına ilaç gibi geldiklerini sanırlar. İçlerinde bazıları vardır ki, sefaletleriyle, yoksulluklarıyla kurum kurum kurulurlar,⁴⁷³ ama bu arada kapı eşiklerinde böğüre böğüre ekmek dilenirler, diğer bütün dilencelerin kazancıyla oynayıp her hana, her taşıta, her gemiye musallat olurlar. Yine de şirin dostlarımızımız gibi geçinip bütün bu iğrençlikleriyle, cahillikleriyle, hödük-lükleriyle ve utanmazlıklarıyla bize havarilerin yaşam tarzını sunduklarını iddia ederler. Ama ne iş yapıyorlarsa belli bir reçete dahilinde yapmaları kadar da gülüncü olamaz, sanki matematiksel işlemler yapıyorlarmış gibi, birini aksatsalar affedilmez bir günaha girecekler. Ayakkabılarına kaç düğüm atacaklar, ne renk kuşak takacaklar, farklı tarzda kaç elbise giyecekler, bunlar ne tür kumaştan dikilecek, bir kuşak kaç kıl genişlikte olacak, ne biçimde olacak, kukuletaları kaç çuval

⁴⁷³ Keşişlerin tevazu ve yoksulluğu kutsamalarındaki aşırılık yeriliyor.

genişliğinde olacak, saçlarının uzunluğu kaç parmak kalınlığında olacak, kaç saat uyuyacaklar. Ama gözettikleri bu eşitliğin, bunca farklı beden ve bunca farklı ruh hali göz önünde tutulduğunda, sadece eşitsizlik olacağını kim anlamaz? Yine de budalalıklarından, kendilerini başka insanlardan üstün görmeye kalmayıp bir de birbirlerinin rütbesini küçümsemeye kalkarlar; havariilere özgü hoşgörüyü kendilerine meslek edinmiş oldukları halde, farklı kuşakla bağlanmış ya da rengi azıcık daha koyu olan bir cüppe yüzünden birbirlerine girip görülmeye değer trajediler sahnelerler. Bunlardan bazıları var ki, örf ve âdetlerine aşırı derecede bağlıdır, üstlerine sadece Cilicia keçisinin kılından dokunmuş sert giysiler, içlerine ise Miletus yününden giysiler giyerler; bazıları da tam tersine üstlerine ketenden, içlerine yünden giysiler geçirirler.⁴⁷⁴ Ayrıca bazıları da vardır ki, öldürücü bir zehirmiş gibi paraya dokunmaktan çekinirler, ama söz konusu şaraba ve kadına dokunmak olunca hiçbir ölçü tanımazlar. Kısacası her biri yaşama biçimini aykırı kılmak için elinden geleni ardına koymaz. Dertleri İsa'ya benzemek değil, birbirlerine benzememektir.⁴⁷⁵ Mutluluklarının büyük bir kısmı aldıkları adlardan kaynaklanır. Kimileri kendilerine *Fu-nigeri* denmesinden hoşlanır, bunlar kendi aralarında *Colettacılar*, *Minores*, *Minimi*, *Bullistes* olarak ayrılır. Kimileri *Benedictusçular* olarak ta-

⁴⁷⁴ Cilicia (Kilikia) keçilerinin uzun kılından dokunan giysiler (*cilicium*) çok serttir. Bu tür sert ve rahatsız bir giysi giymek acı çekildiğinin ve böylelikle günahların kefaretinin ödendiğinin belirtisi olarak görülür. Bu tür elbise tövbe elbisesidir. Miletus (Milet) yünü ise yumuşacık ve çok kalitelidir.

⁴⁷⁵ Katolik Kilisesi'nde sayısız dinsel örgüt söz konusudur. Bunların her birinin kendine özgü yaşam biçimleri ve kuralları vardır. Ölçütleri, kurucularının yaşayış ve düşünce biçimidir. Erasmus bu tür dinsel örgütlerin yaşam biçimlerini ve kılı kırk yaran uygulamalarını eleştirmektedir.

nınmaktan hoşlanır, kimileri ise *Bernardusçular*; bunlar da *Brigidenses*, *Augustinusçular*, *Guilhelmites*, *Iacobusçular* olarak ayrılırlar; sanki hepsine sadece *Hıristiyan* demek yetmiyormuş gibi.⁴⁷⁶ Bu toplulukların çoğu züppece hazırladıkları dinsel törenlerden, efsanevi örf ve âdetlerden öyle bir kurtuluş beklerler ki, bu büyük erdemlerinin ödülü ola-

⁴⁷⁶ Erasmus'un sözünü ettiği tarikatların kurucuları kısaca şunlardır: Assisili Aziz Francesco tarafından 1209 yılında kurulan ve yoksulluğun erdem olarak görüldüğü Fransisken tarikatı (Lat. Franciscanus). Bu tarikatın keşişleri kendi içlerinde çeşitli kollara ayrılmıştır. Collettaçılar, Azize Colette (Coletta) (1381-1447) tarafından kurulan dinsel bir örgüttür. Benedictusçular, Nursialı Aziz Benedictus'un (y. 480-543) kurduğu tarikatıdır. Bernardinusçular, Clairvauxlu Bernardinus'un (1090-1153) kurduğu tarikatıdır ve mucizevi tedavileri, ahşılmadık hitabetiyle ünlenmiştir. Brigidenses (Brigittines) İsveçli ünlü Azize Birgitta'nın (1303-1375) 1346 yılında kurduğu manastır okuludur. Augustinusçular Hippolu ünlü ilahiyatçı ve filozof Augustinus'un ardıllarıdır. Guilhelmites (Williamites) ise, 1157 yılında ölen Maleval doğumlu Aziz William'in ölümünden kısa bir süre önce kurduğu ve *Hippolu Augustinus'un Münzevileri* olarak bilinen dinsel topluluğun bir koludur. Iacobusçular da, Aziz Iacobus'un kurduğu ve Dominiken tarikatına bağlı dinsel bir örgüttür.

rak neredeyse cennetin bile ancak yeteceğini düşünürler. Ama zamanı geldiğinde, İsa'nın, bütün bu yaptıklarını aşağılayacağını ve kendi yarasasını, yani şefkatini devreye sokacağını hiç düşünmezler.⁴⁷⁷ O gün geldiğinde kimi çıkıp balığın her çeşidiyle doldurduğu işkembesini gösterecektir ona, kimi yüz çuval dolusu mezmuru dökecektir önüne; kimi tuttuğu sayısız orucunu hesaplayacak ve yemediklerini bir tek öğünde yiyerek midelerini nasıl çatlayacak hale getirdiğini anlatacaktır; kimi yedi yük gemisinin bile taşıyamayacağı ağırlıktaki bir yığın kilise törenini sergileyecektir, kimi eline bir çift eldiven geçirmeden altmış yıldır tek bir meteliğe dokunmadığı için böbürlenecektir, kimi bir kalıp kirle meşinleşmiş kukuletasını takacaktır kafasına, öyle ki bir denizci bile yaklaşmak istemeyecektir yanına. On bir yıldan fazla kefarete ödeyerek bir sünger gibi hep aynı yere yapışık yaşadığını anlatacaktır bir başkası, diğeri aralıksız ilahi söylemekten kısılan sesini gösterecektir; bir başkası inzivada yaşamaktan uyuşup kasıldığını, diğeri konuşmama kuralı yüzünden dilinin felce uğradığını söyleyecektir. Ama bunlara karşın İsa onların bu sonu gelmez böbürlenmelerine son verip *nereden çıktı bu Yahudi halkı* demeyecek mi? *Ben bir tek kendi yasamı*⁴⁷⁸ *bilirim, ama Tanrı'nın tek kulunun çıkıp bundan bahsettiğini duyma-*

⁴⁷⁷ Burada *şefkat* sözcüğüyle karşılanan *caritas* (metinde kimi zaman *merhamet* olarak çevirmeyi tercih ettik) Hıristiyanlık terimbiliminde en geniş anlamıyla Tanrı'ya duyulan ve Tanrı'dan dolayı (Tanrı aşkına) insana duyulan *sevgi* anlamına gelir. Bu erdem bir güçtür ve Tanrı'nın insanlığa bir lütfudur. Erasmus her zamanki alaycı üslubuyla, birbirlerine karşı bu kadar acımasız ve kıskanç davranan keşişlerin günü gelince İsa'nın yarasasını, yani şefkat duygusunu tadınca mecburen birbirlerini seveceğini söylüyor. Burada kıyamet gününden ve kıyamet gününde hesap vermekten söz edilmektedir.

⁴⁷⁸ Tanrı buyruğu.

dım. Vaktiyle mesellerimde açık açık ve lafı hiç dolandırmadan Baba'nın mirasını⁴⁷⁹ sadece şefkat⁴⁸⁰ kurallarını yerine getirenlere vaat ettim, ama ne kukuletalara, ne tuhaf dualara, ne oruçlara böyle vaatte bulundum. Yaptıklarını bağıra bağıra söyleyen bu adamları tanımıyorum; benden daha aziz görünmeye çalışan şu adamlar da isterlerse gitsinler Abraxascıların⁴⁸¹ cennetinde otursunlar ya da ıvır zıvır âdetlerini benim buyruklarına tercih edenlere yeni bir cennet inşa etmelerini buyursunlar. Düşünebiliyor musunuz, bunlar bu sözleri işitince ve gemicilerle arabacıların bile kendilerine tercih edildiğini görünce, nasıl bir yüz ifadeyle birbirlerine bakacaklardır? Ama şimdilik kendi umut dünyalarında mutlu mesut yaşayıp gidiyorlar, benden gelecek hayırdan da yoksun değiller. Kendilerini Toplumdan tümüyle soyutladıkları halde hiç kimse cüret edip onları küçümsemeye kalkmıyor, özellikle de dilenci keşişleri,⁴⁸² çünkü onlar herkesin bütün sırlarını biliyorlar, buna günah çıkarma diyorlar. Bu keşişler insanların sırlarını açık etmenin günah olduğunu çok iyi bilir, tabii içmedikçe ve baştan çıkarıcı masallara kapılıp da zevklenmedikçe; sadece ipuçları vererek olayı anlatırlar, bu arada kesinlikle ad vermezler. Ama biri çıkıp da bu eşek arılarının kovanına çomak soktu mu, vaazlarında hemen intikamlarını alırlar, kinayeli sözlerle düşmanını hedef göstererek öyle açık ederler ki,

479 Yani krallığını.

480 Tanrı ve insan sevgisi.

481 Gnostik (Gnōsticus) bir topluluk; 365 gezegen (cennet) olduğuna inanırlar. *Abraxas*, Mısırlı Gnostik Basilides'ten uyarlanan bir isimdir. Yunanca Α, Β, Ρ, Α, Ε, Α, Σ harflerinden oluşur. Bu harfler 365 sayısına denk düşer. Basilides'in sisteminde bu sayı, var olduğuna inanılan 365 gezegenin yöneticisi yüce Tanrı'ya işaret etmektedir.

482 Mendicantes (Dilenciler): Belli bir manastıra bağlı olmadan yaşayan, dilenerek ya da hayırseverlerin bağışlarıyla geçinen keşişler.

kimden söz edildiğini anlamayan kimse kalmaz; tabii hiçbir şeyden çakmayan bir kişi varsa o başka. Ağızlarına bir lokma hamur atmazsanız da havlamalarını kesmezler.⁴⁸³ Haydi söyleyin bana, onlardan başka bir soytarıyı ya da şarlatanı seyretmeyi tercih eder misiniz; vaazlarında onlardan daha gülüncünü bulabilir misiniz? Dahası, hatiplerin konuşma sanatı hakkında belirledikleri kuralları bunlar kadar eğlenceli taklit eden başka birine rastlayabilir misiniz? Ah ölümsüz Tanrım, ne jestler yaparlar, seslerini nasıl da güzel değiştirirler, bazen nasıl da tekdüze bir konuşma tuttururlar, bazen nasıl da hararetle bir konuşmaya kaptırırlar kendilerini, nasıl da aniden yüzlerinin ifadesini değiştiriverirler, çılgınlıklarıyla her şeyi birbirine nasıl da karıştırıverirler! Bu hitabet tarzını, adeta gizemli bir şeymiş gibi, özel olarak Biradercikten Biraderciğe geçirirler; tabii bunu benim bilmem caiz değil, ama yine de cüret edip onların hitabet tarzı hakkında tahmin yürüteceğim. Önce bir yakarıyla işe başlarlar, şairlerden kotardıkları bir tarzdır bu. Sonra şefkat konusunda vaaz vereceklerse, Mısır'daki Nil Nehri'nden bir giriş yaparlar ya da çarımın gizemini anlatacaklarsa neşe içinde Babil'in tanrısı Bel'in ejderiyle söze başlarlar;⁴⁸⁴ oruçtan söz edeceklerse, Burçlar Kuşağının on iki yıldızından söze girerler ya da inanç konusunda konuşacaklarsa, önden uzun uzadıya dairenin kareleştirilmesi⁴⁸⁵ üzerine vaaz verirler. Ben şahsen içlerinden son derece deli biri-

⁴⁸³ Burada öte dünyanın bekçisi üç başlı köpek Cerberus'u kandırmak için, Vergilius'un kahramanı Aeneas'ın köpeğin önüne bir çörek atışı anmsatılıyor. Bkz. Vergilius, *Aeneis*, 6.419.

⁴⁸⁴ Babil'in yüce tanrısı Bel için kutsal olan ejder. Burada İncil'de yer alan Daniel'in Kitabı'nın 14. bölümünden söz edilmektedir. Bu bölümün adı *Bel ve Ejder* olarak bilinir ve İÖ y. 1. yüzyılda yazılmıştır. Putperest bir tehdite karşı Yahudilere taşlama niteliğinde bir yanıtır.

⁴⁸⁵ İÖ V. yüzyılda, Yunanların matematik alanındaki buluşlarının bir sonucu

nin, affedersiniz bir *âlim* demek istiyordum, konuşmasını dinlemiştim; kalabalık bir dinleyici topluluğuna Kutsal Üçlü'nün gizemini açıklıyordu. Kendi ilminin sıradan olmadığını göstermek ve ilahiyatçıların kulaklarının pasını silmek için yepyeni bir üslupla konuşmasına başladı; alfabeden, hecelerden ve cümleden girip isimlerle fiillerin uyumundan, sıfatların ve cins adların isimlerle uyumundan çıktı. Dinleyicilerin çoğu şaşkınlık içindeydi, bazıları birbirinin kulağına eğilip Horatius'un şu sözünü fısıldadı: *Bu kokuşmuşluk da neyin nesi?*⁴⁸⁶ Sonunda adamımız konuşmasını Kutsal Üçlü sembolünün gramerin temellerinde açıkça ifade edildiğini iddia ederek sonlandırdı, hakikaten hiçbir matematikçi kuma bu kadar açık ve seçik bir şekil çizemezdi.⁴⁸⁷ Bu *eşsiz ilahiyatçımız*⁴⁸⁸ bu konuşması üzerinde tam sekiz ay öyle ter dökmüştü ki, o gün bir köstebekten bile daha kördü,⁴⁸⁹ hiç şüphesiz keskin görüşünü son damlasına kadar zekasının en sivri ucunu bilemek için harcamıştı. Ama körlüğü onu hiç rahatsız etmiyordu, hatta ona göre satın aldığı şöhret yanında körlüğün lafı mı olurdu. Bizlerden birinin de konuşmasına şahit oldum, seksenlik bir adamdır bu, öyle bir ilahiyatçıdır ki sanırsın Scotus içinde yeniden can bulmuş. ISA⁴⁹⁰ adının anlamındaki sırrı açıklamak üzere olağanüstü bir maharet sergileyip, bu adla ilgili söylenebilecek ne varsa harflerinin içinde gizli olduğunu kanıtladı. Bu adm sadece üç çekim halinin bulunduğu-

olarak dairenin kareleştirilmesi, bir açının üçe bölünmesi, küpün katlanması vs gibi problemler ortaya çıkmıştır.

486 Horatius, *Saturae*, 2.7.21.

487 Tam anlamıyla içi boş bir konuşma yapıldığı ima edilmektedir.

488 θεολογματος.

489 Bu deyim için bkz. Ovidius, *Metamorphoses*, 6.152 vd.

490 IESU.

nu, bunun da Tanrısal Üçleme'nin apaçık bir belirtisi olduğunu söyledi. Adın ilk çekim hali olan İesus'un *s* ile, ikinci çekim hali olan İesum'un *m* ile, üçüncü çekim hali olan İesu'nun da *u* ile bittiğini ve işte tam bu noktada da *ifade edilemez*⁴⁹¹ bir sırrın var olduğunu ifade etti. Çünkü bu üç harf O'nun her şeyin başlangıcında, ortasında, sonunda yer aldığına işaret ediyordu. Hatta matematiksel anlamda düşünülürse, çok daha derin bir sır saklıyordu bu harfler. Bu kez ortadaki *s* harfini de bir duraklama işaretiyle ayırarak İesus adını iki eşit parçaya böldü. Sonra bu harfin İbrancada *ש* harfi⁴⁹² olduğunu ve İbranilerin bu harfi *Syn* olarak okuduğunu gösterdi. Anımsadığına göre *syn*, İskoçların dilinde *peccatum*⁴⁹³ sözcüğünün okunuşuna benziyordu. Buradan hareketle İesus adının *günahları dünyadan kaldıran* anlamına geldiğinin çok açık olduğunu ifade etti. Bu yeni tarz hitabet başlangıcı⁴⁹⁴ herkesin ağzını açık bıraktı, afallattı, özellikle orada bulunan az sayıdaki ilahiyatçıyı; öyle ki, vaktiyle Niobe'nin uğradığı akıbete bu kez onlar uğradı.⁴⁹⁵ Az kalsın ben de Canidia ve Sagana'nın gece ayinlerini seyretme gafletinde bulunan incir ağacı Priapus'un durumuna düşecektim.⁴⁹⁶ Haksız da sayılmazdım, çünkü böyle bir *önsöz*⁴⁹⁷ hiç Yunan

491 αῤῥητοῦ.

492 İbrani alfabesinde 21. harf.

493 Latince, günah.

494 *Exordium*.

495 Niobe, altı kız ve altı erkek evlat doğurduğu için Apollo ve Diana'nın annesi Leto'ya böbürlenince, tanrısal bir cezaya uğramış ve erkek çocukları Apollo, kız çocukları da Diana tarafından öldürülmüş, kendisi de taşa dönüştürülmüştür.

496 Horatius, *Saturae*, 1.8: Canidia ve Sagana adlı cadıların geceleyin yaptıkları büyü ayinine tanık olan Priapus'un incir ağacı şeklindeki heykeli kordandan ikiye yarılmıştı.

Demosthenes'in veya Latin Cicero'nun aklına gelmiş miydi acaba? Bu ikisi için konuşma konusunun içeriğinden farklı bir önsöz,⁴⁹⁸ bir kudurur; doğadan başka öğretmeni olmayan bir domuz çobanı bile böyle bir önsöz yaratamazdı herhalde. Ama bu bizim âlimlerimiz, kendi dillerinden söylersek bu *praeambulus*'un, yani önsözün ana konunun içeriğiyle hiçbir bağlantısı olmamasının mükemmel bir retorik olacağını düşünürler, öyle ki dinleyici hayran kalacak ve kendi kendine *acaba şimdi böyle nereye varacak*⁴⁹⁹ diye mırıldanacak. Sonra üçüncü aşamada, konuşmanın açıklama kısmına⁵⁰⁰ girerlerken, İncil'den seçilen bir pasajı alelusul ve sanki o sırada akıllarına gelmiş gibi yorumlamaya çalışırlar, üzerinde durulması gereken asıl konu o olduğu halde. Dördüncü aşamada ise, sanki bir tiyatro oyununda karakter de-

497 εφοδον: önsöz.

498 *Prooemium*.

499 Bu ifade için bkz. Vergilius, *Bucolica*, 3.19.

500 *Narratio*.

gişikliği yapıyormuşçasına aceleyle tanrısallıkla ilgili bir soru ortaya atarlar, çok kez *ne bu dünyayla ne de cennetle alakası vardır*⁵⁰¹ böyle bir sorunun, bunun konuşma sanatının bir özelliği olduğunu düşünürler bir de. İşte tam bu noktada tanrıbilimsel bir küstahlık sergileyerek *Değerli Âlimler, Usta Âlimler, Ustanın Ustası Âlimler, Melek Âlimler, Kutsal Âlimler, Karşı Çıkmaz Âlimler* gibi⁵⁰² büyük büyük adlarla dinleyicilerin kulaklarının ırzına geçerler. Ardından büyük tasımlar, küçük tasımlar, vargılar, önerme sonuçları, soğuk mu soğuk varsayımlar, derken ne kadar skolastik zırva varsa cahil halka boca eder, caka satarlar. Geriye artık büyük ustalıklarını sergileyecekleri beşinci aşama kalır. Burada *Tarihin Aynası*'ndan ya da *Romalıların Yaptıkları İşler*'den çıkarıldıkları, bana hep ahmakça ve tatsız tutsuz gelen masalları ortaya sererler⁵⁰³ ve kinayeyle, ahlaksal dersler vererek ve mistik yorumlar⁵⁰⁴

⁵⁰¹ ουτε γης, ουτε ουρανου ἀπτομενην: *Neque terram, neque caelum attingentem.*

⁵⁰² Alanlarında ünlenen kimi skolastikler saygı ve ululama belirten lakaplar alırlardı. Örneğin Thomas Aquinas, *Doctor Angelicus*; Scotus, *Doctor Subtilis* vs olarak anılırdı. *Karşı Çıkmaz Âlim (Irrefragabilis Doctor)* lakabına sadece Fransisken tarikatından, İngiliz ilahiyatçı ve filozof Alexander Hales layık görülmüştür.

⁵⁰³ *Speculum Majus* (Büyük Ayna) olarak da bilinen *Speculum Historiale* (Tarihin Aynası) ve Dominiken rahiplerinden olan Fransız Vincentius Bellovacensis'e ait olan (y. 1190-1264?) eser, seksen kitaptan oluşan ve Yaratılıştan, IX. Louis'e kadar bütün insanlık tarihini içeren bir özlü bilgiler kitabıdır. Bu eser XVIII. yüzyıla kadar Batının âlimlerini ve şairlerini etkileyen ve içeriğinden birçok *exemplum*'un çıkarıldığı bir çalışma olmuştur. *Gesta Romanorum* ise, XIV. yüzyıl İngiltere'sinde derlenen Latince anekdot ve masallardır. Zamanında çok tanınan bu eser, Geoffrey Chaucer ve William Shakespeare gibi üstatların eserlerine kaynak bilgiler sağlamıştır. Klasik dönem efsanelerinden ve tarihinden, değişik Asya ve Avrupa kaynaklarından derlenen hikâyelerin çoğu büyücüler, canavarlar, yaşlı ka-

katarak anlatırlar. İşte bu şekilde kendilerine özgü bir Chimaera⁵⁰⁵ yaratmış olurlar, böyle bir canavarı Horatius bile *insan başına*, vs diye yazarken asla kafasında canlandıramazdı.⁵⁰⁶ Ama her nasılsa bir konuşmaya başlarken ağırbaşlı ve patırtıya mahal vermeyecek bir tonlama yapılması gerektiğini birilerinden işitmişler. Bu yüzden konuşmalarına öyle bir başlangıç yaparlar ki, kendileri bile

le seslerini zor işitir, sanki hiç kimsenin anlamasına yönelik bir şey söylemeyeceklermiş gibi. Bundan başka yine nereden işitmişlerse, din-

dinlar, tehlikeli durumlardan kaçışlar üzerinedir ve ahlaksal dersler çıkarmaya yöneliktir. Eserin didaktik yapısı o dönemde vaizlerin elkitabı olmasını sağlamıştır.

⁵⁰⁴ *Allegorice, tropologice, et anagogice: allēgoria*: Düşünüleni dolaylı ya da üstü örtük şekilde anlatma. *Tropologia*: Bir çeşit İncil yorumlama biçimi. Kutsal kitaplardaki mecaz sözleri ahlak dersi çıkaracak şekilde yorumlama. *Anagoge*: Bir kelimeyi, metni ya da metinden bir bölümü özellikle cennet ve öte dünyayla ilgili imaları ön plana çıkararak yorumlama.

⁵⁰⁵ Chimaera: Yunan mitolojisinde aslan başlı, yılan kuyruklu, keçi gövdeli, ateşler soluyan canavar. Ruhtaki değişken tutkuları simgeler. Bellorophon, bilgelik tanrıçası Athena'nın yardımıyla, kanatlı at Pegasus'a binip bu canavarı yakalamış ve öldürmüştür. Burada söz konusu konuşmanın tam bir hilkat garibesine dönüştüğünden söz edilmektedir.

⁵⁰⁶ Horatius'un *Ars Poetica* adlı eserinin girişinde, "*Humano capiti cervicem pictor equinam ... risum teneatis..* (bir ressam insan başına at boynu eklemek isterse, ... gülmenize yardım eder mi?)" diye yazar. Erasmus, Horatius'un şiirinde tasarımı yaptığı insan başlı, at boyunlu tuhaf yaratığın bile, söz konusu konuşmanın aldığı şekil yanında çok yalın bir eskiz olarak kaldığını belirtiyor.

leyicileri heyecanlandırmak için nidalar kullanmak gerektiğini düşünürler. Bu yüzden alçak sesle konuşurken yerli yersiz birden çılgnlar gibi bağırarak seslerini yükseltirler. Nerede bağıracaklarını o kadar bilemezler ki, adamların tam çöplemelik⁵⁰⁷ olduğuna yemin edersiniz. Bundan başka, konuşmaları sürerken havayı ısıtmak gerektiğini yine bir yerlerden işittiklerinden, konuşmanın başlangıcını tek tek bölümlere ayırıp ana hatlarını tek tek belirlerler, mesele gayet önemsizken aniden şaşılacak derecede ateşli bir konuşmaya başlarlar ve öyle aniden bitiriverirler ki, o an soluklarının kesiliverdiğini sanırsın. Bir de hatiplerin nükteye önem verdiklerini işitmişler, bu yüzden konuşmalarının orasına burasına nükteler serpiştirmeye çabalarlar; *ah tatlı Aphrodite*,⁵⁰⁸ ne nükte bolluğu, ne yerli yerindelik, bunun adına tam olarak *eşek lir çalıyor* denir!⁵⁰⁹ Ara sıra da iğneleyici sözler söylemeye kalkarlar, ama yaralayacaklarına gıdıklarlar. *Sami mi bir konuşma*⁵¹⁰ yapıyormuş izlenimi vermeye çalıştıklarında da, asla gerçek anlamda şirinlik yapamazlar. Kısacası bütün bu sergiledikleri gösterileri pazar meydanlarındaki seyyar satıcılardan öğrenmiş olduklarına yemin edebilirsin, gerçi bu satıcılar bile onlardan kat kat üstündür. Ama bir yerde her ikisi de birbirine o kadar benzer ki, belagat ilmini bunlar mı onlardan öğrendi, yoksa onlar mı bunlardan diye kimse kuşkuya düşmez. Her şeye rağmen, bunlar da bir şe-

⁵⁰⁷ Akıl hastalıklarını tedavi edici *elleborus* (çöpleme otu).

⁵⁰⁸ ω φιλη αφροδιτη.

⁵⁰⁹ ονον προς την λυραν.

⁵¹⁰ παρόρησιαζεσθαι.

kilde kendilerini dinleyecek insanlar bulurlar, hiç şüphesiz benim sayemde; hatta öyle ki, onları dinlerken bir Demosthenes'i ya da bir Cicero'yu dinlediğini sananları bulurlar. Bu türler özellikle tüccarlar ve kadıncıklar arasından çıkar; zaten onlar da bir tek bu türlerin kulaklarını memnun etmeye çalışırlar. Çünkü tüccarlar kendilerine gerektiği gibi dalkavukluk edildiğinde, kirli yollardan kazandıkları servetlerinden az da olsa bir miktarını onlarla paylaşmaya her zaman gönüllüdürler. Kadınlar ise bu keşiş takımını çok çeşitli sebeplerden ihya ederler, özellikle ne zaman kocalarıyla ilgili bir karın ağrıları olsa soluğu bunların göğüslerinde alırlar ve dertlerini dökerler. İşte sanırım dinsel törencikleriyle, gülünç maskaralıklarıyla, çılglık çılgılığa bağırışlarıyla ölümlülere bir tiran gibi zorbalık ederken kendilerinin bir Paulus ya da bir Antonius olduğuna⁵¹¹ inanan bu insan türünün bana ne kadar borçlu olduğunu anlamışsınızdır.

Ben artık bu tiyatro oyuncularını sahiden bir daha ağzıma almak istemiyorum, benim yaptığım iyilikleri örtmeye çalışan şu içten pazarlıklı riyakârları, şu kendi inançlarına bile üç kâğıt açan sahtekârları. Ashında çoktandır Krallar ve avaneleri hakkında bir şeyler söylemek istiyorum, çünkü kendileri bana her zaman içtenlikle arka çıkmışlardır; tabii soylu doğumlulara yaraşacak şekilde, dobra dobra. Bunlar sağduyudan bir nebzecek nasiplerini almış olsalardı, yaşamlarının her anını nasıl da kasvetli geçirmek zorunda kalırlardı, o yaşamdan nasıl da kaçacak delik ararlardı? Çünkü gerçek bir prens olarak hüküm sürmek isteyen insan, omuzlarına ne kadar büyük bir yük alacağını şöyle kendi kendine bir düşünse, yalancı tanıklıkla ve ana baba katilliğiyle iktidara soyunmayı aklından bile geçiremez. Ülkesinin dümenine

⁵¹¹ Paulus ya da bir Antonius: IV. yüzyılın keşişleri.

geçen insanın, kişisel işlerini bir yana bırakıp halkın işlerine bakması ve sadece halkının refahını düşünmesi gerekir; gerek kendi koyduğu gerekse uyguladığı yasalardan bir gıdım sapmamak, üst ya da alt kademedeki her memurun dürüstlüğüne şahsen kefil olmak zorundadır. Bütün gözler onun üzerine çevrilecektir, bu yüzden ya uğurlu bir yıldız gibi lekesiz bir ahlak sahibi olacak ve insanlığı büyük kurtuluşa kavuşturacaktır ya da ölümcül bir kuyruklu yıldız⁵¹² gibi en büyük belaları sürüyüp beraberinde getirecektir. Başka insanların kusurları onunki kadar göze batmaz, geniş kitleleri etkilemez. Bir hükümdar öyle bir konumdadır ki, doğruluktan azıcık bel verse bu büyük bir veba gibi yayılarak bütün halkı sarar. Sonra, bir hükümdar kendisini doğru yoldan çıkaracak pek çok kısmeti de beraberinde getirir, örneğin zevkleri özgürce tadabilme, pohpohlanma, sefahat gibi; bu yüzden herkesten daha fazla gayret sarfetmeli ve gece gündüz gözlerini açık tutmalılar, yoksa kolayca kandırılıp görevlerinde başarısızlığa uğurlarlar. Üstelik kendilerine hazırlanan kumpaslardan, uyandırdıkları nefretten ve bu türden başka tehlikelerden, tehditlerden söz etmeme bile gerek yok ya da çok geçmeden kendisinden en ufak ihlalinin hesabını soracak olan tepesindeki Gerçek Kral'dan,⁵¹³ elindeki yetke ne kadar büyükse vereceği hesabın da o kadar kesin bir ciddiyet taşıdığından. Diyeceğim şu ki, bunun gibi pek çok kaygıyı bir yönetici şöyle kendi kendine bir düşünecek olsa, şöyle bir bilgeymiş gibi düşünecek olsa, fikrimi sorarsanız, o zaman ne uyuduğu uykunun tadına varabilir ne de yediği yemeğin. Oysa şimdilik benim sayemde tüm kaygılarını Tanrılara havale etmiş durumdalar, mutlu mesut sadece kendi rahatlarına

⁵¹² Antikçağda kuyruklu yıldız genellikle felaketlerin habercisi olarak bilinir. Bkz. Seneca, *Naturales Quaestiones*, 7.

⁵¹³ Tanrı.

bakıyorlar ve zihinlerini en ufak bir sıkıntıya sokmamak için, sadece kulaklarına hoşlanacakları şeyler fısıldayacak kişileri dinliyorlar. Sürekli av partileri düzenlemekle, savaşçı atlar yetiştirmekle, kendi çıkarları uğruna devletin bütün memuriyetlerini ve yöneticiliklerini satılığa çıkarmakla, her gün yeni yöntemler icat edip halkın kazancını düşürerek kendi cebini doldurmakla bir kralın yerine getirmesi gere-

ken görevlerin hepsini başardıklarına inanıyorlar. Üstelik bir şekilde uydurup kaydırıp yepyeni unvanlar yaratarak, adaletten tümüyle uzak olmasına rağmen, uygulamalarını adil gösterecek bir yol da buluyorlar. Yaptıkları işlere bir parmak bal çalmayı da ihmal etmiyorlar, yeter ki halkın sağduyusunu kayıtsız şartsız kendilerine mahkûm kılabilirler. Şimdi gözlerinizin önüne biri-

ni getirin, günümüzde de var olan birilerini, örneğin yasalardan bihaber bir insanı, halkının çıkarlarına neredeyse düşman, kendi refahını düşünen, zevklerinin tutsağı, bilgiden nefret eden, özgürlükten ve hakikatten nefret eden, Ülkesinin selametine dair en ufak bir kaygısı olmayan, her şeyi sadece kendi şehveti ve sadece kendi çıkarı doğrultusunda ölçüp biçen birini. Sonra, bütün erdemlerin müthiş uyumunu simgeleyen altın bir zincir takın bu adama, kahramanlık içeren bütün erdemleriyle herkesten üstün olduğunu kendisine hissettirecek mücevherlerle süslü bir taç geçirin kafasına. Ayrıca adaletin ve baştan

aşağı lekesiz bir kalbin simgesi bir asa verin eline. Bir de halkına göstereceği şefkatin göstergesi mor bir kraliyet cübbesi giydirin kendisine. Bütün bu nişanları kendi yaşamıyla kıyaslayacak olsaydı o Kral, eminim, böyle süslenip püslendiği için utançtan kıpkırmızı olur, müstehzi bir taşlama üstadının⁵¹⁴ çıkıp da tam trajedilere özgü bu giyim kuşamını şaka ve alay konusu yapabileceğinden korkardı.

Peki ya o saray avanelerine ne demeliyim? Çoğu sadece yaltakçı, köle tabiatlı, ahmak ve değersiz yaratık olduğu halde her şeyin en ön sırasında yer almaya bayılır. Buna rağmen bir tek konuda gösterişten uzaktırlar; altınlarını, mücevherlerini, mor giysilerini⁵¹⁵ ve bunlar gibi bütün erdem ve bilgelik simgelerini bedenlerine takıp takıştırılmaktan büyük zevk alırlar, ama bu simgelerin anlamı için uğraşıp didinmeyi başkalarına bırakırlar. Krala, *efendimiz* diye hitap edebildikleri, onu üç beş kelimeyle nasıl selamlayabileceklerini öğrenebildikleri, *yüce ekselansları*, *lordumuz* ve *majesteleri* gibi nezaket ifadelerini yerli yerinde kullanmayı bilebildikleri için, kendilerini dünyanın en şanslı insanları sayarlar. Utanç duygularından mükemmel derecede soyundukları için güle oynaya yaltaklanabilirler. Çünkü gerçek bir soyluya ve saray adamına yakışan işte bu tür marifetlerdir. Yaşam tarzlarına daha yakından bakabilseniz, onların Phaeacialılardan⁵¹⁶ ya da Penelope'nin taliplerinden⁵¹⁷ hiç de farkları olmadığını hemen an-

⁵¹⁴ Yergi yazarı.

⁵¹⁵ Asalet simgesi.

⁵¹⁶ Ayyaşlardan: Phaeacialılar eğlenceye düşkünlükleriyle tanınır. Bkz. Homerus, *Odysseia*, 6.8.

⁵¹⁷ Sefahate düşkünlükleri ima ediliyor.

larsınız; şiirin geri kalanını çok iyi biliyorsunuz, çünkü *Yankı*⁵¹⁸ size benden daha iyi aktarmıştır. Gün ortalarına kadar uyunur, kiralık zavallı bir rahipçik yatağın yanı başında durur ve daha hâlâ gözünden uyku akanlara şöyle alelacele bir sabah ilahisi okur. Hemen ardından kahvaltı başlar, tam kavaltıları biterken öğle yemeği saati gelip çatar. Öğle yemeğinden sonra gelsin zarlar, damalar, fallar, soytarılar, maskaralar, fahişeler, eğlencelik oyunlar, pis şakalaşmalar; bu arada da bir iki çerez atıştırırmalar.⁵¹⁹ Sonra akşam yemeği, ardından da bir içki faslı, Iuppiter aşkına, bir tane olsa yine iyi! İşte bu şekilde, saatler, günler, aylar, yıllar, yüzyıllar akıp geçer, bir an bile yaşamdan sıkılacak zaman bulamazlar. Ben ne zaman onları *caka satarken*⁵²⁰ görsem, kusacak gibi olur, hemen oradan sıvışırım; o hanımefendilerin, sürüdükleri upuzun kuyruklarına bakıp kendilerini Tanrıça gibi satmaya kalkması yok mu ya, o boylu poslu beyefendilerin Iovis'e⁵²¹ daha yakın olabilmek için birbirlerine dirsek atıp yana kaydırmaları; boyunlarında taşıdıkları zincir ağırlaşıkça kendini beğenmişliğin zirvesine yükseliyorlar, güya zenginlikleri kadar güçlerini de sergilemek zorundalar.

Uzunca bir süredir yüce papalar, kardinaler ve piskoposlar da⁵²² Kralların bu yaşam tarzını canla başla taklide çalışıyorlar ve neredeyse onları geçtiler. Ama bir düşünseler şu keten giysinin, ışıltılı bembeyaz kaftanın baştan sona masum bir yaşamı simgelediğini; bir düşünseler

⁵¹⁸ Echo: Yankı. Burada fısıltı gazetesi anlamında kullanılmaktadır.

⁵¹⁹ *Merenda*: Saat 4-5 arasında yenen hafif yemek.

⁵²⁰ *μεγαλοφροντας*: *ostentantes sese*.

⁵²¹ Iuppiter: Tanrıların ve insanların en büyük yöneticisi. Burada Iuppiter, kralla özdeşleştiriliyor.

⁵²² *summi pontifices, cardinales, episcopi*.

tepesine bir düğüm atılarak birbirine bağlanmış şu iki külahlı başlığın anlamının hem Eski hem de Yeni Ahit'in mutlak bilgisi olduğunu; bir düşünseler şu eldivenlerle korunan ellerinin anlamının saflık ve her türlü dünyevi yaşamından uzak durmak ve böylece kutsal ayinleri riyasızca yerine getirebilmek olduğunu; bir düşünseler şu asanın anlamının kendilerine kayıtsız şartsız emanet edilen sürüye gözlerini bile kırpmadan bakmak olduğunu; bir düşünseler şu önlerinde tuttukları haçın anlamının bütün insani tutkulara karşı kazanılan büyük zafer olduğunu; yani diyeceğim şu ki, işte bunları ve bu türden pek çok şeyi söyle bir düşünenecek olsalar, daha hüzünlü ve daha kaygılı bir yaşam sürmezler miydi? Oysa şimdilik sadece kendi kendilerini besleyerek ne güzel geçinip gidiyorlar. Sürünün sorumluluğunu da ya İsa'ya bırakmışlar ya da kendi deyimleriyle *Biraderlerine* ve vekillerine havale etmişler. Kendi adlarını bile anımsamıyorlar, yani *Piskopos*⁵²³ kelimesinin anlamının emek, kaygı ve dertlenme olduğunu. Ama iş para kazanmaya gelince, baştan sona piskopos kesiliyorlar, o zaman hiç de *kör biliciyi oynamıyorlar*.⁵²⁴

Aynı şekilde Kardinaller de⁵²⁵ kendilerinin havarilerin yerine geçmiş olduklarını ve havarilerin sergilediği örnek davranışların onlardan

⁵²³ Katoliklerde papazlığın en yüksek aşamasında olup bir bölgenin dinsel işlerine başkanlık eden din görevlisi. "Denetçi, nezaretçi" anlamlarını içeren Latince *episcopus*, Yunanca *episkopos* sözcüğü, kilise Latincesinde piskopos anlamını kazanmıştır.

⁵²⁴ οὐδ' ἀλαοσκοπιῆ; Bkz. Homerus, *Ilias*, 10.515.

⁵²⁵ Papanın bir alt kademesinde yer alan ve papa tarafından seçilerek kardinaller heyetini oluşturan yüksek din görevlileri; papanın danışmanları. Bu kelime Geç Dönem Latincesinde, *kapı menteşesine ait, baş, esas, eksene ait* anlamını içeren *cardinalis* sıfatından türemiştir. Bu sıfat da, *menteşe işlevi gören, dayanak noktası oluşturan cardō (cardin-)* kelimesiyle ilişkilidir.

da beklenildiğini bir oturup düşünseler. Sonra, maneviyatın zengin kaynaklarının efendisi değil, sadece hizmetkârı olduklarını ve kısa bir süre sonra her kuruşun hesabını tek tek vereceklerini de bir düşünseler. Keşke şu üstlerindeki giysi üzerine azıcık filozofça kafa yorsalar ve şöyle sorup bir düşünseler, bu bembeyaz cüppe ne anlam ifade ediyor? Yaşamdaki en yüce ve en kusursuz masumiyeti değil mi? Ya içinde mor giysi?⁵²⁶ Tanrı'ya kavurucu bir aşkla bağlanmayı değil mi? Ya şu üstlerine giydikleri, Muhterem Pederimizin katırını sarıp sarmalayacak, hatta koca bir deveyi bile içine sığdıracak genişlikteki kat kat, ferah ferah dökülen pelerin? Herkesin imdadına koşmayı öngören sonsuz bir şefkati, yani öğretmeyi, teşvik etmeyi, ferahlatmayı, uyarmayı, savaşlarda arabulmayı,

soysuz yöneticilere karşı durmayı ve kanımızı servet için değil, İsa'nın sürüsü uğruna seve seve akıtmayı öngören şefkati temsil etmiyor mu? Yoksul havarilerin görevini devralanların paraya pula ihtiyaçları mı kalır? İşte bütün bunları düşünüp taşınısaldı, bana göre, şimdi buldukları konum için asla hırs beslemezlerdi, ya seve seve bundan vazgeçerlerdi ya da eskiden Havarilerin yaşadıkları gibi çilekeş ve kaygılı bir yaşam sürerlerdi.

⁵²⁶ *Koyu kırmızı* anlamında kullanılıyor.

Yüce Papalara, yani İsa'nın görevini devralanlara gelince, bunlar da İsa'nın yaşamına benzer bir yaşam, yani yoksul bir yaşam sürebilseler, emek dolu, bilgi dolu, çarımha gerili, dünyevi yaşamı küçümseyici bir şekilde yaşasalar, baba anlamına gelen *Papa* adını ya da *Kutluların Kutlusu* unvanını düşünseler, yeryüzünde bundan daha kederli bir yaşama acaba rastlayabilirler mi? Ya da o mevkiye erişmek için bütün malını mülkünü ortaya koyabilecek biri çıkabilir mi? Çıksa bile, kılıca, zehire ve her türlü şiddete karşı durup bu mevkiyi koruyabilir mi? Bir kez bilgeliği tatmış olsalar, düşünsenize ne büyük menfaatler yitirmiş olacaktı?

Bilgelik mi dedim? Hayır, İsa'nın sözünü anımsayacak olursak, *bir tutam tuz* diyecektim.⁵²⁷ Yani bu kadar büyük bir servet, bu kadar büyük bir saygınlık, bu kadar büyük bir saltanat, bu kadar büyük bir zafer, bunca mevki, bunca muafiyet, bunca vergi, bunca hoşgörü, bunca at, bunca katır, bunca hizmetkâr, bunca zevk. İşte görüyorsunuz, ne büyük bir ticaret, ne büyük bir hasat, ne büyük bir vurgun denizi sığdırdım şu birkaç kelimeye.⁵²⁸ Bütün bunların yerini alacak olansa, gece gündüz uykusuzluk, oruç, gözyaşları, dualar, vaazlar, çalışmalar, iç çekişler ve bunlar gibi nice sıkıntılı uğraşlar. Bunun bizi gelecekte ne-

⁵²⁷ İsa'nın bu sözü için bkz. *Evangelium secundum Matthaeum*, 5.13: *Vos estis sal terræ: Yeryüzünün tuzu sizsiniz.*

⁵²⁸ *Bir tutam tuza.*

relere götüreceğini de görmezlikten gelemeyiz, onca katip, onca kopyacı, onca kayıt tutucu, onca avukat, onca girişimci, onca yazman, onca katırcı, onca seyis, onca banker, onca muhabbet tellalı – az kalsın çok daha müstehcen bir şey daha ekleyecektim, ama kulaklarınızı fazlasıyla rahatsız edeceğinden korktum. Kısacası Roma'nın papalık makamına yük olan –ay dilim sürçtü, onurlandıran diyecektim– bunca insan kalabalığı açlığa mahkûm olacaktı. Ne insanlık dışı, ne rezil bir cinayet olurdu bu, ama çok daha iğrenç yüce kilise hükümdarlarımızın, o dünyamızı aydınlatan hakikat ışıklarının ellerine dilenci keselelerini ve değneklerini tutuşturmak olurdu. Oysa şimdilik bunlar da yapmaları gereken görevleri Petrus'a ve Paulus'a havale etmiş durumdadılar, kendileri sadece yan gelip yatıyorlar. Ne kadar şaşaalı, ne kadar keyifli iş varsa kendileri üstlenmişler. Kısacası, tabii yine benim sayemde, hiçbir insan soyu bunlar kadar rahat, neredeyse tasasız yaşamıyor, çünkü şu gizemli ve daha çok bir tiyatro sahnesine yaraşacak kıyafetleriyle, dinsel törenleriyle, uhrevi saadetlerinin ve saygınlıklarının ve de kutluluklarının unvanlarıyla, takdisleriyle, lanetlemeleriyle *Denetçi*⁵²⁹ rollerini oynadıklarında bunun İsa için yeterli olacağını sanıyorlar. Onlara göre, mucizeler gerçekleştirmenin modası geçmiş, tedavülden kalkmıştır, böyle şeylerin günümüzde asla yeri yoktur: halka vaaz vermek mi, zor iş; kutsal metinleri yorumlamak mi, âlimlerin işi; dua etmek mi, vakit kaybı; gözyaşı dökmek mi, zavallılık ve kadınsılık göstergesi; muhtaç olmak mi, küçültücü; yenilmek mi, aşağılayıcı ve en yüce krallara bile kutsal ayaklarını öptürmeye pek yanaşmayan birine yakışmayacak bir şey; hele ölmek, hiç cazip değil; ya çarpmıha gerilmek, yüz kızartıcı. Öyleyse geriye kala kala sadece bu silahlar ve Pa-

⁵²⁹ Episcopi.

ulus'tan aktarılan gönül okşayıcı hayır dualar kalıyor, zaten bunlar da hayır duaları konusunda o kadar cömerttirler ki, tabii yasaklamalar konusunda da, ayrıca uzaklaştırmalar, aforozlar, lanetlemeler, yargı gününe ilişkin resimler konusunda da; ve başını şöyle bir öne eğdi mi,⁵³⁰ ölümlülerin ruhlarını Tartarus'un⁵³¹ ta dibine yollayan o ölüm kusan yıldırım konusunda da. İsa'da kutsanan bu yüce pederlerimiz, İsa'nın bu gerçek vekilleri, bir tek şeytana uyup Petrus'un mirasını azar azar kemirmeye ve talan etmeye kalkışanlara ağır işkenceler çektirirler. Gerçi Petrus'un İncil'deki sözleri şöyledir: *Her şeyi terk ettik, senin peşine düştük*,⁵³² ama olsun, pederlerimiz yine de onun mirasını araziler, kentler, vergiler, haraçlar, saltanatlar olarak algırlarlar. Bir yandan İsa'nın aşkına yanarlar, öte yandan bu miras uğruna kılıçla ve ateşle savaşa tutuşurlar ve sel gibi Hristiyan kanı akıtmaktan geri durmazlar, düşman dedikleri Hristiyanları cesurca yere yıktıkça da İsa'nın gelini olan kiliseyi bir havari gibi savunduklarına inanırlar.⁵³³ San-ki kilisenin en vahim düşmanları zındık papalar değilmiş gibi; İsa'nın unutulmasına göz yumarlar sessizce, kazançları uğruna uydurdukları yasalarla prangalar geçirirler ayağına,⁵³⁴ zoraki yorumlamalar getirip yanlış tanırlar⁵³⁵ ve yoz yaşantılarıyla onu katlederler. Ayrıca Hristi-

⁵³⁰ Göklerin tanrısı İuppiter ve onun ölüm kusan yıldırımını anımsatıyor. Tanrı'nın başını öne eğişi, tasarlanan işe onay verdiğini gösterir.

⁵³¹ Tartarus: Yunan mitolojisinde, yeraltı dünyasının en dibinde yer alan ve suçlu ruhların cezalandırıldığı zifiri karanlık bölge, cehennem.

⁵³² *Evangelium secundum Matthaëum*, 19.27.

⁵³³ *İsa'nın gelini olan Kilise'yi: Psalmi Davidis*, 45:10-17: İnanişâ göre, İsa kral ve güvey, kraliçesi ise gelini, yani Kilise'sidir. Çünkü İsa'ya inanan herkes onun gelinidir.

⁵³⁴ *Dinin yayılmasını önlerler*.

⁵³⁵ İsa'nın öğretisinin özünü yanlış aktarırlar.

yan Kilisesi kanla kuruldu, kanla güçlendi ve kanla büyüdü diye, her şeye kılıçla hükmetmeye kalkarlar, sanki İsa ölmüş de kendi halkını kendi usulünce koruyamayacakmış gibi. Savaş öyle canavar ki, insandan çok hayvanlara yaraşır; öyle çılgın ki, şairler bile onun oç tanrıçaları tarafından salverildiğini düşünür; öyle ölümcül ki, bir veba gibi bütün evreni bir anda silip süpürür; öyle adaletsiz ki, en iyisi en aşağılık haydut sürüleri tarafından kazanılır; öyle zındık ki, İsa'yla asla alakası yoktur; buna rağmen onlar bütün işlerini güçlerini bırakıp sadece savaşır. Hatta bir ayağı çukurda yaşlıların bile⁵³⁶ bir delikanlı gibi güç gösterilerinde bulunduğu, bu konuda hiçbir masraftan kaçınmadığına, zorluklardan hiç yılmadığına tanık olursun; yasaymış, dinmiş, barışmış, insanlıkmiş hiç aldırmandan her şeyi ters yüz ettiklerine. İçlerinde mürekkep yalamış dalkavuklarımız da hiç eksik olmaz, bu apaçık çılgınlığı azim, sadakat, cesaret olarak adlandırır, düşünüp taşınıp bir bahane uydururlar ve insanın ölümcül kılıcını çekip kardeşinin bağrıklarını deşmesini olağanmış gibi gösterirler; böylece İsa'nın yasası uyarınca bir Hıristiyanın bir Hıristiyana göstermesi gereken o yüce şefkati hiçe saymış olurlar.

Ama bu konuda hâlâ bir karar vermiş değilim, acaba bunlara birtakım Alman Piskoposları mı örnek oldu, yoksa bunlar mı onların peşine takılıp gittiler de bütün şatafatlarını terk edip, takdislerden ve bu türden bir sürü dinsel ayinden vazgeçip baştan sona böyle satrap⁵³⁷ kesildiler; hatta öyle ki, bir Piskopos için savaşçı ruhunu cepheden başka bir yerde Tanrı'ya teslim etmenin neredeyse korkaklık ve yakı-

⁵³⁶ Erasmus, altmış yaşında papalığa yükselen ve savaşlardan duyduğu zevkle ünlenen II. İulius'u eleştirmektedir.

⁵³⁷ Pers valisi; bir eyaletin valisi, vekil yönetici. Burada *laik efendiler kesildiler* anlamında kullanılmaktadır.

şıksız bir hareket olduğuna inanıyorlar. Rahipler takımına gelirsek, bunlar da efendilerinin kendilerine sunduğu kutsiyetlerden sapmayı zül sayıyorlar; aferin, nasıl da cengâverce koruyorlar aşar vergisi haklarını,⁵³⁸ kılıçlarla, mızraklarla, taşlarla ve ellerine geçirdikleri bütün silahlarla nasıl da canhıraş savaşıyorlar; bazıları nasıl da baştan sona göz kesilmiş, zavallı halkı sindirip hakları olandan daha fazla vergi ko-parmaya ikna etmek için eskilerin metinlerinden birtakım bilgiler elde etmeye bakıyor. Buna karşılık, halka borçlu oldukları hizmete dair ne çok şey okumaları gerektiğini akıllarına bile getirmiyor. En azından şu tıraşlanmış kafaları bile, bir rahibin bu dünyanın bütün tutkularından arınması ve sadece göksel âlemi düşünmesi gerektiğini kendilerine anımsatmıyor. Buna karşın bu şen şakrak adamlar o tuhaf dualarını sırf görev icabı mır mır okudular mı, bütün görevlerini hakkınca yerine getirdiklerini söylüyorlar; Hercules aşkına, merak ediyorum acaba bunları bir Tanrı işitiyor mu ya da anlıyor mu, baksanıza bas bas bağırarak söyledikleri duaları ashında kendileri de ne işitiyor, ne de anlıyor. Yine de Rahip olanlarla laikler⁵³⁹ arasında ortak bir nokta vardır; ekinlerini hasat etme zamanı geldi mi, hepsi gözlerini dört açar, her biri birer hukuk uzmanı kesilir. Buna karşın sırtlanacak bir yük oldu mu, bunu başkasının omuzlarına yıkmayı da çok iyi bilirler, top gibi elden ele geçiriverirler. Laik Kralların, kraliyet hizmetlerini vekillerine devretmesi, vekillerin de bunu kendi vekillerine havale etmesi gibi, te-vazu gösteriyorlarmış gibi dindarlık işini sıradan halka bırakırlar. Halk ise bu işi *ulema*⁵⁴⁰ denen adamlara⁵⁴¹ devreder, sanki kendileri-

⁵³⁸ Tarım ürünlerinden alınan onda bir oranındaki vergiler. Burada bir Hıristiyanın kiliseye vermek üzere ayırdığı gelirin yüzde onu.

⁵³⁹ Rahip sınıftan olmayanlar.

⁵⁴⁰ Din bilginleri.

nin kiliseyle hiçbir ilgileri yokmuş ve vaftiz törenlerinde edilen yeminlerin hiçbir anlamı yokmuş gibi. Bundan başka, adeta İsa'ya değil de, bu dünyaya adanmışlar gibi kendilerini *laik* olarak adlandıran Rahipler ise⁵⁴² görevlerini papazlara devreder; Papazlar, keşişlere; muhafazakâr olmayan Keşişler, muhafazakâr keşişlere; sonra hepsi birden dilenci rahiplere. Dilenci Rahipler de alır bunu Carthusienses'e⁵⁴³ devreder. Carthusienses ise dini kendi arasında öyle bir gömer ve gizler ki, bir daha ortalıkta zor görürsünüz. Aynı şekilde papalar da mali hasatlarını toplamaya büyük hassasiyet gösterdiklerinden, havarilere özgü emek isteyen görevleri piskoposlara yüklerler, piskoposlar da bunu kilise papazlarına, kilise papazları da vekillerine, vekiller de dilenci kardeşlerine aktarır. Dilenciler de alır bunu, koyunların yünlerini kırkanlara verir.⁵⁴⁴ Ama inanın papaların ve papazların yaşamlarını eşelemek gibi bir derdim gerçekten yok, övgü söyleyeyim derken yergi döşenmiş densin istemem; hiç kimse benim kötü kralları övüp iyilerini taşa tuttuğumu sanmasın. Bu konulara şöyle üstünkörü değinmemin nedeni, benim dinime girmedikçe ve benim lütfumu kazanmadıkça hiçbir ölümünün mutlu yaşayamayacağını açıkça göstermek.

Başka türlü olsaydı, insanların bütün yaşantısını idare eden kader

⁵⁴¹ *Ecclesiasticus*: Kilise görevlisi.

⁵⁴² *Seculares*.

⁵⁴³ Aziz Bruno tarafından XI. yüzyılda Fransa'nın güneydoğusundaki Chartreuse vadisinde kurulan bir tarikat. Bu tarikat üyeleri kendi başlarına çalışır, dua eder, yer ve uyurlar, sadece sabah ve akşam duaları için bir araya gelirler. Ayrıca bir tek pazar günü ya da önemli bayramlarda birlikte akşam yemeğine oturur ve haftada bir kez birlikte yürüyüş yaparlar. Nefsin isteklerini kırmak için kıldan gömlek giyerler, et yemezler, cumaları ve oruç günlerinde sadece ekmeği yiyip su içerler.

⁵⁴⁴ İsa'nın sürüsünü gütme işinden söz edilmektedir.

tanrıçası Rhamnusia⁵⁴⁵ bile, bilgelerin başına bu kadar azılı düşman kesilirken, benimle böyle iyi geçinebilir miydi? Hatta delilere uykularında bile her türlü huzuru sağlayabilir miydi? İsmiyle müsemma Timotheus'u bilirsiniz, hatta adının anlamını ve şu atasözünü de: *Balıkçı uyusa bile sepeti balık yakalar*.⁵⁴⁶ Bir de şu deyiş vardır: *Baykuş uçar*.⁵⁴⁷ Buna karşın şu deyişler de bilgelere çok iyi uyar: *Dördüncü ayda doğmak*,⁵⁴⁸ *Seianus'un atına sahip olmak*⁵⁴⁹ ve *Tolosanus'un altını*.⁵⁵⁰ Ama

⁵⁴⁵ Yunanların intikam tanrıçası Nemesis. Marathon'un kuzeyindeki Rhamnous'ta tapınağı bulunduğundan kimi zaman Rhamnusia olarak adlandırılır.

⁵⁴⁶ ὁ ἔυδοτος κρυπτός αἰρεῖ: İÖ IV. yüzyılın ünlü Atinalı komutanı. Adı, "tanrının kayırdığı, tanrının gözdesi" anlamına gelir. Söz konusu atasözüyle Timotheus'un kaderi tarafından sürekli korunduğu, başka deyişle çok şanslı olduğunu vurgulanmıştır.

⁵⁴⁷ γλαυξ ἵπταται: *Noctua volat*. Baykuş, bilgelik tanrıçası Minerva'nın kutsal kuşudur.

⁵⁴⁸ Yunan mitolojisinin, yaşamı boyunca her an zorlu işlerin üstesinden gelmek zorunda bırakılan ünlü kahramanı Hercules gibi dördüncü ayda doğanların (*Quarta Luna nati*) başı beladan kurtulmaz. Bu ayda doğmak, büyük sıkıntılara gebe olmakla eşittir.

⁵⁴⁹ *equum habet Seianum*, deyişi için bkz. Erasmus, *Adagia*, 1.10.97. Latince *Ille homo habet equum Seianum: Adam Seianus'un atına sahip* şeklinde kalıplaşan deyiş, sahibine uğursuzluk getiren bir mülke ilişkin kullanılır. Cneius Seius soylu bir ata sahipti. Doru renkte ve olağanüstü güzel bir attı bu. Ama ne yazık ki sahibine ölüm getirdi. Seianus, Marcus Antonius tarafından öldürüldü. Sonra Cornelius Dolabella tam 100.000 *sestertius* verip atı satın aldı. Ama o da iç savaşlar sırasında Syria'da öldürüldü. Ardından Caius Cassius atı satın aldı, ama o da Philippi harbinde yaşamını yitirdi. Daha sonra Antonius sahibi oldu bu atın, ama ne yazık ki Actium Savaşı'nda aldığı yenilgiden sonra kılıcıyla kendini öldürdü. E. Cobham, *Dictionary of Phrase and Fable*, Brewer, 1894.

⁵⁵⁰ Ortaçağ Avrupa'sının kültür merkezlerinden olan Tolosa (Toulouse: Gü-

şimdi bu *deyiş tiradını*⁵⁵¹ bir kenara bırakıyorum, sevgili dostum Erasmus'un vecizeler kitabını talan ettiğimi düşünmenizi istemem doğrusu.⁵⁵² Öyleyse konumuza geri dönelim: Kader sağduyusu olmayanları

ney Fransa'da, Garonne Nehri'nde kurulmuş bir kent) ile ilgili bu deyiş, Keltlerin nehir ve kuyu tapımlarından doğmuştur. Bir yıkım yaratması için bu kentin yakınlarındaki kutsal göle bir hazine atılmıştır. Hırslı karakteriyle tanınan *consul* Quintus Servius Caepio İÖ 106 yılında bu kenti talan eder, hazineyi keşfeder ve Roma'ya götürmeye kalkışır. Ama çok geçmeden bir savaş sırasında ölür. Bu olayın ardından doğan ve dile yerleşen *aurum Tolosanum* deyişi *onursuzca elde edilen servet* anlamında kullanılmıştır (Erasmus, *Adagia*, 1.10.98). A. MacCulloch, *The Religion of the Ancient Celts*, Dover Publications, New Edition, 2003, s. 181. Ayrıca bkz. Strabo, 4.1.13.

⁵⁵¹ Παροιμιαζεσθαί: *Proverbiari*.

⁵⁵² Erasmus burada kendisini de açıkça deli ilan etmekte ve Yunan ve Roma edebiyatından derlediği deyişleri içeren *Adagia*'sından söz etmektedir.

sever, kendisine aşırı güvenenleri sever ve *zar atıldı*⁵⁵³ deyişini diline dolayanlara bayılır. Oysa Bilgelik insanları çekingen kılar, zaten bu yüzden halk tarafından bilgelerin yoksullukla, açıklıkla, is kokusuyla özdeşleştirildiklerine, göz ardı edildiklerine, ayıplandıklarına ve hazzedilmediklerine tanık olursun; Delilerse para içinde yüzerler ve Devletin dümenine geçirilirler, kısacası her şekilde serpilip gelişirler. Çünkü birisi mutluluğunu Kral konumundaki insanları memnun etmekte buluyorsa, bütün vaktini şu benim kendini Tanrı gibi gören, mücevherlere bulanmış adamlarımın yanında geçiriyorsa, artık onun için bilgelğin ne gibi bir yararı olabilir, hatta bu türden insanların arasında kınanmasının ne gibi bir anlamı olabilir? Bir tacir zengin olmayı kafasına koymuşsa ve bilgeliğin yoluna koyulmuşsa, kazansa kazansa ne kadar para kazanabilir ki sonuçta; şu bilgelerin çapulculuk ve tefecilikle ilgili gereksiz kuruntularına azıcık değer verecek olsa, yalan yere yemin etmekten çekinecektir, yalan söylerken yakalansa yüzü kıpkırmızı olacaktır. Sonra kilise yönetimindeki mevkilere ve zenginliğe heves ettiğini düşünün birinin, bir eşek ya da yabani bir öküz bile bir bilgeden daha hızlı koşup kapacaktır onları. Zevkin peşine düştünüz diyelim, bu masalın başrol oyuncusu kadınlar bütün kalbiyle delilere tutulacaktır, bilgelerdense akrep görmüş gibi ürküp kaçacaktır. O halde azıcık eğlenceli ve neşeli yaşamak isteyen kim olursa olsun, özellikle

⁵⁵³ πᾶς ἐρρίφθη κῶβος: Caesar'ın bir sözü olan *alea iacta est* (zar atıldı), dönüşü olmayan bir yola girildi, artık olan oldu anlamında kullanılır. Caesar'ın, İÖ 10 Ocak 49 yılında ordusuyla Rubicon Nehri'ni geçerken söylediği bu söz, Pompeius'a karşı başlatılan ve uzun yıllar sürecek olan iç savaşın habercisi olarak görülmüş, Caesar'ın o andan itibaren *Senatus*'un görüşüne önem vermediğinin işareti olmuştur. Bkz. Suetonius, *Divus Iulius*, 33.

bilgeyi dışarıda bırakmalı, ondan başka her yaratığa kapısını ardına kadar açmalıdır. Kısacası bakışınızı ne yana çevirirseniz çevirin, papalara, krallara, hakimlere, yüksek memurlara, dostlara, düşmanlara, en yüksek rütbelilere, en aşağı rütbelilere, parasız hiçbir şeyin dönmediğini anlarsınız; oysa bilge parayı küçümsediğinden, bile bile ona bulaşmamaya hep özen göstermiştir. Ama benim kendime yağdırdığım övgülerin hiç ölçüsü, sınırı yok doğrusu; yine de bir yerde bu söyleyimi bitirmek durumundayım. Bu yüzden konuşmamı keseceğim, ama önce hem yazılarında hem de davranışlarında beni kanıtlayan büyük yazarların var olduğunu birkaç örnekle göstereceğim, çünkü budalalık edip hiçbirinize sadece kendimi beğeniyormuşum gibi görünmek ve hiçbir kanıtım olmadığını düşünen avukatlar tarafından da boş yere suçlanmak istemem. Öyleyse bu yazarları söylediklerime kanıt olarak sunacağım şimdi, *konumuzla pek ilgisi olmasa da*.⁵⁵⁴

İlkin, herkes şu çok iyi bilinen deyişi gözü kapalı onaylar: *Malzeme yoksa bir tane uydurmak en iyisi*.⁵⁵⁵ Aynı şekilde, daha en başından çocuklara şu atasözünün de öğretilmesi çok doğrudur: *Gerektiğinde deliyi oynamak en büyük bilgeliktir*.⁵⁵⁶ İşte bakın kendi gözlerinizle görüyorsunuz, Delilik ne büyük nimet, onun sahte gölgesi, sırf sureti bile âlimlerimiz tarafından ne çok övgüye değer bulunmuş. Ama Epicurus'un sürüsünden⁵⁵⁷ semiz ve alımlı bir domuz⁵⁵⁸ çok daha açık sözlü

⁵⁵⁴ ουδεν πρὸς εἶπος. *Nihil ad rem.*

⁵⁵⁵ *Ubi res abest, ibi simulationem esse optimam.*

⁵⁵⁶ *Stultitiam simulare loco, sapientia summa est.*

⁵⁵⁷ Epicurus felsefesini benimseyenler.

⁵⁵⁸ Horatius'tan söz ediliyor. Horatius yaşam görüşünün Epicurus felsefesinin ana öğretilerinden etkilendiğini göstermek için kendisini Epicurus'un sürüsünden bir kişi olarak tanımlar. Horatius, *Epistulae*, 1.4.16.

davranmış ve öğütlerimize delilik bulaştırmamızı⁵⁵⁹ buyurmuş, gerçi azıcık diye eklemiş, ama olsun. Aynı şekilde başka bir yerde, zaman zaman aptalı oynamak ne hoş demiş,⁵⁶⁰ başka bir yerde de, deli ve safdil olmayı, bilge olup da homurdanmaya tercih ettiğini⁵⁶¹ belirtmiş. Homerus'un destanlarında Telemachus her şekilde Şairin övgüsünü kazanır, bu yüzden yer yer çocuksu⁵⁶² olarak adlandırılır; trajedi yazarları da hem çocuklar hem de gençler için bol bol kullanır bu sıfatı, sanki tanrısal bir işaretmiş gibi. Ayrıca o kutlu şiir *Ilias*'ın konusu deli kraların ve halkların öfkesi değil mi?⁵⁶³ Hatta Cicero'nun şu övgüsü ne eşsizdir: *Her yer deli dolu.*⁵⁶⁴ Çünkü bir nimet ne kadar yaygınsa o kadar değerlidir, bunu bilmeyen var mı?

Ama belki Hıristiyanlar arasında bu saydığım yazarların pek hükümü yoktur. Bu yüzden, isterseniz, bu kez kutsal metinlerin tanıklığına başvurarak övgülerimize destek bulalım ya da âlimlerimizin her zaman yaptığı gibi, bunları temellendirelim. Ama önce ilahiyatçıların iznini alalım, bunu yapmamız caiz mi, değil mi bir bilelim; sonra, böyle çetin bir konuya giriştik madem, bu kadar uzun bir yolculuğa Musaları

⁵⁵⁹ *Misce stultitiam consiliis brevem*: Horatius, *Odes*, 4.12.27-28.

⁵⁶⁰ *Dulce est desipere in loco*: Horatius, *Carmina*, 4.12.27.

⁵⁶¹ *Delirus, inersque videri, quam sapere, et ringi*. Horatius, *Epistulae*, 2.2.126.

⁵⁶² *νηπιος*: *puerum admodum*. Yani sağduyudan yoksun, *parum prudentem*.

⁵⁶³ Homerus'un Troia Savaşı'nı ve Achilles'in öfkesini konu edindiği ünlü destanı.

⁵⁶⁴ *Stultorum sunt plena omnia*. Cicero, *Epistulae ad Familiares*, 9.22.4.

Helicon Dağı'ndan yeniden çağır-
mak⁵⁶⁵ belki abes kaçabilir, üstelik
böyle bir konuya yabancı oldukları-
nı bile bile,⁵⁶⁶ bu yüzden ben halı-
hazırda bir ilahiyatçı rolü üstlenmiş-
ken ve bu dikenli yola girmişken, en
iyisi Scotus'un ruhunu sevgili Sor-
bon'undan⁵⁶⁷ kısa süreliğine çağırıp
benim yüreğime göç ettireyim bari,
o oklu bir kirpiden bile daha diken-
li olan ruhunu; sonra nereye göçer-
se göçsün, isterse bir *kuzguna*.⁵⁶⁸

Keşke başka bir yüz geçirebilsem yüzüme ve bir ilahiyatçı gibi giyininip kuşansam!⁵⁶⁹ Ama bu arada bu kadar ilahiyatçı görünürsem, biri *Hocalarımızın*⁵⁷⁰ sandıklarından⁵⁷¹ gizli gizli bilgi aşırıldığımı düşünüp beni hırsızlıktan içeriye atırabilir diye korkuyorum. Yine de ilahiyatçılarla bu kadar uzun süre yatıp kalktığuma ve bu kadar can ciğer olduğuma göre, onlardan biraz bir şeyler kapmış olmam da çok şaşırtıcı olmasa gerek; değil mi ki tanrı Priapus'un o incir ağacından heykeli

⁵⁶⁵ Hesiodus'un şiirine başlarken, kendisine ilham vermeleri için Helicon'daki Musaları çağırması ima ediliyor.

⁵⁶⁶ Yunan mitolojisinin ilahiyat konusuna yabancı oluşu ima ediliyor.

⁵⁶⁷ Fransa'da, 1257 yılında, Robert de Sorbon tarafından kurulan ve ortaçağda ilahiyat çalışmalarının merkezi olan Paris Üniversitesi (Sorbonne). Scotus bu üniversitede eğitim görmüştür.

⁵⁶⁸ ες κορᾶκα; *in corvos*.

⁵⁶⁹ Köşeli kare bir kep ve papaz cüppesi ima ediliyor.

⁵⁷⁰ İlahiyat hocalarımızın.

⁵⁷¹ *Scrinium*: Kitapların, mektupların vs saklandığı kutu, sandık.

bile efendisini okurken dinleyip birkaç Yunanca kelime öğrenmiş ve bunları aklında tutmuş. Hatta Lucianus'un horozu bile insanlarla uzun süre birlikte yaşadığından, hiç zorlanmadan insan dilinin ustası olup çıkmış. Ama artık o uğurlu kuşların kılavuzluğunda⁵⁷² asıl konumuza geri dönelim.

Ecclesiastes'in⁵⁷³ ilk bölümünde şöyle yazar: *Delilerin sayısı sonsuzdur.*⁵⁷⁴ Sayılarının sonsuz olması, ne kadar ölümlü varsa hepsini kapsadığını göstermez mi, tabii birkaçı dışında, bilmem ki onları da bir gören olmuş mudur? Ama bu, *Hieremias*'ın 10. bölümünde⁵⁷⁵ *her insan kendi bilgeliği yüzünden deli oldu* şeklinde çok daha iyi açıklanmıştır.⁵⁷⁶ Burada, bilgelik sadece Tanrı'ya özgü kılınmış, delilik bütün insanlığa bırakılmıştır. Bu kitabın az yukarısında da şöyle denmiştir: *İnsan kendi bilgeliğiyle kibirlenmemeli.*⁵⁷⁷ Peki, benim sevgili *Hieremias*'ım, niçin insanın kendi bilgeliğiyle kibirlenmesini istemiyorsun? Kesinlikle, *bilge değil de ondan* diye yanıt verecek. Yeniden *Ecclesiastes*'e gelirim, *çılgık çılgıca* şöyle bağırдыğını işitebiliyorum: *Her şey boş, bomboş, bomboş;*⁵⁷⁸ işte bu sözün az önce dile getirdiğim, *insan yaşamı Deliliğin*

⁵⁷² Augurlara (kuşboliciler) gönderme yapıyor. Romalılar kuşların uçuş yönüne bakarak tanrısal işaretleri yorumlar ve girişecekleri eylemlerin başarıyla sonuçlanıp sonuçlanmayacağına karar verirlerdi.

⁵⁷³ Incil'in bir kitabı; adını İbranca *vaiz* anlamına gelen *Qohelet* kelimesinden almıştır.

⁵⁷⁴ *Stultorum infinitus est numerus. Ecclesiastes, 1.77.*

⁵⁷⁵ Yahudi kutsal metinlerinin Yunancası olan *Septuaginta*'nın içinde yer alan bir kitap.

⁵⁷⁶ *factus est omnis homo a sapientia sua. Hieremias, 10.14; 10.7.*

⁵⁷⁷ *Ne gloriatur homo in sapientia sua. Hieremias, 9.23.*

⁵⁷⁸ *Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Ecclesiastes, 1.2.* Yaşamın beyhudeliğinden dem vurulur.

oyunundan başka nedir ki ifadesinden farklı bir anlam içerdiğini mi düşünüyorsun? Hiç kuşkusuz böylece Cicero'nun da övgü hanesine bir oy daha katılmış oluyor; demek ki az önce söylemiş olduğum, onun *her yer deli dolu* ifadesini övüp göklere çıkarmakta insanlar çok haklı. Yeniden o bilge Vaiz'e⁵⁷⁹ geri dönersek, şöyle dediğine tanık oluruz: *Deli Ay gibi değişir, bilge Güneş gibi olduğu yerde durur;*⁵⁸⁰ işte bu söz bilge adının sadece Tanrı'ya yaraştığını, bütün ölümlülerin deli olduğunu göstermez mi? Ay insan doğası olarak yorumlanır, Güneş ise ışığın kaynağı, yani Tanrı. Bu, İsa'nın İncil'de belirttiği, *Tanrı dışında hiç kimseye iyi denemez* sözüyle de birebir uyumludur.⁵⁸¹ Ayrıca deli olan hiçbir şekilde bilge değilse ve Stoacı filozoflara göre, iyi olan herkes aynı zamanda bilgeyse, zorunlu olarak Deliliğin bütün ölümlülere özgü olduğu sonucuna varırız. Aynı şekilde, Salomon 15. bölümde der ki: *Delilik deliye sevinç kaynağıdır; böylece delilik olmadan bu yaşamda hiçbir şeyin keyif vermeyeceğini açıkça itiraf eder.*⁵⁸² Aynı şekilde bu konuya ilişkin şöyle bir söz de vardır: *Bilgisini arttıran kederini de arttırır ve çok şey anladıkça çok sızlanır.*⁵⁸³ O ünlü Vaiz 7. bölümde, *Bilgelerin kalbi üzüntünün durağıdır; delilerin kalbi ise neşenin derken*⁵⁸⁴ yoksa bu aynı

⁵⁷⁹ *Ecclesiastes* kitabına.

⁵⁸⁰ *Stultus mutatur ut Luna, sapiens permanet ut Sol. Ecclesiastes, 27.12.*

⁵⁸¹ *quemquam appellandum bonum, nisi Deum unum. Evangelium secundum Matthaeum, 19.17.*

⁵⁸² Erasmus'un kendisine göre düzenlediği, Süleyman'ın söz konusu meseli şöyledir: *Stultitia gaudium stulto, et vir prudens dirigit gressus suos: Delilik akıldan yoksun olana sevinç verir, ama, sağduyulu bir insan yaşam yolunda dürüstçe yol alır. Proverbiae, 15.21.*

⁵⁸³ *Qui apponit scientiam apponit dolorem, et in multo sensu, multa indignatio. Ecclesiastes, 1.18.*

⁵⁸⁴ *Cor sapientum, ubi tristitia est: et cor stultorum, ubi laetitia. Ecclesiastes, 7.4.*

düşünceyi açıkça dile mi getiriyor ne! Zaten bu yüzden, beni de⁵⁸⁵ öğrenip işin içine katmadıkça, bilgeliği iyice öğrendim diyememiştir. Bana güvenmiyorsanız, işte size onun 1. bölümde yazmış olduğu sözleri: *Kalbimi hem sağduyu ve bilgi edinmeye, hem de yanlışları ve deliliği öğrenmeye açtım.*⁵⁸⁶ Burada dikkat çekici bir nokta, yazarın Deliliği en sona yerleştirerek övgülerini bahşetmesidir. Vaiz böyle yazmıştır, çünkü bunun bir kilise hiyerarşisi olduğunu siz de çok iyi bilirsiniz, saygınlık açısından en başta gelen, en sonda yer alır; işte en azından bu noktada İncil'in öğretisini anımsamış. Ama şu Vaiz, kimse kim, Deliliğin Bilgelikten üstün olduğunu gayet açık şekilde 44. bölümde açıklamış, gerçi ben şimdi, Hercules adına, onun sözlerini burada aktarmayacağım, siz ilkönce benim *çıkarmak istediğim sonuca*⁵⁸⁷ uygun yanıtlar verin bakalım, tıpkı Plato'nun diyaloglarında Socrates'le tartışanların yaptığı gibi. Öyleyse haydi söyleyin, nadir ve değerli şeyleri mi, yoksa sıradan ve ucuz şeyleri mi saklamak daha iyidir? Neden susuyorsunuz? Siz bilmez görünseniz de, şu Yunan atasözü sizin yerinize yanıt verecektir: *Su testisi kapının dışında bırakılır;*⁵⁸⁸ biriniz saygısızca itiraza kalkışır diye, bu sözün Hocalarımızın⁵⁸⁹ Tanrısı Aristoteles'e ait olduğunu da belirtiyim.⁵⁹⁰ Yoksa içinizden biri mücevherleri ya da altını yolda bırakacak kadar deli mi? Hercules adına, hiç sanmıyorum. Siz

585 Deliliği.

586 *Dedique cor meum, ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque et stultitiam. Ecclesiastes, 1.17.*

587 εἰσαγωγήν.

588 *τὴν ἐν θυραῖς ὄδοιαν: In ostiis hydriam.* Burada su testisi, ucuz ve değersiz bir şeyi simgelemektedir.

589 İlahiyatçıların.

590 Aristoteles, *Rhetorica*, 1.6.23.

bunları en gizli odalarımıza, hatta yetmez, sıkı sıkı kilitlediğiniz sandıklarımızın en gizli köşelerine koyarsınız, ancak çamurunuzu sokakta bırakırsınız. O halde değerli olan gizleniyorsa, değersiz olan da sergileniyorsa, Vaiz'in saklı tutulmasını yasakladığı bilgelik, gizlenmesini buyurduğu delilikten açıkça daha az değerli değil mi? İşte bunun kamutını onun kendi sözlerinden duyun: *Deliliğini gizleyen insan, bilgeliğini gizleyen insandan daha iyidir.*⁵⁹¹ Nasılmış bakın, bilge hiç kimsenin kendisine benzemeyeceğini düşünedursun, kutsal metinler bile açık kalplılığı deliliğe yükler. Çünkü Vaiz'in 10. bölümde yazdığından, yani *deli yolda giderken, kendisi deli olduğundan, herkesi de deli zanneder*⁵⁹² ifadesinden ben böyle anlıyorum. Yoksa herkesi kendinizle eşit görmeniz fevkalade bir dürüstlük göstergesi değil mi; ve herkes kendi itibarını arttırmaya bakarken, sizin kendi meziyetlerinizi başkalarıyla paylaşmak istemeniz? İşte bu yüzden o yüce Kral⁵⁹³ 30. bölümde böyle bir cümleyi sarfederken, kendisinin bu adla anılmasından hiç utanç duymamıştır: *İnsanların en delisiyim.* Putperestlere vaazlar vermiş olan o Paulus, Corinthuslulara yazdığı mektupta, *deli* sıfatını üstlenmekte hiç tereddüt etmemiştir: *Bir deli gibi konuşuyorum, ama çok daha fazlasıyım;*⁵⁹⁴ *sanki delilikte kendisini geçen olursa çok büyük ayıp olacaktır gibi.* Ama bu arada Yunancıklar⁵⁹⁵ cıyık cıyık bana bağıryorlar, kendi yorumlarıyla başkalarının yorumlarına sis perdesi çekerken, günümü-

⁵⁹¹ *Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam. Ecclesiastes, 20.33.*

⁵⁹² *Sed et in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omneis stultos existimat. Ecclesiastes, 10.3.*

⁵⁹³ Salomon, *Proverbiae*, 30.2.

⁵⁹⁴ *Ut insipiens dico, plus ego. Paulus, Epistula ad Corinthios II, 11.23.*

⁵⁹⁵ *uhala filozoflar, yorumcular anlamında kullanılmaktadır.*

zün bunca ilahiyatçısının gözlerini kargaların gözünü oyar gibi oymaya çalışıyorlar; bu ilahiyatçı takımı arasında kendisinden sık sık övgüyle söz ettiğim sevgili dostum Erasmus da var, İlk sırada yer almıyor belki ama, kesin İkinci sırada. Ah ne ahmakça, diyorlar, tam da DELİLİĞE yakışan bir alıntı!⁵⁹⁶ Havarinin kastettiği senin düşündüğünden o kadar farklı ki! O bu sözleriyle kendisinin diğer insanlardan daha deli olduğunun düşünülmesini istemiyor, onun söylediği şu: “Onlar İsa’nın hizmetkârları, ben de,”⁵⁹⁷ yani bu konuda kendisini başkalarıyla aynı kefeye koymaktan büyük bir gurur duyuyormuş gibi yapıyor ve kendisini doğrulamak için de bile bile “ama çok daha fazlasıyım” diye ekliyor, demek ki İncil’in hizmetkârlığında kendisini diğer Havarilerle aynı seviyede görürken, aynı zamanda onlardan çok daha üstün olduğunu da belirtiyor. Böyle olduğuna inandırmak istediği halde, sözleri haddini aşmasın ve insanların kulaklarında nahos tınılar uyandırmamasın diye, delilik kisvesi altında güvenmeye alıyor. “Bir deli gibi konuşuyorum” diyor, çünkü söylediğinin delilerin harcı olduğunu biliyor, ne de olsa bir tek onlar kimseyi gücendirmeden hakikati söyleyebilirler. Ama Paulus’un bu sözleri yazarken ne hissettiğini, bırakayım o Yunancıklar tartışsın. Ben, o cüsseli, semiz, iri kıyım ve halk arasında büyük itibarları olan ilahiyatçılarımızın izinden gideyim; zaten âlimlerimizin çoğu da o üç dillilerle⁵⁹⁸ anlaşmaktansa, Zeus adı-

⁵⁹⁶ Paulus’tan yapılan alıntı söz konusu ediliyor.

⁵⁹⁷ *ministri Christi sunt; et ego.*

⁵⁹⁸ Yunanca, Latince ve İbranca bilen ve ukalalık taslayan âlimlerden söz edi-

na,⁵⁹⁹ bizim ilahiyatçılarımızla birlik olup yanılmayı tercih eder. Aralarından hiçbiri şu sizin Yunancıklarınıza bir karga kadar değer vermez, özellikle şu bilmiş ilahiyatçı⁶⁰⁰ –onun adını kasten söylemiyorum, çünkü bu kez bizim kargalarımız⁶⁰¹ şu Yunanca *lir çalan eşek yaftasını*⁶⁰² bir çırpıda ona yapıştırarak– Paulus’un bu sözünü yeni baştan ele alıp ustaca ve ilahiyatçı edasıyla şu şekilde yorumlamaya kalktığından beri. Paulus’un *bir deli gibi konuşuyorum, ama çok daha fazlasıyım*, ifadesiyle söze başlayarak yeni bir başlık atmış ve ancak yüksek mantık bilgisiyle işin içinden çıkılabilecek bir yorum getirerek yepyeni bir altbaşlık eklemiştir. Onun sözlerini biçimine ve içeriğine hiç dokunmadan aynen aktarıyorum: *Deli gibi konuşuyorum, yani kendimi sahte havarilerle aynı kefeye koyarken size deli gibi görünüyorsam, o zaman kendimi onların çok üstünde gösterirken size çok daha fazla deli görüneceğim. Ama az sonra bu adamımız bu söylediğini unutmuş, tamamen başka bir konuya dalıp gitmiştir.*

Ama ben niçin tek bir örnekten medet umuyorum ki? Göğü, yani Kutsal Kitap’ı post gibi gerip yaymak ilahiyatçıların en doğal hakkı olduğuna göre. Aziz Paulus’a göre, Kutsal Kitap’ın sözleri birbiriyle çelişkilidir, ama *beş dilin yüce ustası*⁶⁰³ Hieronymus’a inanacak olursak, sözleri kendi bağlamlarında ele aldığımızda çelişmezler. Paulus Atina’-

liyor. Bu dilleri bilmek onlar için ilahiyat çalışmalarının olmazsa olmazıdır.

599 νη τον Δια.

600 Lyralı Nicholas.

601 Erasmus aralarındaki Yunanca bilen âlimlerden söz etmektedir.

602 ονοσ λυρασ.

603 πενταγλωττω: Yunanca, Latince, İbranca, Chaldealıların dili, Dalmatlıların dili.

dayken tesadüfen bir sunakta bir yazıt görür ve yazıttaki ifadeyi Hıristiyan inancını doğrulayan bir sava dönüştürür; davasına ters düşebilecek kısımlarını atar, sadece sondan şu iki kelimeyi seçer: BİLİNMEYEN TANRI'YA.⁶⁰⁴ Hatta bu iki kelimedede bile değişiklik yapar, çünkü bütün yazıt şöyledir: ASYA'NIN, AVRUPA'NIN VE AFRİKA'NIN TANRILARINA, BİLİNMEYEN VE YABANCI TANRILARA.⁶⁰⁵ Bana göre, onu örnek alan ilahiyatçı oğulları⁶⁰⁶ şurasından burasından seçtikleri dört beş kelimeciği evirip çevirip,

hatta gerektiğinde de anlamını değiştirip kendi çıkarlarına uygun şekilde düzenliyorlar; bu kelimelerin önünden arkasından gelen ifadelerin konuyla ilgisi varmış yokmuş ya da karıştırmış hiç fark etmiyor. Bunu öylesine gamsızca, küstahca yapıyorlar ki, Hukukçular bile bu İlahiyatçılarımıza her an gıptayla bakıyor. Çünkü o büyük bilgin⁶⁰⁷ – neredeyse adımı ağzımdan kaçıracaktım, ama şu Yunan atasözünün⁶⁰⁸ korkusundan durdum– Luca'nın şu sözlerinden⁶⁰⁹ İsa'nın ruhuyla ateş ile su kadar uyumsuz bir anlam çıkardıktan sonra, artık onları kim tutabilir: O büyük tehlike anı kapıya gelip dayandığında, sadık

⁶⁰⁴ IGNOTO DEO. Bkz. Paulus, *Actus Apostolorum*, 17.23.

⁶⁰⁵ DIIS ASIAE, EUROPAE, ET AFRICAE, DIIS IGNOTIS, ET PEREGRINIS.

⁶⁰⁶ οί των θεολογων παιδες: *Theologorum filii*.

⁶⁰⁷ *Evangelium secundum Lucam*, 22.35-36. Erasmus, Lyralı Nicholas'ın Luca'nın İncil'indeki ifadeleri çarpıttığından söz ediyor.

⁶⁰⁸ ονος λυρας: Lir çalan eşek.

⁶⁰⁹ Luca'nın İncil'i.

hizmetkârları her zamanki gibi koruyucularının yanına gelir ve ne var ne yoksa ellerine geçirip *göğüs göğüse bir mücadele*⁶¹⁰ için saflarını alırlar; İsa onların bu tür savunma aletlerine⁶¹¹ duydukları büyük güveni ruhlarından söküp atmak amacıyla, tam anlamıyla donanımsız oldukları bu yolculuğa uğurlarken bir şeye ihtiyaçları olup olmadıklarını öğrenmek ister; çünkü dikenler battığında, taşlar kestiğinde ayaklarını koruyacak ne bir ayakkabıları olacaktır ne de aç kalmalarını önleyecek erzak çantaları. Havariler ona hiçbir şeye ihtiyaçları olmadığını söyleyince, şöyle sürdürür konuşmasını: “Peki o halde,” der, “heybesi olanlar heybesini alsın sırtına ya da buna benzer bir çantayı; kılıcı olmayanlar da gömleklerini satıp bir kılıç satın alsınlar.” İsa’nın bütün öğretisi mütevazılıktan, sabretmekten, dünyevi yaşamı küçümsemekten başka bir şey aşlamadığına göre, bunda anlaşılmayacak ne var? İşin özü, İsa elçilerinin bütün silahlarından soyunmalarını istemiştir, öyle ki ayakkabı ve çantayı önemsemek bir yana, üstlerindeki gömleği bile çıkarıp atsinlar ve çıplak ve tümüyle donanımsız bir halde müjdenin elçiliğini üstlensinler;⁶¹² sadece kılıç kuşansınlar, ama öyle soygunculara, katillere hizmet eden bir kılıç değil, göğsün en derin köşelerine nüfuz eden, kalplerde sadakatten başka hiçbir şey bırakmayacak şekilde bütün tutkuları tek vuruşta kesip atacak olan bir kılıç. Ama rica ediyorum, bakın o ünlü İlahiyatçı bu sözleri nasıl çarpıtmış. Kılıcı zulme karşı bir savunma aracı olarak yorumlamış, çantayı da yeterli erzak desteği olarak; sanki İsa bütün düşüncelerini değiştirmiş, elçilerinin *krallar gibi*⁶¹³ yeterli bir donanımla yola çıkmadıklarını an-

610 *σμμαχειν.*

611 Dünyevi silahlara.

612 İncil’i yayma görevi.

613 *βασιλικως.*

layınca önceki öğretilerinden caymış. Ya da sanki havarilerine aşağılanmalarla, hakaretlerle ve zulümlerle karşılaştıklarında kutsanacaklarını söylediğini unutmuş gibi, sanki onlara kötülükle karşılaştıklarında direnmemelerini buyurmamış gibi, *sadece alçakgönüllülük mutluluktur, kavgacılık değil* dememiş gibi, sanki onları *serçeler ve zambaklar gibi*⁶¹⁴ olmaya davet ettiğini aklından çıkarmış gibi, şimdi onların silahsız yola çıkmalarına katlanamıyor, üstelik gömleklerini satın bir kılıç almalarını emrediyor ve hatta kılıç kuşanmadan gitmelerindense, cırlırcıplak gitsinler daha iyi diyor. Bundan başka, yorumcumuz, kılıç kelimesiyle şiddeti püskürtmekle ilgili her şeyin kastedildiğini, aynı şekilde çanta kelimesiyle de yaşamın bütün temel gereksinimlerinin kastedildiğini sanıyor. Demek ki bu tanrısal zihin yorumcusu, Havarileri mızraklarla, yaylı tüfeklerle, sapanlarla ve mancınıklarla donatıp çarمیha gerilmiş İsa'nın öğretisini vaaz etmeye öyle yolluyor. Ayrıca onlara sandıklar, bavullar ve bohçalar yüklüyor, sanki kaldıkları handan hep aç bilaç çıkmak zorunda kalacaklarmış gibi. Bundan başka, adamımız bu yorumu yaparken, İsa'nın Havarilerine kılıç kuşanmalarını hararetle buyurduğu halde, hemen ardından kesinlikle kılıcın kınında kalmasını buyurmuş olmasıyla hiç ilgilenmiyor ya da hiç kimsenin şimdiye kadar Havarilerin kâfir halkların saldırılarına ne kılıçla ne de kalkınla karşılık verdiklerini işitmemiş olmasıyla, *ma İsa böyle bir şey isteseydi, onlar karşılık verirlerdi* denmesiyle. Bundan başka bir ilahiyatçımız daha var, kendisi çok ünlü olmasına rağmen saygımdan dolayı adını burada anmıyorum;⁶¹⁵ bu adamımız Habacuk'un "Midian'ın ülkesindeki

⁶¹⁴ Yani serçe kadar saf; zambak kadar beyaz ve temiz.

⁶¹⁵ Erasmus'un adını saklı tuttuğu ilahiyatçının Saksonyalı Jordan olarak tanınan Quedlinburglu Jordan olduğu kabul edilir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 123, n. 138.

postlar korkudan tir tir titriyordu,” şeklinde ima ettiği çadırlardan⁶¹⁶ anlaya anlaya Bartholomaeus’un diri diri kırbaçlanmış derisini anlamış.⁶¹⁷ Geçenlerde bir ilahiyat tartışmasına katılmışım, sık sık böyle tartışmalara katılırım. Burada birisi kalkıp kutsal metinlerde sapkınların konuşarak ikna edilmeleri yerine yakılarak islah edilmelerini buyuran bir cümle olup olmadığını sordu. Çatuk kaşlarından ilahiyatçı

⁶¹⁶ Habacuk (Habakkuk): Yaklaşık VII. yüzyılda yaşamış ve Yahudi İncil’inde, *Habacuk Yorumu*’nu yazmış Yahudi peygamber. Bu ifade için bkz. Habacuk, 3.7. Habacuk, *postlar* kelimesiyle, eskiden postlardan yapılan çadırları kasteder. Midian: Yahudi kutsal metinlerinde, İbrahim’in oğlu Midian. Midianites: Midian’in soyundan gelen ve Arabistan’ın kuzeybatısında yerleşik bir kavim.

⁶¹⁷ Aziz Bartholomaeus: İsa’nın 12 havarisinden biri. Erasmus, kutsal metinlerin ilahiyatçılar tarafından yanlış yorumlanmış olmasına veryansın etmektedir.

olduğu belli, aksi bir ihtiyar öfkeden köpüre köpüre yanıt verdi ve havari Paulus'un bu konuda şöyle bir yasa getirmiş olduğunu söyledi: *Sapkın kişiyi birkaç kez uyardıktan sonra defet.*⁶¹⁸ Bu sözleri höyküre höyküre defalarca tekrarlarlarken ve oradakilerin çoğu hayretler içinde adamı neyin gerdiğini anlamaya çalışırken, sonunda beklenen açıklamasını yaptı ve sapkın kişinin *bu yaşamdan defedilmesi*⁶¹⁹ gerektiğini söyledi. Bazıları gülmeye başladı, ama orada bu yorumun ilahiyata birbir uyduğunu düşünmeyenler de yok değildi. Yine de az da olsa birkaç kişi çıktı aralarından ve, hani nasıl derler, şu bizim *Tenedoslu Avukatı*,⁶²⁰ şu bizim karşı konulmaz âlimimize karşıt bir düşünce ileri sürmeyi beceribildiler. Ama o "Sözüme kulak verin," diye devam etti: "Yasa şudur: *Kötü olanın yaşamasına izin vermeyin.*"⁶²¹ Bütün sapkınlar kötüdür. Bu yüzden, vs ..." Orada bulunan hazırın adamın gösterdiği dehaya hayran oldu ve hemen ileri sürdüğü görüşü kabul etti, hem de ikiletmeden. Hiç kimsenin aklına gelmedi ki, bu yasa falcılarla, büyücülerle ve sihirbazlarla ilgiliydi, Yahudilerin kendi dillerinde **מכשפים**⁶²² dedikleri insanlarla; bunlardan başka, bir de zina işleyenler ve ayşlar ölüm cezasına çarptırılır.

Ama bu örneklerin ardına takılmakla delilik ediyorum sahiden, öyle çok ki sayıları, ne Chrysippus'un ne de Didymus'un cilt cilt ki-

⁶¹⁸ Paulus, *Epistula ad Titum*, 3.10.

⁶¹⁹ Erasmus, Latince *devita* (defet) ve *de vita* (yaşamdan dışla) kelimeleriyle oynuyor. İlahiyatçının tam olarak demek istediği, "sapkınlar öldürülmelidir."

⁶²⁰ *τενεδιος*, ... *συνηγορος*: *Tenedius patronus*.

⁶²¹ *Maleficum ne patiaris vivere*.

⁶²² Latince, *malefici* ya da *magici*. *Maleficus*: kötü, kötü işler peşinde koşan, kötü niyetli, hain, arabozucu; büyücü, sihirbaz, şeytan.; *magici* (*magicus*): büyücü, sihirbaz.

taplarına sığabilirler. Her şeyi en ince detayına kadar alıntılanmamış olabilirim, ama bilin ki asıl derdim, bu konuda özgürlük elde etmiş tanrısal efendilerimizi size anımsatmak, böylece belki bana, yani şu *çaylak ilahiyatçıya*⁶²³ da aynı lütfu bağışlayabilirsiniz. Bu noktada yeniden Paulus'a döneyim: *Delileri bütün içtenliğinizle affedin* der, kendisinden bahsederken. Başka bir yerde de, *beni bir deliymişim gibi görün* der. Başka bir yerde, *Tanrı'ya göre konuşmuyorum, sanki deliymiş gibi konuşuyorum* der. Bir başka yerde de, *Bizler, der, İsa uğruna deli olduk.*⁶²⁴ Duyuyorsunuz işte, bu kadar yetkin bir kişi deliliğe ne kadar büyük bir onur bahşetmiş. Bundan öte, onu temel bir gereksinim ve büyük bir nimet gibi göstererek açık açık Deliliğin avukatı kesilmiş. *Aranızda kendisini bilge sanan biri varsa, bilge olmak için önce deli olmalı.*⁶²⁵ Luca'ya göre, İsa yolda kendisine katılan müritlerine *deli* diye hitap etmiştir.⁶²⁶ Hatta aziz Paulus'un Tanrı'ya bile bir tür delilik atfetmesine şaşırarak mı gerekir, hiç bilemiyorum doğrusu; şöyle demiş: *Tanrının deliliği insanlarınkinden daha bilgedir.*⁶²⁷ Ardından yorumcu Orige-

⁶²³ σικκινῆ θεολογῶ.

⁶²⁴ *Libenter ... fertis insipientes.; velut insipientem accipite me.; non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia.* Paulus'un delilikle ilgili sözleri için bkz. *Epistula ad Corinthios II*, 11.19; 11.17; *Epistula ad Corinthios I*, 4.10; 3.18; 1.25; 1.18.

⁶²⁵ *Qui videtur esse sapiens inter vos, stultus fiat, ut sit sapiens.*

⁶²⁶ *Yolda: İsa yeniden dirildikten sonra ilk kez İsrail'de küçük bir köy olan Emmaus'ta görünür. İki öğrencisi (bunlardan biri Cleopas'tır) yolda yürümektedir. İsa onlara görünür ve beraberce evlerine gidip sofralarında ekmeklerini bölüşür. Duasını edip ekmeğini bölerken öğrencileri onu tanıır ve İsa gözden kaybolur. Bkz. *Evangelium secundum Lucam*, 24.25.*

⁶²⁷ *Quod stultum est, ... Dei, sapientius est hominibus.*

nes,⁶²⁸ Çarmıhla ilgili vaaz, ölüp gidenler için deliliktir⁶²⁹ ifadesindeki deliliği, insan düşüncesini temel alarak açıklamanın mümkün olamayacağına dikkat çekmiştir. Ama neden ben bu şeyleri bu kadar tanığa dayandırarak vaaz etmeye çalışıp da kendimi boş boşuna sıkıntıya sokuyorum ki, İsa'nın kendisi kutsal mezmurlarda Baba'sıyla açık açık konuşurken, *Sen benim deliliğimi bilmez misin?* diye sorduktan sonra.⁶³⁰ Delilerin Tanrı katında makbul olmaları öyle boşuna değildir;⁶³¹ bana göre nedeni şu olabilir: Yüce Krallar aşırı akıllı kimselere şüpheyle ve nefretle bakarken, ahmaklardan ve kıt zekalı insanlardan çok hoşlanır; örneğin Iulius şu ayyaş Antonius'tan hiç çekinmez, ama Brutus ve Cassius'tan nefret eder,⁶³² ya da Nero, Seneca'yı hiç sevmez, Dionysius

⁶²⁸ Origenes Adamantius (y. 185-254): Hıristiyan ilahiyatçısı ve İncil uzmanı. Stoa ve Yeni-Platoculuğun etkisinde olan düşünceleriyle, kilisenin yozlaşmış yapısına karşı çıkmış ve sivri dilli ve mecazlarla dolu eleştirileriyle tanınmıştır. İmparator Decius'un zamanında zindana atılmış ve işkence görmüştür. Şeytanın bile tövbe etme ve kurtuluş hakkının olduğu düşüncesi, sapkın olarak değerlendirilmesine yol açmış olsa da, antikçağın sonlarında ve ortaçağda etkin bir düşünür olarak kendisine büyük saygı duyulmuştur.

⁶²⁹ *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia: Epistula ad Corinthios I*, 1.18. Bu cümlelerin tamamı şöyledir: *Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est* (Çarmıhla ilgili bildiri (vaaz) ölüp gidenler için deliliktir; ama kurtuluşa erişenler için, yani bizim için, Tanrı'nın gücüdür). Erasmus, Origenes'in yorumuna dayandırarak Paulus'un söz ettiği deliliğin, sıradan delilikle uzaktan yakından ilgili olmadığını belirtir.

⁶³⁰ *Tu scis insipientiam meam? Liber Psalmorum*, 68.6.

⁶³¹ Delilerin saflığı, toksözlülüğü, açık yüreklilikleri Tanrı katında makbul değerlerdir.

⁶³² Iulius Caesar'ın suikastçıları.

da Plato'yu.⁶³³ Aynı şekilde İsa da kurnazlıklarıyla parıl parıl parıldayan o *bilgelerden*⁶³⁴ her zaman nefret etmiş ve onları kınamıştır. Paulus *Tanrı dünyada delice ne varsa seçmiştir*⁶³⁵ derken bunu apaçık kanıtlar, bir de *Tanrı'ya göre dünya delilikle kurtarılacaktır* derken;⁶³⁶ çünkü bilgelikle suçlarının kefaretinin ödeyemezdi. Hatta Tanrı peygamberin ağzından dile gelerek, *Bilgelerin bilgeliğini yıkacağım, kurnazların kurnazlıklarını lanetleyeceğim* diye haykırırken⁶³⁷ zaten bunu kendisi de yeterince kanıtlamıştır. Aynı şekilde İsa da kurtuluşun sırrını bilgilerden saklayıp küçük çocuklara, yani delilere açıkladığı için, Tanrı'ya şükranlarını sunarken, yeterli bir kanıt ileri sürmüştür. Yunancada küçük çocuk anlamına gelen kelime *νηπιος*, yani *deli*, σοφος, yani *bilge* kelimesine karşıttır. Ayrıca İsa'nın Ferisilere, Yorumculara ve hukuk uzmanlarına saldırdığı, buna karşın cahil halkı sonsuzca savunduğuna dair ifadeler İncil'in değişik bölümlerinde sıkça rastlayabilirsiniz.⁶³⁸ İsa, *Yorumcular ve Ferisiler, vay halinize!* derken, söylese nize, *bilgeler, vay halinize!* demiyor da ne diyor?⁶³⁹ Ama çocuklar, kadınlar ve bahkçılar söz konusu olduğunda, İsa'nın onları çok sevdiği

⁶³³ İmparator Nero, zamanında öğretmenliğini üstlenen Stoacı Seneca'ya şüphyle yaklaşmıştır. Bkz. Tacitus, *Annales*, 15.62 vd. Syracuse tiranı Dionysius da bilge Plato'dan hiç hoşlanmaz.

⁶³⁴ σοφος.

⁶³⁵ *Stulta sunt mundi elegit Deus. Epistula ad Corinthios I, 1.27.*

⁶³⁶ *Deo visum esse, ut per stultitiam servaret mundum.*

⁶³⁷ *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. Epistula ad Corinthios I, 1.19.*

⁶³⁸ Örneğin bkz. *Epistula ad Corinthios I, 1.27, 21; Evangelium secundum Matthaeum, 23, 13-15; 23-27.*

⁶³⁹ *Liber Psalmorum, 68.6.*

gözleniyor.⁶⁴⁰ Hatta özellikle alık hayvanlar İsa'ya aşırı keyif veriyor, buna karşın kurnaz tilkilerden olabildiğince uzak duruyor.⁶⁴¹ Zaten bu yüzden bir eşeğin sırtına binmeyi tercih etmiştir,⁶⁴² oysa isteseydi hiç çekinmeden bir arslanın sırtına da binebilirdi. Kutsal Ruh bir kumru biçiminde dünyaya inmiştir, bir kartal ya da bir şahin biçiminde değil.⁶⁴³ Ayrıca kutsal metinlerin değişik yerlerinde karacalardan, sıpalardan ve kuzulardan da sıkça söz edilir. Bundan öte İsa, sonsuz yaşama yazgılı olanlara kendi *koyunu*⁶⁴⁴ olarak hitap eder. Gerçi Aristoteles'in *koyun mizaçlı*⁶⁴⁵ deyişine kulak verecek olursak, hiçbir hayvan koyun kadar alık olamaz. Aristoteles koyunun bön bir hayvan olmasından türetilen bu deyişin, aptallar ve zekadan yoksun insanlar için kullanılageldiğini belirtir üstelik. Ama İsa kendisini sürünün çobanı ilan eder, üstelik Yahya tarafından kendisine, *İşte, Tanrı'nın kuzusu!*⁶⁴⁶ diye hitap edilince, *kuzu* diye anıldığına sevinir; bu ifade *Vahiy Kitabı*'nda da çok sık geçer.⁶⁴⁷ Bütün bunlar sadece bütün ölümlülerin deli olduğunu haykırmakla kalmıyor, aynı zamanda azizlerin de deli olduğunu haykırmıyor mu? İsa'nın kendisi bile, Baba'sının bilgeliğine sahip olduğu halde,⁶⁴⁸ ölümlülerin deliliğine yardım etmek için insan

⁶⁴⁰ Cahilliklerinden ötürü.

⁶⁴¹ İsa'nın kurnazlık ve fesatlıktan hiç hoşlanmadığı belirtiliyor.

⁶⁴² *Evangelium secundum Matthaeum*, 21.2.

⁶⁴³ *Evangelium secundum Matthaeum*, 3.16.

⁶⁴⁴ *Oves*. Bkz. *Evangelium secundum Ioannem*, 1.29, 36.

⁶⁴⁵ *προβατιον ηθος*. Budala, ahmak, bön, uyuşuk bir insan mizacından söz ediliyor.

⁶⁴⁶ *Ecce agnus Dei*. *Evangelium secundum Ioannem*, 1.29

⁶⁴⁷ Bkz. *Apocalypsis Ioannis*, passim.

⁶⁴⁸ Paulus, *Epistula ad Corinthios I*, 1.18, 24.

doğasına bürünerek ve insan bedeninde biçim alarak⁶⁴⁹ bir anlamda deli kılınmadı mı? Günahkârları ıslah etmek için İsa da bir anlamda onlar gibi günahkâr kılındı.⁶⁵⁰ Onların, *çarmıhın deliliğinden*⁶⁵¹ ve o cahil, hantal Havarilerinden başka bir yolla ıslah edilmelerini istemedi; hiç bıkmadan usanmadan deliliği öğretti havarilerine, bilgelikten uzaklaşmalarını öğretti, çocukları, zambakları, hardal tohumlarını ve minik serçeleri, yani budala ve duygudan yoksun, sadece içgüdülerinin doğrultusunda, hilesiz ve kaygısız bir yaşam süren ne varsa hepsini örnek göstererek, onları da böyle yaşamaya davet etti. Ayrıca baştaki yöneticilerin hakaretlerine maruz kaldıklarında kaygılanmamalarını buyururken, çağları ve mevsimleri öğrenmeye kalkışmamalarını kesinlikle tembih ederken,⁶⁵² hiç şüphesiz kendi sağduyularına bir nebze olsun güvenmemelerini, tamamen ona teslim olmalarını istiyordu. Dünyamızın mimarı Tanrı'nın insana, adeta bilgi mutluluğun zehriymiş gibi, bilgi ağacından tatmasını yasaklamasının nedeni işte budur.⁶⁵³ Bu yüzden Paulus bilgiyi kibrinden ve bozgunculuğundan ötürü apaçık lanetler.⁶⁵⁴ Dününüyorum da, demek ki, Lucifer'in oturduğu *bilgi dağı*⁶⁵⁵ olarak yorumlayan aziz Bernardus da onun ardından gitmiş.⁶⁵⁶ Belki şu düşünceyi de göz ardı etmememiz gerekir, deli-

649 Paulus, *Epistula ad Philippenses*, 2.7.

650 Paulus, *Epistula ad Corinthios II*, 5.21.

651 "İnsan aklının algılayamayacağı kadar zor olan" anlamında kullanılıyor; *stultitiam crucis* için bkz. *Epistula ad Corinthios I*, 1.21.

652 Paulus, *Actus Apostolorum*, 1.7. Erasmus burada evrenin sırrının herkese açık bir bilgi olmadığını vurguluyor.

653 *Genesis*, 2.17.

654 Paulus, *Epistula ad Corinthios I*, 8.1.

655 *Scientiae montem*.

656 *Prophetia Isaiæ*, 14.12.

lik göklerde kabul görür, çünkü sadece onun kusurları affolunur, oysa bilgeye af yoktur; işte bu yüzden insanlar bile bile günah işleyip af dilemeye kalktuklarında deliliği bir bahane, bir hamî gibi kullanırlar.⁶⁵⁷ Doğru anımsıyorsam, Harun⁶⁵⁸ *Sayılar Kitabı*'nda, karısına verilen ceza için şöyle af diler: *Yalvarırım Tanrım, bu günahı bize yükleme, çünkü delice işledik.*⁶⁵⁹ Aynı şekilde Saul, işlediği suçu affettirmek için Davut'a şöyle yalvarır: *Çünkü, der, bu suçu delice işlediğim çok açık.*⁶⁶⁰ Davut'un kendisi de Tanrı'yı şöyle yatıştırmaya çalışır: *Yalvarırım Tanrım, kulunun uğradığı haksızlığı gider, çünkü delice davrandım,*⁶⁶¹ sanki suçunu delilik ve cahillikle örtmezse, kendisine hiç lütuf bahşedilmeyecek-

miş gibi. Ama İsa'nın çarmıhtayken düşmanları için, *Baba onları affet!* şeklindeki yakanısı ve işlenen suça cahillikten başka bir özür arama-

⁶⁵⁷ Burada delilik, "farkında olmamak"la eş kullanılır.

⁶⁵⁸ İÖ 1300 ve 1150 yılları arasında yaşayan, İsrail'in ilk rahibi.

⁶⁵⁹ *Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod stulte commisimus. Aaron, Liber Numeri, 12.11.*

⁶⁶⁰ *Apparet enim... quod stulte egerim. Liber Primus Samuelis, 26.21.*

⁶⁶¹ *Sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem servi tui, quia stulte egimus: Liber Secundus Samuelis, 24.10.*

dan, *çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar*⁶⁶² demesi, bize bu konuda çok daha kesin bir kanıt sunar. Aynı şekilde Paulus Timotheus'a şöyle yazar: *Bu yüzden Tanrı'nın merhametine nail oldum, çünkü inançsızlığım yüzünden bilmeden günah işlemiştim.*⁶⁶³ Bilmeden günah işlemiştim demek, kötü niyetimden değil, deliliğimden günah işlemiştim demek değil mi? *Bu yüzden merhametine nail oldum* demek, deliliği özür olarak öne sürmeseydi, merhamete nail olamayacaktı demek değil mi? Nerede söylediğini şu an anımsamıyorum, ama o kutsal mezmurcumuz⁶⁶⁴ da *gençlik yıllarımdaki havailiklerimi ve cahilliklerimi hiç aklına getirme,*⁶⁶⁵ derken bizim adımıza konuşur. İşte öne sürdüğü iki özrünü işitiyorsunuz; bunlardan gençlik, benim her zaman can dostum olmuştur; diğeri, yani cahillikler, Deliliğin bütün gücünü kavrayabilelim diye çoğul olarak kullanılmıştır.

Söylediklerime bir son vermem gerekir, yoksa böyle sonsuz sayıda örneğin peşine takılıp giderim; yani demem o ki, Hıristiyan dini adeta delilikle akrabadır, ama bilgelikle bir samimiyeti yoktur. Bu düşünceye bir kanıt istiyorsanız, öncelikle bakışlarınızı çocuklara, yaşlılara, kadınlara ve avanaklara çevirin, yani kutsal ve dinsel şeylerden en fazla keyif alanlara, her zaman sunakların en yakınında yer alanlara, bunu da sırf doğal içgüdüleriyle yapanlara. Sonra dinin ilk önderlerinin sadelikten en çok hoşlanan, ilim irfandan en çok nefret eden insanlar olduğuna bakın. En sonunda da, bunların en delisininin, vaktiyle Hıristi-

⁶⁶² *Evangelium secundum Lucam, 23.34.*

⁶⁶³ *Sed ideo misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate: Epistula ad Timotheum I, 1.13.*

⁶⁶⁴ *Psalmographus: Mezmur yazarı.*

⁶⁶⁵ *Delicta iuventutis meae, et ignorantias meas ne memineris. Audistis quae duo praetextat: Liber Psalmorum, 24.7.*

yan inancının ateşiyle yanıp kavrulmuş insanlardan başkası olamayacağını anlayın. Saçıp savururlar mallarını bunlar, hakaretleri duymazdan gelirler, kandırılmalarına ses çıkarmazlar, dostmuş düşmanmış asla ayırım yapmazlar, zevk almaktan korkarlar; oruç tutarak, uyumayarak, ağlayarak, çile çekerek, küfür işiterek beslenirler, yaşamı hakir görürler, sadece ölümü özlerler; kısacası kendilerini insanların ortak duygulanımlarına tamamen kapatmışlardır, ruhları bedenlerinde değil de başka bir yerde yaşıyormuşçasına. Bu delirmek değil de nedir? Öyleyse, Havariler katıksız şarap içmiş gibi sarhoş görünüyorsa eğer,⁶⁶⁶ eğer Festus, Paulus'un delirmiş olabileceğini düşünüyorsa⁶⁶⁷ hiç şaşır-mamak gerekir. Ama mademki bir kez *aslan postuna*⁶⁶⁸ büründük, o zaman haydi şunu da söyleyiverelim: Hıristiyanların bunca çile çekerek ulaştıkları mutluluk bir çeşit çılgınlık ve delilikten başka bir şey

⁶⁶⁶ *Actus Apostolorum*, 2.13.

⁶⁶⁷ *Actus Apostolorum*, 26.24.

⁶⁶⁸ την λεοντην.

değildir; hemen sözlerimi kötülemez, şöyle durup gerçekleri bir düşünün. Her şeyden önce Hıristiyanların görüşleri Platocuların görüşlerine yakındır; Platocular ruhun beden zincirleriyle zapt olup sıkı sıkı bağlandığına, beden hantallığı yüzünden kıpırdamaz hale geldiğine, dolayısıyla gerçekleri temaşa edemediğine ve bunlardan kâm alamadığına inanırlar. Zaten bundan ötürü felsefeyi *zihnen ölüme hazırlanma*⁶⁶⁹ olarak tanımlarlar, çünkü onlara göre felsefe zihni görülebilir ve maddi olandan uzaklaştırır, tıpkı ölümün yaptığı gibi. Bu yüzden zihin, beden organlarını gerektiği gibi kullandığı sürece sağlıklı olarak nitelenir, ama bir kez zincirlerini kırıp da zindandan kaçarcasına özgürlüğe kavuşmak için çabalamaya kalkarsa, *çılgin* yaftasını da yer. Bu durum bir hastalık ya da organik bir hasar sonucu meydana gelmişse, insanların gözünde bunun adı *çılginlik*dir. Bu tür insanların gelecekte haber verdiklerini, evvelce hiç öğrenmedikleri diller ve edebiyatlar hakkında bilgi sahibi olduklarını, tamamen tanrısal bir işaretin taşıyıcıları olduklarını görürüz. Kuşkusuz, bunun nedeni, zihnin bedenin kirinden pasından yavaş yavaş arınmaya ve kendi doğal gücünü yaşamaya başlamasından kaynaklanır. Ayrıca bana göre bu olay, can çekişen insanların da neden benzer bir deneyim yaşadıklarını ve adeta esinlenmiş gibi neden tuhaf konuşmalar yaptıklarını açıklar. Bundan başka, *çılginlik* dinsel bir *çoşkudan* kaynaklanmışsa, yukarıda söz ettiğimiz *çılginlik*le aynı türden olmayabilir, ama ona çok benzediğinden insanların çoğu bunun sıradan bir *çılginlik* olduğuna kanaat getirir; bunun nedeni, yaşantıları insanların genel yaşayış biçimlerinden tümüyle farklı olan bu tür insanlıkların sayısının çok az olmasıdır. Öyleyse, Plato'nun mitosunu düşündüğümüzde, bana göre, bizle-

⁶⁶⁹ *Mortis meditationem.*

rin durumu bu mağarada şaşkınlık içinde şeylerin gölgesini seyreden, zincirlere vurulmuş insanlardan hiç faklı değil; içlerinden biri kaçır, sonra yeniden mağaraya döner ve dışarıda gördüğü gerçekleri anlatmaya kalkar ve dostlarının zavallı gölgelerden başka hiçbir şeye inanamamakla nasıl büyük bir yanılğı içinde olduklarını yüzlerine vurur. Bilgelik pınarından içen bu adam

yeise kapılır ve büyük bir yanılğının pençesine düşen mağaradaki dostlarının deliliğine acır. Buna karşın mağaradakiler, bir deliye gülüyorlarmış gibi ona güler ve yaka paça tutup kapı dışarı atarlar. Aynı şekilde sıradan insan sadece maddi olana hayranlık besler, sadece maddi olanın gerçek olduğunu sanır. Ama inançlı insan maddi şeye tenezzül etmez, sadece görülemez olanı seyre dalar. Çünkü sıradan insan önceliği paraya pula, sonra bedensel zevklere verir, onun için ruh en sonda yer alır; hatta çoğu, ruhu gözleriyle görmediğinden, varlığına bile inanmaz. Buna karşın inançlı insan için önde gelen, varolanların en hakikisi, yani Tanrı'dır; ikinci sırayı ise Tanrı'ya en yakın olan ruh alır; bedensel zevki hor görür, paraya ya da bunun gibi çerçöpe değer vermez, uzak durur. Bu tür maddi şeylerle ilgilenmeye mecbur olduğunda, bu ödevi zoraki, istemeye istemeye yerine getirir; paraya pula sahip olduğu halde sahip değilmiş gibi, iktidar sahibi olduğu halde değilmiş gibi davranır.⁶⁷⁰ Üstelik onlara göre, maddeyle ilişkili şey-

⁶⁷⁰ *Epistula ad Corinthios I*, 7.29-30.

lerin değişik kademeleri vardır. İlk, bütün duyular bedenle bir tür ilişki içinde olsa da, bazıları daha somuttur, örneğin dokunma, işitme, görme, koku alma ve tatma. Bazıları ise bedenden çok uzaklaşmıştır, örneğin bellek, zeka, irade. Demek ki ruh nereye yönelirse orada keskinleşir. Azizler, ruhsal güçlerini hantal duyulara tümüyle yabancı değerlere yönelttiğinden, bu duyularla haşır neşir oldukları an körleşir, sağırlaşırlar. Oysa sıradan insan maddi duyular alanında çok güçlüdür, manevi duyu alanında ise çok güçsüz. Demek ki bu yüzden bazı kutlu insanların şarap yerine yağ içtiği söylenir.⁶⁷¹ Ruhun tutkularına gelince, bazıları hantal bedenle çok daha sıkı fıkıdır, örneğin şehvet, yemeğe ve uykuya duyulan iştah, öfke, kibir, kıskançlık; azizler bütün bunlara amansız bir savaş açmıştır, ama sıradan insan bunlar olmadan yaşamayacağını düşünür. Ama doğal sayılabilecek ortalama tutkular da vardır, örneğin vatan sevgisi, çocuklara, ana babaya ve dostlara duyulan şefkat. Sıradan insan bütün bunlara çok önem verir. Ama azizler bu tür duyguları ya ruhlarından söküp atmaya ya da ruhun en üst köşesine yükseltmeye çalışır; amaçları, babalarını babaları değilmiş gibi sevmektir, sonuçta babanın can verdiği sadece beden değil de nedir? Aslına bakarsanız insan, bedenini bile Baba Tanrı'ya borçludur; bu yüzden azizler babalarını sırf iyi bir insan olarak ve en yüce iyi⁶⁷² dedikleri o en yüce zihnin sureti onda yansıdığı için severler; bundan öte hiçbir şeyin sevilmemesi ve özlenmemesi gerektiğini de belirtirler. Yaşamın geri kalan her ödevini bu kurala uygun olarak ölçüp biçerler; yani görülebilir olduğu halde tamamen göz ardı edemedikleri her şeye görülemez olandan daha az değer verirler. Ama gerek ayinlerde, gerekse dinsel görevlerde hem maddiyatın hem de maneviyatın işe katıl-

⁶⁷¹ Aziz Bernardus'un başına benzer bir olay gelmiştir.

⁶⁷² *Summum bonum*.

dığını belirtirler. Örneğin oruç tutarken bir insan sadece şehvetten ve yiyecekten uzak duruyorsa –çünkü sıradan insan orucun mutlak olduğunu düşünür– böyle bir orucu değerli görmezler. Onlar için oruç aynı zamanda tutkuları da bir şekilde denetim altına almalıdır ki, her zamankinden daha az öfke ve daha az gurura geçit tanınsın; böylece ruh bedeninin ağırlığını daha az hissedeceğinden, göksel iyiliklerin tadına ve zevkine daha rahat varabilecektir. Aynı şekilde Aşai Rabbani ayininde de yapılması gereken törenleri ihmal etmemek gerekir, ama ayine maneviyat katılmadıkça, yani görülebilir simgelerin altındaki anlam belirtilmedikçe, salt ayinin çok az etkisi olur, hatta çok az can acıdır.⁶⁷³ Bu ayin İsa'nın ölümünü temsil ettiğinden, Ölümlüler bunu bedensel tutkularını alt ederek, ortadan kaldırarak ve adeta gömerek ifade etmelidir ki yeni bir yaşama yükselebilsinler ve O'nunla *bir* olup, aynı zamanda kendi aralarında da *bir* olabilsinler. İşte aziz böyle yapar, böyle tefekküre dalar. Buna karşın sıradan insan için bu kurban ayini⁶⁷⁴ sadece sunakların yanında olmak, buralarda toplanmak, dua sözlerinin mırılusını işitmek ve bu türden diğer tören zirvalıklarını seyretmekten başka bir anlam ifade etmez. Aziz, sadece örnek olarak sunduğum bu tören sırasında değil, yaşamının her ayrıntısında ve bütün samimiyetiyle bedenle ilişkili her şeyden kaçınır, kalbini tümüyle sonsuz, görülmez ve ruhani olana açar. Görüldüğü gibi, sıradan insan ile azizler arasında yaşama ilgili her konuda bir karşıtlık söz konusudur, biri diğerine hep deli gözüyle bakar. Ama bana göre, bu adı asıl hak eden sıradan insan değil, azizlerdir.

⁶⁷³ İsa'nın çektiği çilenin, ayine katılanlarca yaşanması ve aynı acıyı çekmeleri gerekir.

⁶⁷⁴ Törene katılan kalabalığın kendisini manevi anlamda İsa'nın yoluna kurban etmesi.

Aslında, söz verdiğim gibi, bunu size birkaç cümleyle kanıtlayabilirsem, konuyu daha iyi kavrayacak ve en yüce ödülün delilikten başka bir şey olmadığını anlayacaksınız. O halde her şeyden önce, Plato'nun, *âşıkların deliliği mutlulukların en yücesidir* diye yazarken, zihninde sadece böyle bir şeyi tasarladığını düşünün.⁶⁷⁵ Çünkü amansızca seven artık kendi içinde yaşamaz, sevdiğinin içinde yaşar, kendinden uzaklaştıkça sevdiğine yaklaşır ve gitgide daha fazla haz almaya başlar. Zihin bedenden ayrılmaya yoğunlaşınca, kendi organlarını düzgün biçimde kullanmayınca, hiç şüphesiz delirdiğine kanaat getirilir. Yoksa *kendinde değil, kendine geldi, kendinde* gibi sıradan deyimlerin başka ne anlamı olabilir? Dahası, aşk mutlaklaştıkça, bu çılgınlık da büyüdükçe büyür ve çok daha mutlu bir hal alır. Öyleyse, kutlu zihinlerin bu kadar hevesle arzuladıkları o göksel yaşam nasıl bir yaşam olacak? Şöyle ki, ruh bedeni emecek, bir fatih gibi daha güçlü olacak. Bunu kolaylıkla başaracak, kısmen artık kendi krallığında olduğundan, kısmen de evvelki yaşamında bedenini bu tür bir dönüşüme hazırlayarak arındırdığından ve incelttiğinden. Sonra ruh en yüce zihin tarafından mükemmel biçimde emilecek, çünkü bütün sonsuzluğuyla bu zihin ruhun kendisinden çok daha

⁶⁷⁵ *Amantium furorem omnium felicissimum esse: Plato, Phaedrus, 245B.*

güçlüdür. Bu sırada insan bütün varlığıyla kendisinden soyunacağından, sırf kendisinden soyunduğu için mutluluğa erişecektir ve her şeyi kendisine çeken o yüce iyilikte tarifsiz bir paylaşım yaşayacaktır. Her ne kadar bu kusursuz mutluluk ancak ruhun önceki bedenini giymesiyle ve ölümsüzlüğü kuşanmasıyla gerçekleşebileceksede, azizlerin yaşamı zaten öteki yaşamın tefekküründen ve bu yaşamın bir nevi gölgesinden başka bir şey olmadığından, onlar şimdiden gelecekteki ödülün tadına varabilecek ve bir anlamda sıcaklığını hissedebileceklerdir. Gerçi bu his sonsuz mutluluk pınarının yanında ancak ufak bir damladır, ama bu damla bile bütün bedensel hazların ötesindedir, öyle ki yeryüzündeki bütün ölümlülerin hazlarını bir araya getirseniz onun yanında hiç kalır. İşte manevi hazlar bedensel hazlara, görülemez olanlar görülebilir olanlara göre bu kadar üstündür. Emin olun ki, Peygamberin vaat ettiği haz böyle bir hazdır: *Tanrı'nın kendisini sevenlere hazırladıklarını hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş, insan kalbi hiç hissetmemiştir.*⁶⁷⁶ İşte bu Deliliğin payına düşen hazdır; bu haz öte dünya yaşamına geçmekle yok olmaz, tersine mükemmelleşir. Çok az kişiye nasip olsa da, bu hazzı bu dünyada tatma lütfuna erenler, deliliğe çok benzer bir durum yaşarlar; ipe sapa gelmez şeyler konuşurlar, insana özgü olmayan anlamsız sesler çıkarırlar, bir anda bütün yüz ifadelerini değiştirirler. Kâh sevinirler, kâh üzülürler, kâh ağlarlar, kâh gülerler, kâh iç çekerler; kısacası tamamen kendilerinin dışına çıkarlar. Çok geçmeden kendilerine geldiklerinde, az önce nerede olduklarını bilip söyleyemezler, bedenlerinin içinde mi, dışında mı, uyanıklar mı, uyuyorlar mı, ne işittiler, ne gördüler, ne dediler, ne yaptılar hiç anımsamazlar; sadece boz bulamık bir düş gibi tek bildik-

⁶⁷⁶ *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscenderunt, quae prae-
paravit Deus diligentibus se.* Paulus, *Epistula ad Corinthios I*, 2.9.

leri, akıllarının dışında kaldıkları sürece, çok mutlu olduklarıdır. Bu yüzden kendilerine geldikleri için üzüldüğü ağırlar ve bu tür bir delilikle ebediyen delirmekten başka bir şey istemezler. İşte bu, öte dünyada tadılacak mutluluğun minik bir parçasıdır. Sanırım kendimi tamamen unutup *bütün sınırları aştım*.⁶⁷⁷ Söylediklerim size fütursuzca geldiyse ve gevezelik ettiğimi düşünüyorsanız, bunları Deliliğin ya da bir kadının söylediğini aklınızdan çıkarmayın. Aynı zamanda şu Yunan atasözünü de anımsayın: *Deli bir adam her zaman yerinde laf eder*,⁶⁷⁸ tabii bu sözün kadınlarla uzaktan yakından ilgisi olmadığını bilin. Anlıyorum, şimdi benden bir son söz bekliyorsunuz, ama bu kadar karman çorman konuştuktan sonra, söylemiş olduklarımı anımsayacağımı düşünüyorsanız delirmiş olmalısınız. Eski bir deyiş vardır: *Hafızası güçlü bir içki yoldaşından nefret ederim*.⁶⁷⁹ Buna ben yeni bir deyiş ekliyorum: *Hafızası güçlü bir dinleyiciden nefret ederim*.⁶⁸⁰ Öyleyse, haydi bana eyvallah, alkışlayın, yaşayın, için, ey DELİLİĞİN seçkin erenleri.

Son

⁶⁷⁷ ὕπερ τα εσκαμμενα πηδω.

⁶⁷⁸ πολλακι τοι και μωρος ανηρ κατακαιριον ειπεν.

⁶⁷⁹ μισω μναμονα συμποταν: *Odi memorem compotorem.*

⁶⁸⁰ μισω μναμονα ακροατην: *Odi memorem auditorem.*

KAYNAKÇA

- Apuleius, *Başkalaşımalar*, çev. Çiğdem Dürüşken, Humanitas: Yunan ve Latin Klasikleri, Kabalcı Yayınları, 2006.
- Bland, R., *Proverbs, Chiefly Taken from the Adagia of Erasmus, with Explanations*, London, 1814.
- Chambers, R. W., *Thomas More*, University of Michigan Press, Ann Arbor, MI., 1958.
- Christian, L. G., "The Metamorphoses of Erasmus' 'Folly'," *Journal of the History of Ideas*, vol. 32, no. 2 (1971), s. 289-294.
- Cicero, *Dostluk Üzerine*, çev. Çiğdem Dürüşken, Homer Yayınları, İstanbul, 2005.
- Cobham, E., *Dictionary of Phrase and Fable*, Brewer, 1894.
- Desiderius Erasmus, "Enchiridion Militis Christiani," *The Essential Erasmus*, John Dolan (ed.), New York: Continuum, 1990.
- Desiderius Erasmus, *Adagia, id est: proverborum, paroemiarum et parabolarum omnium, quae apud Graecos, Latinos, Hebraeos, Arabes, & c. in usu fuerunt, collectio absolutissima in locos communes digesta*, Johann Jacob Grynaeus (ed.), ex officina Johannis Petri Zubrodt, 1670.
- Desiderius Erasmus, *Adagia, sive proverbia Graecorum ex Zenobio seu Zenodoto, Diogeniano et Suidae collectaneis. Partim edita nunc primum partim latine red-dita, scholiisque parallelis illustrata*, S. J. Andrea Schottus (ed.), Antwerp: Plantin, 1612.
- Desiderius Erasmus, *Apophthegmata*, N. Udall (tr.), London, 1542.
- Desiderius Erasmus, *Novum Testamentum omne*, Frobenii, Basileae, 1519.
- Desiderius Erasmus, *The Praise of Folly*, John Wilson (tr.), Michael Frassetto (int.), Barnes & Noble, New York, 2004.
- Desiderius Erasmus, *Μωρίας Εγκωμιον, id est: Stultitiae Laus. Declamatio. Ad fidem editionis antiquae Frobenii, Figuris Holbenianis Ornata (cum du-abus Erasmi epostolis, Ad Martinem Dorpium Et Ad Thomam Morum,*

- Accesit Dialogus Epicureus), Lugduni-Batavorum, 1851.
- Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus. Declamatio. Cum Commentariis Gerardi Listrii, Ineditis Oswaldi Molitoris, et Figuris Johannis Holbenii*, Basileæ, Typis G. Haas, ex officina J. J. Thurneisen, 1780.
- Emerton, E., *Desiderius Erasmus of Rotterdam*, G. P. Putnam's Sons, New York-London, 1899.
- Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994.
- Huizinga, J., *Erasmus and the Age of Reformation*, New York: Harper, 1957.
- Iuvenalis, *Yergiler*, çev. Çiğdem Dürüşken, Hasan Ali Yücel Klasikleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.
- Kinney, A. F., *Continental Humanist Poetics: Studies in Erasmus, Castiglione, Marguerite de Navarre, Rabelais, and Cervantes*, University of Massachusetts Press, 1989.
- Livingstone, N., *A Commentary on Isocrates' Busiris*, Mnemosyne Supplement, 223, Leiden, Brill, 2001.
- MacCulloch, A., *The Religion of the Ancient Celts*, Dover Publications, 2003.
- Merk, A., *Novum Testamentum, Graece et Latine*, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma, 1992.
- Miller, H. K., "The Paradoxical Encomium with Special Reference to Its Vogue in England, 1600-1800," *Modern Philology*, vol. 53, no. 3 (1956), s. 145-178.
- Nichols, F. M., *The Epistles of Erasmus from his Earliest Letters to his Fifty-First Year*, London, 1901-1918.
- Ovidius, *Nux*, M. Pulbrook (comm.), Maynooth University Press, 1985.
- Ross, D. O., "The Culex and Moretum as Post-Augustan Literary Parodies," *Harvard Studies in Classical Philology*, vol. 79 (1975), s. 235-263.
- Saward, J. P., *Perfect Fools: Folly for Christ's Sake in Catholic and Orthodox Spirituality*, Oxford University Press, Oxford, 1980.
- Schabel, C. (ed.), *Theological Quodlibeta in the Middle Ages: The Fourteenth Century*, Brill's Companions to the Christian Tradition 7, 2007.
- Schoeck, R. J., *Erasmus of Europe: The Prince of Humanists, 1501-1536*, Edin-

- burgh University Press, Edinburgh, 1993.
- Scriverius, P. (ed.), *Magni Desiderii Erasmi Vita*, Leiden, 1615.
- Stallbaum, G. (ed.) *Desiderii Erasmi Roterodami Colloquia, cum scholiis selectis variorum*, Lipsiae, 1828.
- Stone, J. R., *The Routledge Dictionary of Latin Quotations: The Illiterati's Guide to Latin Maxims, Mottoes, Proverbs and Sayings*, Routledge, 2004.
- Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, Fathers of the English Dominican Province (tr.), Continuum International Publishing Group, 1988.
- Vredeveld, H., "The Ages of Erasmus and the Year of His Birth," *Renaissance Quarterly*, vol. 46, no. 4 (1993), s. 754-809.
- Wesseling A., "Dutch Proverbs and Ancient Sources in Erasmus's Praise of Folly," *Renaissance Quarterly*, vol. 47, no. 2 (1994), s. 351-378.
- Wesseling, A., "Dutch Proverbs and Expressions in Erasmus' Adages, Colloquies, and Letters," *Renaissance Quarterly*, vol. 55, no. 1 (2002), s. 81-147.
- Wiener, P. P. (ed.), *The Dictionary of the History of Ideas: Studies of Selected Pivotal Ideas*, Charles Scribner's Sons, New York, 1973-74.

DİZİN

- Academiacılar, 119
Acarmania, 57
Achilles, 56, 96
Âdem, 147
Aeneas, 102, 114
Afrika, 131, 193
Ajax, 96
Albertusçular, 145, 151
Alcaeus, 137
Alcibiades, 82, 99
Aldus (Manutius), 132
Alman(lar), 117, 178
Amphion, 78
Anchises, 131
Antonius, 199
Antonius (keşiş), 168
Apelles, 120
Aphrodite, 61, 167
Apollo, 75, 122
Apuleius, 32
Araplar, 151
Archilochus, 74
Argos, 125
Argus, 70, 126
Aristophanes, 46, 88
Aristoteles, 80, 148, 189, 201
Asya, 193
Aşai Rabbani, 143, 146, 147, 209
Ate, 62, 123
Atella, 63
Atina, 76, 125, 192
Atinalı, 73
Atlas, 152
Atticus, 102
Augustinusçular, 158
Augustus, 153
Aurora, 58
Avrupa, 193
Babil, 131, 161
Bacchus, 48, 60, 122
Bakire Meryem, 111, 125, 143, 147
Barbara (Azize), 108, 119
Bartholomaeus (Aziz), 196
Basilius, 150
Bel (Babil'in tanrısı), 161
Benedictusçular, 157
Bernardus (Aziz), 110, 202
Bernardusçular, 158
Brabant(lılar), 57
Brigidenses, 158
Brutus, 114, 199
Brutuslar, 76, 88
Bullistes, 157

DELİLİĞE ÖVGÜ

- Busiris, 31, 41
- Callimachus, 137
- Camarina, 140
- Canidia, 163
- Carthusienses, 180
- Cassius, 76, 88, 199
- Cato, 76, 77, 88
- Chaldaeahlilar, 93
- Chaos, 45
- Chimaera, 166
- Chiron, 88
- Christophorus, 108, 119
- Chrysostomus, 150
- Cicero, 75, 76, 77, 102, 137, 164, 168, 185, 188
- Cilicia, 157
- Circe, 58
- Claudius, 32
- Colettacılar, 157
- Corinthuslular, 146, 190
- Corycus, 64
- Croesus, 104
- Cumae, 130
- Cupido, 61, 70, 101
- Cyprus, 125
- Dama, 83
- Davut, Hz., 203
- Decius, 80
- Delos, 47.
- Democritus, 30, 80, 126, 129
- Demosthenes, 74, 76, 164, 168
- Diana, 62, 124
- Didymus, 197
- Diogenes, 88
- Dionysius, 131, 199
- Dodona, 138
- Donatus, 131
- Elysium Bahçeleri, 100
- Endymion, 62
- Epicurus, 184
- Epidaurus, 70
- Erasmus, 109, 182, 191
- Esin Perileri, 44, 64, 72, 85, 101, 186
- Euclides, 115
- Euripides, 99
- Fabius bkz. Quintilianus
- Favorinus, 32
- Ferisiler, 200
- Festus, 205
- Flora, 61
- Fransızlar, 116
- Funigeri, 157
- Georgius, 109, 119
- Glaucus, 32

- Gorgo, 61
 Gracchus, 76
 Grunnius Corocatta, 33
 Gryllus, 32, 96
 Guilhelmites, 158
- Habacuk, 195
 Harpocrates, 64
 Harun, 203
 Helicon Dağı, 84, 186
 Herakles bkz. Hercules
 Hercules, 40, 43, 48, 109, 122, 132, 149, 179, 189
 Herennius, 134
 Hermogenes, 115
 Hesiodus, 45
 Hieronymus (Aziz), 32, 34, 150, 153, 192
 Hippolytus (Aziz), 109
 Hollandalılar, 58
 Homerus, 31, 38, 45, 46, 55, 61, 62, 65, 81, 96, 122, 185
 Horatius, 102, 118, 162, 166
- Iacobus (Aziz), 128
 Iacobusçular, 158
 Iapetus, 45
 İesus, 163
 İovis, 172
 İsocrates, 31, 75
 İulius, 199
- İuno, 125
 İuppiter, 45, 46, 50, 53, 60, 61, 65, 85, 87, 97, 122, 123, 125
 İuvenalis, 34
- İbranca, 163
 İbraniler, 163
 İncil, 147, 152, 153, 164, 177, 188, 189, 191, 200
 İngilizler, 116
 İngiltere, 29
 İrlanda, 73
 İsa, Hz., 34, 109, 120, 143, 144, 147, 148, 157, 159, 162, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 188, 193, 194, 195, 198, 199, 200, 201, 203, 209
 İskoç(yalı)lar, 116, 163
 İspanyollar, 117
 İtalya(n)lar, 29, 73, 117
- Kronos, 48
 Kudüs, 128
 Kutlular Adası, 47, 55, 73
 Kutsal Ruh, 146, 201
 Kutsal Üçlü, 162
- Laelius, 134
 Laertes, 136
 Lampsacus, 125
 Latin(ler), 42, 164

DELİLİĞE ÖVGÜ

- Latince, 44, 132
 Lerna, 110
 Lethe, 54
 Luca, 193, 198
 Lucianus, 30, 32, 121, 187
 Lucifer, 202
 Lucretius, 52
 Lydia, 104
 Lynceus, 86, 139, 145
- Malea Burnu, 106
 Marcus Antoninus, 76
 Marcus Tullius *bkz.* Cicero
 Maro (Vergilius), 31, 131
 Marpessus, 86
 Mars, 122
 Medea, 58
 Megaralılar, 74
 Memnon, 58
 Menippus, 128
 Mercurius, 63, 122
 Meryem *bkz.* Bakire Meryem
 Mesih, 117
 Mısır, 161
 Midas, 38, 43
 Midian, 195
 Miletus, 87, 157
 Minerva, 125
 Minimi, 157
 Minores, 157
- Minos, 79
 Momus, 62, 64
 Morus, 29, 35
 Morychus *bkz.* Bacchus
 Musa, Hz., 117
 Musalar *bkz.* Esin Perileri
 Mycillus, 121
- Neotes, 46
 Neptunus, 123, 125
 Nero, 199
 Nestor, 55, 73, 88
 Nil Nehri, 161
 Niobe, 163
 Nireus, 73, 114
 Nominalistler, 145
 Numa, 79
- Ockhamcılar, 145, 151
 Odysseus, 32, 96
 Olympus, 50, 52, 125
 Origenes, 199
 Orpheus, 78
 Ovidius, 31
- Palaemon, 131
 Pallas, 29, 45, 46, 50, 60, 61, 96,
 154
 Pan, 38, 48, 60, 63
 Parcalar, 88

- Paris, 96
 Parisliler, 116
 Paulus (Havari), 120, 146, 149,
 152, 153, 176, 177, 190, 191,
 192, 197, 198, 200, 202, 204,
 205
 Paulus (keşiş), 168
 Penelope, 104, 151, 171
 Pers, 133
 Persius, 134
 Petrus, 120, 144, 147, 153, 176,
 177
 Phaeacialılar, 171
 Phalaris, 41, 131
 Phaon, 58, 73, 90
 Phoebus, 123, 125
 Plato, 65, 75, 76, 80, 85, 92, 99,
 101, 102, 121, 137, 189, 200,
 206, 210
 Platocular, 206
 Plautus, 55
 Plutarchus, 32
 Pluto, 123
 Plutus, 45, 46
 Pollux, 103
 Polycrates, 31, 136
 Polyphemus, 63, 108
 Priapus, 63, 125, 163, 186
 Prometheus, 88
 Pythagoras, 51, 95
 Pythagorasçılar, 128
 Quintilianus, 76, 134
 Quintus Curtius, 80
 Realistler, 145
 Rhannusia, 181
 Rhodos, 125
 Roma, 75, 117, 128, 176
 -Cumhuriyeti, 76
 -Halkı, 76, 78
 Romah(lar), 61, 117, 132, 165
 Sagana, 163
 Salomon, 188
 Sappho, 58
 Saturnus, 45, 123
 Satyruslar, 63
 Saul, 203
 Scipio(lar), 137
 Scotus, 148, 150, 162, 186
 Scotusçular, 145, 147, 149, 151
 Scythialı, 73
 Seianus, 181
 Seneca, 32, 85, 115, 199
 Sertorius, 79
 Silenus(lar), 63, 82
 Sisyphus, 138
 Socrates, 75, 77, 80, 101, 189
 Solon, 40, 152
 Sophocles, 53
 Sorbon, 186

DELİLİĞE ÖVGÜ

- Spartalı, 79
Stelenus, 136
Stentor, 138
Stoacı(lar), 51, 53, 65, 85, 97, 101,
145, 188
Su Perileri, 63
Synesius, 32

Tantalus, 85
Tarentum, 125
Tartarus, 177
Telemachus, 136, 185
Tenedos(lu), 142, 197
Thales, 43
Themistocles, 79
Theophrastus, 75
Thersites, 32, 73
Theutus, 91
Thomas (Aquinas), 153
Thomasçılar, 145
Thrasymachus, 136
Timon, 78
Timotheus, 181, 204
Tithonus, 58
Tolosanus, 181

Trakyalı, 73
Trophonius, 38
Türkler, 33, 117, 151

Venedikliler, 117
Venus, 52, 58, 59, 61, 101, 122,
125
Vulcanus, 61, 63, 142, 154

Xenocrates, 88

Yahudiler, 117, 150, 155, 197
Yahya, Hz., 201
Yedi Bilge, 68
Yorumcular, 200
Yunan(lar), 42, 66, 70, 90, 93, 117,
103, 122, 130, 163, 189, 190,
191, 193, 212
Yunanca, 44, 48, 132, 187, 192,
200
Yunanistan, 68

Zeus, 191
Zeuxes, 120

Deliliğe Övgü

ERASMUS

Erasmus (1469-1536) Rönesans hümanizminin en büyük temsilcilerindendir. İlk olarak 1511'de yayımlanan *Deliliğe Övgü*, güncelliğini zamanımıza değin koruyabilmiş başyapıttır.

Erasmus dostu Thomas More'u eğlendirmek için bir yolculuk sırasında bir haftada yazdığını söylediği *Deliliğe Övgü*'de şu soruyu sorar: İnsanoğlunun tüm

zincirlerinden kurtulmasını ve salt özgürlüğe ulaşmasını sağlayan delilik değil midir? Gülmece bu çerçevede gelişir ve söz kendisini övmesi için deliliğe bırakılır. Delilik, yaratıcısının savunduğu her şeyi eleştirerek gençliği, hayattan zevk ve neşe almayı, baş döndüren cinselliği över. Çocuklukta, yaşlılıkta, dostlukta, aşkta ve evlilikte, savaşta ve barışta, kendisinin insanlara nasıl egemen olduğunu ve onları nasıl mutlu kıldığını gösterir.

Deliliğe Övgü yazılışından günümüze, felsefe ile gülmecenin birleştiği en yetkin eserlerden biri olma özelliğini sürekli koruyabilmiş bir kitaptır.

www.kabalcı.com.tr

ISBN 975-997-146-1

9 789759 971465

10,00 TL

www.kabalcıyayınevi.com